Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
15 A
18/11

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

post 27.·e

14 · 15 · A · 18

5 14-15-A-18 Cat. inſcrip. CR.

DIVI THEO DORETI EPISCOPI

Cyrenſis, explanationes in Duodecim Prophetas, quos minores uocant, iuxta interpretationem Septuaginta.

PETRO GILLIO ALBIENSI INTERPRETE.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1533.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

OPTIMO STVDIORVM PATRONO GEORGIO Armeignaco Rutenorum Epiſcopo Petrus Gillius S.

CVM uel otio,uel conſenſione ſcriptorum ad religionem conſecratorum ſtudia uigerent,ab humanarum artium doctrinis ad diuinas me omnino abducere, atq; adeò abrumpere cogitabam, uel acerrimo hortatu tuo , quo nec autoritate quiſquam,nec beneuolentia plus apud me ualet:Cuius liberalitate,ſtudia non modò noſtra nitūtur,ſed indies etiam ingraueſcunt. Ac nimirum iam diuinæ ſcripturæ explanatores,ingrediebar Latinos facere,ſi qui adhuc inter Græcorum monumenta noſtris intacti hominibus reperirentur : E' quibus Theodoretum nactus apud Ioannem Pinum,ab ingenuarum artium diſciplinis,uſq; tractandæ reip.bene inſtructum,non ſolum conuerteram,uerum(ut etiam temporū, quæ ſine præuaricatione poſſem eripere ex procuratione rerum tuarū,plenior ratio conſtaret) ampliores in transferendis theologis Græcis progreſsiones feciſſem,niſi ex hac animi inductione propterea iamdudum refrixiſſem, quòd res ſacras perſpexi nō ſtilis,ſed gladijs & pilis tractari:non earum populare amplius ſtudiū eſſe,ſed bellum ciuile,ob noſtrorum temporū ſeditiones,quæ inuexerunt ac concitarunt in utriuſq; linguæ notionem infeſtiſsimum odium,eandemq; in tantum inuidiæ flammam cōiecerunt,

ut ſacrorum uoluminũ tractatione Latine Græce'ue ſcientibus interdictum uulgò credatur, propter decolorem quandam latinitatis ſpeciem, qua interliti fuiſſe putantur, qui primũ diſsidium ſacrarũ literarum fecerunt: quos omni execratione configendos cenſerem, niſi pacis conditor iuberet bene precandum eis eſſe, qui nos malis defigunt: quando ſanè ſua inſigni ad ſtultitiam gloriatione bonis literis tantum & odij & inuidiæ cõtraxerunt, ut iam nũc poſtrema laus haud quaquàm ſit, latini ſermonis peritũ, eſſe planè ſacrarum literarum rudem. Veruntamen cum Theodoretum in duodecim prophetas, quos minores uocant, ab ijs factionibus, à quibus longe diſſentio, remotiſſimum animaduertiſsem, eò facilius paſsus ſum uenire in lucem, quia aliunde tibi dependere nõ poſſum, quod iam pridem debebam: niſi uellem tandiu debitum differre, dum quod longius uidebatur, Philonis Iudæi, quem habeo in manibus, quadraginta ſex libros tibi fecero Latinos. Sed & tua liberalitas propius quiddam meretur, & meũ erga te amorem aliter iam continuare non poſſum. Tametſi, poſteaquàm prior ad te colendum acceſsi, nihil acciderit, quod meum erga te ſtudium interrumpere potuerit: Imò uerò cum uidi tantum abeſſe, ut te inſolentiorem ſacer magiſtratus reddiderit, ut nihil tam tibi ad explicandam atq; expromendam urtutem, quàm magiſtratũ ipſum defuiſſe. Exiſtimem etenim primum ut ſacram Rutenorum præfecturam nullo uitio, nulla proborum canonicorum obnuntiatione adeptus es, indies incredibili uirtutum proceſſu enituiſti: tum ſanè magis me ad obſeruandum te religioſius inflãmaſti, ut antea bene tibi uoluiſſe, nunc uero amatorijs

torijs

torijs facibus ardere mihi uidear. Quod ipſum non ideo commemoro, quòd tibi blandiri ſtudeam: Quid enim mihi tale neceſſe eſt? qui ueris erga te officijs, non fallacibus niti queam, ſed potius ut & bona tua recognoſcas, & iſtorum notione te ipſum currentem, etiam atq; etiam diligenter ad longius progrediendum incites: ut intelligas ſi in iſto curſu, quem adhuc tenuiſti, pergere ire perſeueres, ſine dubitatione poteris ueterum ſacris procurationibus ornatorum ingenium, non modo colorem tuo uiuendi inſtituto illinere, ſed & maxime eorum paucorum laudibus reſpondere: & me ad perſequendas acrius literas ſic excitare, ut nulli labores, neq; itinerum, neq; ſtudiorum mihi graues futuri ſint. Neq; enim me tantopere quicquam ad literas incendit, quàm cum uideo te, de iſto uirtutis curriculo, quod iam inde tibi ab adoleſcentia propoſuiſti, nihil decedere: neq; etiam aliud omnino quicquam me induxit ad luſtrandam Italiam, quàm quod te iſtam uirtutis uiam, quam iam contriuiſti, perpetuo tenente, mihi turpis inertia laboris uidebatur. Si poſt Aeliani conuerſionem negotij inopia Rutenæ ceſſarem, & ſenſim ad urgendam inſtitutorum ſtudiorum facultatem remolleſcerem, & non potius paucis menſibus, nam multis neq; oportebat, neque neceße erat, Italiam attingerem, ut aliquot libros, quos quidam, mera librorum ſepulchra, tanquam defoſſos diligenter tenent, illinc reportarem: E quibus partim otium utriuſq; noſtrum aleremus, partim pro meis uiribus te ad inſtruendam bibliothecam adiuuarem iſtius gymnaſij quod moliris ædificare: ubi tum liberalium artium doctrinæ, tum etiam à ne-

ceſſarijs inopes pueri, tuo ſumptu alantur & erudiantur. Debes igitur longinquam peregrinationem meam æquo animo accipere, atque ideo mihi minime moleſtus eſſe, quod ingentem illum ardorem, quo uiſendæ Italiæ iam tot annos flagrabam, breui tam ualde reſtinxerim, ut abs te amplius ad eandem aberrare nihil mihi ſit neceſſe. Tu interea Theodoreto contentus eris, dum lexicon Græcum edidero, non cuiuſmodi Baſileæ nuper, poſtquam nouem annos, quod tuo impulſu inuitus ad Bentinum miſeram, compreſſum tenuerunt, aliquot tantum uocabulis excerptis iam tandem ſero diuulgarunt, & reliquam, ploſtricam pene molem ad ſuum quæſtum reſeruarunt, ut nouis acceßionibus nundinationem ſæpius renouare poßint.

Bene Vale.

D. THEODORETI EPISCOPI CYRENſIS in cōmentarios XII. prophetarum, nunc primū è Græco per Petrum Gillium in Latinum conuerſos, Proœmium.

QVOD *prophetas explanare aggredimur, nonnulli fortaſſe ſuperuacaneum quiddam, & redundans nos facere arbitrabuntur: cum nimirum laborem alij hunc exhauſerint. Qui autē permagno diuinam doctrinam æſtimant, perfectè, abſoluteq́; ad ſacram ſcripturam inſtituti ſunt, non modò nobis infeſti non erunt, neq; ſimiliter, ut illi, accuſatorio animo, & querelis pleni, noſtrum inſtitutum damnabunt: uerum etiā & probabunt, ut par eſt: & tametſi nihil egregium in noſtris conſcriptionibus inuenient, laudibus ornabūt. Animus promptus, & ſtudij plenus ſatis eſt apud æquos iudices ad colligendam laudem.* Nam *ſic ſeruator & dominus noſter in ſacroſanctis* Euangelijs *de obolis* Luc. 21.
duobus uiduam illam laudibus extulit, animi conditioni, non muneris magnitudini laudem tribuens. In *lege cum diuitibus aurum, argentum, lapides pretioſos in tabernaculi confectionem imperaſſet: non pauperes hac lege priuauit, ſed & partim ex his iuſſit pelles, partim pilos affer* Exodi. 25. a
re; ab his uero inopes artificium, & uires pro iſtis con-

tulerunt, nẽtes uidelicet, & pilos pertexentes. Non *præterea ignoramus magnum* Moſen *non prophetam ſolum extitiſſe, ſed* Ieſum *quoq; filiũ* Naue, & Samuel, Dauid, Nathan, Gad, Achiam, Eliam, Heliſeum, *ac alios innumerabiles: tum euangelij non præcones ſoli fuere* Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, *uniuerſusq́; apoſtolorum chorus: neque item* Paulus & Barnabas, *poſt hos in euangelium cooptati, in omnes homines permeauerunt: ſed etiam* Titus, Silas, Timotheus, Apollos, *illorum magnorum uirorum diſcipuli: neq; in his tantummodo docendi munus apparuit: ſed etiam eis in euangelium ſuccedentes ſuæ gratiæ lumine illuſtrauit, tum eos, qui deinde illos conſecuti ſunt, atq; uſq; in hanc ætatem in diuinis eccleſijs ſpiritus ſancti fons permanat, diuinitusq́; donata perſeuerant in hominibus munera.* Non *alienum igitur quippiam recto & iuſto iudicio prædictis facere uidebimur, ſi tanquam pilos quoſdam noſtri ingenij partus in noui tabernaculi ſubſtructionem attulerimus, quod deus fixit, & non homo.* Etſi *quiſpiam aliorum ueſtigijs nos inſiſtere dicet, id quod res eſt, inueniet, lanam in opus noſtrum conuenientem nos coëgiſſe.* Non *enim ſecus, quàm illæ, quæ ab alijs allatos pilos nebant, & texebant, nos undiquaq; præclare dicta colligentes, unum ex omnibus dei benignitate uolumen contexuimus: atq; duodecim prophetarũ enucleate ſententiam planam fecimus.* Explanationem *autem cum ueritate congruentem nos inueniſſe nihil alienum eſt: nam lucerna diuino uerbo uſi ſumus, cuius gratia, non reſtincta eſt, ſed tanquam fons perennis influit in homines: maxima dona non dignis modo ſuppeditat, ſed etiam his,*

quibus

quibus abſolutio,perfectioq́; abeſt. Ac uidemus ſolem ſenſu comprehenſibilem nõ ueteribus modò,ſed etiã eos conſecutis,deniq; nobis ſuos radios ædere,pariterq́; in omnes terras & maria lucem ſuam proferre. Eò *igitur magis huius opifex,qui hunc ſua ſola bonitate condidit,ita eorum,qui ad ſe ſuſpicere ſtudent,mentes illuſtrat. Hac ſpe nobis oſtenſa,ac magno accuſatorum cõtemptu,ut ſemel ueſtras,qui hortatu ad hunc laborem me excitaſtis,preces in ſubſidium implorauerim, propheticam explanationem attentabimus. Atq; modo prius pauca de temporibus cum quiſq; prophetiam docuerit, perſecuti fuerimus,ſingillatim interpretationem attingemus.*

DE TEMPORE QVO QVISque *ex his duodecim prophetis prophetiam docuerit.*

DVODECIM *prophetæ, non quia uno tempore uixerint, ſub unum uolumen ſubijciuntur: diuerſis enim temporibus futurorum præſignificationes oſtenderunt. Oſee ſuam prophetiam edidit temporibus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iudæ. Amos ſimiliter temporibus Oziæ. Ioël pariter horum coæuus, ac æqualis fuit. Micheas ſtatim poſt mortem Oziæ prophetiam diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ incepit. Ionas horum temporum etiam æqualis fuit: quamuis prophetia tempus tacuit, uolumen tamen Paralipomenon hoc planè docet. Naüm poſt*

Ionam prophetiæ munus ſuſcepit, id quod prophetiæ argumentum declarat: nam Ionas cum uniuerſum interitum Nineuitis futurum denunciaſſet, eos, ut reſipiſcentiæ remedijs uterentur, comparauit: quæ cauſa fuit, quare in periculum horribilium, quæ futura prædixerat, non incurrerent. Vbi uero in priſtina flagitia iterum prolapſi, ſummo ſupplicio digna commiſerunt: Naüm poſt hæc eorum funditus perditionem prædicit. Iam uero Abdias ex grauiſsimis caſibus, quos Iudææ prænunciauit, apparet poſt hos munus prophetiæ recepiſſe. Sophonias autẽ plane explicat, ut ſub Ioſia rege diuinam reuelationem aſſecutus fuerit, quo tempore etiam admirandus Hieremias prophetiam exercuit. Habacuc non multo poſt prophetiam profeſſus eſt. Cæterũ Aggæus, Zacharias, & Malachias longè poſt multos annos extiterunt. Nam nõ modo poſt Oſiam, Ioachim, Iechoniam, & Sedechiam, uerũ etiã poſt Babylonicam captiuitatem, poſtq; Cyrum primum Perſarum regem, qui populum Iſraëliticũ redire permiſit: ac poſt Cambyſem huius filium Dario Hiſtaſpis filio regnante, atq; Zorobabel iam tum ſanctum templum ædificante prophetiam docuit. Poſt quos apud Iudæos nemo alius propheta inuenitur. Non itaque quod uno eodemq; tempore fuerint, ſub unũ uolumen ſubiũguntur: ſed & quia paucis prædictiones oſtendiſſent: & quia non ſatis ob breuitatẽ fuiſſet ex his quiſq; ad unius libri cõfectionem: iure maiores, qui diuinarũ rerũ diligentes extiterũt, duodecim prophetarũ prædictiones cogentes in unũ librũ concluſerũt. Iam uero tẽpus eſt ut per partes attingamus Oſee prophetiam, modo antè ſummatim argumentum explicauerimus.

ARGVMENTVM PROPHETIAE OSEE.

POPVLI ſub Roboam filio Salomonis diuiſione facta, decem tribubus Hieroboam filius Nabath regnauit: hic cum metueret, ne feſtis diebus populum ad templum Hieroſolymitanum uocãtibus, in Dauidicum regnum redirent, ac deficerent, grauiſſimè impius in deum eſſe cœpit: duosq; uitulos aureos confecit: quorum alterum in Dan, alterum in Bethel collocari curauit: hinc impietas in decem tribus irrepſit, easq; idolis finitimarum gentium ſeruire docuit: tumq; in extremã iniquitatem prolapſæ, diuina prouidẽtia ſpoliatæ fuerũt. Primus eos debellauit Syrorũ rex: deinde Phoa Aſſyriorum rex maximum tributum exegit. Poſt hunc Theglaphallaſar, cum multas urbes euertiſſet, incolarũ alios interfecit, alios in captiuitatem redegit. Poſt autem Salmanaſar, ut ei in regnum ſucceſſit, eiuſmodi edidit in urbes integras, & quæ nõ uaſtatæ fuerant, atq; exercitu in obſidionem explicato, unà cum habitatoribus Samariam cepit, decemq; tribuum reliquias in Aſſyriorum terrã abduxit. Poſtremus uero rex Aſſyriorum Sennacherib contra Iudæam bellum cum mouiſſet, atq; urbes quaſdam cepiſſet, Hieruſalemq; obſidere tentaſſet, diuinitus illata plaga exercitum perdidit, ipſe integer tum, & ſaluus euaſit, ut præco numinis diuini, ac laudator eſſe poſſet: nam cum domum rediſſet, à ſuis liberis necatus fuit, quoniam & ipſe à deo factus contra ſuum factorem inſaniſſet. Hæc itaq;

3.Reg.12

3.Reg.18

itaq; beatus Oſee, in munus propheticum adſcitus, mentis oculis longè proſpiciens, prædicere iubetur populo, ut prædictionum metu ſupplicia fugeret, ac non in malorum periculum ſubiret. Neq; eò deus pœnas minatur, ut eas quibus minatur, inferat: ſed ut metu perterrefactos ad reſipiſcentiam reuocet, & cum nequitia, quam committunt eos liberauerit, eis ſalutem afferat: non enim minatus fuiſſet, ſi punire uellet. Cum minationibus agit, oſtendit ſe ſeruare, non perdere uelle. Quocirca beatũ Oſee mittit, ut decem tribubus, & duabus pariter euentura prædicet, atque ſub Senacherib eſſe futuram ſalutem prænunciet: tum etiam ut à Babylonijs pernicies eis ſit afferenda, præſignificet. Duas autem tribus uocat Iudam: *non enim ex Beniamitide, ſed ex* Iuda *tribu regnum profectũ fuerat. Cuius regia* Hieroſolymis *urbe* Iudaica *fuit.* Hieroſolymitani *non his ſolum, ſed alijs omnibus præſtabant uiribus, & multitudine.* Quamobrem *à* potentiori *tribu duas nominat. Decem uero tribus appellat* Ephraim, *quoniam* Hieroboam *earũ primus rex ex hac tribu fuit, et regiam ſuã in Samaria urbe cõſtituit, hac rurſus tribu florenti etiam excelluerũt, & multitudine & uiribus iſti.* His *ita percurſis, iam explanatio per partes incipienda eſt.*

DIVI THEO

DORETI CYRENSIS EPI= *ſcopi enarrationes in Oſee prophetam.*

VERBVM domini, quod factum eſt ad Oſee, filium Beeri, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, Ezechiæ regum Iuda: & in diebus Hieroboam, filij Ioas, regis Iſraël.

PLANE *nos docuit, ut his & illis rerum potientibus in munus propheticum adſcitus & cooptatus fuerit. Ob id ipſum non* Iuda *modo regum mentionẽ fecit, ſed etiam* Hieroboam, *qui fuit filius* Ioas, *nepos* Ioathan,
pronepos uero Iehu, *quem diuinus* Heliſæus *ditione, nu=* 4.Reg.9.b
mineq́; dei perunxit, atq; & tempore, & regibus ita explicatis, quibus rerum ſummam adminiſtrantibus & regnantibus propheta electus fuerit, inducit.

Principium uerbi domini ad Oſee.

Hoc eſt, Nihil ante hoc ipſum mihi præcepit dominus, ſed ſimulac ad me uerborum initium fecit, ſtatim iuſſit me uxorem fornicationis ducere, & filios fornicationis procreare, & addit cauſam.

Quia fornicans fornicabitur terra poſt dominum.

Ad iſta adiungit, quemadmodũ ſine dubitatione impe=

ratum

ratum fecerit, atq; edit nomen meretricis, & explicat, ex qua nata ſit, planamq́; facit conſuetudinem, & commercium, conſuetudinisq́; fructū, & partus nomen ab eo impoſitum oſtendit, qui etiam matrimonium inſtituit.

Dixit enim dn̄s, uoca nomen eius Iezraël.

Eorum *audaciam mirari ſatis non queo, qui non uerentur dicere, uerba hæc eſſe rebus deſtituta: & quod ea quidem deus exequenda iuſſerit, nō tamen propheta receperit, ac non iuſſa exhauſerit: uerbaq́; prolata fuiſſe, uerū prophetam non exequutum fuiſſe: quin etiam hæc dicere aggreßi, ſentiunt multa ſæpe eiuſmodi deum imperaſſe.*

Eſa. 20. a *Eſaiam quidem ſoluere de lumbis tunicā ſacceam, & pedibus non calceatis, reliquoq́; corpore nudo incedere,*

Hiere. 27. a *itaq; prophetiam ædere & docere iußit deus.* Hieremiæ

Ezech. 4. b *catenas ſiue furcas circum collum imponere iußit.* Ezechieli *ſiniſtro lateri trecentos quinquaginta dies, dextro quadraginta incubare iußit: comedere panē humano ſtercore opertum, uaſa captiuitatis accipere, murumq́; perfodere, imaginem fugientiū depingere, & præſignificare ſic Sedechiæ fugam.* Huiuſmodi *mille alia in ſacroſancta ſcriptura inuenire licet, quorum ſcopum & propoſitum ſi quis ignorauerit, prophetica uirtute hæc indigna ducet: qui autem dei ſtudium & amorem in homines planè ſciunt, utq́; omnia ad hominum ſalutem adminiſtrat inde, unde alij contemnunt, dei laudationum occaſiones arripiunt, ac diuinos prophetas omni ex parte domino obedire ſtudentes admirantur.* Vniuerſorum *deus poſteaquā ad homines ex inueterato & robuſto morbo laborantes uerba faciens, nō uerbis perſuaſit, rebus quibuſdā adumbratis*

bralis futura oſtendit,uiſorumq; admirabilitate ad ſpeculationem & conſideratione͂,eos qui ad peccata obduruerant, & percalluerant,trahit. Eſaiam porrò nudu͂ conſpicientes ad inſolitæ nimirum rei ſpectaculum accurreru͂t, illiuſmodi cauſam inceſſus cognoſcere ſtudentes:qui Ezechielem omnia illa facientem uiderunt,factoru͂ cauſam, ut par erat,ſciſcitaba͂tur. In hunc modu͂ uniuerſoru͂ dominus beatum Oſee ornat,& comparat ad ducenda͂ uxore͂ impuram,& impudicam,ut hoc genere facti populi impietatem coarguat,& ſua͂ tolerantiam incredibile͂ oſtendat. Si uero uniuerſoru͂ deus libidine perdita adulteram ſuſcepit ſynagogam,& non contaminatus eſt ſanctitatis fons ex impura hac,& execrabili:neq; propheta ex illa ſtupri plena uxore maculam ſuſcepit.no͂ enim appetitioni immoderatæ inſeruienti,ſed dei imperijs obtemperanti,cu͂ illa conſuetudo interceſſit. Scopo autem & propoſito bonu͂ & malum iudicari ſciendu͂ eſt:hoc ſpeculo enim matrimoniu͂ ab adulterio ſeiunctum internoſcitur. Coitus cu͂ coitu nihil differret,niſi propoſito & lege diſcrimen demonſtraretur,his fas nefaſq; legitimum,& illegitimum dijudicantur. Inuenire quiſpiam poſſet hoc idem in cæde, ſi modo conſideret:interficit homicida,interficit & iudex:ſed hic legitime & iuſte,ille inique & illegitime : & cu͂ ſit unu͂, & idem opus,ſolo tamen propoſito differt & ſcopo. Vt uero apertius ex ſacra ſcriptura hoc cognoſcamus, hanc Gene. 4.b *conſideratione͂ ſuſcipiamus:Cædem fecit Caim,ſed ex inuide͂tia labora͂s,& dolo malo,& fraude flagra͂s. Cædem fecit Phinees,ſed pro honeſtate,et pietate propugnatione͂ ſuſcipie͂s,atq; odio maliciæ infla͂matus ab impietate abhor*

rens

Nume. 25.b *rens. Idem tamen opus, conſideratio uero & propoſitũ ex diametro cõtrarium. Eodem modo, tametſi furtũ è ge*
Gene. 27.d *nere eorũ eſt, quæ per legẽ improbantur, à patre tamẽ Iacob benedictionẽ furatus eſt, & non modo furti nõ actus fuit, uerumetiã ab omnibus generationibus ex hac re magnam laudem eſt adeptus. Helias magnus ille ieiunus fuit,*
3. Reg. 21.d *& abſtinuit, ieiuni fuerunt etiam hi, qui Naboth lapidibus obruerunt: ſed ille honeſtatis ſtudio, ij uero calumniã*
1. Reg. 15.b *aucupãtes. Saul miſericors in Agag fuit, & ſpoliatus fuit regno, & denudatus, iniqua hæc miſericordia, & illegitima. Samuel interfecit Agag, & legi diuinæ ſatisfecit. Alia innumerabilia iſtiuſmodi inuenire facile eſt, neq; id modo in ſacra ſcriptura, uerumetiam in noſtris quotidianis factis. Itaq; mirificus Oſee non libidini ſeruiens, ſed nutui diuino & arbitrio parere ſtudens, accepit meretricem: atq; omnibus nuptijs grauior, & laudabilior hæc ſocietas fuit, neq; ob id ſolum, quòd ex dei nutu & arbitrio facta fuerit, ſed quòd deum expreſſerit, & deſignatione quadam retulerit, ut ſanctus ille, & in ſanctis requieſcens ſpõſum ſe fecit contaminatæ multitudinis Iſraëlitarum. Oſee filium, quẽ ſuſtuliſſet iuſsit nominari dominus Iezraël.*

Quia adhuc modicum, & ulciſcar ſanguinẽ Iezraël ſuper domum Iehu: & quieſcere faciam regnum domus Iſraël: & in illa die cõteram Iſraël in ualle Iezraël.

Eiuſmodi eſt quod dicit: Iezraël locus eſt, ubi Naboth ſcelerate & indigne ſaxis lapidatione facta necatus fuit: Iehu uero diuino conſilio huius mortis uindex factus eſt.

Cui

Cui dominus ob ea, quæ in Iezabel effeciſſet, uſque ad quartam generationem regnum illius permanſurum confirmauit. Vt uero poſteri, in obliuionem diuinæ uoluntatis adducti, eorum impietatem, qui ante ſe regnaſſent imitari cœperũt: minatur dominus ſe etiam hoc regnum deleturum, & arcum Iſraël corrupturum, hoc eſt, diſſoluturum uires & potentiam in ualle Iezraël. Conſulto in huius loci mentionem incidit, ad diuinæ benignitatis memoriam, reuocare cupiens regem tum regnantem, docet ut per prauum Iehu pœnas de his, qui Naboth confecerant, ſumpſerit dominus: ita illum ab eo tum regnante, ac eius ſucceſſoribus animi ingrati in ſe pœnã repetiturum. Huc accedit, alteram procreationem, quam ſuſcepit Oſee à deo nominatam fuiſſe. 4.Reg. 10.g

Et concepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei: Voca nomẽ eius abſq; miſericordia: quia nequaquam addam ultrà miſereri domui Iſrael: ſed aduerſans aduerſabor eis: filiorum autẽ Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino deo ſuo: & non ſaluabo eos in arcu, neq; in gladio, neque in bello, neq; in equis, neq; in equitibus.

Ex his aperte demõſtrat, quæ facta fuerunt in Sennacherib, tum non inſtructa acie Aſſyrij uicti ſunt, ſed Angelorum robore cẽtum octoginta quinq; milia cæſa ſunt. huc ſubiungit: Eſaiæ.37.

Et concepit, & peperit filium. Et dixit: Voca nomen eius non populus meus.

Cauſam exponit, quoniam uos non populus meus, & ego deus nõ ſum ueſter: Iam uero ne quis arbitretur eos à deo repudiari, quòd ſint ad numerãdum faciles, & admodum pauci, commode appoſuit: quòd erat numerus filiorum Iſraël, ſicut arena maris, quæ non menſurabitur, neq; numerabitur. At uero non multitudine deus gaudet,
Mat.18.c *ſed ubi duo, aut tres congregati ſunt in eius nomen, ibi in medio eorum eſt. Sic Noe omnibus mortalibus antetulit, ſic Abraam, ſic Moſen. Horum uerò poſteros innumerabiles non populum ſuum uocat propter impietatem. Cæterum deus miſericors illatam negationem reuocauit his uerbis:*

Et erit in loco, ubi dictum eſt eis, non populus meus uos, uocabuntur filij dei uiuentis: & congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael ſimul: & ponent ſibi principatum unum, & aſcendent de terra, quoniam magnus eſt dies Iezrael.

Per hæc reuocationem ab urbe Babylone prædixit, & quòd poſt inde reditum non amplius habebunt reges diuerſos, ſed in idem, & unum conſentientes, & coacti habebunt regem unum: hoc enim finem inuenit temporibus Zorobabel. Diem uero Iezraël appellauit calamitatẽ, quam populo Iſraël intulerunt Aſſyrij in ualle Iezrael. Magnam, inquit, poſtea in eos pœnam cõſtituam, magnã rurſus eis ſalutẽ afferam, ſeruituteq; liberatos in patriam reſtituam. Deinde eos adhortatur, & conſolatur, mutatis rebus ſe immutaturum nomina, & uocaturum nõ populum

lum, populum: nõ dilectam, dilectã. Vos qui ſalutem eſtis adepti, & qui Babylone reuertiſtis, iudicate matrem ueſtram, hoc eſt maiores ueſtros, qui cõtra me peccauerunt.

Quia hæc nõ uxor mea: & ego nõ uir eius. CAP. II.

Repudium factum eſt ex illa cauſa. Tale quippiam inuenimus in Eſaia, nunc domus Iuda, & habitatores Hieruſalem iudicate inter me, & uineam meam, quoniam expectaui, ut faceret uuas, & fecit labruſcas: ac tũ inquit: Eſaiæ. 5. a

Iudicamini cum matre ueſtra: quia hæc non uxor mea: & ego non uir eius.

Cum oſtendit hoc diuortium nõ factum fuiſſe ad eam perdendam, ſubiungit:

Et auferam fornicationem eius à facie mea; & adulteria eius de medio uberum illius.

Eiuſmodi eſt à beato Dauid dictum: Bonũ mihi, quoniam humiliaſti me, ut addiſcam iuſtitias tuas. Hãc autem ſe erudíturum, & fornicatione, & adulterio liberaturum pollicetur: neq; id leuiter, ſed radicitus hoc è medio uberũ reuulſurum. Cor autem deſignat ſub uberibus ſitum, ex quo proficiſcuntur cogitata mala, inuidiæ, homicidia, adulteria, & his ſimilia. Maximam opem fert dei inſtitutio, & diſciplina, quæ fornicatione eruditos liberat, docet etiam eruditionis genera. Pſal. 118.

Vt exſpoliem eam nudam, & reſtituam eam iuxta diem natiuitatis ſuæ.

Diem natiuitatis uocat in Aegypto uiuendi conſuetudinem, & uerſationem hanc deſertam, & mea prouidentia deſtitutam conſtituam, & ut Aſſyrijs ſeruiant, quem-

admodum ſeruierunt Aegyptijs efficiam.
Et ſiccæ terræ, & deſertæ ſimilem eam redſ dam:& occidam eam in ſiti.
Per ſitim non aquæ penuriam innuit, ſed diuinæ pro- uidentiæ priuationem.
Et filiorum eius non miſerebor, quoniam fi lij fornicationis ſunt, patrum imitati ſunt malitiam.
Malitiam hic idolorũ cultum uocat. Et *ut planius eius perfidiam damnet, inducit eam loquentem:*
Vadam poſt amatores meos.
Hoc *eſt,* Idolis *ſeruiam, à quibus omnium neceſſario- rum abundantia mihi eſt.* Et *quoniam bonorum datorem ignorauit, merito adiungit:*
Propterea ecce ego ſepiam uiam eius in ſu- dibus: & obſtruam uias illius, & ſemitam ſuam non inueniet.
Hæc ſanè ultio miſericordiæ plena eſt, quæ laborat, ut impietatem ceſſare faciat: quæ ut cognouit malorum expe rientia idolorum debilitatem, nam implorauit ea in auxi- lium in tempore tribulationis: & adiumentum ab eis non conſecuta, quæret, & non inueniet.
Vadam & reuertar ad uirum meum priorẽ: quia melius mihi erat tunc, quàm nunc eſt.
Ecquis dei erga homines ſtudium & amorem intuẽs, non iure ſtupeſcat? qui cum deus ſit, factor, & dominus, uirum & ſponſum ſe ipſum uocat, nõ dominum: & quia uxoris erga uirum amor, & ſeruorum erga dominũ mul- tus &

tus & uehemens eſſe ſolet,hunc affectum ac ſtudium in= ducere cupiens hominibus, ſeipſum ſponſum & uirum appellat. Veruntamen crudeliter ingratos, & peruerſis animis homines non hæc ad rectum, & gratum animum erga deum habendum mouent,unde fit ut de illis dicat,

Et ipſa neſciuit:quia ego dedi ei frumētum, & uinum,& oleum,& argentū multiplicaui ei:hæc aūt argentea & aurea fecit ipſi Baal.

Quæ à deo dona accepit,ea ad dei hoſtes detulit:ea re offenſus deus,minationibus agit,ſe eos frumento & uino eſſe priuaturum: & ne quis ex infœcunditate terram la= borare arbitretur,appoſite addidit:

Idcirco reuertar, & ſumam frumentum in tempore ſuo.

Hoc enim eſt:ſimul ac primum maturuerit, in meßis ac uindemiarum tempore. Minatur etiā *ſe eam adeo ueſte denudaturum,ut ueſtimentis etiam neceſſarijs indigeat. Eius uero,inquit,amatores hæc inſpicientes non ei adiu= mento eſſe poterunt. Ceſſationem item ſe illaturum,ne fe= ſtos dies agere poßit:omnemq; immoderationis & libidi nis opportunitatem reſtincturum, ficus & uineas corru= pturū ore prophetico minatus eſt.* Poſtquam,*inquit,hæc ſe ab idolis dixit accepiſſe:me autem ignorauit,horū lar= gitorem,ponam ea in teſtimonium:à feris enim,ait,& uo lucribus,& ſerpentibus perdita,& corrupta,& ueſtram impietatem coarguent,& teſtimonium afferent meæ diſci plinæ,& correctioni.* Hæc *autem mala perpetietur,quo= niam* Baalim,*id eſt idolis,cultum meum poſteriorem du=*

xit: ac ornatu uario, & multiplici inſtructa, feſtos idolorum dies egit. Quare inquit:

Ideo ecce ego ſeducam eam: & ponam illam quaſi deſertum.

Hoc eſt erroribus implicari, uagari, labi, captiuam factam efficiam, hisq; omnibus bonis deſtitutam perficiam, ueruntamen conſolabor eam in malis.

Loquar, inquit, ad cor eius: & dabo ei poſſeſſiones ſuas inde, & uallem Achor ad aperiendam intelligentiam eius.

Achor apud Syrum Achar inuenitis uero eſt, qui cum
Ioſue. 7. *ſub Ieſu filio Naue furtum feciſſet, ac dona deo conſecrata furto uiolaſſet, deo pœnas dependit: nam populus eum, lapidatione facta, necauit. Poſt uero illius necem cũ agnoſcerent quantas turbas legis diuinæ tranſgreßio aduehat, luctu & plangore deum placabant. Hoc propheta hic indicat: nam ut illi tum ex morte Achar cognouerunt, quàm ingens malum ſit legis uiolatio: ſic etiam ex captiuitate hi percipient ſenſum ſuorum delictorum. Hoc explanatius oſtendens, apponit:*

Et humiliabitur iuxta dies infantiæ ſuæ: & iuxta dies aſcenſionis de terra Aegypti: & erit in die illa, ait dominus, uocabit me uir meus: & non uocabit me ultrà Baalim: & auferam nomina Baalim de ore eius: & non recordabitur ultrà nominis eorum.

Non Aſſyrijs ſecus, inquit, ſeruient, atque Aegyptijs ſeruierũt: eius infantiã uocat in Aegypto diuerſationem,

& uitæ

& uitæ exactionem in ſeruitute. Attamen ſeruitus eis bono erit, & planè pietatis erit conciliatricula: etenim idola colere obliuiſcetur in captiuitate: me tum uirum, & coniugem nominabit: cuius animi factam mutationem uidens,

Diſponam eis teſtamentum in die illa cum beſtijs agri, & cum uolatilibus cœli, & cum reptilibus terræ.

Docet, ut non de beſtijs, & uolucribus loquitur, ſed de efferatis hominibus in omnia inuolantibus, more uolatilium, & uenenatorum ſerpentum ſimilibus. Cum induxit:

Et arcum, & gladiũ, & bellũ cõterã de terra.

Deinde pollicetur eis æterna bona:

Et habitare eos faciam in ſpe.

De hac ſpe beatus Paulus loquitur: Spe enim, inquit, ſalui facti ſumus. Spes autem quæ uidetur, non eſt ſpes, nam quod uidet quis, quid ſperat? ſi autem, quod non uidemus, ſperamus, per patientiã expectamus. Quòd de hac loquitur, & non de alia, ea quæ ſequuntur, teſtantur:

Et ſpõſabo te mihi in æternũ in iuſtitia: & iudicio: & in miſericordia: & in miſeratiõibus.

Quòd Iudæorũ ſynagogam nõ in æternũ ſpõſauit, ſed ex Iudæis & Gẽtibus collectã eccleſiã, res ipſæ teſtantur. Illa enim perijt, & proiecta eſt: hæc cum ſponſo coniuncta, expectat bona æterna. Eam ſponſauit, non in iuſtitia modo, & iudicio, ſed in miſericordia, & miſerationibus. Iuſtitia porrò, & iudicio in tyrannum utens, miſericordia & miſerationibus in eos, qui tyranno ſeruire coacti ſunt. Iam uero, quoniam conuenientiſſimum eſt miſe-

ricordiam aſſequutis aliquo munere remunerari conſeruatorem miſericordiæ auctorem, ſubiunxit:

Et ſponſabo te mihi in fide, & ſcies, quia ego dominus.

Simul enim ut ad Chriſtianiſmum adeunt, ſtatim eos ſolam fidem repoſcimus: nam iuſtitia ſunt deſtituti, & uacui: eam autem ſuſcipiunt per lauacrum regenerationis à deo ſaluatore. Fidem poßidēs, in dei notionē uenit. Poſt præſignificationem æternorū bonorum prædicit eis corporea dona: etenim cū eſſent terreni, & humi defixi, ſtratiq́; , his magis, quàm illis dabant operā: ex ſuperiore loco adpromittit, ſe ſuppeditaturum pluuiam, & elaboraturū, ut terra bona producat, cum ait:

Exaudiam cœlum, cœlum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum, uinum, & oleum, & hæc exaudient Iezrael.

Deinde rurſus immiſcet ſpiritualia:

Et ſeminabo eam mihi ſuper terram.

Hoc eſt: eam agricolam meam efficiam, & iuſtitiam ſeram.

Et miſerebor eius, quæ fuit abſq; miſericordia, & dicā non populo meo, populus meus es tu: & ipſe dicet, domin⁹ deus meus es tu.

Hæc Typice & adumbrate ſub Zorobabel acciderūt: expreſſe uero, & ueritate ipſa, ubi CHRISTVS *ſe hominem fecit: cum ſibi eccleſiam deſpondit in æternum: tum qui in eum crediderunt, populus fidelis uere extiterunt, ipſe uero eorum, qui ex animo crediderunt, uocatus fuit*

deus,

deus, poſt bonorum promiſſa & ſponſiones. Rurſus deus prophetam hortatur, ut mulierem adulteram, & in ſceleri bus uerſantem diligat, ut iterũ per res oſtendat imaginẽ, & effigiem ſummi erga indignos diuini amoris.

Sicut diligit dominus filios Iſraël, & ipſi reſpiciunt ad deos alienos, & amãt coctiones cum uinacijs. CAP. III

Homines Idolis dedicati eiuſmodi quædam erant conficere ſoliti. Propheta uero protinus imperatum perficit, ac quam mercedem mulieri pollicitus fuerit, exponit: & quas cũ ea pactiones confecerit. Et dixi ei, inquit, omnem aliam à me ſocietatem fugeret, mihi uni ſe integram ſeruaret: oſtendit poſtea imaginis exemplar:

Quia diebus multis ſedebũt filij Iſraël ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine ſacerdotio, ſine manifeſtationibus, quæ Græce dicuntur δῆλοι.

Nam, inquit, ut hæc cum prioribus amatoribus diuortium faciens, hoſpitiumq́; renuncians, ſocietate prophetæ & hoſpitio uti uoluit: ſic uos abducti & abſtracti captiui in terram alienam, non à regibus, neq; à ſacerdotibus curabimini. Cum non erit altare, quæ ſacra obiri, & confici poterunt: neq; per ſacerdotes, aut prophetas oſtẽdi, & præſignificari petentibus ſolita erunt, unde quid agendum, non præmonſtrabitur, omniq́; penè eorum curatione uacabo. Cum uidelicet non aperte meam in eos curationem profitebor, atq; præ me feram. Idcirco propheta ſimul cum muliere, in nefarijs facinoribus uerſante, ha-

bitabat quidem,ut dominus iuſſerat:ueruntamen matrimonij conſuetudine non utebatur : ex quo fit quòd dominus non penitus ſua prouidentia populum ſpoliauit,neq; tamen planam hanc populo faciebat. Δήλους,diuinas prædictiones nominauit, & quòd ſummus ſacerdos rationali iudicij τὴν δήλωσιν, id eſt,oſtentum accipiebat,& ueritatem:& quòd per quaſdam ſignificationes in illo factas futura prædicebat,unde magnus Moſes ſacræ tribui benedicẽs,inquit:Date δήλους τῷ λέυϊ. Vt uero triſtia uaticinatus eſt permiſte cum his implicat & utilia.

Et poſt hæc reuertẽtur filij Iſraël,& quærẽt dominum deũ ſuum,& ſtupebunt ad dominum,& ſuper bonis eius in nouiſſimo die.

Nam cum decem tribus, quæ à regibus profectis à David defecerant,proprium regem ſibi elegiſſent, poſt ex Babylone reuerſionem coniunctæ, & coactæ, unum habuerunt ducem Zorobabel, ex Dauidica tribu procreatum, ex quo diuinitus bonorum datorum fructum ceperunt.Hæc omnia priusquam fierẽt,planè ſciens, prophetica uoce prænunciat:In nouiſsimo die, id eſt, poſt exactionem,& finem ſeptuaginta annorum captiuitatis. Cũ bona ſic præſignificauit, rurſus in ſcelera commiſſa accuſationem inſtituit:Veritate,inquit,& miſericordia priuabimini,dei notione deſtituti,multum apud uos uiget mendacium,impune cædes fit : aliena expetentes in ueſtram rem conuertitis:uxoribus alter alterius inſidiamini.Itaq; quoniam omnis terra ueſtra his ſceleribus redundat,tantam hoſtium multitudinem immittam in uos, ut funditus

pereant

pereant, non ſolum in bonorum redundantia uiuentes, fe rarum, & uolatilium more, & ſerpentum in pauperes inuadentes, & ueluti quibuſdam alis ſuo robore & potentia utentes: uerumetiam omnes alij, qui ut piſces nauigant in uitæ pelago. Tropice & per figuram reptilia & uolatilia potentes prædixit, piſces uero inopes homines appellauit. Cum id fiet, terra iudicantibus, & in ius uocantibus deſtituta erit.

Populus autem meus quaſi ſacerdos cui cō tradicitur: & infirmabitur per diem: & infirmabitur propheta tecum. CAP. IIII

Sacerdoti reprobato, & qui ex ſua dignitate excidit, ſimiles eritis, mea prouidentia deſerti, denudati, ac per multos dies in hanc meā diſciplinā trademini, unà cū ueſtris prophetis mēdacia enūciantibus. Prophetā nūc uocat pſeudoprophetā à cōſuetudine, quæ apud eos inualuerat.

Nocti aſſimilaui matrem tuam.

Docet, quàm matrem uocat, & aſsimulatus eſt populus meus quaſi ſcientiam non habens. Nam cum in tenebras ignorātiæ ſeipſos tradidiſſent, ut ne exiguā quidē lucē luminis ad dei notionē perducētis ſuſcipere uellēt, proprie cōparantur nocti tali caligine oppreſsi. Matrem uocat ſynagogā, populū uero uocat ex hac, pſtctos, hoc etiā apud Eſaiā inuenimus: Quis eſt hic liber repudij matris meæ? Eſa. 50. a

Quia tu ſciētiā repuliſti, & ego repellā te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & qm̄ oblita es legis dei tui, & ego obliuiſcar filiorū tuorū.

Explicatius oſtendit ſuā benignitatē & eorū animum

ingratum ſecundum multitudinem eorum peccauerunt mihi,id eſt:ego eos,ut quàm plurimi eſſent effeci:illi uero in me peccare perſeuerauerunt, quare eorum gloriam in ignominiam conuertam.

Peccata populi mei comedent: & in iniqui tatibus eorum accipient animas eorum.

Id eſt, Metent quæ ſeuerunt, & ſuorum peccatorum fructum uindemiabunt. Quidam dicũt per hæc deſignari ſacerdotes,qui cum ex ſacrificijs oblatis pro peccatis certam quandam portionem ſecundũ legem acciperent,hoc beneficio conſtricti peruerſè,& ſceleratè uiuentes,accuſare nolebant:quamobrem offenſus dominus,ait, Quoniã in ſacrificijs pro peccatis oblatis delicatè, diſſolutè, & indulgenter uerſamini,& congruam curationem labentibus non admouetis, horum delictorum, & iniuſtitiarum pœnas dabitis,alienis gentibus ad cædem ueſtram traditi. Hoc docet manifeſtius,cum adiungit:

Et erit ſicut populus,ſic & ſacerdos.

Id eſt,Similiter ut populus pœnã ueſtri ſceleris ſuffe retis,quia populi curationem cum recepiſſetis, in ſumma inertia uitam traducentes,omnem male habentium curam abiecistis. Quare ait:

Et ulciſcar ſuper eum uias eius:& cogitationes illius reddam ei.

Non ſolum pro iniquis operibus, ſed & cogitationibus malis pœnas ſumam.

Et comedent,& non implebuntur.

Exaggerata,inquit,in eos inducam mala, quemadmodum

dum panis ſatietate affectis plura apponuntur eſculenta. Rurſus eorum iniquitates commemorat, eorum uinolentiam criminans, & idolorum cultum, quem uocat fornicationem. Huc accedit ridicula uaticinatio, docens ut profitentibus ſe uaticinari dederunt operam reſponſum qualecunq; dantibus:

In augurijs, inquit, interrogabant, & in uirgis ſuis annunciabant ei.

Etenim, inquit, nonnulli per auguria & ſignificationes quaſdam agenda noſcere exquirebant, alij uirgis quibuſdam fraudis adiutricibus uſi, quæ uolebant, enunciabant. Hæc per ſe audebant, quòd ſententiam animi ſui fornicatoriam poſſiderent. Spiritum fornicationis uocat appetitum, & ſtudiũ in eiuſmodi fornicationem, dilucidiusq; docuit, quam fornicationem appellaret, cũ ſubiunxit:

Et fornicati ſunt à domino.

Ac modum oſtendit:

Super uerticem montium ſacrificabant, & ſuper colles immolabant ſub quercu, & populo, & arbore umbroſa: quia bonum erat umbraculum.

Oblectantes enim ſe arboribus umbroſis, non harum creatorem uenerabantur: at loco dei conditoris his ſacrificia afferebant. Quocirca, inquit, nullam de uobis curationem ſuſcipiam, neque de filijs ueſtris, neque de ſponſis propalam adulteratis ab inuadentibus uos, quæ obſcure, & occulte apud uos intentata ſunt, hoc palàm fieri permittam. Hoc enim oſtendit, cum dixit:

quo

Quoniam ipſi cũ meretricibus miſcebãtur: & cum initiatis immolabãt: & populus nõ intelligens adhærebat meretrici.

Fornicationem interdum appellat procliuitatem ad uenerem: interdum impietatem. Initiatos uocat ſacris impietatis deuotos, ac dedicatos. Nam ut nos diuinis myſterijs ornatos fideles uocamus, ita Græci τετελεσμένους, id eſt, initiatos nominauerũt exactius ad ſuam impietatẽ inſtitutos. Ipſis cũ minatus eſt, rurſus eis cõſolationẽ adhibet:

בֵּית אָוֶן Tu autẽ Iſraël ne ignores, & Iuda nolite ingredi in Galgala, ne aſcendatis in domũ ὢν: & ne iuretis uiuentem dominum.

Τὸ ὢν, eſt nomen idoli in Bethel, non ut quidam opinati ſunt, ſempiternum ſignificat, hoc eſt, exiſtentem, ſed Hebraicum eſt non Græcum nomen. Hoc planè nos docuerunt cũ pleriq; alij linguæ Hebraicæ interpretes, tum Aquila & Theodotio, Domũ inutilem interpretati ſunt. Symmachus domum iniquitatis: quòd utrunq; in hãc rem conuenit. Nam qui illic præfuerunt, nullum modo quæſitum fecerunt, ſed etiam inde magnum damnum, & detrimentum acceperunt iniqui, ingrati erga ſuum benefactorem effecti. Galgala urbs eſt multis dedicata ac deuota
Ioſue.5.b *idolis, ubi Ieſus filius Naue non circunciſos populi cul-*
Ioſue 4.a *tris lapideis circũcidit: in hac eadem duodecim lapides repoſuit, quos ex medio Iordani alueo accipiendos iuſſerat dominus, ut beneficij accepti eſſent monumentum: atque per hos lapides poſteri noſcerẽt, ut ſiccato alueo, populus utens flumen tranſmiſiſſet. Maxime ingrati animi ſignũ*

eſt urbẽ illam,in qua tanta diuinæ benignitatis monumẽta acceppiſſent,impietatis eſſe factã metropolim. Hoc autem, ne iuretis dominũ uiuentẽ,nõ abs re uetat:ſed propterea, quòd qui τῷ ὅρι adhæſerũt,per hoc idolũ iurabãt,et uiuentẽ dominũ id uocabãt. Hoc aliũde licet cognoſcere: Si abſtuleris,inqt,Baalim de ore tuo,& nominaueris,uiuat dñs cũ ueritate. Hoc eſt, Si idolorũ depoſueris memoriã, & mihi colẽdo dederis operã,& uiuentẽ dñm me appellãs iuraueris in ueritatis honorẽ,& mẽdacij deteſtationẽ.

Quoniã,ſicut uacca aſilo percuſſa,inſaniuit Iſraël:nũc paſcet eos dominus ſicut agnum in ſpacioſo.

Oeſtrus ſiue aſilus uulgò tabanus,muſca quædam eſt uaccis infeſtiſsima, cuius morſus tanto ſenſu doloris exiſtit,ut uaccæ,quibus admoti fuerint eius ſtimuli, nõ uoce bubulci reuocari poſsint,neq; cũ reliquis uaccis cõpaſcãt, ſed interdum præcipites agantur. Iis,inquit, aſsimilis eſt Ephraim,quæ idolorũ colẽdorũ œſtrũ ſuſcepit. Ephraim decem tribus,ut ſupra diximus,nominat. Eos à me etſi ita abhorrẽtes,tamẽ nõ ſine cura paſtoritia relinquã,ſed per me captiuos factos longe lateq; diſpergã,ut ab agno errãte,& ubera matris requirẽte nihil differãt. Hæc perpetietur Ephraim,quòd uitulos reliquaq; idola tanq̃ impedimenta offenſionis plena,& laqueos ſibi proponẽs Cananeorum impietatem ſit imitata,ſuperbiaq; cõtra me utens idolorũ obſeruantiã mei cultui,& uenerationi antetulit.

Dilexerunt ignominiam ex fremitu eius.

Sed ob id ipſum

Turbo ſpiritus ſibilabit in alis eius.

Vt ala

Vt alarum commotione aërem aues cum ſono quodam diſſecant: hæc ita, ueluti alata, in alienam terrã arripietur, tanquam turbine iræ meæ ſubtrahente eam, illicq́; commorari cogente, hæc perpetietur ex idolorum altaribus fructus percipiens. Ita uos ſacerdotes has minas attendite, omnisq́; populus, & in aulis principum uitam agẽtes attentis animis Oſee dicta excipite.

CAP. V Ad uos enim eſt iudicium, quia laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper Itabyrium, quod qui capiunt, uenationem confixerunt.

Omnes uos in iudicium meum adducam, nam omnes mille mala in meos prophetas intendiſtis, infixiſtisq́;: & inſidias ueſtras tanquam retia quædam contra eos explicaſtis: nec aliter, quàm qui in Itabyrio monte, uenationis uarietate pleno, uenandi inſtrumenta defigunt: inſidiarum machinas molimini, & conſuitis in prophetas, ueſtræ ſalutis cauſa à me miſſos. Speculationem prophetarũ, collegium & concilium uocat. Ezechieli dixit: Speculatorem dedi te domui Iſraël. Eam ob rem dicit, Ephraim & Iſraël, id eſt, omni populo correctionem afferam.

Ezech. 3. d

Etenim fornicatus eſt, & commaculatus, & defecit à meo cultu: & non dederũt cogitationes ſuas, ut reuerterentur ad dominum deum ſuum: quia ſpiritus fornicationis eſt in eis, dominum autem non cognouerunt.

Nam cùm rationibus abſurdis uterentur, à uera dei notione aberrauerunt, ac ad idola curanda ſe dederunt: quo

ſit,ut pro hac contumelia pœnas deo perſoluturi ſint palam uidentes qui pietatis fructus.

Hoc enim dixit in faciē eius,Iſraël & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus ſuis,infirmabitur Iudas cum eis.

Quia decem tribus priores mancipatæ,& in ſeruitutem adductæ fuerunt, iure prius earū meminit, Iſraël eas appellans & Ephraim. Iuda uero accommodate poſuit extremum,quoniam poſt illos ſeruitutem ſuſtinuit. Pòſt docet,ut eodem modo uitulis & ouibus acceptis ſacra cōficiant: Perquirentes dominum, & non inuenient eum, nam declinauit ab illis. Et cauſam oſtendit, cū ſubiunxit:

Quia dominum reliquerunt.

Quòd illegitime ex mulieribus externis, quas acceperant,liberos ſuſceperunt:hoc enim explicauit,cum dixit:

Quia filios alienos genuerunt ſibi, nūc deuorabit eos rubigo:& cleros eorum.

Vitium id,quod ex cœli intemperantia terræ frugibus accidit,rubiginem uocat:tropice uero & adumbrate hoſtes,rubiginis more,omnes corrumpentes. Hoc lucidius interpretatur,cum adiungit:

Clangite tuba ſuper colles, ſonate ſuper excelſa,prædicate in domo ω̄ν, mente excidit Beniamin, Ephraim in deſolatione factus eſt in diebus correptionis, in tribus Iſraël oſtendit fidelia.

Hæc omnia eis per prophetas præſignificanti mihi fides nō habetur:uerū habebitur poſt pericula rerū,iniqui-

tates, & ſcelera corrigens, prophetæ prædictionem ueram oſtendam. Scitè ridet, & pulchre ludit idolorum infirmitatem: Clangite, inquit, in domo ω̃ν, excitate in auxilium eos, quibus honorem habetis: ceſſare faciant, quas caſtigationes uobis infero. Comprehendite editiſsimos colles, in quibus omni cultu idola curaſtis, impartiant uobis temporibus neceſſarijs ſuum ſubſidium. Cæterum probe de Beniamin mentionem fecit, quoniam contingit memoriam Iuda.

Facti ſunt principes Iuda, quaſi transferentes terminos: ſuper eos effundam impetum meum ſicut aquam.

Nam perinde legibus meis impudenter præuaricãtur, ac qui turpiter finitores lapides agrum ab agro diuidentes, loco mouere ac transferre aggrediuntur. Quamobrem inſtar torrentis pœnarum aceruos in eos exaggerabo. Cùm Beniamin commemorat, patet quod tribum Iuda complectitur. Rurſus cùm Iuda accuſat, Beniamin ſimiliter coniungit: nam ſub uno regno uixerunt. Eodem modo cum Ephraim dicit, decem tribus Iſraëlis nominat, cumq́; Iſraël commemorat, hoc idem ſignificat.

Oppreſſit Ephraim aduerſarium ſuum: conculcauit iudicium, quia cœpit abire poſt uana.

Quòd idolorum obſeruãs fuerit, inquit, cauſa eius iniuriæ extitit, ſi quidem notionem mei habuiſſet, ex meis legibus ad honeſtum decorumq́; inſtitutus fuiſſet.

Et ego quaſi cõturbatio Ephraim & quaſi

ſtimu

ſtimulus domui Iuda.

Hoc eſt, Hoſtium conturbationem in eos inferam, & tanquam ſtimulo quodam pungam, & ſtimulum, uidelicet ultionem, per hoſtes eis admouebo.

Et uidit Ephraim infirmitatem ſuam, & Iudas dolorem ſuum.

Nam ex periculo malorum cauſam didicit.

Et abijt Ephraim ad Aſſyrios.

Nam cum Syri ei bellum intuliſſent, Phoa regē Aſſyriorum in ſuum ſubſidium accerſiuit.

Et miſit legatos ad regem Iarim, & ipſe nō potuit liberare uos, nec ceſſare faciet à uobis dolorem.

Cum rurſus Aßyrij bellum contra uos ſuſcipient, de auxilio petendo legatos mittetis ad Iarib regem Aegypti, unde tamen non mittetur uobis ſubſidio, ut liberari poßitis, ſed dolorum aceruo cumulabimini. Quod autem Iarib rex eſſet Aegypti, ex his quæ ſequuntur, facile cognoſcitur. Et erat Ephraim quaſi columba inſipiens, non habens cor, Aegyptum inuocabit, & in Aßyrios abierunt. Nam cum à me peti oporteret auxilium, quod ſatis eſt ad eum defendendum, & eſt ei uicinum proximum: huc illuc circūm reges externos non ceſſat concurſare, & tamen ea auxilia, quæ petit, nulli erunt ei adiumento.

Quia ego ſum, inquit, quaſi pāther Ephraim, & quaſi leo in domo Iuda: & ego rapiam & uadam, & tollam: & non erit, qui eruat.

Nam quis in eis factus ſe opponere poſſet, quis eos, qui à me plectuntur, liberabit?

Ibo & reuertar in locum meum, donec diſpercant.

Perſtitit in comparatione, cum inquit, ut panther, & leo eis ero: appoſite adiunxit, Reuertar *in locum meum, donec diſpereant: quoniam mos eſt his feris, cum quiddam uenatæ fuerint, in priſtina loca redire, ibiq; ſe recreare à labore, quem ex uenatione ſuſceperint.* Ego, *inquit, more pantheris & leonis, per hoſtes ubi uobis bellum intulerim, apud me in reliquum ero, nullam pro uobis curam ſuſcipiam. Cum hæc, inquit, fient, meam curationem requirent: inter ſeſe adhortabūtur ad ſupplicationes, mihi correctiones inducent faciendas, ut eorum uulneribus commodam medicinam adhibeam.*

CAP. VI Quia ipſe uerberauit, & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos.

Et compendium medicinæ oſtendens ſanabit nos.

Poſt duos dies, in tertio reſurgemus.

Non *enim temporis ambitu indiget, ſed multiplicem ſanitatem affert. Per hæc deſignat, poſt tres dies factam conſeruatoris reſurrectionem, quæ publicam reſurrectionem conciliauit, omnibusq; nobis ſpem immortalitatis dedit ingeneratam ex dei cognitione.* In *tertio, inquit, die reſurgemus, & uiuemus coram eo, & cognoſcemus.*

1. Cor. 13. d *Poſt, inquit, reſurrectionem Apoſtolus cognoſcam, ſicut & cognitus ſum: nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* Tunc, *inquit, rerum*

notio

notionem ſuſcipiemus, nunc perſequemur ut cognoſcamus dominum. Studioſè, inquit, & promptè requiremus.

Nam quaſi mane paratum inueniemus eũ.

Nam ut diluculum noctis tenebras diſſoluit, ſic ipſe in nos intentata pericula repellet: & ſuæ prouidentiæ radios nobis afferet.

Et ueniet nobis quaſi pſuuia temporanea: & ſerotina terræ.

Omnium bonorum copiam nobis faciet poſt in melius conuerſionem, & mutationem, tanquam pater quiſpiam liberorum amantiſſimus ad eos uerba facit.

Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? miſericordia autem ueſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens.

Ego, inquit, omni miſericordia commoueri in uos cupio: & ueſtra pœnitentia ad tempus fit, & parum diu permanet, rori exiguo perſimilis, qui facile à ſole exhauritur, & nebulæ quæ mane proſpicitur, & à ſolis radijs diſſipatur. Pœnitentia metitur miſericordia, attamen omni cura uos proſequi perſeueraui ſic affectos, ut mortis autores meorum ſitis prophetarum: nam ad uos inſtituendos eos mittens, eis mortem à uobis conciliaui. Hæc *oſtendit, cum dixit:*

Propterea ſuccidi prophetas ueſtros, occidi eos in uerbo oris mei, & iudicium tuum quaſi lux egredietur.

Nam etſi omnes prophetas tollatis de medio, non tamen prophetiam oſtendere falſam poteritis: nam tanquam lumen quoddam ueritatem eius oſtendam.

Quia miſericordiam uolo, & non ſacrificiũ: ſcientiam dei magis quàm holocauſta: ipſi uero ſunt, ſicut homo prætericns teſtamentum, ibi enim contempſit me.

Sacrificijs, inquit, quanuis nõ egeo, ſuſcipio tamen ueſtræ mentis infirmitati aſſeruiens. Hæc duo expecto, erga me amorem, ergaq; proximum dilectionem. Hæc duo
Exod. 20 *prima poſui, cum leges ponerem:* Diliges dominum deum *tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis uiribus tuis: & diliges proximum tuum ſicut teipſum. Atqui hæc cum lege ſanxiſſem, uos ſimiles facti eſtis homini, qui frangit pactiones, quas cum quopiam fecißet. Similiter hi patientiam meam contemnentes, leges eis impoſitas uiolauerunt.*

Contempſit me Galgala ciuitas, quæ operatur uana: & conturbat aquam, & fortitudo tua uiri piratæ.

Huius urbis etiam ſuprà mentionem fecit, ut idolis dedicatæ, & multos ad impietatem prouocantis, & conturbare eos aquam, inquit, quæ nimirum dei notionem puram ſordibus inficit: piratæ eorum fortitudinem comparat, quòd præſtigiarum plenis machinationibus, & fallacijs quibuſdam idola moueri facerent. Etenim *ut pyraticam facientes, occultè nauticã rem exercentes adoriuntur*

tur: ſimiliter idolorum curatores, & cultores non aperte ualentes iſtorum uim, & efficaciam demonſtrare, tanquam machinis quibuſdam admotis inſipientes inducunt, fallunt. Cum autem par eſſet, ut dei ſacerdotes libere reprehenderent, impietatem temere admiſſam ſilentio præteribant, impiorum timentes inſaniam. Iuſtis igitur de cauſis eos accuſat, dicens:

Abſconderunt ſacerdotes uiam domini: interfecerunt Sicema, quia iniquitatem operati ſunt in domo Iſraël: uidi horribilia, ibi fornicationem Ephraim: contaminatus eſt Iſraël, & Iuda dimiſit meſſem ſuam.

Quod propheta ait, eiuſmodi eſt: Leui ſacerdotum primus, Symeone collega & adiutore uſus, Sicemitarum urbem funditus deleuit, pœnam ſumens pro ſtupro ſorori illato, de his qui tale facinus in ſe admiſiſſent. Increpat propheta ſacerdotes, quòd ab illis profecti & procreati, illos, inquit, non æmulati eſtis: illi enim ſororem iniuria affectam ulti ſunt, & pro domo paterna uehementer propugnauerunt: uos omnibus ſceleribus ultione dignis diffluentes, ne accuſare quidem in me commiſſa facinora curaſtis. Quin cum uideretis horribilia illa, & metuenda nefaria ſcelera non ab uno admiſſa, ſed ab omni Ephraim & Iuda, perpetuo ſilentio tranſiſtis. Quod uero ſceleratiſſimum eſt, eo tempore cũ metendi eſſent, & percipiendi diuinorum promiſſorum fructus, tum meſſem non collectam reliquit, at otio & inertia poſthabita à Iuda. Gene. 34. d

Incipe uindemiam tuam, cum conuertero captiuitatem populi mei; cū ſanare uellem Iſraël.

Quoniam, inquit, antequam mala tentaſſes, & periclitatus fuiſſes, iuſtitiæ fructus percipere noluiſti, nunc poſt periclitationem, poſtq́; à captiuitate reditum legitime uiuæ, fructusq́; inde prouenientes decerpe, commode dixit: Incipe uindemiare tibi: nam deo nihil donamus, cum iuſte uiuimus, ſed nobis ipſis indé bona conciliamus.

CAP. VII Et reuelabitur iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium.

Manifeſta omnibus iniquitas eius fiet ob acceptam ultionem.

Et fur ad eum ingredietur, ſpolians latro in uia eius.

Poſtquam uerum deum cognoſcere neglexerunt, & idolorum erroribus ſe aſtrinxerunt, hoſtes latronum in modum eos inuadentes, nonnulla incendent, quædam depopulabuntur, alia abigent, bonisq́; omnibus eos ſpoliabunt.

Vt concinant quaſi canentes in cordibus ſuis.

Hæc cum fient, lamentabuntur aſſiduò, prementur mœrore, neq́; tamen uoce lamenta edent, ſed ſecum taciti in animo fletus, gemitusq́; facient.

Omnes

Omnes malitias eorum recordatus ſum: nunc circundederunt eos cogitationes ſuæ, contra faciem meam factæ ſunt.

Diutiſſime, inquit, magno animo perpeſſus ſum, quaſi non uiſus uidere eorum facinora: nunc aperte ipſa perſpiciens, ultionem de his accipiēdam cenſeo. Quare beatus Dauid exclamat: Auerte faciem tuam à peccatis meis. Cogitationes Aquila, & Symmachus excogitationes & ſtudia interpretati ſunt, quòd idem penè ſignificant. Septuaginta primam animi motionem, cogitationes poſuerunt: Aquila & Symmachus ex his profecta ſtudia, & opera.

In malitijs lætificauerunt reges, & in mēdacijs ſuis principes.

Nam procliues & prompti ad perniciem facti, propter ſuam iniquitatem, & nequitiam, gaudio, & lætitia eos, qui ſe uicißent, perfuderunt.

Omnes adulterantes quaſi clibanus ardens ad coquendum.

Omnes, inquit, perditi & diſſoluti animi incendio flagrantes, ſimiles ſunt ignito, ac incenſo clibano, prompto ad excipiendum fermentū, paratum ad panis confectionē.

In deuſtionem flammæ.

Id eſt, libidinum ignis hoſtilē flammam in eas inferet.

A commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum ueſtrorum.

Nam ut fermentum commiſtum, & dilutam farinam conuertit in ſuam naturā: ita impietatis fermentum, à Hie-

 roboam

roboam primo rege ueſtro importatum uobis, & his qui poſt tempus reges ueſtri fuerunt, impietatis omnes participes fecit in reliquum tempus regnantes. Accuſat *præterea principes uinolentia gaudentes, ex uino flagrantes in iram, atq; munerum corruptelis utentes, ac malos uiros cum ſcelerum autoribus uiuentes: hos enim uocat peſtes, nimirum perniciei, & corruptionis autores:* Vt *peſtis contagio ſi quippiam contigerit, accedentes ad ſe, & propinquos corrumpit: ſic in ſceleribus uerſantes familiaribus perniciem inferunt: nam corrumpunt bonos mores, uſus, ſocietatesq; malæ.* Docet *inſuper ut nocte inſidias aſſidue machinantes de die, ignis more, à ſe iniuria affectos perdiderunt.* Cæterum *illud,* Cum *præcipitarentur nocte, omnes interpretes concorditer,* Inſidiarētur, *interpretati ſunt.* Verum *pro his omnibus malis dabunt pœnas.*

Ignis enim deuorabit iudices ſuos: omnes reges eorum ceciderũt: & quod eſt omnium malorum fundamentum, non fuit in eis, qui inuocaret me.

Præterita dixit, futura oſtendens, ut omni ex parte hæc efficiētur, nihilq; probibebit prædictionis excurſum. Hoc *etiam apud alios prophetas inuenimus proprium.* Etenim

Eſa.53.c Eſaias *exclamat: Sicut ouis ad occiſionem ductus fuit.* Et, Iudicium *ſublatum eius eſt.* Vidimus *eum, & non habebat ſpeciem, neq; formam.* Pro *eo uidebimus, auferetur, du*

Eſai.9.b *cetur.* Item, Puer *natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* Pro *eo, naſcetur, & dabitur.* Poſtea *in ſecundam accuſationem conuertit ſermonem:*

Ephraim

Ephraim populis ſuis commiſcebatur.

Id quod manifeſtum & certum delictum erat, quod etiam beatus Dauid damnat: Immiſcuerunt ſe cum gentibus, & didicerunt opera eorum.

Ephraim factus eſt ſubcineritius, qui non reuerſatur.

Malitiæ immoratus eſt, & perſtitit, nullamq́; mutationem fecit in melius: ſicut panis ſubcineritius in unam partem incumbens in igne exiſtit, & aduritur.

Comederunt alieni fortitudinem eius, ipſe uero neſciuit.

Sed, inquit, tot malis incumbentibus, ignorat corrigentem Deum.

Et cani effloruerunt ei, & ipſe ignorauit.

Propterea quòd, inquit, longo tempore non inſtitutus fuit ad decorum & honeſtum.

Et humiliabitur contumelia Iſrael in facie eius.

Perſpicietur, inquit, non obſcurè, & cognoſcetur quales impietas parit fructus.

Et non ſunt reuerſi ad dominum deũ ſuum, & non queſierunt eum in omnibus his: & erat Ephraim quaſi columba inſipiens, non habẽs cor. Aegyptum inuocauit, & in Aſſyrijs abiuit.

Has à me ſuſtinentes correctiones, me nequaquam implorauerũt, ut impetum malorum in eos inuectorum prohiberem: ſed ad Aßyrios excurrerunt, cùm à Syrijs bello laceſſe

laceſſerentur, ac rurſus ad Aegyptios, cum ab Aſſyrijs obſiderentur, columbæ inſipientiam eſſe in ſeipſis demonſtrantes: quemadmodum illa ſuis pullis priuata non abſcedit, nec loco mouetur, ſed in eiſdem locis commoratur: ſic ij frequentiſſime, cùm interdum ab his, interdum ab illis tollerentur, & in ſeruitutem redigerentur, ad Aſſyrios, & Aegyptios accurrentes, nullum auxilium aſſequuti fuerunt.

Mittam ſuper eos rete meum, ut uolatilia cœli detraham illos: corripiam eos in auditu tribulationis eorum.

Primum eos malorum minis & terroribus corripiam, deinde tanquam rete quoddam hoſtium copias immittēs, ueluti aues eos omnes comprehendam: neq; tamen interim ſuæ ſolitæ miſericordiæ immemor eſt, imò præ paterno in filios amore fletum adhibet.

Vę eis, quoniam receſſerunt à me: manifeſti ſunt, quoniam impie egerunt in me.

Poſteaquam miſeros appellauit, ut ingratos & impios factos in ſe, beneficiorum ſuorum in eos collocatorum memoriam recitat.

Ego uero redemi eos:

Nam Aegyptiaca ſeruitute eos liberaui.

Ipſi uero locuti ſunt cōtra me mendacium.

Pſal. 77. *Eiuſdem rei etiam beatus Dauid eos accuſauit, cùm inducit eos loquentes, quoniam percuſsit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: nunquid & panē poterit dare? aut parare menſam populo ſuo?*

Et non

Et non clamauerunt ad me corda eorum.

Eadem per Eſaiam exclamat dicens: Populus hic la=bijs me orat: corde autem longè abeſt a me. Deinde re=prehendit quæ idolorum cauſa perficiebant. Eſaiæ.29.d

Sed ululabant in cubilibus ſuis,ſuper triti=co,& uino diſſecabantur.

Nam quam promiſſam patribus ſuis terram ſuſcepe=runt,hanc uocauit cubile, nempe quæ eos à laboribus, quos in deſerto ſumpſerant,refeciſſet:gentilia ſacra con=ſecerunt,& meorum bonorum delitijs diffluentes in ido=lorum templis appellatas inciſuras ſuis corporibus admo=uerunt:quamobrem ait,à me corrigentur, quoniam cum à me accepiſſent potentiam,quam brachium uocat,

Cõtra me cogitauerũt mala, cõuerſi ſunt in nihilũ,facti ſunt quaſi arcus non cõtentus.

Nam quod me reliquiſſent, nullum auxilium ſuſcepe=runt,ſed arcui remiſſo, laxato, & non contento ſimiles facti ſunt,qui nullam perniciẽ hoſtibus inuehit. Quocirca

Principes ipſorum in gladio cadẽt,propter imperitiam linguæ eorum:ſic eſt ſubſanna=tio eorum in terra Aegypti.

In gutture eorum quaſi terra inuia, ſicut tu=ba,ſicut aquila ſuper domum domini. CAP.VIII

Vt patres ipſorum ſemper refragati ſunt,meamq́; po=teſtatem aſpernantes, Moſi & Aron aperte obſtiterunt, quos ad eorum libertatem tuendam miſeram:ſic etiam iſti illorum immanitatem,& inſcitiam imitati, ut terra uaſta=ta,& inuia efficientur,ſolitudinumq́; uaſtitati dabuntur,

hoſtium

hoſtium tuba claßicũ canẽte, & rege hoſtiũ inſtar aquilæ in eos inuolante, diuinumq́; templũ cũ q̃ plurimo furore
Ezech.17.b *impetẽte. Quod autẽ hoſtiũ regẽ uocauerit* Aquilã, Ezechielis *prophetia idẽ atteſtatur:* Aquila, *inquit, grãdis, magnarũ alarũ, longo membrorũ ductu, plenæ plumis & uarietate uenit in clibanũ, et cætera.* Hæc *uero perpetientur*

Pro eo, quòd tranſgreſſi ſunt teſtamentum meum, & contra legem meam impie egerunt: quocirca, inquit, propediem me inuocabunt, Deus cognouimus te.

In illorum malorum periclitatione uerſantes, tum à me adiumentum requirent. Sed cur hæc perpetiuntur?

Quia Iſrael auerſata eſt bona.

Et cuiuſmodi hæc demonſtrans, ſubiungit,

Inimicum perſecuti ſunt, ex ſemetipſis regnauerunt, & non per me: principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.

E*tenim cum mea prouidentia curarẽtur, omnes hoſtes uincebant: ſed eis tamen iſtuc ipſum nõ perſuadere potui, ut meam prouidentiã amplecterẽtur: at regẽ, deo inconſulto ſibi fecerunt.* Huius *uero cauſæ decem tribus accuſat, quæ ſibi* Hieroboam *regem conſtituerunt, non in conſilium reuocato deo, an hoc faciendum eſſet: ſed nemo ex his, qui in aulis uerſantur, putet hoc eſſe contra eos, qui*
3.Reg.11.c *illic agunt: nõ enim ad populum* Achiam Silonitem *miſit, ſed ad* Hieroboam. N*ulla uenia digni ſunt ſibi attribuentes regis electionem.* Poſtea *cum arguit eos, quòd argentum & aurum, à deo uniuerſorum acceptum, in idolorum*

rum

rum comparationem conſumpſerunt, admonitionem eis adhibet,& eis conſilium affert:

Proijce uitulum tuum Samaria.

Interpoſuit ſequentia:

Concitatus eſt furor meus ſuper eos;uſque quo non potuerunt æmulari in Iſraël.

Subiungit & inducit:

Et hoc artifex fecit,& non eſt deus;quia ſeducens erat uitulus tuus Samaria.

Valde accommodate idolorum infirmitatem riſit,nam materia,& artificio,ut exiſtant,indigent:materiam à terra accipientes,ut lignum,lapidem,aurum,aut argentum, plumbum'ue:ſpeciem uerò & formam ab arte emendicantes,manu facta ſimulachra animalium faciunt ſibi deos, atq; immoratur in reprehenſione,

Quia corrupta uento ſeminauerunt:& ſubuerſio eorum ſuſcipiet ea: manipulus non habens uires,ut faciat farinam:quod etſi fecerit,alieni comedent eam.

Nullum ait fructum ex idolorum ſeruitute percipi, quorum manipuli, & perceptiones ſimiles ſunt uento corruptis ſpicis, quæ uaginas extrinſecus plenas oſtendunt,frumentum uero intus non habent:eiuſmodi eſt idolorum uis,& natura:etenim ſpeciem aut uiri,aut mulieris,aut leonis,aut alicuius alius animalis apparentem ab artificio ſuſcipit:robore uero,& efficacia exiſtit uacua. Quocirca,inquit,ſimul cum ſuis obſeruatoribus peribit: nam ſubuerſio ipſorum, inquit,eam ſuſcipiet,atq; alieni come

comedent eam.

Deuoratus eſt Iſraël: nunc factus eſt in nationibus quaſi uas immundum, quia ipſi aſcenderunt ad Aſſyrios.

Aſſyriorum ſibi auxilia efflagitantes, in ſeruitutem tradentur, nullum deo ſacrificium conficientes.

Germinauit apud ſemetipſum Ephraim.

Per me cum excreuiſſet, moreq; plantæ germinaſſet, à mei obſeruantia ſeiunxit ſe.

Munera dilexerunt, idcirco tradentur in gẽtibus.

Non bonis exſaturatus eſt, ſed plus ſemper appetiuit, quare in ſeruitutem redigetur.

Nunc ſuſcipiam eos.

Id eſt, in hoſtium regione.

Et quieſcent parum, ut unguant reges & principes.

Itaq; ab alio magis, quàm à me regi uolentes, ſub Aſſyriorum ditionem, poteſtatemq; ſubiungentur, nec in poſterum ſibi reges eligere poterunt:

Quia multiplicauit Ephraim altaria: in peccatum facta ſunt ei altaria dilecta: ſcribam ei multitudinem.

Iure, ait, ceſſare faciam regnum eius per iniquum, quando per hoc in altarium, quæ idolis dedicata ſunt, multitudinem prolapſus eſt, illincq; feruenter impietatem hauſit affectus in nefaria altaria. Scribam ei multitudinem, & legitima eius, horum enim altarium multitudinem, atq;

de his

de his adinuentarum legum, quibus idolorum ſacra obie-runt, memoriam funditus ad eorum multiplicem impietatem notandam deſtruam.

Reputata ſunt altaria dilecta.

Hæc, inquit, peruerſa altaria ſummo ſtudio curauerũt: dei uero altaria, quibus omni cura erat ſeruiendum, & ſummo amore, & ſtudio, tanquam ad alienos quoſdam pertinentia incurata reliquerunt: ueruntamen hanc accuſationem non inſtitui, ut ſacrificiorum ab eis indigeam.

Nam ſi immolauerint hoſtias, & comederint carnes, dominus non ſuſcipiet.

Illud uerò, comederint carnes, non temere appoſitum eſt. N*am in uictimis, quæ non omni ex parte conſumerentur igni; ſoliti erant renunculos, reticula, ſiue fibras iecuſculorum, adipem uictimarum ad altare admouere: pectora, & armos dextros ſacerdotibus ad eſum diſtribuere: reliquum quod ex uictimis ſupererat, ad arbitrium conſumebatur. Quocirca poſuit, Si immolauerint hoſtias, & comederint carnes dominus nõ ſuſcipiet eas: non eget his dominus, ſed animi ſtudium & feruorem exigit. Sacrifica, inquit, deo ſacrificium laudis.*

Nunc recordabitur iniquitates eorum: & ulciſcetur iniuſtitias eorum: & peccata eorũ.

His ſimilia ſunt uerba Apoſtoli: Ignorans, quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum autem duriciam tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet unicuiq; ſecundum opera eius.

Ipſi in Aegyptum conuerſi ſunt.

Illinc enim ſubſidium petierunt, eodemq; periculis, & calamitatibus inſtantibus aufugerunt: inuiti item in Aſſyriorum regionẽ abducentur, & uitam impure, & iniquè traducent.

Et oblitus eſt Iſraël eum, qui fecit illum: & ædificauerunt delubra: & Iudas multiplicauit urbes munitas: & emittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta eius.

Tum, inquit, condiſcet Iudas urbibus deflagratis non murorum robori, ſed mihi confidendum eſſe. Iſrael uero non delubra dæmonibus ſubſtruere, ſed me ex legibus obſeruare.

Noli gaudere Iſraël, & noli lætari ſicut populi: quia fornicatus es à domino deo tuo.

Neq;, inquit, conuenit tibi ſimiliter gaudere atq; alijs gentibus: illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt: tu aſſidua horum conſuetudine diffluens, nullam utilitatem ab his reperaſti: ſed bonorum, quæ tibi à me ſuppeditantur, dæmonibus decimas obtuliſti. Hoc explicauit cum dixit,

Dilexiſti munera ſuper omnem aream tritici, area, & torcular non cognouit eos, & uinum mentitum eſt illis.

Spoliabo uos bonis, quæ uobis ſuppeditare ſolitus ſum.

Non habitauerunt in terra domini.

Etenim non ut in terra deo dedicata uixerunt, ſed iniquitatibus plenam uitam egerunt.

Habitauit Ephraim in Aegypto.

Aegyptiorum inſtituta, conſuetudinemq́; uiuendi ambitioſiſsime æmulata eſt.

Et in Aſſyrijs immundum comedit.

Quando in terra promiſsionis iniquitatẽ amplexi ſunt, inique in Aſſyriorum regione uiuentes.

Non libauerunt dño uinũ nec placuerũt ei.

Spreuerunt dei cultum, alioqui accuratiſsimam idolis obſeruandis dantes operam.

Sacrificia eorum quaſi panis luctus eorum: omnes qui manducauerint ea, contaminabuntur.

Quemadmodum lugentibus panis appoſitus eos ipſos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, & ſimul parentantibus non eſt gratus, ob luctus communionem, ac coacti comedere, ſordes quaſdam illinc contrahere ſe arbitrantur: ita ſacrificia eorum abominationis & odij penitus cumulata ſunt.

Quia panes animarum corꝫ non intrabunt in domum domini.

Quæ non cum ſyncero affectu offeruntur, iudex iuſtus non ſuſcipit. Cuiuſmodi fuerunt Caim ſacrificia: cuiuſmodi Eſaias clamat, Ne offeratis ultra ſacrificium Eſa. 1. d *fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Et Micheas propheta: Non eſt mihi uoluntas in uobis, & ſacrificiũ non ſuſcipiam ex manibus ueſtris. Mox illis memoriam affert malorum, quæ euentura illis eſſent in captiuitate.*

Quid facietis in die conuentus, & in die ſo-

lennitatis domini.

Coacti ſeruire, & ex legibus alienis uitam agere, non poteritis ſecundum legis Moſaicæ traditionem domino feſtos dies agere. Poſt docet, ut fugient in Aegyptum, ac nunc in hanc, nunc in illam transferentur urbem, ſimul eorum argentum conſument, fruſtra regi Aegyptiorum dona afferentes.

Spinas in tabernaculis eorum inuenient.

Hoc eſt, Nullum fructum fructuoſum aut utilem capient. Damnum & calamitatem ex fuga in Aegyptum
Eſaiæ.5.a *per hæc deſignauit: eiuſmodi eſt illud: Expectaui ut faceret uuas, & fecit labruſcas: id eſt, nullum hinc fructum utilem ſuſcepi: ſed contra, omnia mala.*

Venerunt dies retributionis tuæ, & affligetur Iſraël ſicut propheta inſaniẽs, homo qui habebat ſpiritũ, propter multitudinẽ iniquitatum tuarum, multiplicata eſt amentia tua.

Quum te iniquitatum fructus breui tempore apprehendent, pſeudoprophetæ eris ſimilis à ſpiritu inhabitante deſipienti, huc illucq; circumlato, tanta te de mente deductio comprehendet: hanc autem inſaniam tibi inferet tuarum iniquitatum multitudo.

Speculator Ephraim cum deo, propheta laqueus tortuoſus ſuper omnes uias eius.

Meminiſſe non alienum eſt eorum quæ Ezechiel teſtatur:
Ezech.3.d *Speculatorem dedi te domui Iſraël, dixit illi dominus: tum hic ad omnem populũ alloquitur, tanquam quendam ſpeculatorem & prophetam dei te conſtitui uicinis gentibus*

gentibus, ut tua prouiſione animi, & ſecundum legem conſuetudine tua uiuendi illæ me cognoſcerent: tu contrà penitus feciſti eis, nimirũ tortuoſus factus es laqueus, tua impietate idolorum obſeruantiam auxiſti, neq; id in alijs urbibus modò altaria & delubra idolis excitaſti, uerum etiam dedicato mihi templo idolorum ſimulacra conficienda curaſti.

Inſaniam in domo dei confinxerunt, corrupti ſunt ſecundum dies collis.

Ex quo tempore collium ſtudio teneri cœperunt, ibiq; confectiones ſacrorum amauerunt, ex morbo animi laborauerunt: ſed horum quàm celerrime pœnas dabunt. Mox *reuocat eos ad memoriam uirtutis, patrum ad æmulationem eorum commouens.*

Sicut uuam in deſerto inueni Iſraël: & ſicut ficum in arbore ficus temporaneam uidi patres eorum: ipſi autem ingreſſi ſunt ad Beelphegor: & abalienati ſunt in cõfuſionem, & facti ſunt abominabiles ſicut dilecti.

Ac ſiquis deſerto loco, plantisq; omnino deſpoliato uuam inuentam, & ficum præcocem, & temporariam in ficu arbore decerpit: perinde ego cum olim inter homines in peccatis uerſantes Abraæ uirtutem uidiſſem, eam excerpſi, cum eoq; pactiones feci, cumq; eius filio, & pronepote. Verum qui ab illo manarunt, non illorum imitati ſunt uirtutem: quanuis enim recens, & amplum habere nt beneficiorum monumentum, à ſeruitute liberationẽ, multiplicia Aegyptiorum flagella, peregrinam & inuſitatam

tum maris traiectionẽ, aliaq́;, quibus uſi ſunt. Beelphegor tamen cultum meo cultui antepoſuerunt, ſolam confuſionem inde aſſecuti: quamobrem olim dilecti abominabiles facti ſunt.

Ephraim quaſi auis auolauit.

Eodem modo in alienam terram traducentur: nõ enim uirtutis diligunt gloriam, ſed maxime numeroſam prolis ſeriem arbitrantur eſſe gloriam. Nam, inquit,

Gloria ipſorum in partu, & in parturitionibus, & cõceptu: quia etiam ſi enutrierint filios ſuos, ſine filijs erunt in hominibus: quia & uæ eis eſt, quia diuiſi eos.

Fruſtra, inquit, animo elato eſtis ex filiorum multitudine. nam impetens hoſtis deſertos filijs, & nudos uos efficiet, cum mea prouidentia & cura orbati fueritis. Huc accedit,

Caro mea ex eis.

Veruntamen non funditus peribitis uſquedum ex uobis ſuſcepero carnem. Hoc planius nos docet diuinus Paulus
Hebr. 2. d *his uerbis:* Nunq̃ angelos apprehendit, ſed ſemen Abraæ
apprehẽdit. Item, Abraæ dictæ ſunt pmiſſiones, & ſemini
Gal. 3. b *eius: nõ dicit, et ſeminibus, quaſi ĩ multis, ſed quaſi in uno.*
Rom. 9. a *Et ſemini tuo, qui eſt* CHRISTVS. *Et alibi,* Ex qbus eſt
Chriſtus, ſecundũ carnem, qui eſt ſupra omnia deus. Mille alia inuenire licet in ſacra ſcriptura. Quoniam, inquit, caro mea, quam ſumpturus ſum, ex uobis eſt: non prorſus eos deſeram, donec eam ſuſcepero, & uocationi obedientes
Eſaiæ. 65. b *tes delegero. Hoc etiam per Eſaiam prophetam teſtatur:*

Quomo

Quomodo ſi inueniatur granum in botro & dicatur, ne diſsipes illud, quoniam benedictio eſt: ſic faciam propter ſeruos meos, ut non diſperdam totum, & educam de Iacob ſemen, & de Iuda, & hæreditabunt montem ſanctum meum. Et *paulo infra, Qui dereliquiſtis dominum, dabo uos in gladium. Sic filiorum ſublationem prædicens demonſtrat ultionis iuſtam cauſam: nam inquit,*

Ephraim in uenationem & captionẽ filios ſuos præbuit: & eduxit ad interfectionem.

Dum eos ſemper idolis mancipat, ac applicat, ob id filios ad cædem dabo, atq; uiros ſteriles præſtabo: infœcundasq; efficiam mulieres. Hoc *perſpicuum fecit, cum dixit,*

Da eis domine. Quid dabis eis? uuluam fine filijs, & ubera arentia.

Quando donatis rebus male uſi ſunt, iniquitatẽ eorum infœcunditate ceſſare faciam. Mox *rurſus ubi mentionem fecit de Galgala, ac impietate quæ ibi committitur, & de iniquitate principum ipſorum, ſubiunxit,*

Doluit Ephraim radicem ſuã, arefactus eſt, fructum nequaquam affert, quia etſi genuerint, interficiam deſiderabilia uteri eorum: repellet eos deus, quia non audierunt eum, & erunt uagi in nationibus.

Radicem uocauit regnum quod radicitus Salmanaſar euertit, cũ uaſtitatẽ intulit Samariæ. Poſt huius obſeſsionẽ nõ amplius habuerũt regnũ decẽ tribus. Hoc *uero cũ ait, erunt uagi in nationibus, perſpicue oſtẽdit diſperſionem.*

Vitis frõdoſa Iſraël, fructus abundans in ea. CAP. X

Eſa.5.b A multis prophetis hanc appellationẽ ſuſcepit Eſaias cum exclamat: Vinea domini exercituũ domus Iſraël eſt.
Pſal.79. Et Dauid ante illum, Vineam de Aegypto trãſtuli. Tum dominus per Hieremiam: Ego autem plantaui te uineam
Luc.20.b frugiferam. Tum CHRISTVS in euãgelijs, Homo quidam plantauit uineam, & locauit eam colonis, & ipſe peregre fuit multis temporibus. Hoc loco uitem frondoſam uocat Iſraël, & fructum abundantem, non propter eius pietatem, aliaſ'ue uirtutes, ſed propter procreatorum multitudinem, id quod planum fecit, cum ait,

Secũdum multitudinem fructuum ſuorum multiplicauit altaria.

Multitudine cumulatius aucti paßim altaria idolis locauerunt.

Iuxta bona terræ eorum ædificauerunt titulos.

Bonorum meorum, inquit, defenſores cippos & uitulos idolis excitauerunt.

Diuiſerunt corda ſua.

Ne erga illa quidem ſtudium & amorem ſeruauerũt, ſed nunc hoc, nunc illud idolum coluerunt: at ego in occiſionem, & ſeruitutem eos tradam, eáq; funditus delebo. Poſt eos docet, quibus uerbis neceſſe erit eos uti, cum ſe ex malo ad bonum transferent, & reſipiſcent,

Nunc dicent, nõ eſt rex nobis, quia non timuimus dominum: rex autem quid faciet nobis? loquens uerba, occaſiones mendaces, diſponet teſtamentum.

Nullum

Nullum, inquit, à rege ſubſidium aſſecuti ſumus, ac deo cum fidere æquum eſſet, nos omni procuratione ſua curanti, hominis fiducia nixi fuimus mendacia loquentis, ſpecioſas occaſiones fingentis, nunc cum his, nunc cum illis fœdera ſancientis: atqui, inquit, huius nequitiæ dabitis pœnas: nam

Orietur ſicut gramen iudicium ſuper deſertum agri.

Quemadmodum in terra inculta, & illaborata abũde exoritur gramen, nullo interpellante ligone, nullo aratro diſſecante, ita facile pœna uobis à me conſtituetur, quam perſoluetis.

Apud uitulum domus ὢν, morabũtur, qui habitant in Samaria.

Aſsidebunt, inquit, idolo auxilium ab eo expetentes.

Quia luxit populus eius ſuper eum, & ſicut irritauerunt illum, gaudebunt ſuper gloria eius, quia translata eſt ab eo.

Non, inquit, modo ullum eis auxilium non tulit uitulus hic: uerumetiam multas lachrymas eis aduehit, cum ignominia coopertum eum uident.

Ipſum ligantes, tulerunt munera regi Iarim in domo.

Cum eius uidiſſent infirmitatem, conflarunt eum, donoq; regi Aegyptiorum attulerunt, ab eo contendentes auxilium, nullum tamen inde impetrant.

Ephraim ſuſcipiet confuſionem, confundetur in conſilio ſuo.

Eius enim conſilia ignorationis plena exiſtunt: cum ad deum perfugere conueniret, ab idolis, atque hominibus ſubſidia petit. Deinde docet, ut Samariæ rex inſtar ligni combuſtibilis, quod impetu uehementis aquæ reſtinguitur, delebitur: utq; altaria idolorum impietatis Iſraëliticæ inuitamenta à fundamentis demolientur, ut etiam altariũ loca ſpinis plena efficientur: tum magnitudinem calamitatum exprimere uolens, ſubdidit:

Et dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite ſuper nos.

Tanta, inquit, erit redundantia malorũ in bello, quod uobis ab hoſtibus inferetur, ut nemo futurus ſit, quin malit obrui aut terra diſcedente, aut repentino montium caſu, quàm mala ab hoſtibus admiſſa ſuſtinere. Hæc perpetientur, ut propter inſanum in idola ſtudium pœnas perſoluant: nam ex eo tempore, quo collibus, eorumq; altaribus dare operam ſtuduerunt, me colere deſtiterunt, uerũ non amplius ad hos commorabuntur. Nam,

Bellum ſuper filios iniquitatis uenit: ut corriperet eos ad arbitrium meum: & cõgregabuntur ſuper illos populi: quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus ſuis.

Harum duarum iniquitatum alteram uocat, quòd deũ reliquiſſent: alteram, quòd non exiſtentia, deo exiſtenti
Hiere. 2. c *antetuliſſent. Hoc idem per* Hieremiam *planũ facit:* Duo *mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non ualent aquas.*

Ephra

Ephraim uitula edocta diligere cõtentionẽ.

Vitulæ ſimilis eſt, quæ ſuſcipere iugum recuſans aduerſus hoc reluctetur.

Ego autem ueniam ſuper pulchritudinem colli eius.

Veruntamen eius collum contumax, & ſuperbum domabo, & manſuefaciam:

Et ſupponam Ephraim.

Nam eo uectabor, & commode ferre docebo.

Et reticebo Iudam.

Aſſyrijs eum non prodam, ſed Sennacherim uires conſumam, quoniam roboratur Iacob, ac uires ei addit: idcirco à me curatur, quia Iacob uirtutem oſtendit, ac refert. Per hæc deſignat Ezechiæ uirtutem, per quam omnis populus diuinum auxilium conſequutus fuit: mox in exhortationem conuertit ſermonem: quoniam, inquit, patriam uirtutem profitens Iudas, euaſit hoſtibus ſuperior.

Seminate uobis in iuſtitia, & metite fructum uitæ.

Nam uobis, nõ deo ſemina ſeminantur, & metuntur.

Illuminate uobis lumen ſcientiæ.

Prius par eſt alias uirtutes cura præceptas animo eſſe, poſt diuinorum notionem aggrediendam eſſe.

Quoniam eſt tẽpus quærite dominum, donec ueniant fruges iuſtitiæ uobis.

Tale quiddam eſt Dauid dictũ: Præoccupemus faciem eius in confeſſione. Interea dum nos patientia ſua patitur, in meliorem rationem commutemus noſtrum genus Pſal. 56

uiuendi

uiuendi,ut fructus iuſtitiæ percipiamus.

Quid reticetis impietates, & iniquitates eius uindemiaſtis.

Vos,inquit,qui impie commiſiſtis, pœnitentiæ remedijs curari oportebat, & non tacere, ſed confiteri mala, quæ in uos admiſiſtis.

Comediſti fructum mendacem:quia ſperaſti in curribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ.

Fructum mendacem uocat uanam ſpem: nam cum multitudini,& curribus confidiſſes, nullam ex his utilitatem reportaſti. Nam

Cõſurget perditio in populo tuo, & omnia murata tua delebuntur.

Nullam opem tibi ferẽte multitudine,nullamq; tuitionem tui muris præſtantibus.

Sicut princeps Salmana de domo Hieroboam in diebus belli matrem ſuper filios alliſerunt:ſic faciam uobis domus Iſraël à facie malitiarum ueſtrarum.

Pleriq; dicunt hæc dixiſſe de quodam principe eo tempore hæc committente & perpetiente: Ego *uero exiſtimo de* Madian *principe dicta fuiſſe hæc, quẽ ut cepiſſet, interfecit* Gedeon. Illius *crudelitatẽ dãnat ſacra ſcriptura.*
Pſal. 82 *Cuius mentionẽ fecit* Dauid,*cũ ait*: Pone *principes eorũ ſicut* Oreb,& Zeb,& Zebee,& Salmana. Itaq; *ait:* Nõ *ſecus* q̃ Samana *funditus perijt,quoniã in diebus belli matrem ſuper filios alliſiſſet,ſic faciam uobis domus* Iſraël *à*

facie

facie malitiarum ueſtrarum.

Mane proiecti ſunt. CAP. XI

Cum expectaſſent ab Aegyptijs ſubſidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum futurum erat: tum in captiuitatem correpti fuerunt.

Sicut mane proiectus eſt ex Iſraël.

Quod breui tempore funditus periret, per hæc deſignauit:nam ad breue tempus durat diluculum,mox exoriens ſol diem infert.

Quia paruulus Iſraël.

Propter inſcitiam,inquit,& puerilem ſenſum hanc ſuſtinent ultionem.

Ego eos ex Aegypto reduxi,& ex acerbiſſima illa ſeruitute liberaui, ipſi contrà in me ingrati facti,idolorum cultum magis amauerunt.

Hæc uocat Baalim:me,qui colligaui Ephraim, acerrimoq; impetu expediui,& paternum in filios ſtudium erga eum oſtendi,omnis generis curationem & medicinã ei adhibui:agnoſcere noluit,& ſi ab omni pernicie hominum inuadentium ſæpe eos liberaui,tanquam quodã uinculo amoris ſtudio in eos conſtrictus,quo etiamnum eos curo,& his correctionibus trado: ſimiliter faciens, ac ſi quis puerum peccantem pugno in maxillas inflicto,corrigeret.

Et reſpiciam ad eum præualens ei: habitauit Ephraim in Aegypto, & Aſſur ipſe rex eius.

Non

Non enim effugient huius dominatum, millies licet in Aegyptum fugiant: cauſa malorum illi extitit,

Quia noluit conuerti.

Quamobrem etſi multitudine, & omni genere armorum utitur, nihil tamen uirile edet: at potius ex malis cõſilijs capiet fructum, longiſſimeq; à ſuis terris abducetur, poſtea omnia pretioſa aduerſarijs tradam, & continuo deprimam. Cùm hos terrores eis iniecit, atq; denũciauit, rurſus miſericordibus uerbis uſus eſt, ſermocinationis uarietate utilitatem eis architectans.

Quid faciam tibi Ephraim?

Quomodo, inquit, ô Ephraim te ipſo utor?

Protegam te Iſraël: quid faciam tibi?

Ego, inquit, te defendere ſtudeo, uerum non me hæc facere ſinunt tua impia ſcelera: Quare

Sicut Adama ponam te, & ſicut Seboim.

Quæ unà cum Sodoma & Gomorra deflagratæ ſunt: at uix dum contra eos calculum eduxerat, cùm miſericordia adductus ſententiam reuocat,

Conuerſum eſt cor meum in ipſo: ſimul cõturbata eſt pœnitudo mea: non faciam iuxta iram furoris mei, non derelinquam, ut deleatur Ephraim.

Parentes imitatur, qui cum maximo labore filios ab errore reuocare non poſſunt, natura perturbantur. Hæc loquitur, non quaſi hoc nunc uelit, nũc rurſus mutata uoluntate nolit: ſed ſermonem ad iram, & miſericordiam, ad ultionem, & miſerationem accommodans, & confor-

mans, ex his terrorem affert, ex illis uero exhortationem adhibet. Hanc *dei miſericordiam beatus* Dauid *etiam celebrat:* Quomodo *miſeretur pater filiorũ, miſertus eſt dominus timentibus ſe.* Eſaias: Nunquid *obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui: & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui, dixit dominus.* Tum *hic ait:* Conuerſum *cor meum in ipſo, ſimul cõturbata eſt pœnitudo mea: non faciam iuxta iram furoris mei, non committam ut deleatur* Ephraim. Pſal. 102.e Eſa. 49.d

Quoniam deus ſum, & non homo, in te ſanctus, & non ingrediar ciuitatem.

Non *pariter, inquit, atq; homo iraſcor, neq; diutißime iniuriarum & malorum memoriam retineo: nam deus ſanctus ſum, omni ex parte terrenis rebus omnibus ſuperior ſum: nec ſimiliter ut homines habitare anguſte coactus ſum, ſed ubiq; adſum, omnibus adſiſto: & tantam à me miſericordiam aſſequentes,*

Poſt, inquit, dominum ambulatis.

Sequentes perpetuo, & omne imperatum facientes. Etenim,

Sicut leo rugiet, & formidabũt filij aquarũ.

Tanquam *leo rugiens uicina, & rugitum exaudiẽtia, animalia perterrefacit: ſic dei præpotentis, uobis auxiliari uolentis, metus perterrebit hoſtes, more piſcium ne minimum crepitum ferre ualentium, in aquas ſe abdentium.* Filios *aquarum uocauit piſces, in aquis exigẽtes uitam.* Atq; *in hunc modum hoſtibus dißipatis,*

Euolabunt quaſi auis ex Aegypto, & quaſi

colum

columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis, dicit dominus.

Perinde cum cæteræ aues, tum maxime columbæ, facile expeditiſſimo uolatu utentes, in ſuos nidos reuertuntur: ita & uos alios hinc, alios illinc facile reuocabit, & ad receptum ſui ſoli comparabit. Per hæc ſignificat reditum ſub Zorobabel factum, nam alij ex Babylone reuerterũt, ac urbem Hieruſalem ex Cyri Perſæ lege reædificauerunt: alij etiam in Aegypto diuerſantes, confidentia ducti, redierunt.

Circumdedit me in mendacio Ephraim: & in impietate domus Iſraël & Iuda.

Me, inquit, tanta de eis tuendis cura attingit: ipſi uero contrarijs compenſant, falſam & impiam religionem meæ longe anteponentes.

Nunc cognouit eos dominus, & populus ſanctus uocabitur dei.

Et tamen cum exiſtatis tales, mihi curæ erit de uobis, & populum optimo maximo deo conſecratũ efficiam.

CAP. XII Ephraim autẽ peſſimi ſpiritus plenus, perſecutus eſt æſtum tota die.

Et docet quem æſtum uocet: ſubdit,

Inania & uana multiplicauit, & teſtamentũ cum Aſſyrijs pepigit, & oleum in Aegypto mercabatur.

Peſſimum ſpiritũ uocat malam uoluntatem: ſtudiũ uero circa æſtum, nõ ſolum infructuoſum, ſed & pernicioſum uocat laborem. Cũ enim, inquit, ego tali animi ſenſu erga

uos

uos uſus eſſem impie, uiuentes colles, & ſacrificiorũ mul titudinem reſtituerunt. Hæc inania & uada uocauit, quæ æſtus inſtar omnes eorum fructus corrumpunt. Ad hæc cum à mea curatione defeciſſent, modò Aßyrium ſibi præeſſe rogarunt, modò ab Aegyptijs ſubſidia petierũt. Cæterum olei mercaturam uocat, ne quis putet ab eo mer caturam damnari. Per hoc ex his alterutrum deſignauit, uel quòd oleum tanquam donum quoddam regi Aegy= ptiorum attuliſſent, uel quòd aurum afferẽtes, ab eo oleũ reportaſſent, ut eis auxilio foret rogantes.

Et iudicium domino cum Iuda, ut ulciſcar Iacob iuxta uias eius, & iuxta adinuentio= nes eius reddet ei.

In iſta ſic à uobis commiſſa iudicium dabo. Iudam ini= quitatis reum faciam, ac iuſtam de eo ſententiam feram, quòd auitam uirtutem non æmulatus fuerit: at impietate progenitorem contumelia, ac ignominia aſperſerit. Poſt præclare facta Iacob patriarchæ in medium affert, ex col latione uirtutis paternæ, apertius horum redarguens ini= quitatem.

In utero ſupplantauit fratrem ſuum, & in la bore ſuo præualuit deo: & confortatus eſt cum angelo, & potuit.

In ipſo dolorũ partus tempore plantam fratris tenẽs, Gene. 25. c *in lucem prodijt, præſignificans, qualis futurus eſſet, & quòd officioſa fraude tanquam primugenius accepturus eſſet benedictionem. Proceßu temporis uir factus, adeo uirtutis exercitatione excelluit, ut dei de ſe curationẽ &*

prouidentiam conciliauerit: atq; cũ ſemel fratris timuiſſet aduentum, deumq; rogaſſet, non modo ab eo auxilium
Gene.32.f *obtinuit, uerumetiam nocte uiſus eſt ipſe ſibi luctari cum deo, atq; uictoriam reportare. Quo uero metũ ex animo eijceret, cogitare cœpit, cum ſuperare deum ſibi uiſus fuiſſet, non ab homine uinceretur. Eundem & deũ, & angelum uocauit hoc loco propheta, utrunq; etiam nomen beatus Moſes poſuit. Dominus noſter* IESVS CHRISTVS, *& deus fortis, & magni conſilij angelus ab*
Eſa.9.b *Eſaia uocatus eſt.*

Fleuerunt & deprecati ſunt me, in domo ὢμ inuenerunt me: & ibi dictum eſt ad eos.

Hoc alij interpretes Aquila, Symmachus, & Theodotio, ut de Iacob dictum, poſuerunt, Fleuit & deprecatus eſt me, & in Bethel inuenit me. Nam cum fugeret Iacob fratris inſidias, atq; ad auunculũ perfugeret, nomine Laban: ubi in Bethel peruenit, ibi diuinam reuelationẽ aſſequutus eſt, & diuinas promiſsiones ſuſcepit: Ne timeas, ait, Iacob, quoniam ego tecum ſum: & flens, ut par erat,
Gene.28.d *hæc uerba fecit: Si mihi dominus dederit panem ad ueſcẽdum, & ueſtimentum ad induendum, & reduxerit me proſperè: erit mihi dominus in deum, & lapis iſte quem erexi, in titulũ uocabitur domus dei. Cunctorũ quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Cum rediens perueniſſet ad locum illum, benefactorem laudatione proſequens, dixit:*
Gene.32.c *In baculo meo tranſiui Iordanem, & nunc cum duabus turmis regredior. Hoc Aquila & Symmachus ſua interpretatione expoſuerunt, docentes in Bethel, quæ, inquit, nunc idolum nuncupatum ὢμ habet, id à Iacob uiſum*

fuiſſe

fuiſſe. Septuaginta interpretes, ſingulari numero ad plura
lem translato, ſic intelligenda eſſe nos docent. Cũ Iacob
unus ex auis ueſtris præcipuus in me talis fuiſſet, cura
mea eum proſequutus fui. Vos *contrariam uiam ingreßi*
eſtis, ac cũ pœnitere uoluiſſetis, nõ in tẽplũ mihi dedicatũ
adijſtis, ſed apud idolũ ω̃ν lamentantes, meũ petiuiſtis au
xilium. Ego *etſi tantũ ueſtris bacchationibus obſeruatus*
eſſem, uobis tamẽ me oſtẽdi, ac in q̃bus locis me implora=
ſtis, ad ueſtras imploratiões reſpõdi. Hoc *planè nos docet*
Amos *propheta, qui cum in* Bethel, *ubi idolum fuit nomi* Amos 7.c
ne ω̃ν, uehementißime & multipliciter prophetam do=
cuiſſet, ei Amaſias Bethel *ſacerdos, inquit:* Gradere, *fuge*
in terram Iuda, *in* Bethel *non adijcies ultra, ut prophe=*
tes, quia ſanctificatio regis eſt.

Dominus autẽ deus omnipotẽs erit memo
riale eius: miſericordiam & iudicium cuſto=
di: & appropinqua deo tuo ſemper.

Cum hunc habeas dominum, qui omnibus dominetur:
& robore ſit tanto, quod ſatis ſit ad reſiſtendũ omnibus,
iugem eius ſemper memoriam tene, iuſtitiam amplectere,
humanus ſis in proximum, diuinorum præceptorum ue=
ſtigijs perpetuo inſiſte: ſic enim deo appropinquans, ha=
bebis eum promptum tui propugnatorem.

Chanaan in manu eius ſtathera iniquitatis,
opprimere per potentiam dilexit: & dixit
Ephraim: ueruntamen diues effectus ſum:
inueni requiem mihi.

Chanaan uocat Ephraim: *ita etiam beatus* Ezechiel:

 Cum

Cum ei à domino imperatum eſſet, ut ad Hieruſalem uerba faceret, ait: Radix tua, & generatio tua, de terra Chanaan: pater tuus Amorreus, & mater tua Chetea: *ab eis, quorum imitati ſunt impietatem, ſortiti ſunt nomen.* Et tu ô Ephraim *imitans malitiam* Chanaan, *iniquam mentis ſtateram habes: iuſtitiam ſemper uilipendis, iniquam potentiam exoptas, in diuitijs elato ſpiritu es, ac plurimum tibi arrogas in earum rationibus perſcribendis ac conficiendis.* Hoc *etiam tenendum eſt,* Dauid *ſtateræ ini*
Pſal. 61. b *quæ fecere mentionem his uerbis:* Mendaces filij hominum *in ſtateris, ut decipiant ipſi de uanitate in id ipſum.* Eiuſdem *ſequentia conueniunt cum his quæ dicuntur de* Ephraim: Nolite *ſperare in iniqtate, & rapinas nolite cõ cupiſcere: diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.* Vnius *ſpiritus & illa, quæ ſunt in fine eiuſdem pſalmi:* Quia *tu reddes unicuiq; iuxta opera ſua.* Conueniunt *enim hoc loco cum ſequentibus.*

Labores eius nõ inuenientur ei propter iniquitates, in quibus peccauit.

Bonis enim diuitiarum ſpoliabitur, iuſtas pœnas pro iniquitate perſoluens.

Ego autem dominus deus tuus eduxi te de terra Aegypti; adhuc habitare te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus ſolennitatis.

Quoniam *Aegyptiaca ſeruitute liberatus, ad obliuionem beneficij te contuliſti, rurſus habitabis tabernacula, ac diuerſator factus in terra aliena, recordaberis tabernaculorũ quæ feciſti, cũ in diebus feſtis delitijs difflueres,*

& me

& memoriam habitationis in deſerto celebrares. Solennitatem uocat ſcœnophegiam.

Et loquutus ſum ad prophetas, & ego uiſiones multiplicaui, & in manibus prophetarum aſſimilatus ſum.

Iure hanc pœnam ſuffers, qui hanc non extimueris, cum à prophetis prædictionem accepiſſes, neque ſententiam animi tui mutare uolueris, potiſſimum prædictionibus non uerbis modo, ſed etiam rebus ſignificatis: nam tale quippiam fuit Oſee factum, qui modo meretricem, modo adulteram ex dei imperio ſuſcepit, dei iuſſa exequens, ac populi iniquitatem redarguens. Præterea oſtendi me uarijs reuelationibus uſum fuiſſe, non quòd meam naturam oſtendam, inuiſibilis enim hæc, ſed quòd ad uſum affingam, & conformem ſpeculationem prophetiæ: neque enim omnibus ſimiliter uiſus ſum, ſed aliter Danieli, aliter Ezechieli, ſecus Eſaiæ, ſecus Michiæ, Moſi uero, ac Abraæ ante hunc diuerſè me oſtendi.

Si non Galaad eſt; ergo falſi erant principes in Galgala immolantes.

Vos harum uiſionum prophetarum potientes ex me, in Galaad, & Galgala idolorum urbibus cū ueſtris principibus ſacra dæmonibus facitis: cùm non ab his, ſed ex me beneficia acciperetis. Nam ſi ex Galaad, hoc eſt, ex idolis bono aliquo fruebamini: ergo quendam locum habebat fallacia. Cum autem meis donis diffluentes in urbibus Galaad & Galgala immolatis idolis, ueſtri animi ingrati uosmetipſi præcones efficimini.

Et altaria eorum quaſi teſtudines ſuper deſertum agri.

E genere ambigentium animalium teſtudo eſt, cum in aquis degit, ſæpe ex manibus piſcatorũ effugit: in terra uero uerſans, promptè, & facilè capi poteſt. Ad huius igitur ſimilitudinem nullo labore capientur altaria, quæ dæmonibus coædificaſtis, ac ab hoſtibus euertentur. Tum rurſus auitam & paternam uirtutem commemorat.

Et receſſit Iacob in campum Syriæ: & ſeruiuit Iſraël in uxore: & in uxore cuſtodiuit: & in propheta eduxit dominus Iſraël de Aegypto, & in propheta ſeruatus eſt.

Veſter auus maior, matris conſilium ſecutus, domum paternam ſe relinquere facilè paſſus eſt, atque externam domeſticæ antetulit, mulieriſq; gratia, ne uidelicet duceret Chananæan, ſed ex genere Sem, ſeruitutẽ libertati longè antepoſuit, legemq́; de uxoribus à patribus rogatam diligentiſſime ſeruauit: quamobrem uſq; ad poſteros ſuos à deo curatione potitus eſt. Genus illius in ſeruitutẽ Aegyptiorum redactum, per magnum prophetam Moſen liberauit dominus: atq; tametſi in deſerto uerſaretur, illæſum Moſis adminiſtratione conſeruauit.

Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum ueniet: & opprobrium illius reſtituet ei dominus ſuus.

Hic uero, inquit, ex illo genus ſuum ducens in iram mè commouet, quòd in omni genere uitiorum uerſatur: ſed

eorum

eorum quæ ſeuerit, manipulos metet, atque ad propor=tionem eorum, quæ commiſerit, pœnas perſoluet.

Cum à me ſumpſiſſet leges. CAP. XIIII

Secundum quas uitam exigi oportuerat.

Idolorum iniquitates pro illis ſtudioſe am=plexus eſt.

A` quibus pro uita mortem ſuſcepit. Iam uero eius im=pietatē quotidie augebūt, ex auro, & argento fabricātes diuerſorum animalium ſimulacra, manufactis idolis ſer=uientes: tanta nimirum inſania in hæc ipſa tenentur: ut plu res ſint ſacerdotes, q̄ ad uictimas beſtiæ, ut auſint dicere,

Immolate homines, uituli enim defecerunt. Idcirco erunt quaſi nubes matutina, & ſicut ros matutinus pertranſiens, ſicut puluis tur bine raptus ex area, & ſicut uapor de lo=cuſtis.

Propter hanc, inquit, impietatem eos hoſtili impetu funditus perdam, ut rorem matutinum, & nubem ma=ne uiſam: exoriens ſol illam facile abſumit, hanc uero ce=lerrime diſsipat: utq; areæ puluerem uehemens uentus fa cillime delet, ac diſijcit, atq; uaporem in aëre exortum, ut grex locuſtarum interueniens diſſoluit, ſic uos ho=ſtium manus perdet, & terram, quæ nunc à uobis habi=tatur, uaſtabit, ac deſertam reddet.

Ego autem ſum dominus deus tuus, firmās cœlum, & creans terrā, cuius manus omnē militiam cœli,

Hoc eſt, non cœlum modò, & terram molitus ſum, ſed etiam perfeci, ut ſtabilia & perpetua maxime permaneant. Is ille etiam ego ſum, qui omnem militiam cœli ſeu uiſibilem, ſeu inuiſibilem, ſiue ſuperiores poteſtates, natu ræq; ſolo intellectu comprehenſibiles, ſiue aſtrorum mul titudinem unà cum ſole, & luna magnis luminaribus exiſtere feci.

Et non oſtẽdi ea tibi, ut ambulares poſt ea: & ego eduxi te de terra Aegypti: & deum præter me non cognoſces: & ſaluator non eſt abſque me.

Cum ubi liberaſſem te ab Aegypto, leges tibi darem, admonui ne quem alium à me deum cognoſceres: nam di
Exodi. 20. a *xi, ne feceris tibi deum, aut ullius rei ſimilitudinem quæ eſt in cœlo, & quæ in terra deorſum, nec eorũ quæ ſunt in aquis ſub terra.*

Ego paſcebam te in ſolitudine, in terra inhabitabili ſecundum paſcua ſua: & repleti ſunt in ſaturitate, & eleuata ſunt corda eorum, idcirco obliti ſunt mei.

Non ſolum te dura Aegyptiorum ſeruitute liberaui, ſed etiam in deſertiſſima regione ac inhabitabili paui. Secundum paſcua ſua: hoc eſt, ſecundum uſus tibi neceſſarios ſuppeditaui manna ex cœlo, ortygometras ex mari, aquam ex petra, non ueluti in loco deſerto uiuentes neceſſarijs rebus eguerunt, ſed ad ſaturitatem expleti ſunt: unde factum eſt, ut eorum corda extulerint, & mei obliti ſint. Non diſſimilia de eis beatus Moſes loquitur:

Et comedit Iacob, & repletus eſt:& recalcitrauit dile=ctus incraſſatus, impinguatus,dilatatus, dereliquit deum factorem ſuum:atqui non ſinam eum,inquit,impunitum. Nam Deut. 32. b

Ero ei quaſi panther, & ſicut pardus in uia Aſſyriorum.

Ferociſſimos hoſtes in eum concitabo, qui non aliter, quàm ſolent panther & pardus,eũ tractabunt. Cùm ipſe, qui omnia adminiſtrat hoſtes immittit,tum ſeipſum pan=theris,& pardi ſimilem eſſe dicit:atq; adiunxit,

Occurram eis ſicut urſa indigens cibo: & diſrumpam interiora cordis eorum.

Vt urſa in loci anguſtias compulſa, & quæ effugere non quit,magna rabie in ſe impetentes inuadit,ſic hoſtes nullam ueniam impartientes in eos irrumpent,quin ſuum atrocem & immanem animum in eos edent, atq; expli=cabunt. Hæc autem in eos perficiam,uolens eorum cor clauſum,non aperire ſe ſtudens,ſed obduratum & infle=xibile perſeuerans, recludere: atq; ad reſipiſcentiam,ad cognitionemq; honeſti deducere.

Et deuorabunt ibi catuli ſyluarum: beſtiæ agri diſrumpent eos.

Variè eadem dixit,ut multitudine horribilium imagi=num,ex morbo robuſto & inueterato laborãtes pertera=refaceret. Mox lamentatur ſecum, & obiurgat atq; ex=probrat,prioremq; inſipientiam iterum commemorat.

Quis auxiliabitur corruptioni Iſraël: ubi eſt rex tuus iſte: & ſaluum te faciat in cunctis

urbibus tuis: iudicet te, de quo dixiſti, da mihi regem & principem.

Quis ſatis digne tuam correptionem ô Iſraël lamentari poſſet, qui nimirū remanſeris ab omni auxilio inops, et nudus, idq; dum gubernaris à rege tuo, & ſub hoc uiuis: meo enim regno ſpreto hominē habere regem exoptaſti.

Et dedi tibi regem in ira mea, & tabui in furore meo.

Ex importuna efflagitatione iratus, dedi tibi Saul. Patientia rurſus, & tolerantia uſus in locum Saul ſubſtitui Dauid. Hoc enim dicit, cum ait: Tabui in furore meo: hoc eſt, patientiſsime tuli.

Congregatio iniquitatis Ephraim abſconditum peccatum eius.

Eſa. 4. e *Simile eſt iſtud his, quæ dicta ſunt ab Eſaia: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis. Hoc idem hic loquitur, quòd Ephraim congregat, & coaceruat iniquitates, atq; aßidue adauget, malo conſilio utens hoc ſignificat. Quod ait, Abſconditum peccatum eius: hoc eſt, bene penitus imbutus eſt malitia, & iniquitatibus: at tantis malis eum implicabo, ut ex difficultate dolorū torqueatur, more mulieris parturientis. Deinde ueluti per interrogationem ad Iſraël directam,*

Iſte eſt filius tuus ſapiens.

Hunc, inquit, Ephraim & ſi iuuenem antetuliſti, & præpoſuiſti Manaßi natu maiori: uerum pro honore illo infamia perfundetur.

Quia nunc ſuſtinebit in cōtritione filiorum

ſuorum

ſuorum.

Non enim uicinis bellum inferentibus obſiſtere poterit. Vt uero triſtia denunciauit, ad bonorum promuſſionem conuertit ſermonem.

De manu inferni liberabo eos, de morte redimam illos.

Deinceps tanquam uitulari contra mortem iubet.

Vbi cauſa tua mors? ubi eſt aculeus tuus inferne?

Hæc typicè, & adumbratè in reditu Iudæorum facta fuerunt. uocat autem per ſimilitudinem diuerſationem in captiuitate infernum, & mortem quæ ad perfectum & uerum finem peruenerunt, poſt conſeruatoris noſtri reſurrectionem: Noſtris enim primitijs reſurgentibus ſpem reſurrectionis omnes ſuſcepimus. Hoc idem licet inuenire in prophetia Ezechielis: etenim illic oßium reſurrectio Ezech. 37. c *duo oſtendit, & reditum Iſraël, qui dixit: Aruerunt oſſa noſtra, & perijt ſpes noſtra, & defecimus. Tum oſtendit communem omnium hominum reſurrectionem: nam erga Iudæos facta, typus ſunt dei procurationis in omnes homines.*

Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet.

Hæc, inquit conſolatio, & reſurrectionis expectatio Iudæis cum captiui eſſent, omnibusq; hominibus olim occultata fuiſſe uidetur. Iudæi enim in captiuitatem abducti, & ſeparati à ſua cognatione, ſeparatimq; alij ab alijs ſeruire coacti, nullam ſpem reuocationis habebant. Tum

etiam

etiam omnes homines, cum mortem uiderent funditus perdentem naturam, modoq; fratrem à fratre ſeiungentem, modò filijs patres priuantem, reſurrectionis ſpem prorſus abijciebant. Tametſi uera ſint, inquit, dicta, tamē in præſens abſtruſa, & abſcondita ſunt multis.

Adducet urentem uentum dominus de deſerto ſuper eos, & ſiccabit uenas eius, deſolabit fontes illius: iſte areſaciet terram eius, & omnia uaſa deſiderabilia.

Per hæc occulte oſtendit Cyrum Perſam bellum moturum, & diſſoluturum Aſſyriorum regnum, ſiue Babyloniorum, omnemq; regiam cognationem corrupturum, & cauſas tyrannidis ſublaturū. Hæc per translationem & immutationem fontes, & uenas appellat. Per hæc autem uoluit docere, quemadmodum diſſoluet, quam per translationē mortem & infernū uocauiſſet: at hæc poſtea fient. Nunc

CA. XIIII. Delebitur Samaria. Quæ auſa eſt contra uoluntatem dei facere: cuius incolæ uidebunt infantes lactentes ad petras allidi, ac fœtas atq; prægnātes ſimul cū fœtu perire.

Sed ne horum periclitationem recipias.

Cōuertere ô Iſraël ad dominum deū tuum: quoniam in iniquitatibus per multum tempus conſumpſiſti.

Poſt etiam eos docet, quibus uerbis conueniat, uti deū placare ſtudentibus, ac inquit,

Dicite

Dicite ei,ut non tollatis iniquitatem,ſed aſſumatis bona, & reddemus fructum labiorum noſtrorum: Aſſur non ſaluabit nos: ſuper equum non aſcendemus: nequaquam ultra dicemus,dei noſtri,operibus manuum noſtrarum: qui in te eſt miſerebitur pupilli: ſanabo habitatores eorum,diligam eos manifeſte.

Cum ita ſupplicabitis,non capietis iniuſtitiæ & iniquitatis proemia,quin efficiemini compotes omnium bonorum: adiungite etiam illis uerbis, ſaluatorem & benefictorem rogantes, ut quod amplius nulli mortalium confidemus,non Aſſyrijs,non Aegyptijs,non equorum multitudini,neq; deos exiſtimabimus idola manufacta. His abs *te dictis, dominus qui aßiduò tecum eſt,miſerebitur pupilli: hoc eſt, tanquam pupillum tutela, & curatione carentem omni prouidentia curabit te: atq; omnibus malis prementibus te liberans ſanitatem tibi impartiar.* Intime *uero & candide affectus ero erga te: omnia mala,quæ illata fuerunt ad te corrigendum,ceſſare faciam: præterea ſuppeditabo tibi quaſi quendam rorem mea dona,ut floreas ſicut lilium.* Hoc *expreßit,cum dixit,*

Ero quaſi ros Iſraël,florebit ut lilium.

Huius floris ſæpenumero ſacra ſcriptura meminit. E*ſaias clamat:* L*ætabitur deſerta, & inuia,& exultabit ſolitudo,& florebit quaſi lilium.* In *cantico autem canticorum de ſponſa ſponſus ait:* S*icut lilium inter ſpinas,ſic amica mea inter filias.* T*um in ſacris* E*uangelijs dominus:* *Eſa.35.a* *Cant.2.a*

Conſi

Math.6.d *Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt:non laborant, neq; nent:dico autē uobis,quoniam nec Solomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut unum ex iſtis.* Ex omni *parte igitur cognoſcimus,quòd præter ſuaueolētiam admirationem etiam concitat lilij ſplendor.* Huic compara*tur anima ex ſordibus peccatorum expiata,ſplendidiſſima*

Eſa.61.d *ſtola baptiſmi ornata,de qua Eſaias loquitur:*Exultet ani*ma mea in domino,quia induit me ueſtimentis ſalutis,& indumento iuſtitiæ circundedit me:ut,inquit, hoc lilium florebit Iſraël agnoſcens dominum.*

Et mittet radices ſuas quaſi Libanus.

Montem autē ſignificat cedris quaſi quibuſdam ſertis redimitum.Poſt futuram multitudinem deſignat,cum ait,

Ibunt rami eius.

Appellat etiam pietatis fructum.

Et erit quaſi oliua fructifera in domo Iacob: & odor illius quaſi Libani.

Tum docet bonorum cauſam.

Conuertentur,& ſedebunt ſub umbra eius.

Hoc eſt ſub umbra dei.

Bibent & inebriabuntur frumento:& efflo rebit ut uinea:memoriale eius quaſi uinum Libani.

Vindicati ab errore idolorum, & meæ prouidentiæ confidentes,omnium bonorum copia redūdabunt. Et ſi*militer ut uinum odoratum in Libano cultum, uirtutis ſuauem odorem poßidebunt:atq; illinc manantem bonam exiſtimationem,quaſi fructus percipient.*

Ephraim quid ei ultra,& idolis?

Cum perceperis animo,qui fructus pietatis ſit,fuge ido lorum errorem:huius gratia te corrigere uolens,

Humiliaui,& corroborabo miſericordia du ctus,& ſimilis iunipero condenſatæ ei exi= ſtam,& fructus à me percipies.

Nam ſemper uirẽs iuniperus exiſtit,atq; nõ eſt putre= ſcenti natura:coma redimitur aculeata. His oſtendit,quòd omni ſtudio te curabo,ab omniq; pernicie tutũ efficiam: ac inuadentes te quaſi quibuſdam aculeis perterrefaciam: atq; ita totam prophetiam abſoluẽs,ſaluberrimum omni= bus lectoribus finem appoſuit.

Quis ſapiens, & intelligit hæc? aut intelli= gens,& cognoſcet ea? quia rectæ uiæ domi ni,& iuſti ambulabunt in eis:qui autem im= pij ſunt,infirmabuntur in illis.

Hunc eundem finem Dauid,cum dei beneficia enarraſ ſet,pſalmo centeſimo ſexto adſcripſit: Quis ſapiens,& cuſtodiet hæc,& intelliget miſericordias domini. Sapien= tia & intellectu opus eſt ad notionem diuinarum pro= phetiarum,atq; ad earum impletionem,ac obſeruationẽ: neq; enim has intelligere poſſunt,qui diuini ſpiritus lucẽ non ſuſceperint:neq; obſeruare,qui non aſſecuti ſunt ex alto auxilium. Qui erga deum ſtudio tenentur,inde ſub= ſidium conſequentes, rectas uias ingrediuntur, & iuſte uiuunt:qui autem impie committunt, & diuerſam uiam incedunt,impietatis præmia recipiunt. Deus omnes homi= nes ſeruare ſtudens,largiatur,ut in ueritatis cognitionem

perue

perueniamus, atq; efficiamur non huius, ſed illius cohortis: deniq; ut ſecundum leges illius uitam traducentes, laudemus & glorificemus eum & corpore, & ſpiritu, ut ait apoſtolus: quoniam ei conuenit omnis gloria, honor, & reuerẽtia, cum unigenito eius filio, & ſpiritu ſancto, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum Amen.

FINIS PROPH. OSEE.

ARGVMENTVM PROPHETIAE IOEL PROPHETAE.

IOel diuinus propheta tametſi tẽpus, cum prophetiam ſuam edidit, non aperte oſtendit, ex ipſa tamen prophetia colligitur, eo tempore, quo mirificus Oſee extitit, futura prædixiſſe. Eius prædicta hæc ſunt. Aſſyriorum & Babyloniorum bellum: captiuitas & ſeruitus Iſraël: à captiuitate reuerſio: tum prædicit, quæ poſt reuerſionem ex gente Scythica, nuncupata Gog, acciderint: tũ in Hieroſolyma bellum exercitu inſtructiſſimo factũ, atq; eis diuinitus illatã funditus perditionẽ præſignificat. Ad hæc adiunxit dona, quæ poſt incarnationem ſeruatoris noſtri ſpiritus ſanctus hominibus conceſſit, ex prædictionibus de Aſſyrijs & Babylonijs. Tempus huius prophetiæ cognouimus: hoc in ſumma eſt argummentum: reliquum eſt, ut ſingillatim explanationem attingamus.

Verbum

D. THEODORETI EXPLANATIO IN PROPHETAM IOEL.

VERBVM domini, quod factum eſt ad Ioël filiũ Bathuel.

QVONIAM *pleriq; ut conſuetudinis ratio exigit, eodẽ nomine ſunt, patris nomen addidit. Docet autẽ uerba ſua non humani eſſe ingenij, & ratiocinationum humanarum partus, ſed inſtituto, afflatuq; diuino futura praenuncians loquitur.*

Audite hæc ſenes, & auribus percipite oẽs habitatores terrę, ſi facta ſunt talia in diebus ueſtris, aut in diebus patrum ueſtrorum.

Vos, inquit, qui ad affectã ætatẽ uixiſtis, qui ut uſu euenire ſolet, pleraq; ex rerum periculis percepiſtis, quiq; de patribus, & auis narrantibus ſæpe audiſtis uerba prophetiæ huius exaudientes, uobiſcum reputate, an memoria ueſtra, an patrum ueſtrorũ tale quiddam antea factũ fuerit: ac omnes qui in terra promißionis habitatis, diligẽter his, quæ dicentur, date operã. Ad hæc adijcit: Cũ hæc experta habueritis, ne committatis ut è memoria ueſtra dilabantur, ſed horum ignaros filios ad hæc inſtituite, atq; illis præcipite, ut hæc quaſi per manus filijs ſuis tradant: & generatio, quæ hos cõſequitur, à ſuperiore generatione horũ narrationem accipiat. Eiuſmodi Dauid his uerbis ait: Cognoſcat generatio altera, filij qui naſcẽtur, & exurgent, & narrabũt filijs ſuis, atq; cauſam affert, ut ponãt in deo Pſal. 77. a

ſpem ſuam. Itaq; *unã diuini ſpiritus gratiam ſanctos prophetas afflatu diuino concitare ex dictis oſtenditur. Atq; ſic comparatis in auditionẽ ſenioribus, & uniuerſis narrans reliquas calamitates, ait:* Erucam *primam uenturam eſſe: quæ ab hac incorrupta ſupererunt, à locuſta corruptum iri: quæ uero hanc effugerint, bruchum conſumpturum: extremam uero rubiginẽ importatam, nihil prorſus integrum relicturam eſſe. Quidam hæc tropice, & per transſumptionem de Aßyrijs &* Babylonijs *interpretati ſunt,* Erucam *Theglaphalaſar nũcupantes: locuſtam, Salmanaſar: Sennacherib autem bruchum appellauerunt: rubiginem uero* Nabuchodonoſor, *qui poſtremus bellum intulit, funditusq; uaſtauit, ac populatus eſt* Iudæã, *quiq; eos, qui mortem effugerant, captiuos abduxit.* Ego *tamen uera hæc eſſe cenſeo, atq; ut dicta ſunt, ſine dubitatione facta eſſe arbitror: nam beatus* Amos *etiã meminit locuſtæ,*
Amos. 4. *& bruchi, & combuſtionis, & auruginis: tum ficus, oliueta, & uineas commemorat, ab erucis conſumpta: tum ſquallorem, & pluuiæ inopiam.* Pars *una, inquit, irrigabitur: & pars ſuper quam non pluero, areſiet.* Cuius *etiam diuinus* Hieremias *mentionẽ facit.* Non *igitur ſolum per translationẽ hæc accipienda ſunt, cũ ſacri prophetæ concordißime nos docuerint ſupradicta, ut narrãtur accidiſſe, quo plane noſcerẽt, quoniã hoſtibus inuadẽtibus traduntur iniquitatis impietatisq; pœnas perſoluentes: iure etiam de cœlo illatis correptionibus percutiebantur.* Ex *his edocti, quòd deus quem nulla religione curant, illos his ipſis ulciſcitur. Cæterum cum triſtia & dura prædixit, conſolationem affert & conſilium.*

Euigilate, q ebrij eſtis in uino ueſtro, & plo-

rate,& plãgite oẽs,q bibitis uinũ ĩ ebrietate.

Conuertite,inquit,intemperantiã,uoluptatemq; immoderatam in lamenta,& ploratus. Vinũ enim bibere nõ malum eſt,ſed intemperanter bibere,pernicioſum eſt. Cum dixit,in uino ueſtro,aliã ebrietatẽ deſignauit,omnẽ uidelicet ad mala animi impetum,procliuitatemq;:uniuerſamq; iniquitatẽ ebrietatẽ appellauit. Vobis autẽ cõuenit plorare & lamẽtari,quia eo prorſus priuabimini, quod uobis uoluptatẽ & lætitiam conciliat. Poſtea narrat de his,quæ pertinẽt ad locuſtam,ſiue Aſſyriũ,utrũq; enim innuit,& deſignat,cũ ait gentẽ aſcenſurã ad terrã meam innumerabilem,uiribus & potentia præſtantẽ. Terram uero uocat Iſraëlis terram,quoniam & Iſraël uocat ſuum populum.

Dentes eius leonis,& molares eius ut catuli leonis.

Varie eadem dixit,multis nominibus perterrefacere uolens. Leonem enim & catulum eũdem uocat. Si quis autẽ diuerſe uelit intelligere,ſenſus nõ corrumpitur:nam locuſta exiliores & minores, tanquam quoſdam catulos ſubſequentes habet, hoſtes etiam ſimul, cum bellicoſis & ſtrenuis minus robuſtos dicũt. Poſtea uero explicat,quæ ex his euenient, cum uineas corruptas, earumq; palmites dealbatos, & ficus denudatos frondibus oſtendit,quòd ingruente,& impetente locuſta accidere ſolet. Quòd autem hæc non ut facta,ſed futura dicat,ea quæ ſequuntur, teſtantur:cum ait,

Planget ad me ſuper ſponſam accinctam cilicio,ſuper uirum ſuum uirgineum.

Non dixit planxit, ſed planget: oſtendens ut poſt periclitationem aßiduo lugebunt acerbißimum luctum, ut ab ſponſa iuuencula fieri ſolet, cum ſuum ſpōſum mortuum uidet.

Ablatum eſt ſacrificium, & libatio de domo domini, lugete ſacedotes miniſtri domini, quoniam deſolati ſunt campi: lugeat terra, quoniam afflictum eſt triticum, aruit uinū, imminutum eſt oleum, confuſi ſunt agricolæ: lugete poſſeſſiones pro frumento & hordeo, quia perijt uindemia de agro, uinea aruit, & ficus imminutę ſunt: malagranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri areſacta ſunt: quoniam cūfuderunt gaudium filij hominum. Accingite uos, & plāgite ſacerdotes, lamentamini qui miniſtratis altari, ingredimini, dormite in ſaccis miniſtri dei, quoniam defecit de domo dei ueſtri ſacrificium, & libatio.

Quòd futura ut præterita dicat, hoc proprium eſt prophetiæ: uſus uero eſt hac ratione, non ſolum ob tranſlationem uerborum de lingua in linguam, ſed etiam propter certitudinem: Sic, inquit, uera erunt, ut ſi facta uideremus, tum ut de his præteritis, quæ prædixit futura, ſacerdotes lugere hortatur, quoniam ſacrificia & libationes defecerunt propter neceſſariorum inopiam, & uitia quæ frugibus terræ acciderunt. In confuſione agricolæ ſunt,

*ſunt,cum nullum fructum ex terra acceperũt.*Hoc *etiam nunc accidere uidemus cum terra non fructus fert,ruboꝛe perfundi ſoliti ſunt agricolæ, ſolita uectigalia dominis non reddentes: atq; ob neceſſariorum inopiam ex mendicitate,& uerſura uiuere coacti. Latius autem declarat calamitatem,ut ad reſipiſcentiam excitet ex inueterato & robuſto morbo laborantes, atq; poſſeßiones lugere iubet,quoniam fructus & hordeum defecerunt,uinea exaruit:deniq; oliuæ, & ficus aliæq; arbores fructum nullum ferunt, quòd omni humore priuatæ ſunt.Eſt autem animaduertendum,quòd non terram,& poſſeßiones,ut ratione utentia lugere hortatur: ſed ut ratione præditos ex inanimis rebus excitet,& commoueat:id quod docet, cum ſubiungit,Quoniam confuderunt gaudium filij hominum.Huius,inquit,infœcũditatis maxima cauſa eſt iniquitas hominum,propter quam gaudia ceſſarunt,mœrores animi importati ſunt,& inducti. Quamobrem,inquit, uos ſacerdotes ueſtem lugubrem recipite:neq; apud altare ſolum lamentamini,ſed etiam dormientes uobis ſaccum ſubſternite:quoniam tanta neceſſariorum inopia facta eſt, ut ne ſacrificia quidem obiri,conficiq; poßint.*

Sanctificate ieiunium,prædicate curationẽ, congregate ſenes omnes habitatores terræ in domum dei noſtri:& clamate ad dominũ uehementer.

Non *ſolum,inquit,ſenes, ſed etiam omnes habitantes terram in domum dei noſtri congregati,clamate dicẽtes,* Heu mihi,heu mihi,heu mihi,in die.

Ex dictis planè docemur ut ieiunium animæ male habenti ſit medicina ſalutaris: quare ieiunio ſubiunxit curationem. Sanctificate, inquit, ieiunium, prædicate curationem. Sanctificate poſuit pro ſegregate. In ieiunium, inquit, uos ſegregantes, ſancte & pure id obite & conficite: ieiunantes uero clamate heu mihi, heu, mihi, heu mihi in die, hoc eſt per diem malorum expectatum.

Quoniam iuxta eſt dies domini, & quaſi miſeria de miſeria ueniet: ante oculos ueſtros alimenta perierunt: de domo dei noſtri lætitia & gaudium.

Mala, inquit, exaggerata & coaceruata uidebitis: atq; alia alijs cumulata: hoc uocauit miſeriam de miſeria.

Subſultauerunt uitulæ in præſepibus ſuis, diſſipati ſunt theſauri, ſuffoſſa ſunt torcularia, quia arefactum eſt triticum. Quid reponemus nobis? fleuerunt armenta boum, quia non erant paſcua eis: & greges ouium diſperierunt.

Subſultaturas eſſe uitulas, inquit, non quòd ſaturitate hoc facturæ ſint, ſed quòd ſime corruptæ, humiq; ſtratæ, & abiectæ pedes ad ſolum alliſuræ ſint. Theſauri, inquit, & granaria diſsipata ſunt, nempe quæ dudum frumentum non ſuſceperunt. Torcularia inſuper, inquit, tanquàm ſuperuacanea ſuffoſſa ſunt, tum etiam ſiquid aliud eiuſmodi uſibus accommodatum fuit, quaſi ſuperfluens & inutile remanſit neglectum. Cum nimirum nihil eſſet, quod his admoueri poßet: mugitum ediderunt armenta boum

boum lugentium uocem repreſentantia, quòd non conſueto cibo fruerentur:tũ greges omniũ ſimiliter ut uitulæ fecerunt. Verũ,inquit,propheta,his ita ſe habentibus, Ad te domine clamabo,quoniam ignis conſumpſit ſpecioſa deſerti,& flamma ſuccendit omnia ligna agri,& iumenta campi ſuſpexerunt ad te,quoniam arefactæ ſunt miſſiones aquarũ,& ignis deuorauit ſpecioſa deſerti.

Incumbẽtium enim malorum liberationem abs te ſolo conſequi poſſumus. Ignis autẽ ſignificare poteſt hoſtes, qui inſtar ignis omnem regionẽ illam depopulati fuerant. Tũ etiam ſignificare poteſt locuſtam,rubiginem,& bruchum:nam hæc nõ minus ſuapte natura fruges terræ corrumpere ſolent. Specioſa deſerti uocat ea,quæ quondam ſpecioſa,nunc deſerta facta ſunt propter calamitates,quæ illis inuſtæ ſunt.nam paulo poſt ait,ſicut paradiſus uoluptatis terra ante faciem eius,& poſteriora illius ſicut campus ſolitudinis. Quoniã, inqt,indigni ſumus,qui à te miſericordiam aſſequamur, ueniam aliquam ſaltem conſequantur iumenta mugientia, & pecora ouilla balatum edentia,quoniam exaruerunt emiſſiones aquarum:hoc uidelicet ſuſpexerunt ad te. Non ut de ratione utentibus dixit,ſed ad miſericordiam allicere uolens dominum, ſic uocauit ab inopia factum mugitum.

CAP. II.

CAnite tuba in Sion,'prędicate in mõte ſancto meo: cõturbentur omnes habitatores terræ, quoniam adeſt dies domini,

quoniam iuxta eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & pruinæ.

Vt propheta preces adhibuit, rurſus dominus iubet tubas, ex lege inſtitutas, ſonare in Sion, atq; per præcones congregare omnes in montem deo conſecratum: quoniã, inquit, appropinquat dies ultionis, quem ſiquis diem caliginis, tenebrarum, & nebulæ, & turbinis uocaret, non erraret: nam adeo ingentia in eo erunt mala, ut nemo ſenſum uidendi percipiat, ſed in tenebris & caligine ſe uiuere ſuſpicetur. Poſt hæc ultionis genus exprimit.

Sicut mane fundetur ſuper mõtes populus multus, & fortis, ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit uſq; ad annos generationis generationum: ante eum conſumẽs ignis, & poſt eum flamma ſuccenſa. Sicut paradiſus uoluptatis terra ante faciem eius, & poſteriora illius ſicut campus ſolitudinis.

Per hæc utrunq; deſignat, & locuſtam, & hoſtiũ exercitum. etenim illa & hi planiciem, & montiũ uertices multitudine cooperierunt. Quòd à principio non fuerit aliud ſimile bellum, indefinite demonſtrauit: quòd uero nõ erit, cum quadam definitione & termino poſuit, cũ ait, Vſq; ad annos. Docet ut hoſtilis impetus omnia uaſtabit. Tãtã, inquit, in terrã calamitatẽ inuehet, ut ea quæ cõſpectu ipſo ſimilia erant horto delitiarũ, cum eſſent à malorũ periculo integra, & illibata, poſt impetũ nõ diſſimilia ſint agro uaſtato, & funditus perdito: nam ſic funditus peribunt, ut ne fuga quidem ſalutem nullam ſint adepturi. Nã, inquit,

Qui

Qui ſaluetur, non erit ei. Sicut equorũ aſpe-
ctus eorum, & ſicut equites, ſic perſequen-
tur: ſicut uox quadrigarum ſuper uertices
montiũ exilient: & ſicut uox flammæ ignis
deuorantis ſtipulam: & ſicut populus mul-
tus, & fortis præparatus ad prælium.

Si hæc de Aßyrijs & Babylonijs intelligamus, tum iſta particula ὡς, non per ſimilitudinem, ſed per augmẽtum, & uehementiam erit accipienda, ut ea quæ à David commemorantur: Quàm bonus deus Iſraël: hoc eſt, ualde bonus. Et illud eiuſdem: Quàm dilecta tabernacula tua domine: id eſt, ualde dilecta. Sic de hoſtibus hic dicta interpretantes intelligemus hoc ipſum, uidelicet aſpectus equorum, quòd multis equis, & equitibus utentur, cum multisq; curribus uenient: tanta exercitatione aurigæ præditi, non ſecus equos in acuminatis ſummitatibus montiũ, & locis difficillimis, & lubricißimis moderabuntur, ac in ſumma planicie uſi ſunt. Si uero de locuſta dicta explanemus hoc ipſum, uidelicet, ſicut aſpectus equorum aſpectus eorũ intelligemus, experientia ad hoc magiſtra utentes. Nam ſi quis locuſtæ caput diligẽter conſideret, perſimilem equo inueniet cum uolat, eam uideas nihil equo de celeritate concedere, tum flammæ inſtar fruges inuadere, & frondes deuorare. Quin etiam & cum uolat, & cum repit, ſimilis eſt multitudini ad bellum comparatæ, nam inter ſe congregatæ exercitus ſpeciem præbent, ac uelut quendam ordinem militarem repræſentant.

Pſal. 72
Pſal. 83

A facie eius conterentur populi, ſicut adu-

ſtio ollæ.

Nam eiuſmodi hominibus calamitatem infliget, ut eorum facies euaſuræ ſint ſimiles ollæ igne quodam infuſcatæ: fames nimirum & inopia hanc corruptionē inferent.

Sicut pugnatores current, & ſicut uiri bellatores aſcendent ſuper muros: & unuſquiſque in uia ſua ambulabit, & non declinabunt à ſemitis ſuis, ſinguli à proximo ſuo non recedent.

Hæc ut ſupradicta ſimiliter de hoſtibus & locuſtis intelligemus: nam locuſtas non aliter quàm hoſtes uidere licet in muros aſcendere, ac iter facere, nec ulla neceſſitate ſe diſtrahi patiuntur, ſed tanquam imbutæ conſpiratione quadam impetum faciunt.

Aggrauati armis ſuis ibūt, & in iaculis ſuis cadent, & non conſumentur: urbem apprehendent, & ſuper muros diſcurrent, ſuper domos aſcendent & per feneſtras intrabunt ſicut fures.

Locuſtæ arma habēt naturalia, dentes, alas, & ſerrata membra: hoſtes uero artificio confecta: atqui, inquit, & hi, & illi aſſidue armis utentur, & bellum inferentes, & quibus infertur. Nam ferro accingi in grauiſſimis bellis, & ſe frumento & uino inſtruere ſoliti ſunt, qui impetus hoſtium appropinquantium metuunt. In iaculis ſuis cadent, hoc eſt, unà cum armis ſuis extinguentur. Non conſumentur, id eſt, hoſtibus non ſatiabuntur: neq; locuſtæ ſatieta

tietate cibi capiuntur.Poſt hæc ponit non murorum altitudinem ſatis eſſe ad prohibendos hoſtes ab impetu, ſed expedite muros tranſcendent,atq; perinde ut fures feneſtris domus ingredientur: id quod non ſolum ab hoſtibus fieri,ſed etiam ſæpe à locuſtis uidimus, nam non ſolum uolantes, ſed etiam per muros irrepentes feneſtris domus ingrediuntur.

A facie eius confundetur terra,& commouebitur cœlum,ſol & luna contenebrabuntur:& ſtellæ auferent lumen ſuum: & dominus dabit uocem ſuam à facie fortitudinis ſuæ:quoniam multa ſunt nimis caſtra eius.

*Hæc per has res fieri uero proximum eſt: nam uocem uocat tonitru,ſolis & lunæ defectiones ſæpe fieri perſpeximus,aſtraq; ex ſquallore quodam obſcurari. Cæterum terræ concuſſione,& commotione,dei iram oſtẽdit.Poſſunt hæc alia ratione explicari,qui nimirum in calamitati bus uerſantur,tanquam in tenebris quibuſdã agentes, cœli ſtatum non ſentiunt,neq; eſſe terram immobilẽ ſuſpicãtur:nõ luce diem,nõ aliquo lumine noctem metiũtur, ſed funditus inuerſa eſſe omnia arbitrantur.*His adiungit:

Quoniam fortia opera ſermonum illius.

Hoc eſt,nullus dei ſermo rebus deſtitutus eſt,ſed quod dicit,confeſtim in opus procedit.

Quia magna dies domini:magna & illuſtris nimis:& quis erit ſufficiens ad eam.

Hæc, inquit, mala adeo planè in uos inferet deus, ut uniuerſo orbi terræ manifeſta fiant. Diem magnam *&*

illu

illuſtrem uocauit famam illatarum calamitatum in omnes homines peruagantem, malis, quæ deus infliget, nemo omnium reſiſtere poterit. Poſt *has horribiles minas in conſolationem & conſilium conuertit ſermonem,*

Conuertimini ad dominum in toto corde ueſtro, in ieiunio, in cilicio, in fletu, & in planctu.

Non diuidentes hoc in uoluptates, & uota, ſed ieiunio & lachrymis utentes.

Scindite corda ueſtra, & non ueſtimenta ueſtra: & conuertimini ad dominum deum noſtrũ: qa miſericors, & miſerator eſt, patiẽs, & multæ miſericordiæ: & pœnitẽs ſup malis.

Scindite corda ueſtra &c. hoc eſt, reſipiſcẽtia utamini, & rebellionem animi, & peruicaciam mitigate: ſalutaria capite conſilia, nequitiáq; uia relicta, ad deum compendio perducentem uiam ingrediamini: nam miſericordiæ & miſerationis permulti apud eum fontes exiſtunt: & quoniam maxime patiens eſt, non ſtatim minas in executionem reuocat. Hoc *ſignificauit, cum dixit:* Pœnitens *ſuper malis, hoc eſt, perterræfaciens pœnarum minis, atq; hominum in melius commutatis animis, commutans minas in placabilitatem: neq; tamen deus nunc hoc, nunc illud uult, neque ſimiliter ut nos, cum pœnitere ſolet eorum, quæ facit, ſed interea dum minatur, habet apud ſe miſericordiam, quam his, quos peccaſſe pœnitet, largitur. Cum rurſus bona promittit, non ignorat, qui boni ſint, qui'ue donis ſuis indigni: & illis quidem dona, his uero*

uero contra, quam pollicetur cõcedit. Promiſsionibus & minis ad utilitatem hominum uti ſolitus eſt, ut has metuentes, illas exoptantes, honeſtum genus uiuendi amplectantur. Poſt autem propheta quadam dubitatione adhibita, clementiam dei, & miſericordiam pollicetur, hoc modo ad ſcelera confirmatos exterrens.

Quis nouit, ſi reuertatur, & pœniteat eum: & dimittat poſt ſe benedictionem, ſacrificiũ & libamen domino deo noſtro.

Quoniam minas ſuſpenſas reliquit, par eſt, inquit, nos priſtinam curationem altaribus admouere, ut ſolitis bonis nos cumulet: benedictionem bonorum uocauit ſuppeditationem. Cum hac igitur, inquit, ſpe

Clangite tuba in Sion, ſanctificate ieiuniũ, prædicate curationem, congregate populum, ſanctificate eccleſiam, eligite ſenes, congregate paruulos ſuggentes ubera: egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo: inter crepidinem & altare plorabũt ſacerdotes miniſtri domini.

In ieiunio, & diuino cultu omnem populum cogite, ut omnis eccleſia ſtudioſe det operam pœnitentiæ, maiores natu præſint: omnis ætas, ne infantibus quidẽ lactentibus exceptis, interſit: atq; qui nuper ſponſale iugum ſubierũt, etiam nuptialibus conuiuis relictis, ſimul cum cætero populo pœnitentiæ lachrymas profundant. Sacerdotum autem collegium apud templi fores, & ante altare lugens, & cum eiulatu deprecans, deum placare his uerbis, quæ

conſe

conſequuntur, ſtudeat.

Parce domine populo tuo: & ne dederis hæreditatem tuam in opprobrium, ut dominentur eorum gentes: ne dicant in nationibus, ubi eſt deus eorum.

Ex his planũ fit, quòd de Sennacherib ſupplicationes fiebãt, ob quẽ rex Ezechias magnũ prophetam Eſaiã rogauit, ut pro populo legationẽ ad deũ obiret. Quæ poſt conſequuntur, docẽt ut terræ fruges diuinitus plagis inuectis periſſent. Vbi aũt eorũ pœnitentiã accepit dñs, pollicetur eis ſe daturũ frumentũ, uinũ, & oleũ, eaq́; ſe daturũ maximo liberalitatis ſtudio: id quod oſtẽdit, cũ ſubiecit:

Et implebimini ex eis.

Hoc eſt, ad ſaturitatem eis fruemini.

Et nõ dabo uos ultra opprobriũ in gẽtibus.

Conuenientiſsimum poſtulatis donum: nam rogantes dixerant, Ne dederis hæreditatem tuam in opprobriũ, & ne dicant in gentibus, ubi eſt deus eorum. Conuenienter eorum precibus reſpondit: Non permittam uos in miſerijs conſtitutos ludibrio & uoluptati finitimis ueſtris, ſed uos curabo, & tuebor, ut illi cognituri ſint ex meis in uos benefactis dei ueſtri robur, & potentiam.

Et eum, qui ab aquilone eſt, repellã à uobis, & educã eum in terrã, quæ eſt ſine aqua, & diſperdam faciẽ eius in mare primum, & poſteriora eius in mare nouiſſimum: & aſcẽdet fœtor eius, & aſcendet putredo illius, quoniam magnificata ſunt opera eius.

Eum

Eum ab aquilone uocat Syrium, quē longo ante tēpore Hieroſolymis expulit, atq; per angelū multos eius interfecit, poſt hæc in Babyloniorū captiuitatē redegit: Babylonios rurſus ſub Perſarum iugū ſubiecit. Maria uocat exercitus, primū quidē Babyloniorū, à quibus regia, quæ erat apud Niniue, diſſoluta eſt: nouiſſimū uocat Perſarū, q etiā duce Cyro Babylonē ceperūt, atq; plurimos ſuſtulerūt, alios captiuos abduxerūt. Fœtorē et putredinē uocauit malū odorē, q poſt necē fit ex corporibus inſepultis, qd' accidit in bello abiectis. Igitur, inquit, his à me factis,

Cōfide terra, gaude, atq; lætare, quia magnificauit dominus, ut faceret: cōfidite iumēta campi, quoniā germinauerunt campi ſolitudinis, quia lignū attulit fructū ſuum, ficus & uinea dederunt fortitudinem ſuam.

Ne omnia explicans præter modum longior ſim, etiā iumenta confidere iubet, quoniam priſtinæ pluuiæ futuræ ſunt, herbæ naſcentur, pabulumq; abūde erit: tum uineæ, ficus, cæteræq; arbores multiplicibus onerabuntur fructibus. Planum eſt eum non alloqui tanquam ratione utentia, terram & iumenta: at omni ex parte mœſtitia afflictis delectationem animi adhibet. Quamobrem protinus terra inanimata relicta, & rationis expertibus iumentis ad naturam humanam ſe conuertit.

Et filij Sion gaudete, atq; lætamini in dn̄o deo ueſtro, quoniā dedit uobis eſcas iuſtitię, & pluit uobis imbrē tēporaneū & ſerotinū ſicut à principio: & replebuntur areæ tri-

tico,& redūdabunt torcularia uino & oleo.

Vobis uſus ſuppeditabit neceſſarios, Imbrem dabit tē= poraneum, & ſerotinum: id eſt, tempeſtiuum tempore ne ceſſario: tanta deniq; erit fructuum perceptorum redun= dātia, ut areæ futuræ ſint anguſtiores ad tritica recipiē= da, torcularia uino & oleo diffluant. Docet *præterea pla nè eos nón modo hoſtile bellum ſuſtinuiſſe, ſed à locuſta etiam, ab alijsq; uexatos fuiſſe, cum ſtatim ſubiungit,*

Et reddam uobis pro annis, in quibus co= medit locuſta,& bruchus,& rubigo,& eru= ca fortitudo mea magna, quam miſi in uos.

Fortitudinem ſuam uocauit erucam ille, non quòd hæc habeat magnum robur, qui reſpicit terram, & facit
Pſal.103 *eam tremere: qui tangit montes, & fumigant: qui incre= pat mare, & exiccatur: qui mille alia maiora facere po= teſt, ſed quòd maior pernicies ex hac eis inferebatur, ma gnam ſuam fortitudinem uocat.*

Et ueſcemini comedentes, & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini dei ueſtri, qui fecit uobiſcum mirabilia, & non confunde= tur populus meus in æternum.

Nam hic bonorū finis & caput eſt, nō bonis ad ſatie= tatē repleri, ſed potius bonorū largitorē laudare, & gra ta memoria proſequi, gratis nimirū & his, qui diuinorum beneficiorū memoriā habēt, promittit, cū hoc ait: Nō cō fundetur populus meus in æternū. Nec, quoniā nūc Iudæi in cōfuſione ſunt, deus uerax in ſuis promißionibus mēti= tus eſt: at ipſi ſeipſos oſtēderūt indignos promißionibus,

cum

cum ingrati in benefactorem ſunt effecti, cum patremfa-milias Beelzebuc *uocauerunt, hæredemq́; interfecerunt: tum non ſolum gratiam non retulerunt pro bonis quibus cumulati erant, ſed etiã hæreditatẽ diripere conati ſunt.*

Et ſcietis, quia in medio Iſraël ego ſum: & ego dominus deus ueſter, & nõ eſt amplius præter me, & non confundetur populus meus in æternum.

Experimento percipietis, quemadmodum qui habeo cœlum thronum, terram ſcabellum, uobiſcum habitare non grauor, ut uos curem, & prouideam: tum cogno-ſcetis ueſtrorum idolorum infirmitatem, & quòd ego ſo lus ſum deus, qui delinquentes corrigere, & miſereri pœnitentium poſſum. In his autem rationibus permanen tes, in omni libertate, & bonorum redundantia uiuetis, neque gentibus opprobrio eritis. Iam uero ubi reditum prædixit, & à ſeruitute liberationem, & diuinitus da-tum libertatem, atque bonorum redundantiam, & fru-ctuum copiam, & ab errore liberationem: tum dei no-tionis radios præſignificans, oſtendit multiplicia diuini ſpiritus dona, quæ poſt unigeniti incarnationem, & ſa-lutarem paßionem, & in cœlum aſcenſionem apoſtolis, & per illos omnibus in omni orbe terrarum credentibus largitus eſt deus.

Et erit poſt hæc.

Hoc eſt, poſt reditum, & ueritatis cognitionem.

Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem car nem: & prophetabunt filij ueſtri, & filiæ ue-

ſtræ,& ſenes ueſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt, & ſuper ſeruos meos,& ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de ſpiritu meo.

Hoc planè in die pentecoſtes ad finem peruenit, cum loquebantur uarijs linguis diuini apoſtoli, prout ſpiritus dabat eis loqui: ac poſt hæc per illos gratia data fuit omnibus credentibus, è quibus in Antiochia *prophetæ fuerunt, & Agabus, qui zonã Pauli accepit, & Corinthij, ad quos Paulus ſcribit, Si autẽ omnes prophetent, intret autẽ quis infidelis, uel idiota cõuincitur ab omnibus, diju dicatur ab omnibus, & ita cadens in faciẽ adorabit deũ, pronuntians, quòd uere deus in uobis eſt. Quatuor filiæ Philippi etiã prophetiæ gratiam receperũt. Cæterũ quid dicemus de diuino Paulo? Cum Mileti Epheſios ſeniores*
Acto.20.f *alloquebatur: Ego ſcio, quoniã intrabunt poſt diſceſſionem meã lupi rapaces in uos, non parcentes gregi, & ex*
2. Timoth.3 *uobis ipſis exurgent uiri loquentes peruerſa. Ad Timotheũ uero ſcribẽs, ait: Quia in nouiſſimis diebus inſtabũt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi: & reliqua deinceps. Et*
2.Tim.4.a *rurſus, Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris: & reliqua deinceps. Sed ſuperuacaneũ quiddam facio cum conor prophetiæ ueritatem demonſtrare: nam in hanc ætatẽ hoc donum permanſit, & ſunt in ſanctis, uiri purum & clarũ mentis ſenſum uidendi habẽtes, qui multa de futuris & prænoſcunt, & prædicunt. Cum ita expli*

ita explicauit dona à diuino ſpiritu ſuppeditata poſt primum conſeruatoris noſtri aduentum, prædicit etiam ea, quæ futura ſunt ante ſecundum aduentum.

Et dabo prodigia in cœlo,& ſuper terrã ſanguinem,ignẽ, & uaporem fumi: antequam ueniat dies domini magnus,& illuſtris.

Sol in tenebras cõuertetur, & luna in ſanguinẽ, priuſquã ueniat dies domini magnus & illuſtris. Hæc etiã in *ſacris euangelijs* Dominus *prædixit:* Erunt,*inquit,ſigna* Luce 21.b
in cœlo,ſole,& luna,& ſtellis. Diem *magnũ & illuſtrẽ nominat,quoniam in priore aduentu ex paupere muliere in gurguſtio natus eſt, tum ſimul,atque æditus fuit, in præſepi poſitus eſt, atq; uſq; dum miracula edere cœpit,multis ignotus fuit.* Veniens *autem in nubibus,uidebitur mille myriadibus præeuntibus, & mille chiliadibus canentibus,cui omne genu flectetur cæleſtium terreſtrium & inferorum.* Iure *igitur diem illum magnum, & illuſtrem appellat.*

Et erit,omnis qui inuocauerit nomen domini,ſaluus erit.

Accommodate hic apponere poſſumus illud apoſtolicum, Quomodo *ergo inuocabũt,in quẽ non crediderũt?* Rom.10.c
aut quomodo credẽt ei,quẽ non audierunt? quomodo autem audient ſine prædicante? quõ uero prædicabunt, niſi mittãtur? appoſite ꝑpheta ea,quæ cõſequũtur, ſubiũxit:

Quia in monte Sion,& in Hieruſalem erit, qui ſaluatus erit,ſicut dixit dominus,& annuntiantes quos dominus uocauit.

Clare hic nobis apoſtolos expreßit, quibus præceptũ fuit, ut omni creaturæ euangelium annuntiarent, dicentes, appropinquauit regnum cœlorũ. In monte Sion *&* Hieruſalem *eſſe inquit, qui ſaluatus erit, oſtẽdens quemadmodum omnis qui credit in eum, qui ibi in crucem actus fuit: & ad ſupplicia pro nobis datus, ſalutem aſſequetur. Poſt autem ſpiritalium donorum prædictionem, in aliam ſententiam tranſtulit prophetiam, prædicens de* Gog *&* Magog, *de quibus diuinus* Ezechiel *uaticinatus eſt, quemadmodum poſt ex captiuitate reditum maximis copijs bellum in* Hieroſolyma *inferrent, nimirum ut ueriſimile eſt gentibus uicinis* Iſraël *eos ad hanc rem ſolicitantibus. Cũ enim poſt reditum præclari eſſent, & illuſtres, (nam* Cyrus *primus* Perſarum *rex tum orbi terræ*

1.Eſdr.1.
2.Paral.36.

imperans, eos donis, omniq; honore proſequutus, reducendos curauerat, atq; templum ædificari iuſſerat) tum in eos inuidia flagrantes undique magnæ copiæ coactæ ſunt, ſperantes ſe urbem capturos eſſe. At eos ea ſpes fefellit, quoniam ad hanc urbem domino propugnante, & efficiente, ut hoſtes ſemetipſos interficerẽt, funditus perierunt. Huiuſmodi dominus per diuinum Ioël *præſignificans inquit:*

CAPVT III.

QVia ecce ego in diebus illis, & in tẽpore illo quãdo cõuertero captiuitatẽ Iuda, & Hieruſalẽ, cõgregabo oẽs gẽtes.

Non *in tempore ſpiritualium gratiarum, ſed ſtatim poſt à* Babylone *reditum.*

Congrebabo

Congregabo,*inquit*, omnes gentes.

Hoc eſt, congregari permittam: & primum eorum appetitum & impetum non prohibebo. Hoc enim dicit congregabo. non enim inuitos duxit, ſed uolentes uenire non prohibuit.

Et deducam eas in uallem Ioſaphat,& diſceptabo cum eis ibi pro populo meo,& hęreditate mea Iſraël, qui diſperſi ſunt in gentibus:& terram meam diuiſerunt,& ſuper populum meum miſerũt ſortes, & poſuerunt puerum in proſtibulo, & puellas uendebant pro uino, & bibebant. Quid mihi & uobis Tyrus & Sydon, & omnis Galilæa alienigenarum.

Hinc planũ fit, ut finitimos populos huius belli principes alij ſecuti ſunt, hi nimirũ captiuitatis tempore terram diuiſerunt, cum non eſſet amplius dominus neque agricola, & ſortes miſerunt, diuiſiones uidelicet agrorũ facientes, eos autẽ qui cædem effugerant, in libidines & delitias uendiderunt, pro quibus pecuniã ſolutam in ſuos ſumptus conuerterunt. Cæterum diſceptabo pro populo poſuit, ut doceret ſe ab eis repetiturum eſſe pœnas ſcelerum in populum ſuum commiſſorum, quamobrem accuſat Tyrum & Galilæam alienigenarũ. Regio hæc Tyri irã in corde retinẽs, partes ſecuta eſt, qui his malis populum affecerũt, ac ſibi uindicãs in populũ cõmiſſa inquit,

Nunquid retributionẽ uos redditis mihi,

aut iram in corde retinetis aduerſum me?

Hoc enim Græcè ſignificat μνησικακεῖτε, *quẽadmodum Saulus cum apoſtolos perſequeretur, deſuper dixit,*
Act.9.4 *Saule, Saule quid me perſequeris? ſua ſupplicia uocabat cõtra illos attentata: ita hic ad Tyrũ uerba faciens, perſonam populi recepit, atq; ad ſe tranſtulit in populũ commiſſa. Poſt uero minatur ſe quàm mox compenſaturum iuſta compenſatione eorũ iniquitatem contra populum admiſſam, atq; exponit iniquitatis ſpecies, cum dicit,*

Pro eo, ꝙ argentum meum, & aurum meũ tuliſtis, & electa mea, & optima intuliſtis in templa ueſtra: & filios Hieruſalem uendidiſtis filijs Græcorum, ut eijceretis eos de finibus ſuis, ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo uendidiſtis eos, & reddam retributionem ueſtram in capita ueſtra: & uendam filios ueſtros: & filias ueſtras in manibus filiorum Iuda.

Accipientes, inquit, argentum & aurum meũ, aliaq; mihi dedicata in idolorum templa tranſtuliſtis: eos uero Iudæos qui effugerant Babyloniorũ impetum, filijs Græcorum uendidiſtis, hoc unũ uobis proponentes, ut procul à terra, eis à me data, eos ſummoueretis: Verum ego, ut hi mea opera undiq; coacti, ſuas uires recuperent, efficiam, ut uos iure ulciſcantur, & ſupercilium ueſtrum deprimant, ac abijciant, captiuosq; efficiant: atque ut in extremo orbis terrarum ſeruitutem ſeruiatis, à Tyro rurſus ad gentes Scythicas prophetiam conuertit: iubet prædi

bet prædicare gentibus, excitare pugnatores, delectus facere, & ſelegere in bellum. Hoc enim *uocauit ſanctificare, quoniam ſanctus ſeipſum à ſceleratis rebus ſeparat.* Omne *quod in aliquid ſeiunctum eſt, & ſelectum, ſanctificatum uocat: ſic ſupra,* Sanctificate, *inquit, ieiunium: hoc eſt, ſeparate, ſelegite.* Eſaias *de* Babylonijs *uerba faciens, inquit: Sanctificati ſunt, & ego duco eos: hoc eſt, ad hoc ſelecti & ſeparati.* Iubet *deinde inſtrumenta ruſtica in bellicum uſum transferri, infirmũ ut robuſtum ad bellũ inſtrui, & comparari, & manſueto uiuendi generi aſſuetum protinus immutatum ſe ſtrenuum præſtare, omnesq́; ad uallẽ* Ioſaphat *cõgregari, ac dicit:*

Quia ibi ſedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu.

Hoc *eſt, circum* Hieruſalem *habitantes* Idumæos, Amanitas, Moabitas, Amalecitas, Alienigenas, Tyrios, Sydonios, *hi ſimul cum gentibus Scythicis contra* Hieruſalem *bellum intulerunt: deinde per comparationem perditionẽ deridens uindemiam uocat cædem, falces uero haſtas, gladios quibus necati fuerunt, torcular, & torcularia uallem ſanguinis illorum plenam: ac cauſam ultionis afferens, inquit,*

Quia repleta ſunt mala eorũ, ſonitus exauditi ſunt in ualle iudicij, quia iuxta eſt dies domini in ualle iudicij.

Sonitus iudicij turbatio, quæ editur in cædibus faciendis: Vallem *iudicij uocauit* Ioſaphat *uallem, quæ tanquam forum iudiciale contra eos ſumpſit calculũ, tum*

ſolem dicit, & lunam, reliquasq; ſtellas lumine priuatum iri. Iure hæc, & uere accident, deo in eos omnem creatu ran commouente. Poteſt *tamen alia ratione intelligi, uita defunctis neq; ſol, neq; luna, neq; ulla ex ſtellis lucis radios mittit, tum repentinis malis oppreſſi in tenebris degentes diem noctem exiſtimant.*

Dominus autem de Sion clamabit, & de Hieruſalem dabit uocem ſuam: & mouebitur cœlum & terra, & dominus parcet populo ſuo, & confortabit filios Iſraël.

His plana fecit illa reuera facta fuiſſe, nam uocem uocat tonitru, ſic enim uocatum in libris Regum *inuenimus:* Fecit, *inquit, dominus uoces & pluuiam.* Itaq; *docet, ut tonitrubus ſuis ſtrepitum edet, & concußionibus cõturbabit, plagisq; acerbis illatis funditus perdet.* Hæc *deus omnipotens facturus eſt, miſericordia in populum ſuũ ductus: ut cũ hac mea prouidẽtia ornatus fueris, cognoſcas,*

Quia ego dominus deus ueſter, habitans in Sion monte ſancto meo.

His confectis ſui admirationem excitabit Hieruſalem, *quippe quæ mea prouidentia tegatur, & cura mea nitatur: metumq; omnibus exteris nationibus inijciet, ut ne uiator quidem hâc tranſire audeat, quòd erga illos facta extimeſcat.* Hoc *oſtendit, cum dicit,*

Et alienigena nõ tranſibit per eã amplius.

At prædictiones diuinas nõ ſinunt ad finem peruenire eorum impie facta, nam deus leges rogans, & bona promittens cum exceptione uerba facit: Si ſeruaueritis mandata

mandata domini dei ueſtri, ſi ingrediamini uias eius, & ſi uelitis, & audiatis me, bona terræ comedetis: ſin minus uelitis, gladius uos deuorabit.

Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem: & colles fluent lacte.

Fruges terræ per hæc deſignat, & iumentorum fœcunditatem, nam pecorum fructus lac exiſtit.

Et omnes emiſsiones Iudææ fluent aquis: & fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem funiculorum.

Emißiones aquarum uocat fontes: fontem uero de domo domini egredientem, ſpiritus ſancti gratiam, de qua ſuprà prædixit, quæ non ſolum Iudæos, ſed etiam omnes gentes irrigauit. Torrentem autem funiculorum uocat gentes, quæ errore implicauerũt ſuos finitimos, quæ etiã poſtquam in dominum crediderunt, nitidas aquas diuini fontis ſumpſerunt, funiculorumq; peccatis ſe liberauerũt: in quos Eſaias exclamat: Væ qui trahitis peccata ueſtra funiculo longo. His confectis

Aegyptus in perditione erit.

Hoc eſt, inſanum ſtudium circa idola delebitur, quoniam Aegyptijs princeps extitit.

Et Idumea in campum deſolationis.

Faſtus, inquit, terrenus uaſtabitur. Edom rutilus, & terrenus interpretatur: tametſi ad ſenſum hiſtoricum dicta explanari poſſunt: nã Aegyptum fore in perditione, intelligere poſſumus, in priuatione regni, quod Cambyſes filius Cyri diſſoluit, & Idumea uaſtationem ſuſtinuit,

ut res ipſæ teſtantur. Hæc, ait, patientur, pœnas perſoluentes pro his quæ inique commiſerunt contra Iudam. Sanguinē iuſtum, uocauit innocentem, id eſt, nulla iuſta cauſa eorum cædes temere fecerunt.

Iudæa autem in æternum habitabitur, & Hieruſalem in generationes generationū, & requiram ſanguinē eorū inultumq́ eſſe non patiar, & dominus habitabit in Sion.

Cum ſim, inquit, iuſtus, iniuria affectos nō relinquam neglectos, ſed de his, qui iniuriam intulerunt, pœnas ſumam, atque illos mea prouidentia curabo, in Sion meam apparitionem oſtendam. At uero iſtud, In æternum habitabitur: intelligamus ea ratione, quam ſupra explicauimus: neq; enim indignis bonorum promiſſa facere, ac ſeruare deum æquum eſt, cùm ſit iuſtus, & abhorrens ab iniquitate. Itaq; iudei ſibi in gentes diſperſionem conciliauerunt, cum in benefactorem inſanierunt, nos autem loco illorum in ſponſæ ordinem uocati, ſponſum qui nos tanto amore proſecutus eſt, tantiſq́; donis cumulauit, aßidue diligemus, ne ex æternis promißionibus excidamus, quarum utinam compotes fieri omnes poßimus, gratia conſeruatoris noſtri IESV Chriſti: cui una cum patre gloria, ſimul cum ſpiritu ſancto nunc, & ſemper in ſecula ſeculorum Amen.

FINIS PROPH. IOEL.

ARGVMENTVM PROPHETIAE AMOS.

QVi finxit ſingillatim corda noſtra, qui intelligit Pſal.32.
omnia opera noſtra, ut ait diuina ſcriptura, cognoſcens durũ Iſraël, & refractarium cor, non per unũ ſolum prophetam cum eo diſceptat, ſed permultis excellentibus uiris utens miniſtris, & monitiones adhibet, & futura prædicit, multorum conuenientia, prædictiones oſtendens non eſſe falsò ementitas, è quibus unus eſt diuinus Amos, qui fuit tẽpore, cũ admirabiles illi Oſee & Ioël extiterũt: ac de Aßyrijs prædixit & Babylonijs, deq; inde reditu: de ijs item quæ poſt reditũ acciderunt: atq; ita prophetiam de Iſraël exorſus eſt, ut perpaucula prius contra finitimas gentes præmonſtrauerit: ac nimirum hac præmonſtratione maximam Iudæis utilitatẽ attulit: nã non eos ſolos corrigere, & miſereri deum poſſe oſtendit, uerum omnes etiam gentes: quippe qui ſit omnium factor, & auctor. Docet præterea, quanta procuratione eos tueatur, cum de his, qui eis iniurias inferre attentant, pœnas ſumit. Argumẽti hæc eſt ſumma. Iam uero ex ſingularum partium explanatione diuinarũ reſponſionum ſenſum percipiemus.

DIVI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN AMOS PROPHETAM.

SERMONES Amos qui facti ſunt in Cariathiarim de Thecne, quos uidit pro Hieruſalem in diebus Oziæ regis I uda, & in diebus Hieroboā filij Ioas regis Iſraël, ante duos annos terræmotus.

PROPHETA *nobis planũ fecit, ut ex* Thecne *oppido profectus in Cariathiarim diuinã reuelationem conſecutus, iuſſus fuerit de* Hieruſalẽ *uerba facere.* Vt *uero prophetiæ tempus oſtenderet, regum mentionem fecit:* Oziæ *quidẽ regis* Iuda, *&* Hieroboam *regis* Iſraël. Nõ *obſcurum eſt, non de ſola* Hieruſalem *eum prædictiones edidiſſe, uerum de tribubus etiã decem: quapropter* Hieroboam *mentionem fecit, qui illarum tribuum eo tempore rex fuit.* Iam *cum horum uterq; permultum temporis regnauerit* (Ozias *enim duos & quinquaginta annos rerũ ſummam tenuit:* Hieroboam *uero unũ & quadraginta) iure terræmotus tempus oſtendit, ac ait, hunc duobus annis poſt prophetiã fuiſſe, ut perſpicue demonſtret, quibus temporibus diuina uerba ad populum fecerit.* Quidam *non diligenter rationem temporum attendentes, hunc terræmotum opinati ſunt factum fuiſſe, cùm*
Eſa. 6.a *Eſaias magnus, poſt* Oziæ *interitum, uidit dominum ſedentem*

dentem in ſolio excelſo, ut elato, cum commota ſunt ſuperliminaria cardinum à uoce clamantis. Ego *uero cum tempora diſquiſiſſem, hoc falſum eſſe deprehendi: ſiquidem poſt* Oziæ *interitum terræmotus extitit, nam duobus antè annis, quàm prophetiam mirificus* Amos *incepiſſet, quinquageſimus annus agebatur regni* Oziæ, *duos enim & quinquaginta annos regnauit.* At Hieroboam *hoc tempore nõ ſuperſtes erat, nam huius uiceſimo ſeptimo regni anno* Ozias *gubernacula regni ſui ſuſcepit.* Ex *temporibus igitur perſpicuũ eſt, in principio regni* Oziæ *diuini* Amos *prædictiones factas fuiſſe, quoniã donum prophetiæ ſe accepiſſe inquit,* Hieroboam *etiam tunc ſuperſtite, & regnãte.* T*empore prophetiæ ita explicato, docet, quibus procemijs uſus ſit.*

Et ait, dominus de Sion effatus eſt, & de Hieruſalem dedit uocem ſuam, & luxerunt paſcua paſtorum, & arefactus eſt uertex Carmeli.

Cum finitimis triſtia, & doloris plena pronunciaturus ſit, appoſite explicat. unde contra hos triſtis litera datur, calculiq; ferũtur. Ab *Hieruſalẽ, inquit, & monte* Sion *deo uerba faciente, & ultionis ſententiam ferente:* Lugebunt, *inquit, paſtores, pabulum nimirum pecoribus paſcendis non inuenientes: uniuerſus mons* Carmelus *uſq; ad ſummitatem & uerticem priuabitur frugum copia.* Hæc *etiam ut ſenſu hiſtorico narrantur, acciderunt propter pluuiæ defectũ, & locuſtam, & erucam, aliaq; flagella, quæ iudex iuſtus eis iuſſit.* Ex *his tamen alia*

oſtendit,

oſtendit, nam uocat Iſraël uerticem Carmeli, qui terræ promiſſæ pars fuit: Induxi uos, inquit, in terram Car=
Hierem. 2. b *meli, ut comederetis fructum eius, & bona illius. Paſto= res autem appellat reges finitimarum gentium: Paſcua uero his ſubditos, non ſolum, quòd regibus tributum ue= luti paſtionem pendunt, ſed quòd etiam ab his paſcun= tur, & deus, inquit, ex monte Sion, & urbe Hieruſalem exteras gentes finitimas in calamitates infinitas cõijciet. Poſtea per partes delicta gentium enumerat, & illata in eas ſupplicia explicat.*

Et dixit dominus, ſuper tribus impietati= bus Damaſci, & ſuper quatuor, non auerſa= bor eos, pro eo quòd ſecuerũt ſerris ferreis prægnantes in Galaad.

Auerſans dominus non uidetur uidere hominum de=
Pſal. 50 *licta, quare mirificus Dauid ait: Auerte faciem à pec= catis meis. Dum ea dominus puniuit, inquit, Firmabo fa= ciem meam ſuper uos, & reſpiciam ad iniquitates ue= ſtras. Non auerſabor: hoc eſt, non amplius diuturna patientia utar, neque auerſabor faciem meam à peccatis ueſtris, ſed intuebor, quæ prius per longam patientiam non uidebar uidere. Quod uero ait ſuper tribus, & ſu= per quatuor, multitudinem ſignificat. Itaque, inquit, quando multa Damaſci delicta diutißime paſſus ſum, non amplius patiar, neque auerſabor, quominus eorum infi= nitas iniquitates uideam, potißimum, quas contra Ga= laaditas moliti ſunt, crudelitatem & feritatem tantam ex= ercentes, ut mulieres prægnantes ſerris ſecuerint. Hoc*

planius

planius Symmachus docuit, cum dixit, Pro eo quòd triturauerunt rotis ferreis Galaad. In eandem ſententiam uerterunt Aquila & Theodotio. Vnde perſpicuum eſt, quòd in aream quandã mulieres ſupradictas proijcientes, rotis ſerratis tanquàm ſpicas crudeliter triturauerunt. Galaad urbs erat Iſraël, contra quam Damaſci incolæ hæc attentauerunt. Iam uero ad iniquitatem patefactam adiungit ultionem.

Et emittam ignem in domum Azahel, & deuorabit fundamenta filij Ader.

Azahel, hic rex fuit Damaſci. Ader autem nonnulli opinati ſunt fuiſſe patrem Azahel, bifariam nomen diuidentes, ſeorſum filium, ſeorſum Ader interpretantes, cum tamen unum nomen ſit: nam Baradat uocatus fuit Hebræorum & Syrorum lingua pater Azahelis: itaque nõ pater, ſed filius Azahelis fuit Ader, ut docet Regnorũ liber quartus. Sub eo uero Damaſcus funditus perijt, idcirco prophetia inquit, Et deuorabit fundamenta filij Ader: hoc eſt, radicitus eius regnum reuellam.

Et conteram uectes Damaſci, & diſperdam habitatores de campo ὢν, & concidam tribum ex uiris Charran, & captiuus ducetur populus Syriæ nominatus, dicit dominus.

Et conteram &c. Hoc eſt, priſtinum eius robur diſſoluam, ac non ſolum metropolim, ſed & accolas omneis, & eos, qui ex Charran commigrarunt eò habitatum, uicinosq; idoli nuncupati ὢν captiuos efficiam: & quod olim illuſtræ fuit Syriæ regnum, funditus demoliar.

demoliar. Nominatū, illuſtre, & clarum dixit. De Gaza dicit, quòd iam iterū & ſæpius & quarto patientia longa uſus diutius non feram eos inique committentes, permultum me eis infeſtum eſſe adigunt eorum contra populum meum intentata ſcelera: quamobrem inquit,

Quod captiuam duxerunt captiuitatē Solomonis, ut concluderent eam in Idumeā.

Hoc quidam ita explanauerunt, quòd cum Solomon captiuos olim Idumeos feciſſet, ac in Idumeam cōcluſiſſet, bellum gerentes cū Iudæis libertate hos donauerunt, Idumeisq; reddiderunt. Verum mihi hoc procul abeſſe à ueritate uidetur, nam decem reges à Solomone uſque ad præſentem prophetiam extiterunt, plurimumq; tempus interceßit. Ego uero hunc locum ita explicandum exiſtimo. Externi Iudææ tribui uicini cōtinenter cum hac bellum gerentes, quos capiebant, non alijs, quàm Idumeis uendebant, qui illorum inimici, & quàm maxime hoſtes erant: itaq; captiuorum Iudæorum captiuitatem appellauit ab illuſtri & præclaro rege, ſplendorem & claritudinem populi demonſtrans: ex qua crudelitate iratus dominus, minatur igni ſe Gazam traditurum, ac ſimul cum ea alias urbes exterarū gentium: eiuſdem rei accuſat etiā Tyrum, & crimen augens, ſubiunxit,

Et non ſunt recordati teſtamenti fratrum.

Cum Solomon & Chiram Tyri rex fraternum amorem inter ſe inſtituiſſent, & hic ad ſubſtructionem diuini templi ligna cedrina ſuppeditaret, ille uero uiciſsim frumentum redderet, in huius amicitiæ obliuionem uenerunt

Tyrij,

Tyrij, & ſimiliter ut Gazæi in Iſraël peccauerunt, iure contra eos candẽ ſententiã tulit. De Idumæis dixit, quòd iterum, tertio & ſæpius patientia in eos uſus, nõ amplius tolerabo eam, quam uideo eos maxime exercere in fratrẽ inſaniam: non enim naturam eſſe eandem cogitare uoluit, neq; quod pariter in eodem uẽtre habitauerint, ſed homicidij plenum contra eum gerere animum perſeuerauit: quare minatur ut Syros, & alienigenas, & Tyrios, ita ſe hos igni traditurũ. Ignem uocat Aßyriorum exercitũ, ignis more omnia uaſtantem. Itaq; igne utẽtes, ut par eſt, pagos combuſſerunt, urbes incenderunt ac funditus omnia deleuerunt.

Et uiolauerit uuluam.

Contra naturam indicat immanitatem, quippe qui cũ frater eſſet, & uterinus, genuini enim fratres erãt, furere in eum nunquam deſtitit, atq; ipſi uuluæ, quam ambo habitauerant, propè perniciem attulit.

Et rapuit in teſtimonium horrorem ſuum.

Hoc eſt, Huiuſmodi contra ſe teſtimonium reliquit, quod horroris plena commiſit. Eadem dixit de Amanitis, quoniam multa patientia uſus, ob multa delicta, quæ ſæpe admiſerunt, nunc ultionem ſumam. Tum mentionem facit iniquitatis, quam aduerſus Iſraël ediderunt.

Eo quòd deſecuerit prægnãtes Galaaditarum, ut dilataret terminos ſuos.

Etenim hi Galaaditis finitimi crudelitatem & immanitatem in eos exercentes, non uiros ſolum ſuſtulerunt, ſed etiam nondum editos corruperunt: mulieres nimirũ ute-

rum geſtantes interficientes ut Iſraëlitis diminutis, ipſi eorum agros poßiderent. Propterea, inquit,

Succendam ignem ſuper muros Rabba, & deuorabit fundamenta cum clamore in die belli: & cõmouebitur in die cõſummationis ſuæ, & ibit Melchon in captiuitatẽ, ſacerdotes eorꝫ, & principes eorꝫ ſimul, dicit dñs.

Perſpicue hic docuit, cuiuſmodi ignem in alijs uocauerit. Cum ſubiunxit, In die belli, minatur ſe ſimul cũ ipſo, quod coluit idolum captiuum abducturum. Erat autem Melchon falſus Amanitarum deus, qui non modo ſacerdotes & principes, ſed ne ſe captiuum quidem uindicare à captiuitate potuit. Rabaath uocat Amman metropolim, quæ nunc in Arabia Philadelphia uoce Græca, Syrorum uero lingua Amman appellatur. Minatur etiam illũ eundem ignem bellicum Moab, cum ait, unà cũ populo principes ſe perditurum, quòd præter ingentem eorũ impietatem, multam immanitatem admiſerunt in regem Idumæorum: nam cum is aliquando ſubſidio Iſraëlitis ueniſſet, inſidijs poſitis, hunc compræhenderunt, eumq́; captiuum ſuis idolis immolauerunt, tamdiuq́; illius pyram incenderunt, dum oſſa omnia deflagrata eſſent. Atq; ita de alienigenis abſolutis prædictionibus, aduerſus populum uertit prophetiæ ſermonem, ac primum Iuda tribus iniquitatem in medium affert.

CAP. II.

SVper tribus impietatibus filiorꝫ Iuda, & ſuper quatuor nõ auerſabor eos, quia

repu

repulerunt legē domini, & præcepta illius non cuſtodierunt,& decepti ſunt in uanitatibus ſuis,quas ſecuti ſunt patres eorum, & emittam ignem in Iuda, & deuorabit fundamenta Hieruſalem.Hæc dicit dominus.

In bellicum ignem tradam Iuda & Hieruſalem, quòd leges meas prorſus contempſerunt,ac peruerſam patrum animi ſententiam ſecuti, idolis manufactis, quæ uanitates appellat,ſeruire perſeuerarunt,quæ quidem ſceleſte facta paſſus, non in reliquum tempus priſtina animi patientia utar. Tum ab his ad decem tribus ſe uertens, inquit, ſe neq; hos diu paſſurum,

Pro eo,quòd uendiderit argento iuſtum, & pauperē propter calciamenta, quæ calcant ſuper puluerē terræ, & pugno percutiebāt capita pauperū, & uiā humiliū declinabāt, & filius & pater eius ingrediebātur ad eandem puellā, ut cōtaminarent nomē dei ſui.

Hi,inquit,ad ſolum quæſtum intuentes, uendiderunt iuſtum,ſordidoq́; lucro aſſeruientes,ne calceos quidē pauperum lucrifacere recuſarunt, qui extremum hominibus uſum præbent:iniuria affectos deſeruerunt,pauperes uerberationibus uexarunt, contumelioſe acceptorum iuſtam cauſam non admiſerunt, ac beſtiarum more inuicem alij cum aliorum uxoribus coitu ſeſe commiſcuerunt,ut ne filius quidem pellice patri deuota abſtinuerit, neque pater uxorem filij integram eſſe permiſerit. Itaq; inde naturæ iura cōfuſa ſunt, ac deniq; obſcura cognationis nomina.

Et hæc, inquit, fecerũt, ut dei ſui nomẽ cõtaminarent: nam uicini externi finitimi hæc audientes, uniuerſorũ deũ maledictis perſequebãtur, uel quòd tanq̃ eiuſmodi inſtituerit, uel quòd talia inique cõmittentes toleret. Ad hæc adijcit,

Et ueſtimenta ſua alligantes funibus, faciebant umbracula iuxta altare, & uinũ de calumnijs bibebant in domo dei ſui.

Non enim diuino templo debitũ honorem tribuebant, ſed in illo tabernacula ex ueſtibus molientes, ex iniuſtitia partum uinũ bibebant: neq; illis interea in mentẽ uenit, ut

Ego abſtuli Amorræum à facie eorũ. Cuius erat ſicut altitudo cedri ſublimitas eius, & fortis quaſi quercus, & arefeci fructum eius deſuper, & radices eius deorſum.

Hæc per translationẽ, & immutationẽ dixit, magnitudinem eorũ hominũ, qui tum erant, & robur oſtẽdens: eò enim miſſi exploratores à Moſe magno, renunciauerunt

Nume. 13. d *illic eſſe Enach, & gigantum filios: adeo proceri nimirũ erãt, ut cũ eis cõparati quaſi locuſtæ uideremur. Itaq; ait deus, quòd tum excelſos et fortes uiros nõ ueſtro robore uſi, uiciſtis. Nam quomodo uiciſſetis, qui uel ex illorum fama ſola perterræfacti, ad Aegyptũ redire conati eſtis. Atqui ego illum radicitus reuelli. Radices uocat patres, fructum filios. Etenim, inquit, neceſſe eſt, ut uos recordemini beneficiorum antè uobis collatorum: nam*

Ego eduxi uos de terra Aegypti, & circũduxi uos in deſerto quadraginta annis, ut poſſideretis terrã Amorræorũ, & aſſumpſi

de filijs

de filiȷs ueſtris in ꝓphetas, & de iuuenibus ueſtris in ſanctificationē. Nũquid nõ eſt ita filiȷ Iſraël? dicit dominus, propinabatis uinum Nazaræis, & prophetis mãdabatis dicentes, Ne prophetetis.

Si quod, inquit, mendacium in uerbis meis inuenitis, arguite: atqui hoc nõ poteſtis, nõ enim ignoratis, quàm uera hæc beneficiorũ enumeratio, quæ cõtra ſemper feciſtis: nã nõ modo leges meas nõ obſeruaſtis, ſed uino quoq; obruiſtis mihi cõſecratos (hos enim uocat Nazaræos) nullius commoditatis eſſe docentes erga me obſeruantiam, atque prophetas à me miſſos, ne præſignificarent ea, quæ ſibi imperaſſem, prohibuiſtis, meam quod planũ cernere eſt, uocem grauiter ferentes.

Quapropter ecce ego uoluam ſuper uos, ſicut uoluit̃ plauſtrũ plenũ ſtipula, & peribit fuga à curſore, & fortis nõ obtinebit fortitudinem ſuã, & pugnator non ſaluabit animã, & ſagittarius non ſuſtinebit, & uelox pedibus ſaluari non poterit, & eques non ſaluabit animam ſuã, & nudus fugiet in die illa.

Tantis, inquit, uos onerabo ſupplicijs, ut lugeatis, & gematis ſicut plauſtrũ graui onere preſſum, interea dum trahitur gemebundo ſtridore concrepat. Atqui cũ hæc mala in uos infẽrẽtur, nemo ne uelociſſimus quidẽ fuga ſalutem aſſequetur, neq; ſtrenuus robur uirile poſſidebit, neq; ſagittarius arte iaculandi nitetur, neque eques, celeritate equi adiutrice utens, ſalutẽ conſequetur, ſolus nudus effugiet

giet in die illa, dicit dominus. Erudiẽs enim uos ego hinc uobis calamitatem afferam: eos, qui aliqua naturæ præſtã=tia excellunt, uel arti confidunt, trucidandos tradam: his autem omnibus priuati, uidelicet neq; diuitias, neq; artẽ, neq; robur habentes, quoniam omnibus rebus denudati ſalui & integri effugiant, efficiam.

CAP. III.

AVdite uerbum hoc, quod locutus eſt dominus ſuper uos domus Iſraël, & contra omnem tribum, quam eduxi de ter=ra Aegypti, dicens: ueruntamen uos cogno ui de uniuerſis tribubus terræ, idcirco ulci=ſar ſuper uos omnes malitias ueſtras.

Conuenit, inquit, quæ dicuntur, breui uos audire illud beneficium, memoria cõplectentes, quòd factor & domi nus ſingulari, & ſummo quodã ſtudio ſemper uos cura=ui, unde factũ eſt, uos ut Aegyptiorũ ſeruitute liberaue=rim. Hoc uero cõtra omnem tribum, quam de terra Aegy pti, non alios quoſdã deſignat, ſed quoniam Iſraël cõme morauit. Poſt uero Iſraël diuiſionem, decem tribus Iſraël nominatæ ſunt. Tum ad auditionem eorum, quæ dicũtur inuitat. Iuda & Beniamin, poſtea oſtendens, ut eo per=mittente hoſtium exercitus impetum facit, quibuſdã ſimi=litudinibus uerbi ſui fidem facit.

Si ambulabũt duo ſimul omĩno, niſi cogno uerint ſe? ſi ructabit leo de ſaltu ſuo prędam nõ habens? ſi dabit catulus leonis uocẽ ſuã de cubili ſuo omĩno, niſi aliquid rapuerit? ſi

cadet

cadet auis ſuper terram, niſi aliquid apprehenderit? ſi clanget tuba in ciuitate, & populus non timebit? ſi erit malicia in urbe, quam dominus non fecit?

Quemadmodum, inquit, non fieri poteſt, ut duo ſimul iter quoddam teneant, nõ inter ſe cõmunicantes, quo & quãobrẽ proficiſcãtur: aut ut leo rugiat cũ nõ ſit præda, aut ſine uenatore auis cadat, omnia'ue alia ſupradicta fiãt, ſic nõ fieri poteſt nolẽte deo, ut de quopiã ultio capiatur. Maliciam ultionẽ uocauit uſus peruulgata conſuetudine: mala enim uocare ſolemus morbos, ſupplicia, immaturas mortes, peſtes, bella, atq; his ſimilia, non quia natura hæc mala ſint, ſed quòd hominibus malum afferunt: triſtitiam, & luctum aduehunt. Hoc *nos planius* Ionas *propheta* Ionæ. 4. d *docuit, cum dixit:* Egit *pœnitentiam deus ſuper malitia, quam locutus fuerat: hoc eſt, ſuper minis pernicioſis, & malum afferentibus. quòd hæc ita ſe habeant, quodq; non fieri poßit, non permittente deo, ut de quopiam ſupplicium ſumatur, ex his rebus diſce.* Per *prophetas prædicit, quæ mala ſit allaturus peccatoribus.*

Quia nõ faciet dñs deus aliquid, niſi reuelauerit eruditionẽ ſuã ad ſeruos ſuos prophetas: leo ructabit, & quis non timebit?

Nõ hoc itaq; ignorãtes, ueras admittite prædictiones, quas nos uobis nõ ſine metu afferimus. Si *enim leo rugiẽs omnes audiẽtes ſe perterrefacit, multo magis nos, cũ metu dei iubentis prophetiam docemus.* Hoc *oſtendit, cum ait:*

Dominus deus locutus eſt, & quis nõ pro-

phetabit: annũciate regionibus in Aſſyrijs & in regionibns terræ Aegypti, & dicite: Congregamini ſuper montem Samariæ.

Quoniam prophetarum uerbis non fidem habuiſtis, Aſſyrijs & Aegyptijs commiſſas iniquitates in montibus Samariæ propalam oſtendam.

Et uidete mirabilia multa in medio eius.

Hæc per ironiam dixit, & quo apertiorem ſermonem faceret, ſubiunxit:

Et oppreſſionem in ea, & ignorauit quæ futura ſint coram ea, dicit dominus, qui theſaurizant iniquitatem.

Quam plurimas iniuſtitias committentes, & pauperes ſeruitute opprimentes cognoſcere noluerunt, quales fructus affert iniquitas, ſed theſaurizant iniquitatem, miſeriam, & captiuitatem inde metentes. Conuenientiſſime theſaurizant poſuit, docẽs ut nihil ex ijs, quæ facitis obliuioni mandatur, ſed uelut theſauro quodam dei memoria praue & recte facta aſſeruantur.

Propterea hæc dicit dñs deus, Tyrus & in circuitu tuo terra deſerta erit, & detrahet de te fortitudinẽ tuã, & diripiẽt regiões tuæ.

Ab his quæ in uicinos fient, cognoſce, quæ contra te ædentur, nam non Tyrus ſola, ſed circumuicinæ gentes una tecum uaſtitati tradentur.

Hæc dicit dñs, Quomodo ſi auellat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic auellentur filij Iſraël qui habitant

in Sa

in Samaria contra tribum,& in Damaſco.

Quemadmodum cum leo ouem rapuit, omnino deuorat, ac relictis tantum, quæ ad eſum inutilia ſunt, diſcedit quæ colligere paſtor cogetur, ut ouium dominis demonſtret ouem illam à feris interceptam fuiſſe: Sic decem tribus Aſſyrijs tradentur. Illi autē ſoli captiuitatem effugiēt, qui propter nimiam uilitatem & infirmitatē ab illis cōtemnentur. Hæc autem, inquit, etiam Damaſco uſu euenient, eandem perniciem ſuſtinebit. Hoc uero cōtra tribum in medio poſitum oſtendit, ut Iuda tribus tum horum malorum expers exiſtet. nam Sennacherib cum in Hieruſalem bellum intuliſſet, exercitu ſuo profligato, cum ignominia redijt: quamobrem hæc

Sacerdotes audite, conteſtamini domum Iacob, dicit dominus deus omnipotēs: quia in die, qua ulciſcar iniquitates Iſraël ſuper eū, ulciſcar & ſuper altaria Bethel, & ſuffodientur cornua altaris, & cadent ſuper terrā, cōfundam & percutiam domū pinnatā ſuper domū æſtiuam, & peribūt domus eburneæ, & adijcientur domus aliæ multæ, dicit dn̄s.

Non, inquit, modo ſplendidas domos, ſed obſcuras quoq;, & uiles demoliar, igniq; uaſtandas tradā, ſimulq; cum domibus ad hyemādum comparatis domos laxas ad æſtatem tolerandam accōmodatas incendam. Cæterū pinnatam hyemalem conuerterunt Aquila, Symmachus, & Theodotio: tanquam enim quibuſdam alis undiquaq; circundantibus muris, eiuſmodi domus habitatores calfaciūt,

tum demoliar altaria Bethel impietatis inuitamenta, ac cum non uiri ſoli, ſed mulieres etiam maximam impietatem in ſe admiſerũt, iure etiam has arguit, perniciemq; minatur.

CAP. IIII.

AVdite uerbũ iſtud uaccæ Baſanitidis, quæ eſtis in monte Samariæ, quæ opprimitis paupes, & cõculcatis egenos, quæ dicitis dñis ueſtris, date nobis, ut bibamus.

Vaccas Baſanitidis eas mulieres uocat luxu, & uoluptatibus diffluentes, eiuſmodi enim erant uaccæ Baſanitidis ob pabuli copiam exultantes: unde fiebat, ut bona tenuiorum in rem ſuam conuerterent, atq; uiris, quibus ex diuina lege ſubditæ erant, imperare non uererentur, in ordinemq; eos redigi iuberent, cuiuſmodi Iezabel fuit, uiro tanquam mancipio utens. Propter hanc iniquitatem

Iurat dominus per ſanctos ſuos, quoniam ecce dies uenient ſuper uos, & tollent uos in armis, & eos, qui uobiſcum ſunt in ollis negociatores peſtilentes, & eijciemini nudæ contra inuicem, & proijciemini ſuper mõtem Armana, dicit dominus.

Accommodate, ait, uobis in tempore pœnas infligam, daboq; uos hoſtibus, ut uiri ueſtri: eos enim, dicit, qui uobiſcum ſunt, ollis, quibus ignis ſubiectus eſt, ſimiles ſint ex zelotypia, & cõſpectu ſtupri uobis illati: tum hoſtes tanquàm flamma quadam flagrãtes cum furore in uiros ueſtros, tum in uos libidinis incendio exardebunt, omni amictu denudatos uiros, & mulieres pariter abigent in Armana

mana montem abducentes. Symmachus Armana conuertit Armeniam: Theodotio uero excelſum montem. Cæterum iurat dominus per ſanctos: Symmachus per ſanctitatem ſuam poſuit. His dictis iuſiurandum interpoſuit, ut ueram eſſe prophetiam confirmaret.

Introiſtis in Bethel, & inique egiſtis in Galgala: multiplicaſtis impie agere, & intuliſtis mane hoſtias ueſtras, in die tertio decimas ueſtras.

Hæc uero, inquit, ſuſtinetis, quòd in Bethel, & in Galgalis impietatem in uos admiſiſtis, tridui feſtos idolis celebrare attentaſtis, meas decimas meis ſacerdotibus conſtitutas, impietatis miniſtris attuliſtis, fœdera quædam, & pactiones cum idolis confeciſtis, ut eorum leges ſequeremini. Hoc enim explicauit, cum dixit:

Et legerunt foris legem, & inuocauerunt cõfeſſiones.

Legem nõ diuinam uocat, ſed ab his, qui idolis ſeruiunt impoſitam deinde prophetæ annunciare iubẽtur, cum ait:

Annunciate, quia hæc dilexerunt filij Iſraël, dicit dominus deus.

Non enim obiter & ſuperuacanea opera talem impietatem commiſerunt, ſed ardenti ſtudio, & ſummo amore erga hæc extiterunt.

Et ego dabo uobis ſtuporem dentium in cunctis urbibus ueſtris, & indigentiam panum in omnibus locis ueſtris, & non eſtis reuerſi ad me, dicit dominus.

Stuporem munditiam dentium Symmachus & Theodotio interpretati ſunt:ſignificat uero famem:eorũ enim, qui nihil edunt,nullas reliquias cibi dentes habent ſibi inhærentes:itaq; cũ fames & inopia uos cõprehẽderit(quoniam ob bonorum copiam in largitorem donorũ inſultaſtis) dentes ueſtri ſtuporẽ perpetientur,non amplius cibo ueſci ualentes,ſed ſimiles facti his,quos aut labruſca,aut aliud quippiam acerbius ſtupefecit,qui cibum cõficere nõ queunt,atqui hac uobis adhibita correctione, in priſtinis malis permanetis. Veruntamen non deſiſtam curare uos, quin alteram uobis afferam correctionem.

Et ego repreſſi à uobis pluuiã ante tres mẽſes uindemię,& pluam ſuper ciuitatẽ unam, & ſuper ciuitatẽ unam nõ pluam: pars una irrigabitur, & pars ſuper quam nõ pluet,areſiet:& congregabũtur duæ,& tres ciuitates in ciuitatẽ unam,ut bibant aquam,& nõ ſatiabuntur:& non eſtis reuerſi ad me,dicit dñs. Percuſſi uos in ardore, & in aurugine: multiplicaſtis hortos ueſtros,uineas ueſtras, & oliueta ueſtra,& ficus ueſtras comedit eruca:& ne ſic quidem cõuerſi eſtis ad me,dicit dñs.Emiſi in uos mortẽ in uia Aegypti, & occidi ĩ gladio iuuenes ueſtros cũ captiuitate equorũ ueſtrorũ,& eduxi in igne caſtra ueſtra ĩ ira mea:et ne ſic qdẽ cõuerſi eſtis ad me.

Et ego repreſsi à uobis pluuiam ante tres menſes:hoc eſt,

eſt,pluuiam ſerotinam inhibens,terram ſterilem reddam. Tum interponit miſericordiam,oſtenditq́;,ut nõ hæc ſua ſponte,& per ſe accidant,ſed meo permiſſu & numine fiant.Huic quidẽ urbi pluuiã dabo,illi uero eiuſmodi irrigationem nõ impartiar:itaq; hæc terra prorſus exſiccabitur,illa ſeorſum pluuia madebit.Eiuſmodi autẽ erit aquarum inopia,ut duæ,tresq́; urbes pariter ad urbẽ habentem aquam concurrant,bibere expetentes: neq; ita tamen ſaturitate ſitis reſtinguetur. Et tamẽ cũ tã grauiter ægrotetis,iamq́; rurſus in alia mala incurreritis,permanetis in iniquitatibus ueſtris.Atqui ego,animarũ nimirũ medicus, aliud cauterium attuli,morbos uidelicet uarios uobis inferens,modo combuſtiones, modo aurugines:uobis tamẽ impietas nõ excidit.Iam uero poſt hanc correctionẽ erucæ deuorandum tradidi,quicquid in ueſtris uineis,aut oliuetis, aut ficetis hortiſ'ue delectabile habuiſſetis,& ne hoc quidem uobis perſuaſit,ut cognoſceretis harum correctionum autorẽ.Ad hæc adiungit,quòd ab Aſsyrio fugientes,& in Aegyptum peruenire ſtudẽtes,gladio Aſſyriorum tradidi,tanquam igne quodam ira uſus:ueruntamen ne inde quidem honeſtum & decorum agnoſcere uoluerunt:quamobrem,inquit,

Subuerti uos, ſicut ſubuertit deus Sodomã & Gomorram.

Non alium illud feciſſe demonſtrat, ſed de ſe ita loquitur.

Et facti eſtis ſicut torris erut⁹ de igne:& ne ſic quidẽ cõuerſi eſtis ad me,dicit dominus.

Quem

Quemadmodum torris ſemiſtulatus ignis efficaciam et uires oſtendit, uerum ad nullam rem utilis eſt, niſi unico igni, ſic uos multis cæſis in captiuitatem correpti, omni potentia ſpoliati, ad ſolam ſeruitutem apti exiſtetis.

Propterea ſic faciã tibi Iſraël, uerũtamen qa ſic faciã tibi, pręparare, ut inuoces deũ tuum Iſraël: quia ecce firmãs tonitruum, & creans ſpiritũ, & annunciãs in hoĩes Chriſtũ ſuum, faciens mane, & nebulam, & aſcẽdens ſuper excelſa terrę: dñs deus oĩpotẽs nomẽ eius.

Propterea ſic faciam tibi. Etſi ex inueterato morbo laboratis, tamen congruã uobis curationẽ afferam: hoc itaq; liberatus morbo robuſto & inueterato, Iſraël dominum tuum implora & require, qui aërem rarum, & cedentẽ, & mollem in ſonitum horribilis tonitru cõuertit, ac uentis, quos ipſe creauit, hoc commouet, & cõuerſat. Quòd regem ad te liberandum delectum oſtendit: Cyrum intelligit. Eſt autem facillimum deo in multa nocte facere diem, & in mediam diem offundere tenebras. Quemadmodum tibi in media die conſtituto (huic enim ſimilis eſt pax) captiuitatis caliginem inuexit: Sic ſeruitutis noctem ceſſare faciens, lætiſſimũ libertatis diluculum exoriri iubet. Aſcendit autem ſuper excelſa terræ: hoc eſt, omniũ eſt ſummus, & excelſiſſimus, omnemq; orbẽ terrarum implet: ac cum ſit dominus & deus, imperium omnium rerum tenet. Atq; ita explicatis proſperis & ſecundis rebus, in contrariam partem conuertens ſermonem, nunc his perterrefacit, nunc illis cõſolatur, & comparatur, ut prompte operam

pœni

pœnitentiæ dare poſſint.

CAP. V.

AVdite uerbũ iſtud,qđ ego aſſumã ſup uos planctũ.Domus Iſraël cecidit,non adijciet amplius ut reſurgat.Virgo Iſraël,p*ro*iecta eſt ſup terrã ſuã, nõ eſt,q ſuſcitet eam.

Miſericors dñs male affectos,atq; pœnitere nolẽtes nõ dedignatur lamentari.Hoc uero, Non adijciet amplius,ut reſurgat:non libertati euangelicæ cõtrarium eſt,quin potius ſignificat,quòd non amplius per ſuos regentur,neq; proprium regem habebunt. Si quis diligenter attendat, inueniet horum exitum poſt eam inſaniam, quam in ſaluatorem noſtrum ediderunt, tum enim ceciderunt ac in illo caſu in hanc diem permanſerunt. Virginem eam uocat,propter priorem pietatem proiectam, & corruptam propter cultum, quem idolis poſtea dedit. Non eſt qui ſuſcitet eam:oſtendit, ut nullo ſubſidio humano adiuuatur,deo enim repugnante nec Aegyptiorum rex,nec alius quiſpiam eis auxiliari potuit.Deinde prænunciat eorum futuram paucitatem,cum ait,

Vrbs de qua egrediebãtur mille, relinquentur in ea cẽtum:& de qua egrediebantur cẽtum,relinquentur in ea decẽ in domo Iſraël: quia hæc dicit dñs ad domũ Iſraël, Quęrite me,& uiuetis. Et nolite quærere Bethel,& in Galgala ne ingrediamini, & ſuper puteũ iuramenti nõ tranſeatis, quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit,quaſi non ſit.

At tan

Puteus iuramenti, בְּאֵר שֶׁבַע, Berſabee.

At tandem aliquando Bethel & Galgala, & ſuper puteũ iuramenti idolorũ cultu relictis, meã quærite prouidẽtiã: inde enim uitam conſequemini. Bethel autẽ, & Galgala ſimul cum idolis tradentur hoſtibus. Non obſcura uero inſania erat, non ſolum ex puteo illo nõ recordari pietatis Abraæ, ſed etiam apud eum impietatem committere.

Quærite dominum & uiuite, ne forte ſuccẽdatur ut ignis domus Ioſeph, & deuoret eã, & non ſit qui extinguat domum Iſraël.

Ex his aperte cognoſcimus, ut peccatum nobis incendit flammam malorum, ut uero in deum amoris ſtudium uitam nobis conciliat.

Qui facit in excelſo iudicium, & iuſtitiam in terra poſuit.

Quod ſibi uidetur, iudex iuſtus, inquit, decernit & iudicat, atq; eius iudicia in terra perficiuntur.

Qui facit omnia & transformat, & conuertit in mane umbram mortis, & diem nocte contenebrat, qui uocat aquã maris, & effundit eam ſuper faciem terræ, dominus deus omnipotens nomen eius.

Confidite, inquit, dei poteſtati, hãcq; ſpem amplectimini: facile enim & facit, & transformat quod uult, atq; ei facillimũ eſt maxima pericula in animi tranquillitatẽ, & ſecuritatem transferre. Vmbrã mortis, magna pericula nominauit. Tum felicibus facile miſerias inferre poteſt, tumq; aquam maris nutu ſuo in aërem ſubtrahens, nubibus irrigat terram, deus enim eſt, & omnium rerum dominus.

Qui

Qui diuidit cõtritionem ſuper robur,& miſeriam ſuper munitionem adducit.

Nullo negotio infirmatos ad priſtinum robur reducit, & robuſtos in miſerias & debilitatem deducit.

Odio habuerunt in portis arguentẽ, & uerbum ſanctũ abominati ſunt,propterea quia pugno percutiebatis pauperes, & munera electa accipiebatis ab eis.Domos dolatis lapidibus ædificaſtis in eis, uineas deſiderabiles plantaſtis,& non bibetis uinum earum, quia ego cognoui multas ĩpietates ueſtras, & fortia peccata ueſtra,cõculcantes iuſtum, accipientes commutationes, & pauperes in portis declinantes.

In more antiquorum poſitũ erat,quantũ nõnulli ferũt, ut cõuentus pro foribus agerẽtur, ſenatusq; haberentur: quo cõgregabantur,eò prophetæ reprehenſiones afferebant:ueruntamẽ iniuſte ac impie uiuentes,nõ ueris obiurgationibus obtemperabant,neq; iuſti uerbum recipiebant. Cum itaq; hæc cõmiſeritis,& pauperes præterea oppreſſos manu,& procacitate linguæ aſsidue cõtumelioſe acceperitis,tum munerũ corruptelis gaudentes ſtudueritis facultates ueſtras augere,hoc cognoſcite,quod nõ habitabitis in domibus,quas bellè & pulchrè inſtruxiſtis,& ornaſtis,neq; uineas,quas magno ſtudio plantaſtis,uidemiabitis:nam immenſa impietas ueſtra, & iniquitas,horum uſu uos priuabit. Cõculcaſtis iuſtitiam,munera à potẽtioribus accipientes,iudicijs ueſtris pauperes condemnantes.

Ideo qui intelligit in tempore illo, ſilebit, quia tempus malum eſt.

Oĩs prudens, ac qui honeſtũ intelligere põt, uidẽs mala uobis exaggeratè et cumulatè illata: cũq; ſtupore admirãs prædictiõis ueritatẽ, præ moleſtia loqui nihil poterit: itaq;

Quærite bonũ & nõ malũ, ut uiuatis, & erit ſic dñs deus oĩpotẽs uobiſcũ, ſicut dixiſtis odio habuimus mala, & dileximus bona: & reddite in portis iudiciũ, ut miſereatur dñs deus his, q reliqui ſunt de Ioſeph. In cunctis plateis plãctus, & ĩ oĩbus uijs dicet̃, uæ, uæ. Vocabitur agricola ad luctũ, & ad planctũ, hi q ſciũt lamẽtationẽ, & in oĩbus uijs planctus, qa pertranſibo p mediũ tui, dicit dñs.

Verbis, inquit, facta reſpõdeãt, & q profitemini uos amare bona & honeſta, à uitijs ſitis abhorrẽtes, re ipſa ueritatẽ uerborũ oſtẽdite: hoc dũ fiet, ab oĩpotẽte deo uitã aſſequemini: ſin hæc non feceritis, plateæ, & uiæ lamẽtis & gemitibus perſonabũt: ut etiã agricolæ, agrorũ cultu abiecto, lamẽtis & plãgoribus ſint poſituri operas ſuas. Hæc *aũt præſente me pœnarũ et ſuppliciorũ autore efficiẽtur.*

Væ deſiderantibus diem dñi, ut quid hanc uobis diem dñi? & ea eſt tenebræ, & nõ lux: quomodo ſi fugiat homo à facie leonis, & incidat in eum urſus, & introeat in domum, & innitat̃ manibus ſuis ſup parietẽ, & mordeat eũ coluber. Non'ne tenebræ dies dñi, et nõ lux, et caligo, & nõ habet ſplẽdorem?

Cum

Cum aũt quidã eſſent in temeritate innutriti, in pertinacia obfirmati, qui fremebundi prophetarũ uaticinationibus repugnarent, diuina oracula falſa uocitantes, prædictionum abſolutionem, perfectionemq́; expoſtulantes, eos dñs lamẽtis & fletibus dignos appellat, qui nimirum tenebras pro luce deſiderarẽt uidere. Qui autẽ prophetiæ finem uidere expetunt, nihil differunt ab homine, qui cum leonem impetẽtem effugiſſet, quàm mox in urſum incurrit, cumq́; inde metu plenus domũ occupaſſet, incõſideratusq́; ex animi perturbatione ad parietẽ manũ firmaſſet, ab acerbiſſimo colubro morſus ſit: nam quẽadmodum ille tenebras, & non lucis ſplendorem in illa die uidet, ſic iſti altiſſimis tenebris in illa die ultionis tradentur.

Odio habui et repuli feſtiuitates ueſtras, nec odorabor in cõuẽtionibus ueſtris: etſi obtuleritis mihi holocauſta & ſacrificia, nõ ſuſcipiam, & ſalutare præſentiæ ueſtræ nõ reſpiciam: transfer à me ſonitũ carminũ tuorũ, & pſalmum organorum tuorum non audiam.

Eadem per Eſaiam eis dixit Dñs: Quid ad me multitudo uictimarũ ueſtrarũ, dicit dominus. Plenus ſum holocauſtis arietũ, & adipem agnorũ, & ſanguinẽ uitulorum, et hircorũ nolo. Et deinceps omnia enumerat, quæ ex lege ei offeruntur, ea omnia ut ſe dicit execrari: ſimiliter etiam hoc loco ſe dicit feſtos odio perſecuturũ, ſacrificia in conuentionibus oblata non eſſe ſuſcepturũ: nam, Nõ odorabor, poſuit loco nõ ſuſcipiam. Eodẽ modo de Noẽ beatus Moſes inquit: Odoratus eſt dñs odorẽ ſuauitatis: hoc eſt, Eſa. 1. c Gen. 8. d

approbauit eorũ, qui obtulerant ſacrificia, inſtitutũ & uoluntatem: non his enim deus eget, ac ne pro ſalute quidem ſua uictimas offerentibus, meam, inquit, præſentiam præſtabo. Deſine igitur cantare cantica: ceſſa uti muſicis inſtrumentis, his enim non delector, etſi principio hæc fieri iuſsi, rebus nimirum delectabilibus & ludicris ad ſeria te conducere ſtudens.

Et uoluet̃ ſicut aqua iudiciũ, & iuſtitia ſicut torrẽs inuius. Nunquid hoſtias, & uictimas obtuliſtis mihi in eremo quadraginta annis domus Iſraël, & aſſumpſiſtis tabernaculum Moloch, & ſidus dei ueſtri Rephan, figuras eorum, quas feciſtis uobis?

Conſtitutum contra uos iudicium iuſtũ torrẽtis inſtar, & uiolẽtiſsimæ aquæ, in uos pœnas & ſupplicia inferet, exitũq́; inuenire nõ poteritis. Recordemini ut quadraginta annis in deſerto agẽtes, non ſacrificijs me coluiſtis, ſed ibi hanc impietatẽ exercuiſtis, ut idolorũ fabricatis ſtatuis, & ſideribus quibuſdã omni ex parte cultũ adhibueritis. Moloch, & Rephan idolorum nomina ſunt. In prœmio prophetiæ de Moloch mentionem fecit. Quamobrem

Transferam uos trans Damaſcum, dicit dominus, deus omnipotens nomen eius.

Cum Syrorum finitimorum ſuorũ ſeruitutẽ grauiter ferrent, propheta perterrefacere uolens magis lõginquam prædicit. Intelligit autem de ſeruitute, quam Aſſyrijs
Act. 7. f *ſeruituri eſſent. Hoc beatus Stephanus in actis explanãs, inquit, Transferam uos trans Babylonem.*

Vę qui deſpiciunt Sion, & cõfidunt in monte Sa

te Samariæ: uindemiarunt primitias gentium,& ingreſſi ſunt ſibi.

Miſeri,inquit,& ter infelices, qui Samariæ cõfidẽtes, Sion contẽnũt:& nõ animaduertũt,quẽadmodũ deus nõ Sion pie obſeruatus ĩ terrã ꝑmiſſiõis primis habitatoribus funditus perditis,eos induxit,ſin hæc nõ ita habere opinamini:

CAP. VI.

DOmus Iſraẽl tranſite omnes in Chalanen,& pertranſite inde in Emat magnam,& deſcendite in Geth alienigenarum optimas ex omnibus regnis his, ſi ampliores ſunt termini eorum terminis ueſtris.

Si proficiſcamini in ſupradictas urbes, quæ ſunt maxime,& modo commemoratorum regnorum præſtantiſſimæ,planè cognoſcetis non eſſe minorem terram,quam colitis,ea,quam illi tenent.

Qui uenitis in diem malum appropinquatis,& tangitis ſabbata mendacia.

Qui ſeſe fecerũt dignos,ut pœnas dent.Diem malum, uocat ultionis & pœnarum diem: qui uidentur uenerari ſabbata,in eis mille flagitia committunt.

Qui dormitis in lectis eburneis, & affluitis delitijs in ſtratis ueſtris,& comeditis hœdos de gregibus, & lactentes uitulos de medio armentorum:qui concrepatis ad uocem organorum quaſi ſtantia putauerunt,& nõ quaſi fugientia:qui bibitis uinum defœcatum,& primis unguentis unguimini.

Increpationibus eorũ delicias exagitans eos ſibi lectos ſternere eburneos ait, omnibusq; cubandi & edendi uoluptatibus diffluere: tum hœdis ex grege, uitulis ex armento uobis apportatis perfundimini, inſtrumentisq; ſuaui harmonia uos permulcentibus, plauſu manuum ad ſonum accommodato, uino odorato & defæcato adhibito, unguẽti ſuauiter olenti luxum cumulante redundatis: cum, inquit, ſic uiueretis, & diſſolutum genus uiuendi eſſetis amplexi, atq; hæc legitima & perpetua exiſtimaretis, non cogitaſtis eorum ſtatum fluxum, & parum diu ſtabilem.

Et nihil patiebamini ſup cõtritione Ioſeph.

At nullo ſenſu doloris tolerabatis nefaria ſcelera admittẽtes. Ioſeph eos appellauit, quoniam ex Ioſeph natus eſt Ephraim, decem tribus Ephraim nominantur.

Propterea nunc captiui erunt ab principatu fortium, et auferetur hinnitus equorum ex Ephraim; quia iurauit dominus per ſemetipſum, dicit dominus deus uirtutũ, quia ego abominabor omnem contumeliam Iacob, et regiones eius odi: et auferam ciuitatem cum omnibus habitatoribus ſuis.

Principes, inquit, uiribus præſtantes eos captiuos abducent, denique Ephraim potentia capietur, ueraciſſimus enim, & fortiſſimus eſt, qui hunc calculum contra eum tulit: itemq; arrogantiæ & contumeliæ eos condemnauit, & impietatem deteſtatus eſt.

Et erit, ſi remanſerint decem uiri in domo una, et mortui fuerint, et tollent domeſtici

eius

eius,& conabuntur,ut auferant oſſa eorum de domo,& dicet his,qui præſunt domui,ſi adhuc eſt apud te? & dicet, nequaquam:& dicet,tace,nec nomines nomen domini.

Tanta,inquit,incolarũ urbis internicio fiet, ut in aliquibus ædibus oẽs habitantes pereant,uiciniq;,propinqui'ue genere ex alijs ædibus profecti,mortuorum cadauera humanda curent.Deinde inueſtigẽt,inter ſeſeq; interrogẽt, nunquid ſit aliud inſepultum? interius autẽ reſpondentibus nihil eſſe:ſilentio,inquit,attoniti exeũt hoc facere inuicem iuſſi,ut deo omnipotente hunc calculum ferente:

Propterea ecce dñs mandabit, & percutiet domũ magnam ruinis,& domũ paruam ſciſſionibus,ſi perſequẽtur in petris equi:ſi reticebũt ad fœminas, quoniã cõuertiſtis in furorem iudiciũ,& fructũ iuſtitiæ in amaritudinẽ,qui lætamini ſuper nullo uerbo bono: non'ne ĩ fortitudine nr̃a habuimus cornua?

Equi,inquit,in petris currere non poſſunt,neq; hoſtes cõtra uos proficiſcẽtur,priorẽ ueſtrã excelſitatẽ ob flagitia admiſſa aſpernati,quẽadmodũ equi ad equas,quas proſpexerunt,hinniunt:ſic hoſtes expeditiſſimo impetu ĩ uos utentur,quoniam iudicis iracũdiam in uos cõcitaſtis,acerbamq; & iuſtam ſententiam ferre coẽgiſtis:nam non honeſtis rebus uos oblectatis,at faſtu,& ſuperbia ferocientes, ueſtris uiribus prius imperium adſcribitis.

Quia ecce ego ſuſcitabo ſuper uos domus Iſraël, ait dñs deus exercituum, gentem:&

conteret uos,non ut introeatis in Emath,& uſq; ad torrentem occidentis.

Hoc eſt ex omni terra à uobis antea habitata uos expellam. Hieroboam enim,ſub quo hæc prophetia edita eſt, propagauit, inquit,fines Iſraël ab Emath uſq; ad mare occidētale,ut regnorum docet hiſtoria:atqui ego,inquit, ueſtros fines hoſtibus tradam.

CAP. VII.

SIc oſtendit mihi dn̄s,& ecce fœtus locuſtarū uenit matutinus, & ecce bruchus unus Gog rex,& erit, ſi compleuerit,ut deuoret fœnum terræ. Et dixi:Domine deus propitius eſto:quis ſuſcitabit Iacob,quoniā modicus eſt? pœniteat te domine ſuper hoc, & hoc non erit,dicit dominus.

Cum horribile,inquit, ſpectaculū illud uidi,deū rogaui,ut miſereretur,atq; īternitionē reſtingueret,nō ille tamen meis precibus aſſenſus eſt,propter(ut ueriſimile eſt) iniquitatis magnitudinē. Fœtus autē locuſtarū,appellauit Aſſyriū:Bruchum uero, Babylonium. Cæterū unus Gog rex exercitus magnitudinē indicat. Quēadmodū,inquit, Gog Scythicarū gentiū rex contra Hieruſalē quàm plurimā multitudinē coegit,ſic Aſſyrij,& Babylonij maximo exercitu aduenīēt:quinetiā & brucho et locuſtæ eorū fructus tradidit,et ſimiliter erucæ,hoc enī ſupra prædixit.

Sic oſtendit mihi dn̄s deus: & ecce uocauit iudiciū in igne dn̄s deus,& deuorauit abyſſum multam, & comedit partē:& dixi: Dn̄e deſine: qs ſuſcitabit Iacob,qm̄ paruulus eſt?

pœniteat te domine ſup hoc,& hoc nõ fiet.

Iudicium uocat iuſtam dei ſententiam: Ignem uero, hoſtes: Abyßum multam, infinitas gentes ab illis in ſeruitutẽ redactas. Partẽ autẽ appellat Iſraël. Sic enim etiã Moſes inquit: Et facta eſt pars domini populus eius Iacob. Tum rurſus, ut hæc uidi, dominum rogaui, uerum nõ perſuaſi. Deut. 32

Sic oſtẽdit mihi dominus, & ecce uir ſtabat ſuper murum adamantinũ, & in manu eius adamas, & dixit dominus ad me: Quid tu uides Amos? & dixi, adamantẽ. Et dixit dñs ad me: Ecce ego iniĳciam adamãtem in medio populi mei Iſraël, nequaq̃ ultra addam, ut pertranſeam eum: & diſſipabuntur aræ riſus, & ſacrificia Iſraël deſolabuntur, & cõſurgam ſuper domum Hieroboam in gladio. Et miſit Amaſias ſacerdos Bethel ad Hieroboam, dicẽs: Cõgregationes facit cõtra te Amos in medio domus Iſraël, non poterit terra ſuſtinere omnes ſermones eius.

Luculentam, inquit, & admodum duram plagam inferam, ſimilemq; adamantis, qui ex omnibus materĳs duriſsimus eſt, & fortißimus. Non in poſterũ permittam impietatem ab his admiſſam impunitam præteriri, quin unà cũ ipſis altaria idolorũ delebo, eorumq; feſtos dies extinguã. Omne deniq; eorum regnum diſſoluam. Domum enim Hieroboam regnum uocauit: quandoquidem nõ tempore Hieroboam, ſed poſt hunc, & ſex alios reges prædictio finem habuit. Cũ autẽ hæc à propheta dicerentur, cumq;

Amaſias Bethel ſacerdos metueret, ne ſi minationibus diuinis populus perterrefactus fuiſſet, atq; ad pœnitentiam ſe tradidiſſet, deſiſteret idola obſeruare, & ipſe interim quæſtus occaſiones amitteret, falſa ueris aſſuens, ad regē defert prophetam, & criminatur his uerbis cōſequētibus:

Dicit Amos: In gladio morietũ Hieroboam, populus aũt captiuus ducetur de terra ſua.

Quæ de populo & regno detulit, uera erant: quod uero de rege dixit, non obſcurũ erat mendacium. Sed tamē minime hoc Hieroboam *ad perniciem prophetæ afferendam commouit: at ne hoc quidē Amaſiæ perſuaſit, ut déſiſteret prophetæ obtrectare. At ipſe prophetam iubet excedere, & in Iudæa agere, ibiq; futura prædicere, quòd* Bethel *ſeiuncta ſit à regno* Iſraël. *Amos libere, & confidenter ſuum inſtitutum profitetur, & diuinitus ei donatam gratiam aperit, cum ait:*

Nō eram propheta ego, neq; filius prophetæ, ſed paſtor uellicans ſycamina.

Porrò hoc, quod ait, uellicans ſycamina, hoc eſt, συκάμινα κνίζων, *quod Aquila interpretatus eſt,* ἐρευνῶν συκομώρους, *hoc eſt, ſcrutans ſycomoros: & Theodotio,* χαρακῶν συκαμίνους, *id eſt, colligens, ſiue exaggerās: & Symmachus,* ἔχων συκομώρους, *id eſt, habens ſycomoros. Arboris ſpecies eſt ſycomorus in* Palæſtina: *cuius mentionem facit Lucas euangeliſta, cũ dixit in arborem*

Luc. 19 *ſycomorum aſcendiſſe Zachæum. Audiui quendā, cũ illũ Lucæ locũ enarraret, quòd harum fructus nō matureſcit, niſi prius illi breuem quandam inciſionē admoueris. Hanc*

igitur

igitur uero proximũ eſt Septuaginta intellexiſſe, & uellicans loco exaggerans, uel colligens poſuiſſe.

Et tulit me dominus ex ouibus, & dixit dominus ad me: Vade & prophetiza ſuper populũ Iſraël. Et nunc audi ſermonem dñi. Tu dicis, noli prophetare ſuper Iſraël, & ne cõgreges audientes cõtra domum Iacob: propterea hæc dicit dominus, uxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui, & filiæ tuæ in gladio cadent, & terra tua funiculo diuidetur, & tu in terra immunda morieris. Iſraël autem captiuus ducetur de terra ſua.

Agriculturam exercentẽ, & pecori ouillo uacantẽ me ſuſcepit dominus ex ouibus, & prophetiã docere iuſsit. Suſcipe igitur Amaſia etiã contra te prædictionẽ, quoniã me Iſraël populo prophetiã explicare uetas, ne lucra tua impediã. Scito igitur uxorẽ, quã nunc habes, te uiſurũ publice, & palam ab hoſtibus per uim ſtupratã, quia populũ ad idololatriæ inſaniã pellexiſti: tu uero in externa terra è uita excedes: ac uniuerſus populus eaſdem, quas tu pœnas dabit. Vobis aũt ita affectis terra alijs tradita diuidetur.

CAP. VIII.

SIc oſtendit mihi dominus deus, & ecce uas aucupis, & dixit, Quid tu uides Amos? & dixi, Vas aucupis.

Viſio hæc celerem & expeditam uenationem Iſraël deſignat. Quemadmodum enim aues uiſco facile capiuntur, ſic ab Aſſyrijs populus apprehendetur.

Et di

Et dixit dominus ad me: Venit finis ſuper populum meum Iſraël, non addam ultra, ut pertranſeam eum, & ululant laquearia templi. In die illa, dicit dominus, multi cadētes erūt, in omni loco inijciam ſilentiū. Audite hæc, qui conteritis mane pauperē, & opprimitis egenos de terra: qui dicitis, quando pertranſibit menſis, & negociabimur: & ſabbata, & aperiemus horreum, ut faciamus minorem menſuram, & maius pondus, & faciamus ſtatheram iniquam, ut poſſideamus in pecunia pauperes, et egenū pro calciamentis, & de omni uenditione negociemur.

Ignis hoſtium etiam in templum meū inuadet. Templi laquearium ululatum appellauit clamorem intus necatorum, & crepitum lignorum deflagratorum. Cæterū multi cadentes erunt, in omni loco inijcian ſilentium. Tanta, inquit, cæſorum erit multitudo, adeoq; altum ſilentium, ut & uias, & uicos uacuitate habitantium ſit occupaturum. Itaq; hæc attendite, qui inopia & paupertate cōſtrictos opprimitis, qui Calendas & ſabbata conſideratis, & iniquos quæſtus facitis è ponderibus, & menſuris iniuſtis, multisq; modis item pauperes in ſeruitutem redigitis, atq; ex omni genere negociationis pecunias conficitis.

Iurat dn̄s contra ſuperbiā Iacob: ſi obliuiſcetur in finē omnia opera ueſtra, et ſuper his nō cōturbabitur terra, & lugebit omnis habitator eius, et aſcendet quaſi flumen con-

ſumma

ſummatio ipſius,& deſcendet quaſi fluuius Aegypti:et erit in die illa,dicit dñs deus,occidet ſol meridie, et cõtenebreſcet ſuper terram in die lux,et cõuertam ſolennitates ueſtras in luctũ,et omnia cãtica ueſtra in planctum,et inducam ſuper omnẽ lumbũ ſaccũ, et ſuper omne caput caluitium, et ponã ea quaſi luctum dilecti, et qui cũ eo ſunt quaſi diem doloris. Ecce dies ueniunt, dicit dñs deus,et emittam famem ſuper terrã: non famem panis,neq; ſitim aquæ, ſed famem audiendi uerbum domini, et commouebũtur aquæ de mari uſq; ad mare, et ab aquilone uſq; ad orientem circuibunt quærentes uerbum domini,et nõ inuenient.In die illa deficient uirgines pulchræ,et iuuenes in ſiti.

Superbiam uocat iniuſtitiam,quam petulanter in pauperes cõmiſerant. Cum aũt dominum iuraſſe dixit, ſuorũ uerborum ueritatem oſtendit. Non,inquit,*in futurum in obliuionẽ ueſtra impia facinora uenire patiar, ſed omnẽ, ut ſic dicam,in uos cõmouebo terram. Terra autẽ ueſtra uacua relicta,uos captos abducent.* Hoc innuit, *cũ dixit:* Deſcendet *quaſi fluuius* Aegypti, *eam tum ſol media die in tenebras cõuerſus eſſe uidebitur his, qui calamitatibus conſtringuntur,itemq; feſtos dies in luctum,cantica in lamẽtum transferam, tumq; habitũ lugubrem ferẽt omnes, decora coma tonſi,& ſacco ueſtiti, ut mortem unigeniti filij lugẽtibus ſimiles ſint.* Famem *præterea, & caritatem*

inue

inuebam non frugis, aut aquæ, ſed prophetiæ, & diuinæ doctrinæ, atq; aquarum more huc illuc erroribus uagãtes circuncurſabunt, uerbum dei inquirentes, & deſiderato fruſtrabuntur: ſed & uirgines elegantes, & cum his enu triti iuuenes ſiti oppreſſi ad necem tradentur.

Qui iurant per propitiationẽ Samariæ: qui dicunt, uiuit deus tuus Dan, & uiuit deus tuus Berſabee.

Fines autem hi erant terræ Iſraëlitarũ. In Dan altaria primus excitauit Hieroboã. Berſabee uero puteus eſt iura mẽti, de quo ſuprà mentionẽ fecit, ubi idola uenerabãtur.

CAP. IX.

Vidi dominum ſtantem ſuper altare, & dixit, percute ſuper propiciatorium, & commouebuntur ueſtibula.

Per hæc oſtendit, ut dei iuſſu, & non ſua uirtute hos uincet Babylonius.

Et diſijce in capita omnium.

Hoc etiam beatus Ezechiel uidit: etenim illic inuiſibiles poteſtates ſecuribus utentes, urbẽ omnem peruadere iuſſæ ſunt, atq; omnes percutere præter eos, qui ſignũ haberẽt. Idem hoc loco fieri iuſſit, cũ ait: Diſijce in capita omniũ. Atq; in hunc modum infinita cæde deſignata infert,

Et reliquos eorũ gladio interficiam: non fu giet ex eis, qui fugerit: & nõ ſaluabitᷣ ex illis qui fuerit reſaluatus. Si defoſſi fuerint in in ferno, inde manus mea euellet eos: & ſi aſcẽ derint in cœlũ, inde detraham illos: ſi abſcõ

diti

diti fuerint in uertice Carmeli,inde ſcrutãs auferam eos: & ſi demerſerint ſe ab oculis meis in profundum maris,ibi mandabo draconi,& mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatem ante faciem inimicorum ſuorũ, ibi præcipiam gladio & interficiet eos.

Si,inquit,in infernũ deſcẽderint,inde eos manu ſubtrahã:ſi in cœlũ aſcenderint,quod nõ fieri poteſt,hinc eos deijciens hoſtibus tradã:ſin in Carmelũ fugerint,nullo negocio illinc eos accipiã:ſin in maris altitudinẽ ſe demergere conẽtur,beluis illic agẽtibus cõficiendos curabo:ſin autẽ ad hoſtes perfugere aggrediãtur,neq; ſic ſe tuebũtur.

Obfirmabo oculos meos ſuper illos in mala,& non in bona:& dñs deus omnipotens, qui tangit terrã, & cõmouet eã, & lugebũt omnes habitatores terræ eius, & aſcẽdet ſicut fluuius conſummatio eorum,& deſcendet ſicut flumen Aegypti, qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam,& repromiſſionem ſuam ſuper terram fundat.

Huic quod Dauid ait,ſimile eſt,qui in excelſis habitat, & humilia reſpicit.

Qui uocat aquã maris, & effundit eã ſuper faciẽ terrę:dominus omnipotẽs nomẽ eius.

Oſtendit poteſtatis opera,ut ex his confirmet minas.

Non'ne ut filij Aethiopum uos eſtis mihi filij Iſraël? dicit dominus.

Cum

Cum eadem ſitis natura, qua Aethiopes, cæteriq́; homines, maiori ſtudio tamen præter omnes curati eſtis: id quod explanauit, cum ſubiunxit,

Nõne Iſraël eduxi de terra Aegypti, & alienos de Cappadocia, & Syros de fouea?

Priori patria relicta, alij item, inquit, tranſlati in alienas terras peruenerunt, ut Syri, ut alienigenæ: ſed alia cõditione quàm uos. Nam illorum ſoli uerſionem, & commigrationem celebrat nemo, ueſtram uero omnes homines in ore habent. Age uero illi quidem cum ſemigrarunt cum alijs habitantes, ad illorum leges ſe accommodare coguntur: uos contra indigenas ſuperaſtis, atq; eos omnes funditus interemiſtis, cumq́; auxilio meo uteremini, terræ eorum domini effecti eſtis.

Ecce oculi domini ſuper regnũ peccatorum, & auferam illud à facie terræ: ueruntamen non in finẽ auferam domum Iacob, dicit dominus: quia ecce ego præcipio, & uentilabo in cunctis gẽtibus domum Iſraël, ſicut uẽtilatur in uẽtilabro, & nõ cadet cõtritio ſuper terram: in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquauit, neq; uenient ſuper nos mala.

Etiamſi innumeris iniquitatibus cooperti ſunt, non certe funditus perdam, ſed eos nunc in captiuitatem diſpergam: nec uero ſecus quàm agricola à quiſquilijs, & purgamentis frumentum ſecernit: ego etiam ſalute dignos ſeruabo, reliquos necandos tradam, qui meis uerbis credere

nolue

noluerunt, ſed effugere, ne minas meas experiantur, ſe poſſe ſperarunt.

In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod ceciderat, & ædificabo ea, quæ corruerãt, & quæ ſuffoſſa ſunt, ſuſcitabo, & inſtaurabo ea, ſicut dies antiquos, ut quærant me reliqui hominum, & omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum, dicit dominus, faciens hæc omnia. Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & apprehendet tritura uindemiã, & uariabitur una in ſemente, & ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles conſiti erunt, & cõuertam captiuitatem populi mei Iſraël, & ædificabũt ciuitates diſſipatas, & habitabũt, & plantabunt uineas, & bibent uinum earum, & facient hortos, & comedent fructum eorum.

Hæc quidem in Zorobabel attribuerunt ei conuenire exiſtimantes, quòd genus ſuũ ex Dauid traheret, nec uero animaduertere uoluerunt, ut exceßit è uita, cum parũ diu regnaſſet. Prophetia autem æternorũ bonorum continet promißionem, & omnes gentes cogniturus deum, de quibus nihil in factis Zorobabel eueniſſe inuenimus. Atqui dominus noſter IESVS *Chriſtus, quantũ ad carnem pertinet, manans ex genere Dauid, quæ promiſſa ſunt Dauid, compleuit. Nam uerbum caro factum eſt, & diuerſatus eſt in tabernaculo apud nos, quod ex Dauid*

acceperat. Conuenienter igitur propheticus ſermo Dauid tabernaculum reædificatum, dicit permanſurum, non in breue tempus, ſed in æternum. Eius etiam modi deus
Pſal.88. promiſit Dauid: Et ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Et rurſus: Vſq; in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generatione & generationē ſedem tuam. Iam eandem promiſſionem per beatum Amos renouat deus omnipotens, pollicetur'q; item gentibus donum cognoſcendi deum. Nam, inquit, Dauidico tabernaculo reædificato, cæteri homines me requirent, omnesq́; gentes, ſuper quas inuocatum eſt
Rom.8.c nomen meum: Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit cō formes fieri imaginis filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Et demonſtrans dictorum ueritatem, ſubdidit: Dicit dominus, faciēs hæc omnia, nempe qui res facit, prædixit uerba: quoniam uero omnes ſpirituales promiſſiones attendere nō queunt, neceſſario etiā bonorum corporeorum promittit ſuppeditationem, tantamq́; horum fore abundantiam præſignificat, ut præ uindemia relinquatur meſſis propter fructuum, ut par eſt, multitudinem. Agricolæ nimirum non metere poterunt, & triturare, quæ meſſuerint: quinetiam uix, inquit, ſementes factæ erunt, cum rurſus erit uindemiandum: montesq́; omnium generum fructus dabunt: nullus colliculus plantis nudus relinquetur. Captiuitate autem liberatus populus, uaſtatas urbes reædificabit, atque in eis habitans tutò agros colet, plantans, & ſeminans, laborumq́; fructus percipiens, ac quàm diutiſſime eis datam patriam habitabunt: hoc explicauit cum dixit,

Et plan

Et plantabuntur ſuper terram ſuam,& non auellentur amplius de terra ſua quam dedi eis,dicit dominus deus omnipotens.

Eſt autem intelligendum, deum ſæpe bona polliceri, ſed promiſsiones excipientes non ad finem prædictiones, iniquitatibus gaudentes,peruenire ſinunt. Minatur uero interdum acerba, in quorum periculum non incurrunt metu pœnarum. Quamobrem Iudæi,cum contra dominum inſaniiſſent,cum uenit in hunc mundum,ſeipſos bonis promiſsis priuarunt. Nos uero utinam poſsimus hanc uitam ſecundum leges diuinas recte agere,pœnitentiaq́; peccatorum ſordes abiicere, ne in malorum pericula incurramus, ſed conſequamur bona promiſſa per gratiā conſeruatoris CHRISTI, *quo cū patri gloria & ſpirituiſancto nūc, & ſemper in ſecula ſeculorum Amen.*

FINIS PROPH. AMOS.

ABDIAE ARGVMENTVM.

IDumei ab Eſau progenitore profecti, ex quo nomen habuerunt (Edom enim appellatus eſt, q̃ primogenituræ lenticulã antetuliſſet) nõ modo nominis, ſed nequitiæ etiã illius hæredes extiterunt: atq; quẽadmodum ille maximam iracundiã in Iacob exercuit, ut palam diceret, appropinquent dies patris mei, ut occidam fratrẽ meum: ſic hi in manãtes à Iacob cõtinenter ira, & inuidia exardentes, eis inſidias incredibiles inſtruxerunt. Cum Aegyptiaca ſeruitute liberati Moſe magno duce, & præfecto, in terrã promiſſam proficiſcerentur, non modo humaniter non eos exceperunt, ſed ne per fines quidẽ ſuos iter facere permiſerunt, cũ tamen Moſes magnus per legatos hoc ab eis contendiſſet, ac confirmaſſet non diuerſuros, neq; ad dextrã neq; ad ſiniſtrã, ſed peruulgata uia ſe iter inituros, uſumq́; aquarũ empturos: tum poſtea ſæpenumero inſitum odiũ præſetulerunt, ac profeſſi ſunt, nunc ſoli bellum cõtra eos comparare aggredientes, nunc bellum mouentibus ſubſidio uenientes. Cum autem Aſſyrij & Babylonij eis bellum intuliſſent, incredibilibus malis eos uexarunt: Nam nõ hoſtibus ſolum auxiliabantur, ſed inſidias etiam eis comparabant. Cumq́; fugere conarentur, inſidijs poſitis, eos comprehendebant, eorumq́; partim interficiebãt, partim hoſtibus uenundabant. Quamobrem iudex iuſtus mirificum Abdiam prophetico dono cumulauit, ac prædicit mala Iudæos apprehenſura. Itaq; breuiter explicato argumento uaticinationum, ipſam ſententiam planam faciemus.

D.Theodo

DIVI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ABDIAM.

VISIO Abdiæ.

HOC eſt, diuinitus facta Abdiæ reuelatio hæc eſt.

Hæc dicit dñs deus Idumeæ.

Non, inquit, humana ratione utens hæc uerba facio, ſed deus omnipotens, tanquam organo quodam mea lingua uſus, Idumeæ futura prædicit: ac docens cuiuſmodi hæc ſint, infert,

Auditum audiui à domino, & munitionem ad gentes miſit.

Pro munitione, Symmachus nuncium uertit. Per hæc autem oſtendit, ut ipſe dominus contra Idumeam hoſtes concitabit, ac inducit,

Surgite, & conſurgamus aduerſus eum in prælium.

Tanquam quiſpiã belli imperator aduerſus eos exercitum coëgit, oſtendens, ut ipſe hæc mala eos ſuſtinere efficit.

Ecce minimum dedi te in gentibus, inhonoratus es tu ualde.

Et cauſam quamobrem id fiat, docet

Superbia cordis tui eleuauit te

Poſtea docet ſuperbiæ cauſas.

Habitantem in foraminibus petrarum.

Deinde etiam eius cogitationes planas facit.

Exaltantem habitaculum tuum, atque dicentem in corde tuo, Quis me deducet in terrã? Si exaltatus fueris ut aquila, & ſi inter media ſidera ponas nidum tuũ, inde te detraham, dicit dominus.

Altiſsimis montium faſtigijs Idumea undiquaq; munita erat, hæc conſcendentes, cum ab hoſtibus impeteban tur, ſæpe hoc modo ex multis inſidijs euaſerunt: quoniã his cõfidens, inſoleſcis & elato animo es, quòd ſis inexpugnabilis: expugnabilem te, & hoſtibus facilem captu efficiam, nec ex manibus hoſtium effugies: non ſi more aquilæ ſublimis tollaris, & ſuper nebulas uoles, atque in ipſis ſideribus habites. Ac explicans ut funditus peribit, intulit,

Si fures introiſſent ad te, uel latrones p noctem, ubi ꝓiectus eſſes? nónne furati eſſent ſufficientia ſibi? etſi uindemiatores introiſſent ad te, nónne reliquiſſent racemũ? quomodo perſcrutatus eſt Eſau, & deprehenſa ſunt abſcondita eius.

Fures ſtatim direptis in promptu poſitis diſcedũt, nõ audentes uniuerſam domum perſcrutari: & uindemiatores uites omneis diligẽter perſcrutari piget. Ita fit, ut cũ maioribus racemis colligendis dent operam, in multis pal mitibus labruſcas relinquant. Verum ſic hoſtes excutient

te, ut

te,ut ne ea quidem, quæ in abſtruſiſſima loca abdita ſunt, eorum manus effugiant.

Vſq; ad terminos dimiſerunt te,omnes uiri fœderis tui reſtiterunt tibi,prçualuerũt aduerſus te uiri pacifici tui:qui comedunt tecum,poſuerunt inſidias ſuper te.

Ad hoſtes,inquit,adiungentur,qui nõ multo antè tecum coniuncti beneuolentia erant confœderati, & ſocij tui. Hoc enim *dixit, Viri fœderis tui,& qui nuper tecũ conuiuebant,& comprandebant, non urbibus ſolũ, ſed etiam regionis finibus te pellent,cum aperte bellum gerentes,tum inſidias molientes: horum maxima cauſa eſt inſipientia tua.* Hoc *patefecit,cum dixit,*

Non eſt ſapiẽtia in eo:in die illa,dicit dominus,Perdam ſapientes ex Idumea,& intelligentiã de monte Eſau,& pauebunt pugnatores tui de Theman,ut auferatur homo de monte Eſau propter interfectionem & impietatem aduerſum fratrem tuum Iacob.

Omnes pariter & de fortitudine gloriantes,& ſapiẽtia ferocientes,& ſub his merentes funditus perdam,& ſuæ ſententiæ æquitatem oſtendens, propter, inquit, cædem,& impietatem in fratrem Iacob.

Operiet te confuſio,& auferreris in æternũ ex die, qua reſtitiſti contrà, in die ut caperent alienigenæ fortitudinem eius, & alieni ingreſsi ſunt portas eius,& ſuper Hieru

ſalem miſerunt ſortem, & uos eratis, quaſi unus ex eis.

Alienis bellum inferre, in ſeruitutemq; redigere graue eſt: Vobis autem ſanguine coniunctis, ex Abramo profectis, nulla uenia relinquitur, qui hæc in cognatos attentaueritis. Cum legibus cognationis ſpretis, alienis fuiſtis ſubſidio: ueſtros uero bello impetiſtis. Etenim tu, inquit, fuiſti ut unus ex his: non ut facta, ſed ut futura, de more prophetarum proprio, prædicit.

Et non deſpicies diem fratris tui in die alienorum.

Diem uocat punitionis tempus, τὸ δὲ μὴ ἐπίδῃς ἀπὸ τῆς κοινῆς εἴληφε χρήσεως. εἰώθασι γάρ τινες λέγειν ἐπεῖδον τὸν δεῖνα, τουτέστιν ἐφήσθην αὐτῷ κακοῖς προσπαλαίοντι. *hoc conſequentia explicant.*

Et nō lætaberis ſuper filios Iuda in die perditionis eorum, & non magna loquêris in die anguſtiæ.

Videns eorū mala, non tolles ſpiritus tuos, quòd harum calamitatum expers extiteris.

Neq; ingredieris portas populorum in die laborum eorum.

Non unà cum hoſtibus, depopulantibus urbem ſanguine te attingentium, ingredieris.

Et non deſpicies etiam tu congregationem eorum in die perditionis eorum, neq; apponetis fortitudini eorum.

Non ſimi

Non ſimiliter, ut externi, delectaberis eorum ſupplicijs, neq; ſupplementum mittes contra uires eorum, neq; augebis tuis exercitibus eorum calamitates.

Neq; ſtabis in egreſsibus eorum, ut interficias eos, qui ſalui fuerint ex eis, neq; concludes fugitiuos eorum in die tribulationis.

Non inſidijs poſitis in uijs eos adorieris, ut ne fuga poßint ſalutem aſſequi, atq; in tuos laqueos incidant, in hoſtiumq; manus tradantur. Quis unquam pro dignitate commemorare poſſet iuſti iudicis incredibilem bonitatem, qui cum planè ſciret, quòd non propheticis uerbis credituri eſſent, has propoſitas minationes adhibuit, ut hinc eos perterreficiendo, illinc pelliciendo efferatos molliret? ac infert:

Quia iuxta eſt dies domini ſup oēs gentes.

De omnibus gentibus impietatem exercētibus pœnas ſumo, eaſdem de te credere nolente ſumam.

Sicut feciſti, fiet tibi: retributio tua reddetur in caput tuum, quia quomodo bibiſti ſuper montem ſanctum meū, bibent omnes gentes uinum, bibent & abſorbebunt, & erunt quaſi non ſint.

Quemadmodum abs te pœnas exigam eorum, quæ in loca mihi dedicata attentaſti, ſic etiam gentes, quæ huius iniquitatis tecum participes, & affines fuerunt, iuſtū ſupplicium dabunt. Vini autem potionem uocat ultionē: id quod nos aperte docet Hieremias, accipere poculum iuſſus, & potare omnes gentes. At uero omni ex parte Hiere. 25. d

hoc intelligere facillimum eſt. Vos Idumei pœnam dabitis eorum, quæ in fratres ueſtros commiſiſtis.

In monte autem Sion erit ſaluatio, & erit ſanctum.

Reducam eos ex captiuitate, & ſanctum templũ reædificabo. Prænũciat ſalutionẽ omnibus exortam in Sion, & ſanctificationem inde in omnem orbem terrarũ, profuſam per crucem ſaluatoris.

Et poſsidebit domus Iacob eos, qui ſe poſſederant.

Eis uero, ubi redierint, tantum uirium, & potentiæ ſuppeditabo, in tantumq; multitudinem eos augebo, ut & ſuam, & alienarum gentium finitimarum terram ſub iugum ſuum ſubijciant.

Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, domus autem Eſau ſtipula: & ſuccendent in eos, & deuorabunt illos.

Tantæ imbecillitati tradetur, ut ignis more ab illis cõſumatur. Iacob, & Ioſeph eos appellauit: īterdũ Ephraim decẽ tribus nominauit. Ephraim autẽ filius fuit Ioſeph.

Et non erit frumentarius domui Eſau, quia dominus locutus eſt.

Frumentariũ Symmachus interpretatus eſt διασωζόμενον, *id eſt effugientẽ, cõſeruatũ. Aquila & Theodotio* καταλελειμμένον, *hoc eſt reliquũ, reſiduũ. Itaq; eorũ funditus perditionẽ præmonſtrans, his uerbis uſus eſt: Septuaginta autẽ nõ ſine cauſa frumentariũ poſuerũt, cum ignem Iacob, & flammã Ioſeph uno conſenſu omnes dixiſſent,*

xiſſent, quæ nomina fortitudinẽ & potentiã oſtendunt. Voluerunt dicere, quòd nulla uis Idumeis relinquetur.

Et poſsidebũt, qui in Nageb, montẽ Eſau, & qui in Sephela alienigenas, & poſsidebunt montem Ephraim, & campum Samariæ, & Beniamin, & Galaad: & tranſmigrationis principium iſtud filijs Iſraël, terra Chananæorum uſque Sariphtam, & trãſmigratio Hieruſalem uſque Eufratem: poſsidebunt ciuitates Nageb, & aſcendent qui ſalui fuerãt de monte Sion, ut puniant montem Eſau, & erit domino regnum.

Qui in Nageb montem &c. Hunc uno conſenſu tres interpretes Auſtrum uerterunt, quod ſic lingua Hebraica auſter uocetur. Quare, inquit, ad auſtrum habitantes Hieruſalem, hoc eſt, Idumæorum finitimi tanquam quandam hæreditatem & partem habebunt terram Idumæorũ. Qui in Sephela &c. Hi uicini alienigenarum regionem, quam nũc tenent alienigenæ, ſub imperium ſuũ ſubiugabunt, ac omnes captiuitate liberati, cõmuniter & publice poßidebunt montem Ephraim, & monti continentes campos, & Beniamin hæreditatẽ, atq; uniuerſam Galaaditem, ac etiam fines, quos olim Chananæi tenuerunt, habebunt, ut Saripbta ſit terræ eorum extrema poſſeßio, item Ephratha urbem tenebit Hieruſalem: quin etiam plures alias, ac magis uergentes ad auſtrũ. Hoc expreßit, cũ dixit, hæreditabunt urbes Nageb. Neq; tamen interim his contenti erunt, ſed etiam Eſau montem ſibi ſubijcient:

deus

deus nimirum eorum exercitui præerit, & qui ſeſe deo dedicarunt. Eſt autem animaduertendum, ut prophetiæ Ezechielis finis reſpõdeat fini iſtius prophetiæ. Illic deſcribit terræ diuiſionẽ, & populi prædicit reditũ: tumq́; poſt reditum eis datum à deo fortitudinem, & potentiam. hanc nos utinam conſequamur à deo benigniſsimo, conſequemur autem modo non Eſau, & poſteros eius imitemur: ſed iuxta apoſtolicam traditionem gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus condiſcamus, atque idem inter nos ſentire uelimus: hoc genere uiuendi omnium dominum obſeruantes aſſequemur ab eo dona benignitate conſeruatoris noſtri IESV Chriſti, unà cum ſancto ſpiritu: nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum Amen.

FINIS PROPH. ABDIAE.

THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS ARGVMENTVM IN PROPHETAM IONAM.

DEus omnipotens, qui omneis homines fabricatus eſt, pariter omneis procurare perſeuerat, & ſi quando plus olim Iſraëlitas curare uiſus ſit, ſed & hæc, ut de omnibus hominibus communiter bene mereretur, faciebat. Nam quemadmodum res Iſraëlitis neceſſarias curæ habens, non ad unum quenq; quid agendum eſſet, uerba faciebat: ſed unum aliquem optimum ex omnibus ſeligebat: nunc quidem Moſen magnum, nunc Ieſum filium Naue, interdum Samuël, interdum Heliam, & per horum quenq; aut leges dans, aut miracula edens, aut admonitiones adhibens, adducebat ad ſalutem. Sic cum Iſraëlitæ populo ex alijs gentibus ſelecto diligentiam & curam in eo tuendo poneret, & frequenter eum uiſeret, & uix enarrabilia miracula ederet, tum alijs gentibus dei intelligentiam, & notionem oſtendit. Hoc idem nos per diuinum Oſee docuit: Speculator, inquit, Ephraim Oſee 9.a *cum deo propheta. Populum enim tanquā ſpeculatorem quendā, & prophetam propoſuit ad commoditatē aliarum gentium, & ſalutem. Nec uero aliter, quàm per hos Aegyptus didicit dei omnipotentis poteſtatem incredibilem. Et uero illorum ſtrages quam fama in uulgus omnium hominum peruulgauerat, in admirationem prouidentiæ iuſtæ dei omnes adduxit. Vnde factum eſt ut Raab meretrix, diuinæ notionis lumine illuſtrata, diceret*

explora

Ioſue.2.b *exploratoribus, quòd irruit in nos terror ueſter: audiui-
mus enim quòd ſiccauerit dominus deus aquas maris ru-
bri ad ueſtrum introitum, & tranſmiſit uos, quòd domi-
nus deus ueſter ipſe eſt deus in cœlo ſurſum, & in terra
deorſum: & multis poſt temporibus, cum exteræ natio-
nes arcam uidiſſent, metu & horrore cōmotæ uociſere-
bantur,* Hic ille deus, *qui cū* Aegyptum *uexauit, & illa
multa* Aſſyriorum *milia ad mures* Hieruſalem *interfecit,
ac nō multo poſt* Sennacherib *in fugam coniecit. Omni-
bus mortalibus poteſtatem ſuam planam fecit.* Iam *uero*
Babylone *cum* Danielem *leonibus traditum incolumem
ſeruaſſet ex omni morſu leonum, & uehementiſſimam il-
lam camini flammam in rorem uertiſſet, ut perbeati illi
pueri in medio ſaltarent, & diuinas laudationes conte-
xerent, ſuperbum regem perterruit, atq; ex eo docuit
ſubditos, ut* Iſraëlitarum *ſit ſolus deus: quin etiam ubi no
bilem illum reditum populo donaſſet, & ex omnibus in
captiuitatem abductis ſolos ſeruitute liberaſſet, & ſuum
templum reædificaſſet, atq; priſtinæ felicitati* Hieruſalem
*reddidiſſet, planum rurſus fecit, non finitimis modo, ſed
etiam longinquis, ut ſolus ſit, qui poſſit, quibus uelit, &
prouidere, & tueri.* Itemq; *ſub* Macedonibus *ſuam uim
ſæpenumero oſtendit, & ſimul per prophetas miracula
edens, & futura prænūcians, gentes permultas ad ueri-
tatem adduxit.* Sic Heliſeum *magnum gens* Syrorum *ex-
timuit, cū nebula inuiſibili circumfuſa fuiſſet ab eo: tum
ut* Naaman *curationem uidiſſet, tanta nimirum obſeruan
tia coluit prophetam hunc, ut cum rex mala eſſet ualetu-
dine,* Azaël *ad eum miſſus fuerit, ut inquireret, an con-
ualeſceret*

ualeſceret, & uero hũc Azaël propheta hic unxit regem Syris. Agè uero diuinum Hieremiam rex Babyloniorum tanto honore ornauit, ut optionem habitandi illi dederit, & quidẽ reliquos omnes, & reges, & principes captiuos abduxit: huic uero poteſtatem dedit exigendi uitam, ubi uellet. Sic etiam præcellentem Ionam deus omnipotens Niniue prophetam elegit. Vrbs autem hæc olim maxima fuit, in qua etiam regis Aßyriorũ regia fuit. Quoniam autem unigenitum dei uerbum per humanam naturam appariturum erat hominibus, & cunctas gentes diuinæ notionis lumine illuſtraturum, gentibus etiam ante incarnationem ſuam prouidentiam patefecit: cum, ut ex antecedentibus futura confirmet, & omnes edoceat, non ſe Iudæorum deum ſolum eſſe, ſed gentium quoque, atq; etiam ut ueteris, & noui inſtrumenti cognationẽ oſtendat. Etenim ſi ante incarnationem nullam de gentibus curam ſuſcepiſſet, cum alium deum Iudæi ſuſpicari potuiſſent, quippe qui contrà faceret, atq; is, qui legem dediſſet, & opinati fuiſſent hunc Iudæos tantum curare, illum uero omnes homines. Hoc nimirũ morbo laborauit execrandus Marcion, qui alium ab illo deũ dixit, timetſi in ueteri teſtamento deũ omneis mortales curare animaduertere potuiſſet. Sed ne præter modum longiores ſimus, ad prophetæ explanationem ueniamus.

D. Theo

DIVI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN IONAM PROPHETAM.

ET FACTVM eſt uerbum domini ad Ionam filiũ Amathi, dicens: Surge, & uade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea.

IONAS *mirificus propheta alias edidit prophetias, quæ hoc libro non continentur: eas ex quarto Regum cognouimus. Scriptura enim de Hieroboam pronepote Iehu, qui decẽ tribubus regnauit, iſtiuſmodi docet: Ipſe reſtituit terminos Iſraël ab Emath uſque ad mare, quod uergit ad occidentem, iuxta ſermonem domini dei Iſraël, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionan filium Amathi prophetæ, qui erat de Getepher. Idẽ nomen patris hæc prophetia habet: hunc iuſſit deus in urbem Niniuen proficiſci, eiq́; funditus perditionem futuram prænunciare, propter immanem delictorum multitudinem, quam explicat his uerbis:*

Aſcẽdit clamor maliciæ eius ad me. Et ſurrexit Ionas, ut fugeret in Tharſis.

Hoc eſt, in tantum prolapſa eſt maliciam, ut patientiæ meæ fines tranſcenderit. Cum hæc uerba propheta audiſſet, fugam domini imperio antetulit, atq; in Tharſis fugere aggreſſus eſt. Tharſis autem quidam Tharſum eſſe ex nomi

ex nominum cognatione opinati ſunt: quidam Indiam ita nuncupatum eſſe exiſtimarunt, non interim animaduertentes, Aſſyriorum regnum Indorum regno eſſe finitimum. At uero mos eſt his, qui ſe fugæ mandarunt, ſi ex oriente fugiant, proficiſci ad occidentem: ſin à meridiana regione aufugiant, ad ſeptentriones concedere. Ac deſcẽdit in Ioppen urbem maritimam Palæſtinæ, ut illinc mare conſcenderet, quæ ex occidentis partibus mari alluitur. Non nauigatione igitur hoc mari utens, quis in Indiam proficiſceretur, cum inter mare noſtrum & Indicum maxima interſit continens, ex parte una habitabilis, ex altera prorſus deſerta: tum quàm plurimi & maximi montes interpoſiti ſint, poſt quos eſt ſinus maris rubri, quo cum Indicum mare coniungitur. Ac ne quis ratiocinando ueritatem colligere nos arbitretur, diuinæ ſcripturæ teſtimoniũ afferam, Tharſis eſſe Carthaginem in Aphrica ſitam. Sic enim Septuaginta in Eſaia uerterunt: Vlulate naues Carthaginis, quia perierunt munitiones ueſtræ. Aquila, Theodotio, Symmachus pro Carthagine, uerterunt Tharſis. Nec uero ſecus diuinus Ezechiel Carthaginienſium mentionem fecit: tumq; apud Hebræos, & apud Syros Tharſis reperimus, ex quibus colligitur, nõ in Indiam Ionam, ſed Carthaginem fugiſſe. Hoc autem fecit planè ſciens, nempe propheta, & quòd ubiq; deus ſit, & quòd nullus locus eius prouidentia uacuus ſit: ſed tamen arbitrans in ſola Hieruſalem deum ſeſe oſtendere. Neq; uero ignauiæ ratio, metus'ue in fugam eum impulit: quin potius non miſericordiæ fontes ignorans, quibus utens is, qui eum concionari iuſſerat, omnia adminiſtrat.

Tharſis Carthago.

Eſa. 23

Non item neſcius, quòd ſi reſipiſcerent Niniuitæ, *omnino diuinam miſericordiam aſſequerentur: itaq; prædictionem eius falſam uideri ſibi turpe exiſtimauit, ſeq; pro propheta uocari mendacem. In hanc uero opinationem eum impulit ipſa minarum ultionis plenæ declaratio. Conſiderauit enim non deum præſignificare, ſi punire uellet, cum ultionis ſanè minatio ad pœnitentiam adhortatio ſit: ac Iudæis ſuſpicatus eſt fore crimini, ſi* Niniuitæ *ſibi obtemperarent, homini nimirum ignoto & externo, cum Iudæi infinitis quidem prophetis contribulibus ſuis cum miraculorum editione prophetiam exercentibus aſſidue refragarentur, nihilq; ab eis adiuuarentur. Quamobrem non ſtatim dei imperata fecit, ſed potius mari ſe in fugam dedit, arbitratus iſtiuſmodi munus aſſignatum à deo defugiturum eſſe.*

Deditq; naulum ſuum, aſcendit in eam, ut nauigaret cum eis in Tharſis à facie domini. Et dominus ſuſcitauit ſpiritum magnũ in mari, & facta eſt tempeſtas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri: & timuerunt qui nauigabant, & clamauerunt unuſquiſque ad deum ſuum: & iactum fecerunt uaſorum in mare, ut alleuaretur nauis. Ionas autem deſcendit in uentrem nauis, & dormiebat, & ſtertebat; & acceſſit ad eum proreta, & dixit ei, Quid tu ſtertis? ſurge inuoca deum tuum, ſi quomodo ſaluos faciat nos deus, & non pereamus. Et dixit unuſ-

quiſque ad proximum ſuum, Venite, mittamus ſortes, & cognoſcamus cuius gratia malitia hæc eſt ſuper nos: & miſerũt ſortes, & cecidit ſors ſuper Ionam.

Nautis perſoluit portorium. Iam uerò neq; inde afflictio perſtringere eos potuiſſet, niſi terræ, & maris, atq; cœlorum opifex mare commouiſſet, atque fluctuum anfractus nauim complexi fuiſſent. Cumq; aliæ naues ſecundo uento curſum tenerent, in hanc unam tempeſtas maris incumbebat, & fluctuum impetus efferueſcebat: hoc planè ſors nautarum nos docet: neque enim ſi communis fuiſſet tempeſtas, eius cauſam ſorte diſquirere aggreßi fuiſſent: ſed cum alios ſine periculo mare ſecantes uiderent, ſuam uero decumanis fluctibus exagitari, primum quidem ſe ad preces conuerterunt, ac pro ſe quiſque quem exiſtimabat deum rogabat, deinde cum hinc nullum auxilium ad ſe tuendos aſſequerentur, Ionam ſomno arctiori conſtrictum excitant: nam conſcientiæ ſtimulis uexatus, mœſtitiaq; afflictatus, cogitationum ſuarum aculeos non ferre ualens, ex ſomno ſibi moliebatur conſolationem, atque tot, tantisq; impetentibus nauem tempeſtatibus, fluctibusq; extrinſecus in præcipitia ſeſe diſrumpẽtibus, nautis intus perturbatis, ipſe enim interim non parum, nec leuiter dormiebat, quin arctiori ſomno compreßus, etiam ſtertebat, ut hoc uolumine ipſe oſtendit: ac proreta cum ex ſomno eum excitauiſſet, primum preces adhibere deo ſuo coëgit, ignorans fugã fiduciam hanc illi ſuſtuliſſe. Cum autem pericula intentari non de-

ſinerent, ſorte exquirere tempeſtatum cauſas perrexerunt, non ignorantes natura, quantum uidere eſt, peccatores ſua manere ſupplicia, atque delictorum uel miſſorum pœnas perſoluere. Itaq; cum ſors teſtimonio ſuo prophetam arguiſſet, in iudicium agitur, nautæ iudicum formulam ſectantes, Ionam repoſcunt rationes uitæ anteactæ, ac inquiunt,

Annuncia nobis, cuius gratia hæc malicia eſt in nobis: quod eſt opus tuum, & unde uenis, & quo uadis, & ex qua regione, & ex quo populo es tu?

Sic maximo ſtudio quærebant intelligere omni ex parte, exoptantes tempeſtatis cauſam, quare non modo, unde profectus eſſet, & quonam iret, iubent dicere, ſed & ex qua gente genus ſuum duceret, ut ex communibus gentis ſtudijs, & inſtitutis, hominis uitam cognoſcerent: ad quæ Ionas reſpondit,

Seruus domini ego ſum, & deum cœli ego colo, qui fecit mare & aridam.

Mirus porrò propheta, dignus qui omnibus laudibus ornetur: capitis condemnatus præco fit poteſtatis dei omnipotentis, omnium rerum fabricatorem & dominum appellans: quoniam quidem illa ætate quàm plurimi mortales idola obſeruabant, uniuerſorumq; factorē neſciebāt: iure mirificus propheta hunc ignorātibus, cauſamq; fugæ ſuæ patefacit: quia hunc quem noſco non terræ ſolum, & maris, ſed & cœli conditorem, & dominum inſipientia implicatus me putaui effugere poſſe.

Et di

Et dixerunt ad eum, Quid hoc feciſti? cognouerunt enim uiri, quòd à facie domini fugeret, eo quòd indicaſſet eis.

Hæc, inquiunt, Non ignorans, cui alios docendi negotium datum fuerat, quomodo ſperaſti deum, ubiq; præſentem, te effugere poſſe. Eouſq; *turpe eſt non obedire deo, ut propheta aliorum præceptor, non ſe ab inſipientibus repræhendi recuſet, ueruntamen eius uerba audierũt.* Neq; *uero ubi eum redarguiſſent, mortis condemnare audent, ſed eum nimirum prophetam, quid faciendum eſſet, ſignificaturum expectant.*

Et dixerunt ad eum, Quid tibi faciemus, & quieſcet mare à nobis?

I*nfeſtior tempeſtas poſt ſortem fuit: tum propheta, cũ nouiſſet diuinam iram, ipſe ſemet mortis condemnat.*

Et dixit Ionas ad eos, Tollite me, & mittite me in mare, & quieſcet mare à uobis: Ego enim noui, quòd propter me fluctus magni contra uos ſunt, & conabantur uiri, ut reuerterentur ad terram, & nõ poterant, quia mare ibat, & inſurgebat magis contra eos: & clamauerunt ad dominum,

Sed nec ſtatim his uerbis auditis nautæ imperata fecerunt: quin aliquandiu reſtiterunt, malorum ceſſationem quandam futuram expectantes, ac remigantes, ad continentem nauem appellere conati ſunt. Vt *uero uis maris hoc fieri prohibuit, deum prius precati,* Ionam *in ma-*

re proiecerunt.

Et dixerunt: Nequaquam domine, ne pereamus propter animam uiri huius, & ne des ſuper nos ſanguinem iuſtum: tu enim domine ſicut uoluiſti, feciſti.

Cum planè nouiſſent Ionam à deo condemnatum fuiſſe, rogant ne pœnas dent, dum dei iudicio ſubſeruiunt. Ne attribuas, inquiunt, nobis ſanguinē iuſti: hoc eſt, ſanguinis innocentis ne domine pœnas à nobis repetas: atq; ita propheta in mare proiecto, fluctuum procellæ ceſſarunt. Eorum uero animis plurimus timor inceſſit, qui hæc ſpectauerunt: uotaq; fecerunt, ubi domum redierint, ſe hoſtias immolaturos, ac crediderunt hunc deum ſolū eſſe omnium rerum dominum.

CAP. II.

ET præcepit dominus ceto magno, & deuorauit Ionam, & erat Ionas in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: & orauit Ionas ad dominum deum ſuum de utero piſcis.

Ionam diuino numine cetus maximus excepit, hoc enim oſtendit, cum ait: præcepit dominus: nec ulla ex parte dētes ceti læſerunt eum. Venter uero grandis piſcis habitatio prophetæ tres dies, totidemq; noctes extitit, uiſq; alui cibos concoquere ſolita prohibebatur Ionam conficere. In tanta autem laxitate propheta degebat, ut etiam precationes ad deum adhibere potuerit.

Et di

Et dixit: Clamaui de tribulatione mea ad dominũ, & exaudiuit me de uentre inferni: clamoris mei audiſti uocem meam.

Ego, inquit, qui quondam tantum Hieroſolymis deum cum prophetis ſe communicare arbitrabar, eum in uentre ceti præſentem inueni, & precationibus adhibitis, ab eo miſericordiam conſecutus ſum. Ventrem inferni aluũ ceti uocauit. Cum fera hæc mortifera ſit, lege uiuentium Ionas mortuus erat: at ſola gratia uiuebat. Alioqui, ut repræſentaret dominum IESVM CHRISTVM, *qui tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ fuit, accõmodate ſeipſum in uentre fuiſſe dicit. Hoc uero multo maxime omnium mirabile eſt, quòd hic, qui re ipſa, & ueritate mortem guſtauit, in corde terræ dixit ſe fore tribus diebus, & tribus noctibus: Ille uero ad mortis ſpeciem, & umbram inferni, uentrem uocat uentrem ceti, & quidem Ionæ non in eius poteſtate uita fuit: domino* IESV CHRISTO *mors, & reſurrectio uoluntariæ fuerunt. Idcirco ubi illic infernus, & mors cor terræ appellatum fuit: hic infernus uenter ceti nominatus eſt. Audiuiſti, inquit, uocem meam: non enim uſque in præſentem horam prorſus uixi.*

Proieciſti me in profundum cordis maris, & flumina me circundederunt.

Rurſus cordis mentione oſtendit umbram ſimilem ueritati. Flumina fluctuum impetus appellat.

Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui ſu-

per me tranſierunt: ego dixi, abiectus ſum ex oculis eius.

Inſolentia malorum conſtrictus, & qui paulo ante à tempeſtatibus fluctuum ſublime ferebar, nunc tanquam in carcerem in uentrem ceti concluſus, cognoui quòd omni prouidentia dei ſpoliatus eſſem, & quòd propterea hæc omnia ſuſtinerem.

Putas'ne addam, ut uideam templum ſanctum tuum? circunfuſa eſt mihi aqua uſq; ad animam meam; abyſſus uallabit me nouiſſima.

Hac abyſſo circumſeſſus, in medioq; immanium aquarum poſitus, timui, ne omnino optatiſſima mihi contemplatione templi tui priuarer.

Intrauit caput meum ad ſciſſuras mōtium, deſcendit in terram, cuius uectes ſunt retinacula ſempiterna.

Video me montibus quibuſdam maximis circundatum, & undiq; repagulis fortiſſimis circunclusum. Per hæc nō modo ceti magnitudinem deſignat, ſed etiam nullum effugium fuiſſe malorū, quibus teneretur. Iure montes quoſdam dicit loca abſtruſa aquis marinis, ad quæ interdum cum alliduntur naues, corrumpuntur, quæ planè cognoſcentes nautæ, ſaxa ſub mari latentia effugere ſtudent.

Et aſcendat de corruptione uita mea ad te domine deus meus. Cū defecerit ex me anima mea, domini recordatus ſum, & ueniat ad te oratio mea ad templum ſanctū tuum.

Quo

Quoniam cum ad mortis fores eſſem, nō me in tui obliuionem uenire paſſus ſum: hac corruptione me liberatum domine in uitam reſtituas, ut rurſus tibi in templo tibi conſecrato precationes afferam.

Qui cuſtodiunt uana & mēdacia, miſericordiam ſuam reliquerunt.

Re falſa & uana edocti ſorti obtemperantes, me nulla uenia in mare tradiderunt.

Ego autem cum uoce laudis & confeſſionis immolabo tibi, quæcunque noui reddam tibi pro ſalute domino, & præcepit ceto, & eiecit Ionam ſuper ſiccum.

Periculis liberatus præſentibus, pro ſalute tibi ſacrificia offeram, enarrans tui beneficij magnificentiam, & uocis meæ mulctationem. Profitens *hæc diuinus* Ionas, *ut promiſit, ſic executus eſt, & ſcriptis omnia tradidit, ut non ſolum homines, qui tum erant, ſed etiam poſteri noſcerēt eius facinora.* Et *quemadmodum admirabilis* Dauid, *cum ſcriptum reliquit ſuum delictum, dei miſericordiam prædicauit, & peccantibus fructum pœnitentiæ oſtendit: ſic* Ionas *& fugam, & pœnas de ſe ſumptas, & datam ſalutem monumentis hiſtoriæ prodidit.* Vt *uero miſericors dominus preces ſuſcepit, uelut ex quodam ergaſtulo è uentre ceti prophetam eduxit.*

CAP. III.

ET factus eſt ſermo domini ad Ionam ſecundo, dicens: Surge, & uade in Niniuen ciuitatē magnam, & prædica in ea iuxta

prædicationem priorem,quam ego locutus ſum ad te. Et ſurrexit Ionas,& abijt in Niniuen,ſicut ei locutus fuerat dominus.

Vt uero rurſus iuſsit illa eadem,quæ prius obiri,uidelicet ad urbem illam magnam accedere, & declarationem horribilium minarum afferre, ſtatim paruit,atq; periculo edoctus,quàm plenũ ultionis ſit nõ obedire domino. Ingreditur iter,ut illi imperatum eſt,& ad Niniuen peruenit. Neq; uero quiſpiam temere curioſus ſit,ut cetus Ionam reuomuerit:omnia enim poſsibilia ſunt dei uoluntati. Neq; curioſe inquirat,ad quodnam littus eum expoſuerit,nam hoc eſt ex maxime ſuperuacaneis rebus. Omnis pius contentus ſit doctrina ſpiritus.

Erat autẽ Niniue ciuitas magna deo, quaſi itinere uiæ dierum trium.

Plurimi,inquit,faciebat deus huius urbis ſalutẽ,quippe qui in ea permagnũ numerũ hominũ finxiſſet. Hoc uero, quod ait, Quaſi itinere uiæ triũ dierũ: Quidam de regione,quæ urbi tributaria & ſubiecta eſſet acceperunt, quaſi tridui iter longitudine,& latitudine habẽte. Quidã uero ſic explanauerunt, ut quæ uniuerſa obiri poſset à Iona, præconiũ dei faciẽte tribus diebus. Atq ſiue hoc, ſiue illud qs intelligat,nihil læditur ueritas:ſed tamẽ ſecundũ mihi uidetur uerius. Quòd uero id anteponã,facit id qđ ſeqtur:

Et cœpit Ionas ingredi ciuitatẽ quaſi itinere unius diei,& prædicauit,& dixit: Adhuc tres dies,& Niniue ſubuertetur. Et crediderunt uiri Niniuitæ in deũ,& prædicauerunt

ieiunium

ieiunium, & ueſtiti ſunt ſaccis à maiore uſq; ad minorem: & appropinquauit ſermo ad regem Niniue, & ſurrexit de throno, & abſtulit ſtolam ſuam a ſe: & coopertus eſt ſacco, & ſedit in cinere, & prædicatū eſt Niniue à rege, & ab omnibus maioribus eius dicētibus: Homines, & iumenta, & boues, & oues non guſtent quicquam, nec paſcant, & aquā non bibant, & cooperti ſint ſaccis, & iumenta, & clamauerunt ad dominum uehementer.

Non rectà iter per urbē faciens, ſed fora, uicos, cōpita circun curſans denunciabat, quòd adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur. Hos Aquila, Symmachus, et Theodotio *quadraginta interpretati ſunt, ac cū his Syrus et Hebræus cōueniunt, et appoſitè hunc numerū habet.* Etenim *partim tribus diebus omnem urbem cōcionando obiuit, partim Niniuitæ pœnitentiā illam laborioſam deo attulerūt, qua ab eo ſalutē aſſecuti ſunt: partim pro ſiribus cōſidēs, prophetiæ finē moratus eſt: quare mihi uidetur illud quadraginta dierū uerius eſſe, ac uero proximū eſt ſeptuaginta cū his cōgruentem numerū poſuiße. Sed qui primo ſcripſerunt, in hoc erraſſe, deinde in omnia exēpla hanc editionē permanaſſe. Cū aūt ignotū, & alienū hominem* Niniuitæ *rerum horribilium declarationem profitentem uiderunt, non modo nō interfecerunt, ſed ne illi quidem inſenſi fuerunt: ſed & prædictioni eius obtemperauerūt, & ſacco induti, cum diuitijs turgentes, tum inopes deo ſupplicauerunt.* Hoc declarauit, *cum dixit, à maiore uſque*

ad mi

ad minorem eorum. Vt uero ipſe rex hæc uerba percepiſſet, ſolium ſuum auro & lapidibus ornatum reliquit, & purpuram tanquam inutilem exuit; atq; pro hac ſaccum is ipſe induit: tumq; non uiros ſolum, & mulieres ieiunio uacare, ſed etiam ratione carentia genera iuſſit ab omni cibo abſtinere, ut fame preſſa, partim mugientia, partim balantia hominibus uehementiores lachrymas excitarent, ad diuinæ miſericordiæ fontes ſoluendos. Neque *uero ſolum ſacco & ieiunio utentes, ſupplicationes deo fecerunt, & preces profuderunt, ſed etiam quæ conſequuntur, perfecerunt.*

Et reuerſus eſt unus quiſq; de uia ſua mala, & ab iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentium: Quis ſcit, ſi conuertatur deus, & exhortetur, & auertatur ab ira furoris ſui, & non pereamus.

Pſal.33. *Hic nimirũ uerus pœnitẽtiæ finis eſt: Declina, inquit, à malo, & fac bonũ.* Et *rurſus, Ceſſantes à malicijs ueſtris, diſcite facere bonum. Cum itaq;* Niniuitæ *peccare, ut ſolebant prius, deſtiterunt, & mutationem ad meliora fecerunt, dei benignitatem conſecuti ſunt.*

Et uidit deus opera eorum, quoniam reuerſi ſunt de uijs ſuis malis. Et egit pœnitentiam deus ſuper malitia, quam locutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit.

N*on ieiunium, ſed quòd à uitijs ſe abſtraxiſſent, attendit deus: quare pœnitentiæ eorum gratificatur pœnitentiam ſuã: nec quòd ſimiliter, ut nos pœniteat, modo hoc, modo*

modo illud uult deus: ſed mutationem minarum pœnitentiam uocauit. Idcirco enim minatus fuit, ſi punire uellet, non minas proponeret, ac potius ultionem acciperet. Verum quoniam conſeruare deus gaudet, minatur triſtia, ne in nos triſtia inuehat. Maliciam autem uocauit minas, non quòd natura malæ ſint: nam quomodo malæ eſſent, quæ maliciam prohibeant, uirtutem, & rectum legum ſtatum accerſant. Atqui nominibus nobis conſuetis ſacra ſcriptura uſa, maliciā uocauit ultionis minas, ut quæ uexare, & fatigare poßint. Hanc dei humanitatem propheta ſpeculatus, triſtatur, & ſolicitatur de prædictione ſua quaſi condemnata, & falſa apparenti. Poſtea autem deum precatur, & fugæ cauſas affert.

CAP. IIII.

NOn'ne iſti ſunt ſermones mei, cū adhuc eſſem in terra? propterea præoccupaui fugere in Tharſis: ſcio enim, quòd tu miſericors & miſerator, & patiens, & multæ miſerationis, & agens pœnitentiam ſuper malicijs.

Hæc cum non ignorarem, nam te erga Iſraël patientiſſimum uideram, miſerationem tuam perſpexeram, multam miſericordiam tuam tenebam, quàm ſoleas pœnitere ſuper malicijs, ſciebam, fugam ideo meditatus fui. Poſtea maris tempeſtati, & ceto traditus, rogaui ut in uitam redirem, nunc contrà, rogo,

Tolle animam meam à me, quia melius eſt mihi mori, quàm uiuere.

Vita

Vita defungi malo, quàm cum ignominia uiuere: uereor autem ne mendax habear. Verum optimus dominus reſpondet prophetæ.

Et dixit dominus ad Ionam, uehementer cō triſtatus es tu.

Hoc magis perſpicue Symmachus interpretatus eſt: dixit uero, an iure triſtatus es? Cæteri uero interpretes, An bene, & honeſte triſtatus es? hoc eſt, conſidera tecū, num iuſtæ triſtitiæ occaſiones habes. Et quidem hoc loco eum iubet ratione inuenire triſtitiæ conſolationem: in fine uero prophetiæ eius iniuſtam triſtitiam reprehendit, & ſuæ ſententiæ legitimam rationem oſtendit.

Et egreſſus eſt Ionas de ciuitate, & ſedit cōtra orientē ciuitatis, & fecit ſibimet umbraculum ibi, & ſedebat ſubter illud in umbra, donec uideret, quid accideret ciuitati.

Cum hoc primum factum ſit, propheta extremum poſuit. Nam ubi narraſſet Niniuitarū pœnitentiam, huic cōiungere uoluit dei miſericordiā, & triſtitiam, quæ ex hac ſibi accidiſſet. Hoc autem loco facta inter media explicat: uidelicet, ut cum uerbū domini denunciaſſet, ex urbe exiuit: utq; cum tabernaculum fixiſſet, prædictionis finē expectauit: id quod non dubium eſt, quin præ mœrore faceret. Cum autem poſt definitorum dierum finem nihil mali urbem illam ſuſtinere uidiſſet, cum anxietate deum precatus eſt. Sed tamen rurſus ei conſolationem machinatus eſt ex quadam cucurbita, ut ei placuit, ſtatim exorta, & amplificata, & quàm plurimum foliata umbraculo confecto, ei delectationem adhibet.

Et præ

Et præcepit dominus deus cucurbitæ,& aſcendit ſuper caput Ionæ,ut eſſet umbraculum ſuper caput eius,& protegeret eũ à ſuis malis.Lętatusq́ eſt Ionas gaudio magno,et præcepit deus uermi,mane in craſtinum,& percuſſit cucurbitam,& arefacta eſt.

Hoc uero,Et præcepit dñs deus cucurbitæ,poſuit,non uocem diuinam hoc loco,demonſtrans,ſed docẽs,quemadmodum ſimulatq; deus uoluit,planta ad exiſtendũ peruenit. Sic etiã ſuprà dixit, Et præcepit dominus ceto:non uoce dei hoc factum fuiſſe dicens,ſed uoluntate:nam Præcepta,uocat uoluntatem dei, atq; ita mirificus Ionas pro triſtitia lætitiam ſuſcepit. At rurſus deus ſub exorientem ſolem radicem cucurbitæ corrupit.Et ſolis acceſſu exareſcere fecit:hoc autem facto uehementius Solis radij,quàm ſoliti fuiſſent,caput Ionæ impetiuerunt.

Præcepit dñs ſpiritui ardoris urẽti,& pcuſſit ſol ſuper caput Ionæ ,& anguſtatus eſt,& tęduit eũ animę ſuę,& dixit:Melius eſt mihi mori,q́ uiuere. Et dixit dñs deus ad Ionam: Valde cõtriſtaris tu ſuper cucurbita? & ait, Valde cõtriſtor ego uſq́ ad mortẽ. Et dixit dñs, Tu pepercisti ſuper cucurbita pro qua non laboraſti,neq́ nutriſti eã,quæ nata eſt in nocte, & in nocte perijt ; ego aũt nõ parcam Niniuæ ciuitati magnæ,in qua habitãt plus duodecies decem millia uirorum,qui ignorant

rant dextram & ſiniſtram.

Iterum propheta in maiorem puſillanimitatem & dolorem recidit: & eò loci redactus eſt, ut uitæ mortẽ anteposuerit: uerum peccatorum ſanator, & iuſtorum procurator, rurſus prophetam interrogauit, Valde triſtatus es ex cucurbita? Vt uero propheta confeſſus eſt, ſe eò uſque pati, ut mortem uitæ anteferret: Te, inquit deus, utar iudice. Conſidera an æquum ſit, te ex cucurbita dolere, quam non coluiſti, neq; plantaſti, neq; irrigaſti: ſed ſub auroram nata, die ſequenti à uerme, & ſole conſumpta eſt. Atque etiam uide, an non æquum ſit me tantæ urbi non ignoſcere, quæ à me creata eſt, in qua habitant plusquàm duodecim myriades uirorum, qui ignorant dextrã, & ſiniſtram ſuam, & pecora multa. Hoc igitur conſiderans, admirare miſericordiam eſſe probabilem & rationabilẽ. Hoc uero, quod ait, Qui ignorant dextram & ſiniſtram ſuam, quidam propter ſimplicitatem acceperunt: mihi uero multitudo habitantium infantium puerorum deſignari uidetur: & nimirum dictorum ſcopus nos ad hanc intelligentiam adducit. Si, inquit, peccatorum pœnitentiam non ſuſcipi oportuit, ſaltem igitur cõueniebat, tot millium miſericordia commoueri, qui per ætatem nec ſiniſtrã, nec dextram noſcebant. Ad hæc pecora innumerabilia urbs habet, non digna, quæ pœnas pro peccatoribus luant. Quamobrem quibus de cauſis pecora antetulit, eiſdem etiam ætatẽ paruulorũ antepoſuit, ut non iure pœnas pro peccatis ſoluentium. Hic prophetiæ finis.

Nos autem optimum maximum dominũ noſtrum laudibus ornabimus, qui nolens mortem peccatoris, ſed ut conuer

conuertatur & uiuat, interdum ſanctos uiros triſtari patitur, & nolentibus miſericordiam largitur. Sic cũ Helias magnus pluuiam prohibuiſſet, tanquam legatus accedit ad ſeruum, dicens, Vade, & oſtende te Achab, ut dem pluuiam ſuper faciem terræ. Itaq; tanta dei benignitate utentes beneficijs, congruentem animũ geramus, ex eiusq; diuinis legibus uiuamus, ut ex his fructus bonos, & exoptatos percipiamus, benignitate dñi noſtri IESV Chriſti, quo cum gloria patri unà cum ſancto ſpiritu nũc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen. 3.Reg.18.a

FINIS PROPH. IONAE.

IN MICHEAM PROPHEtam argumentum.

Diuini Micheæ prophetiam aggreſſus, domini uocem recordatus ſum, quam in ſacris edidit euangelijs, cũ Iudæorum nequitiam & ingratum animũ ſeuere accuſat: Hieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties uolui cõgregare filios tuos, quẽadmodum auis pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Tot & tantos uiros nimirũ prophetiæ dono ornatos robuſtis Iſraël uulneribus curandis præfecit. E' quibus unus Micheas eadem prædixit, quæ admirabiles illi Oſee, Iohel, et Amos: nempe qui horum temporũ æqualis fuit, & ſi paulo ante anteceſſerint illi in Oziæ regno prophetiam docere ingreſſi. Et hic in diebus Ioathan & Achaz, & Ezechiæ regibus Iuda proſpexit, quæ uidit de Samaria, & Hieruſalem. Horum autem temporibus etiam beatus Oſee prophetiam exercuit. Per plures autẽ deus eadẽ prædicit, Matth.23.d

ut ex graui, & inueterato morbo laborantes, prophetarum multitudinem ueriti, tandem aliquando ab impietate ſe abducerent, atq; à malicia ſe abrumperent. Sic autem cœleſtiſſimus Micheas prophetiam exorſus eſt.

D. THEODORETI CYRENSIS EPISCOPI EXPLANATIO IN PROPHETAM MICHEAM.

AVDITE populi omnes, & auſcultet terra, & om̃es qui ſunt in ea: & ſit dñs deus uobis in teſtimoniũ, dominus ex domo ſancta ſua.

QVONIAM *de Samaria & Hieruſalem dixit ad ſe à deo omnipotenti uerba facta fuiſſe, accommodate non populum, ſed populos in auditionem excitat, duas tribus in duo regna diuiſas non populum, ſed populos nominat, atq; adhortatur omnes illius terræ incolas attendere dominum deum omnipotentem, teſtificantem, ſimulq́; à diuino templo uerba facientem.*

Ecce enim dñs egredietur de loco ſuo, & deſcendet, & aſcendet ſuper excelſa terræ, & cõmouebuntur mõtes ſubter eũ, & ualles tabeſcent ſicut cera à facie ignis, & ſicut aqua profluens in deſcenſum.

Diuina ſcriptura docemur, deum eſſe ſine corpore, &

non

non circūſcriptum, & ferentē omnia uerbo potentiæ ſuæ: quia autem in Hieruſalem comparuerit, locus eius templum apposite appellatur: etenim ſic per magnum Moſen lege ſancit: Nō licet tibi facere paſcha in ulla urbium tuarum, niſi in loco quem elegit dominus deus tuus: inde hūc ipſum proficiſci propheta dicit, & excelſa loca aſcendere, & concutere montes aduētu, & ualles liqueſcere more ceræ ad ignem admotæ. Hæc autem ut narrantur uoluntate dei fiunt, & tropice, & per translationem intellecta, ueritatem habent. Nam, Montes commotos, potentatu ſuperbientes, & in calamitates incidentes nominat: Valles uero tabeſcentes, ſubditorum multitudinem, qui uallium inſtar montibus ſubiectarum ſub poteſtate potentium uiuūt, atq; ſimiliter ut aquæ impetus per præcipitia fertur, ſupplicia dignis irrogabo, cauſamq; affert:

Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Iſraël.

Deinde impietatis, & peccati modum demōſtrans, per interrogationem & reſponſionem accuſationē ſuſcipit.

Quæ eſt impietas domus Iacob? non'ne Samaria? Et quod eſt peccatum domus Iuda? non'ne Hieruſalem?

Illi Samariam idolis compleuerunt, hi uero Hieruſalem habitantes, & ad diuinam legem in tēplo inſtituti, in aſſiduis iniquitatibus uerſabantur. Eſt autem attendendum, quòd quam ſupra domum Iſraël nominauerat, hanc domum Iuda infrà uocauit, atq; naturali uſus nomine, decem tribus appellauit domū Iacob: ſpirituale uero nomen

ciata,& nuda faciet planctũ,quaſi draconũ, & luctũ, quaſi filiæ ſyrenarũ: quia obtinuit plaga eius: quia uenit uſq; ad Iudã,& tetigit uſq; ad portã populi mei,uſq; ad Hieruſalẽ.

Per hæc præſignificat impetũ Aſſyriorũ Theglatphaſer, Salmanaſar, Sennacherib, à quibus decẽ tribus in captiuitatẽ fuerunt abductæ. Sennacherib Lachis,aliasq; Iudeæ urbes obſedit,atq; populatus eſt, cũq; itẽ uſq; ad portas Hieruſalẽ cũ Rabſace q̃ plurimũ exercitũ miſiſſet, periculo didicit, ut ſuperaturus eſſet neminẽ,nolẽte deo. Quod uero ait, Faciet planctũ,quaſi draconũ,& luctũ quaſi filiarũ ſyrenarũ: ſumpſit ex his,quæ circũferũtur in fabulis, ignorãtiæ magnitudinẽ oſtẽdere uolens. Quia uero ſoliti ſunt cũ cantu quodã præfice lugere,& more ſerpentum ſibilantium ex æſtuante corde emittere anhelitum,& uiolentia quadam hunc edere,poſuit ante dictas ſimilitudines,cum acerbitatis plena omnibus Iſraël tribubus prænunciauit, præuidit alienigenas horum malis gauiſuros,ad quos ſermonem uertit.

Qui in Geth,nolite magnificari: qui in Acim,nolite reædificare ex domo deriſum: terra aſpergite deriſum ueſtrum.

Ne uehemẽter ex horum calamitate perceptis gaudijs efferamini,neq; eò quòd uos integri ab hac calamitate manetis,inſoleſcatis,ſed pro deriſione,quam uos contra Iſraëlitas commouetis,puluere conſperſi domeſticas lugete calamitates. Enachim non alia quædam urbs à Geth diuerſa eſt, ſed habitatores Geth Enachim appellat, ab

Enach gigante procreator, id quod ex multis locis diuinæ ſcripturæ cognoſci poteſt.

Quæ habitat bene,

Demoliar urbes eius, nec ædificiorum elegantia eis erit auxilio, neq; loca munita à periculo eos tuebuntur: at urbes ueſtræ funditus euertentur.

Non eſt egreſſa habitatrix Sennam. plangite, domum iuxta eam accipiet ex uobis plagam doloris.

Quoniam ueſtrum caſum unà uobiſcum dolere neglexit, & in uos correctionibus illatis non emendata eſt audiens, malorum ueſtrorum particeps efficietur. Senna autem una uicinarum urbium fuit.

Quis cœpit ī bonũ ei, quę habitat dolores?

Inde ſermonem uertit ad Hieruſalem. *Verborum conſtructio implicata eſt, & parum aperta: hac itaq; ordinatione ſenſus inueſtigandus eſt. Quis incepit in dolores habitāti bona. Quis, inquit, ei pace fruenti, & felicitate multa auctor miſeriarum extitit, atq; oſtendit, ut non homo ei, ſed deus omnipotens irrogat ſupplicia, pœnas exigens eorum, quæ impie cōmiſit: quamobrem infert,*

Quia deſcenderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem.

Et oſtendens quæ hæc ſint, adiunxit,

Sonitus curruum, & equitum.

Hæc etiam per Eſaiam nos docuit. Væ aſſyrijs, uirga
Eſaiæ.10.b *furoris mei, ipſe eſt in manibus eorum: iram meam in gentem iniquam mittam, & populo meo præcipiam, ut faciat*

ſpolia,

ſpolia, & prædam. Sic hoc loco, Quis incepit in bona habitanti dolores, quia deſcenderunt mala à domino ſuper portas Hieruſalem *, ſonitus curruum & equitum.* Ego, *inquit, eis omnibus bonis redundantibus dolorem attuli, cùm hoſtium umltitudinẽ in eos concitaui: quia uero ante* Hieruſalem *Lachis urbs uaſtata fuit, nam* Hieruſalem Nabuchodonoſor, *Lachis uero Sennacherib depopulatus eſt, ad hanc ſermonem conuertit,*

Habitatio Lachis, princeps peccati eſt filiæ Sion, quia in te inuentæ ſunt iniquitates Iſraël.

Tu Lachis prior dabis pœnas, & quòd imitata ſis decem tribuum impietatem, & quòd impietate contaminaueris Hieruſalem.

Ideo dabit emiſſarios uſque ad hæreditatem Geth. Domos uanas fruſtra fuerunt regibus Iſraël, donec hæredes adducam tibi.

Quamobrem & abs te captiuorũ mutitudinẽ hoſtes arripient. Hos enim emiſſarios uocauit, & uſq; Geth terra tua uaſtabitur, quòd inſanorum Iſraël regum ſecuta ſis impietatem. In *hac autẽ uaſtitate ſolitudinũ permanebis, quoad hæredes tuos adducam: hoc eſt, quoad in captiuitatem abductos, liberatos rurſus reducam, & paternã hæreditatem eis reſtituam. Quidam autem, Hæredes, interpretati ſunt,* Hoſtes: *ſic locum intelligentes:* Habitabit in do*mibus uanis.* Quidam *uero ſic:* Fruſtra *fuerunt in regibus* Iſraël, *donec hæredes adducam tibi: hoc eſt, hoſtes adducam tibi.* Iuxta *uero* Aquilã, *qui numero ſingulari hære-*

dem poſuit, altiorem ſenſum inuenimus. In uaſta ſolitudi-
Matth. 21. d *ne, inquit, eris uanas domos habitans, donec hæredē ad-ducam tibi: quē cùm procul mali agricolæ uidiſſent, iuxta dominicam cōparationem dixerūt, Hic eſt hæres, uenite, occidamus eum, & habebimus hæreditatē eius. Hic aduen tu ſuo, non Lachis ſolam, ſed & omnem orbem terrarum uanorum idolorum ſeruitute liberauit. Ad hæc inducit,*

Quæ habitas Lachis hæreditatē uſq; Odo-lam ueniet.

Non, inquit, tibi ſoli uaſtitas inferetur, ſed uſq; Odolā propagabitur, & præclarā Hieruſalē apprehendet. Eam enim filiā Sion appellauit: ad quam ſermonē uertens, ait,

Gloria filiæ Iſraël decaluare, & detondêre ſu per filios delicatos tuos: dilata caluitiū tuū, ſicut aquila: quoniā captiui ducti ſunt ex te.

Lugubrem accipe ornatū, à capillis aufer nitorem, & compoſitionem, ac aquilam imitare, pennis omnibus ad tempus denudatam ſecundum naturā, quæ per id tempus uenari nequit, & quibus prius terrorem afferebat, non formidabilis eſt: huic ſimilis tu, omni mea procuratione ſpoliata, hoſtibus facilis eris ad capiendum, nempe ab omnibus tuis incolis uacua effecta.

CAP. II.

FActi ſunt[1] cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus ſuis, & ſimul in die conſumabunt ea.

Nam ne noctes quidem ſine iniquitate traduxerunt, quin nocte maliciam præmeditantes, & hanc cogitatione

depin

depingentes interdiu opera exequuti ſunt:quæ uero, & quanta, enumerat.

Quia nõ leuauerunt ad deum manus ſuas: & deſiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebãt, & rapiebãt uirũ, & domum eius: uirum & hæreditatem eius.

Cum iniquitates explicauit, prædicit punitionem.

Propterea hæc dicit dominus: Ecce ego cogito ſuper tribum iſtam mala, de quibus nõ auferetis colla ueſtra, & non ambuletis recti ſubito, quia tempus peſſimum eſt.

Audacia ferocientes, & faſtu tumeſcentes ceruices deprimam, & eruditionis magnitudine decumbere in terrã cogam: atq; ſimiliter, ut reliquas tribus, hanc tribũ in ſeruitutem propter antedictas iniquitates tradam.

In die illa ſumetur ſuper uos parabola, & plangetur planctus in cantico dicentium, miſeria miſeri facti ſumus.

Hinc antedicta facile quis intelligat, nam quod ſupra luctum ſyrenarũ dixit, hunc hic planctũ in cantico uocat. Itaq; planum fit, luctum ſyrenarum iuxta peruulgatam fabulam uocatum eſſe à propheta planctum ſuauem in cãticum ſurgentem. His, inquit, huic illatis cladibus, nõ modo uos lamentabuntur, qui ueſtras calamitates audient: ſed etiam exempli cauſa de uobis alijs narrabunt, ac uero inter uos dicetis, quæ conſequuntur:

Pars populi mei dimenſa eſt in funiculo, & non erat, qui prohiberet eũ, ut auerteretur:

agri noſtri diuiſi ſunt, propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate.

Cum his in captiuitatē redactis, uicini ab his agros cultos diuiderent: Hoc, inquit, *exaudientes luctibus & lachrymis pleni, inter uos dicetis hæc conſequentia uerba diuinitus definita. Pars populo Iſraël ab alienigenis hoſtibus dimenſa, nemine prohibente, iniuriam'ue propulſante, diſtributa eſt: ego quidem illinc eiectus ſum, & datam hæreditatem non habeo: agros ad me pertinentes alij poßident. Cùm ſic acerba denunciauit, utilitatis plenam conſolationem affert.*

In eccleſia domini nolite flere lachrymis, neq; plorent ſuper his: nō enim abijciet opprobria, quæ dicit, domus Iacob prouocauit ſpiritum domini. Si hæ ſunt adinuentiones eius, non'ne ſermones eius boni ſunt cū eo, & recti ambulauerunt?

Non, inquit, ſupplicijs uobis dolor capiendus eſt, ſed peccatum lugendum eſt: non uerbo iniquitas confitenda eſt, ſed opere rerū mutatio præſeferenda & profitenda eſt: nam operibus uerba ornantes laudat deus:

Et prius populus meus inimicitijs reſtitit contra pacem ſuam.

Contra leges meas faciens, ſemet pace priuauit.

Pellem eius excoriauerūt, ut auferrēt ſpem contritionem belli.

Propter hanc nequitiam quodāmodo ſua pelle expoliatus eſt: cùm nimirum mea procuratione deſtitutus eſt, ex ho

ex bona ſpe deiectus, in belli conſumptionē traditus eſt.

Duces populi mei proijciētur de domibus delitiarum ſuarum,propter malas adinuentiones ſuas eiecti ſunt.

Propter,inquit,malum inſtitutum, & peruerſa ſtudia expulſi ſunt unà cū cæteris reges & ſacerdotes,atq; delitijs,quibus prius diffluebant, priuati ſunt:in terra aliena habitare cōpulſi,pœnas pro his quæ deliquerūt,depēdūt.

Propinquate montibus æternis: ſurge, & ambula, quia non eſt tibi hic requies: propter immundiciam conſumpti eſtis corruptione,fugiſtis nemine perſequente.

Cum iniquitatibus dediti ſpōte maliciā ſequeremini,hoſtibus captu faciles eſtis effecti:in montes igitur illos accedite, quos à principio deus,cū illos conſtruxit,plantauit: nam hac ratione uiuendi priuati eſtis propter peccatum.

Spiritus ſtatuit mendacium, ſtillauit tibi in uinum,& ebrietatem.

Fraudulētus ſpiritus in falſis pphetis loquēs mēdaces prædictiones tibi inſtillauit,indeq; ebrietatē operatus eſt.

Et erit de ſtilla populi huius:congregandus congregabitur Iacob:cum omnibus ſuſcipiens ſuſcipiam reliquias Iſraël,ponam auerſionem eorum ſicut oues in tribulatione.

Hæc,inquit,deceptio,quā uobis per falſos prophetas dæmones conflauerunt,efficiet,ut unà cū decem tribubus in captiuitatē incidatis,ad eā nimirū omnes abducā,cōmunes de uobis pœnas ſumens,quæ cum impendebunt,

Sicut

Sicut oues in tribulatione quaſi gregem in medio cubilis eorum, exilient ex hominibus.

Quemadmodum enim oues quiete recubantes, cũ metu plurimo ſurgunt: ſic uos cũ hoſtes uideritis bellũ ferẽtes, tumultu & timore cõmouebimini. Deinde prædicit Sedechiæ facta, quod etiam diuinus Ezechiel præmonſtrauit, cùm uaſa captiuitatis à deo accipere iuſſus fuit, & regis illius fugam per has res præſignificari.

Aſcende per diuiſionẽ ante faciẽ eorum, diuiſerũt, & tranſierũt portã, & egreſſi ſunt per eam, & exiuit rex eorum ante faciem eorum.

Cum ſenſiſſet Chaldæos grauiter obſidione urbem premere, urbis muro perfoſſo, cum paucis aufugit: uerũ captus, filiorum ſuorum primo cædem uidit: deinde oculis obcæcatus, uinculis conſtrictus, abductus fuit.

Dominus autem princeps erit.

Non ad ferendam opem, ſed ad eos perdendos.

CAP. III.

ET dicet: Audite hæc principes domus Iacob, & reliqui domus Iſraël: nõ ueſtrũ eſt cognoſcere iudiciũ, qui odio habetis bonũ, & quæritis mala: diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab oſſibus eorum: ſicut deuorauerunt carnes populi mei, & pelles ab eis excoriauerunt, & oſſa eorum confregerunt, & cõciderunt ſicut carnes in lebete, & ſicut carnes in olla: Sic clamabunt ad dominũ, & nõ exaudiet eos, & auertet faciẽ ſuam

ab eis

ab eis in tempore illo, eò quòd peſſime egerunt in adinuentionibus ſuis.

Ad principes uerba facit, quibus cũ iudicandi poteſtas permiſſa fuiſſet, ius conculcauerunt: quare per interrogationem cũ eis loquitur, Non'ne *uos iudicãdi facultatẽ uobis uindicatis, ut delinquentes puniatis: innocẽtes impunitos dimittatis?* Quomodo *igitur legibus præeſſe cõſtituti, à bonis operibus actiones abſtraxiſtis? in res iniquiſſimas acerrime incubuiſtis: tantã tyrannidẽ in pauperes exercuiſtis, ut omnibus ſubſtãtijs eos priuaretis.* Hoc *planũ fecit, cũ dixit:* Diripientes *pelles eorũ ab eis, & carnes eorũ ab oſſibus eorũ. Cùm hæc ſcelera in uos admiſeritis, etiam ſi millies à me petieritis auxiliũ, nõ tamẽ ullũ conſequemini. Cũ ſic principibus minatus eſt, ad ꝓphetas ſermonẽ uertit.*

Hęc dicit dñs ſuper prophetas, qui ſeducũt populum meũ, & mordent dentibus ſuis, & prædicãt ſuper eũ pacẽ, & nõ eſt data in ore eorꝫ: ſanctificauerunt ſuper eum prælium.

Mendacia, inquit, impoſtores prophetæ uaticinantes, ueluti quibuſdam morſibus aſſentatione uerborũ populo perniciem moliebantur, contraria prophetis meis loquentes, pacem populo pollicentes: at enim eorum uerba pacẽ habent, res uero bellum oſtendunt. Cum pacem denunciant, mala, quæ ex bello proficiſci ſolent, accerſunt: nimirum his pollicitationibus populi pœnitentiam impedientes. Quòd *uero ait:* Et *ſanctificauerunt ſuper eum bellũ: pro ſeparauerũt poſuit: hoc eſt, accerſierũt, cõciliauerũt.*

Propterea nox uobis erit pro uiſione, & tenebræ

nebræ erũt uobis ex diuinatione & occumbet ſol ſuper prophetas,& cõtenebreſcet ſuper eos dies, & confundentur qui uidẽt ſomnia,& irridebunt harioli,& loquentur aduerſum eos omnes iſti, quia non eſt qui exaudiat eos.

Rebus nimirũ contrà,atq; denunciaſſent accidentibus, belloq; ingruente,pro pace ab eis peruulgata riſus in eos cõſequentur,qui hæc mẽdacia uaticinati ſunt,quiq; ad ſomniorũ confidentiã adhortati prodire uerebũtur,mediaq; die in tenebris uitã agẽt,atq; noctẽ diẽ exiſtimabũt,uiſorũ metu uexati, multis cõuicijs ab eis ſeducti, illos aſpergẽt.

Verũtamẽ ego repletus ſum fortitudine in ſpiritu dñi iudicio, & potẽtia, ut annunciẽ Iacob impietates eius,& Iſraël peccata ſua.

Non committam,ut ſimilia illis præuaricatoribus legũ attentem,ſed ſancti ſpiritus gratia inſtructus,& eius robore tectus libere populi impietatem redarguam, ut uero ſe palàm reprehenſurum admiſſa ab eis ſcelera pollicitus eſt,clarè,& apertè exclamat:

Audite hæc duces domus Iacob, & reliqui domus Iſraël,qui abominabimini iudiciũ,& omnia recta peruertitis:q ædificatis Sion in ſanguinibus,& Hieruſalẽ in iniquitatibus.

Quibus,inquit,iudicandi munus mandatum fuit, ne iuris libra ulla inclinatione lancis in alterutram partẽ propenderet,non accurauiſtis: at potius iuris rationem nullã duxiſtis:iniuria ut ius uideretur elaborauiſtis: atq; iſtiuſ-

modi

modi animi ſententia præditi, ſanguine innocentium Hie*ruſalem compleuiſtis. Corruptela munerum cũ principes captiuum ſacerdotes de iure, & alijs rebus legitimis, nõ ſine pecunia reſpondentes, miniſteria diuina non confici gratis ſuſtinentes. Iam uero prophetæ aduerſarijs ſpiritibus inſtructi, falſam diuinationẽ mercenariam habẽtes, & donis impoſturam proferentes, eaq; cum facerent, diuinitus auxilium habere ſe opinabantur, dicentes:*

Non'ne dominus in nobis eſt? non uenient ſuper nos mala.

Quòd in omni iniquitate uerſantes fruſtra diuina appellatione nixi fueritis, cognoſcetis.

Idcirco propter uos Sion quaſi ager arabitur, & Hieruſalem ut cuſtodia pomarij erit, & mons templi in lucum ſaltus.

Tanta, inquit, ſolitudinum uaſtitas huic urbi clariſſimæ inferetur, ut templum plantarum conſitione compleatur, & ſimilis ſit ſpiſſæ ſyluæ: intra uero muros loca, quæ olim ciuium frequentia complebantur, ſimiliter ut arationes, quæ extra mœnia ſunt, arabuntur, & in eis ſementes fient, ut nihil Hieruſalem *à cuſtodia pomarij differat, quod poſt fructuum perceptionem, iam priſtino cuſtode domum reuerſo, deſertum manet. Hæc ſub* Nabu*chodonoſor finem acceperunt, cùm capta urbe, habitatores unà cum rege captiuos abduxit: uerum exactius prophetiæ finem uidere eſt, poſt Iudæorum rabiem, aduerſus ſeruatorem noſtrũ efferueſcentem: nam in hanc diem templum illud celebre euerſum, omni uaſtitate completum*

eſt

eſt,ut uidentes ignorent,quis ſitus fuerit olim ſanctorum locorum. Quocirca quæ ſic de illo templo per os prophetæ dei benignitas prædicit, eccleſiæ aduentum, quæ credidit in dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, *præſignificat,ac uero ſic ait:*

CAP. IIII.

ET erit in nouiſſimis dierũ manifeſtus mons dñi, præparatus ſuper uerticem montium,& eleuabitur ſup̃ colles,& feſtinabunt ad eũ populi,& ibunt gẽtes multæ,& dicent,Venite, aſcẽdamus ad montẽ dñi,& in domum dei Iacob, & oſtẽdet nobis uiam ſuam,& ambulabimus in ſemitis eius:Quia de Sion exiet lex, & uerbum dñi de Hieruſalem,& iudicabit inter populos multos, & arguet gentes fortes uſq; in longinquum.

Vſq; ad extremas terras Euangelica *& diuina denunciatio peruaſit,& permanauit iuxta domini prædictionẽ,*
Matth.24.b *quæ in ſacris euãgelijs habetur:*Et *prædicabitur,inquit, hoc euangeliũ omnibus gẽtibus in teſtimoniũ. Tum etiã*
Matth.28.d *Apoſtolis præcepit,dicens:*Euntes *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris,& filij,& ſpiritus ſancti:docentes eos ſeruare omnia, quæcunq; mandaui uobis. Hæc lex euãgelica atq; uerbum apoſtolicum, cum ab Hieruſalem ueluti à fonte quopiam incepiſſet, per omnẽ terrarum orbem peruagatum eſt, cum fide accedentibus irrigationẽ afferẽs,tum etiã uideas in medijs urbibus,& pagis,& agris,locisq; deſertis ædes ſacras exædificatas,*

magni

magnitudine, & pulchritudine præcellẽtes, ut ipſis mon tibus æditiſsimis inſigniores ſint, & magis cõſpicuæ. Sin autem quiſpiam intelligat colles & montes, templa infe= ſtiſsimorum dæmonũ, in eis olim ædificata, ille etiam ſic ſenſum propheticum ueritati congruentem inueniet. Sed hæc radicitus reuulſa, funditus deleta ſunt: dei uero tem= pla & multitudine, & pulchritudine ad ſimilitudinem propius ſideribus cœli accedũt. Sed tamen Iudæi hæc nõ ita intellig ẽda exiſtimãt, ſed hæc ipſa eſſe de reuerſione ex Babylonone prædictionem. Et certe nihil mirum eſt, illos ſtupiditate refertos ſic intelligere: nam in alias eorũ impietates ab hac etiam prophetia aberratio conuenit. Quòd autẽ quidam pij doctores eandem interpretatio= nem in ſua ſcripta inſeruerint, non ferendum mihi, neque uenia dignum uidetur. Quæ nã gentes & uicinæ & lon giſsimæ habitantes poſt reditum in Iudæorum templum accurrerunt ad leges eorum accipiendas? ad uerbũ illinc proficiſcens amplexandum? Inter quas nam gentes po= pulos'ue ſic uerbum domini iudicauit eorũ malefacta re= prehendens? Et ea quæ deinceps cõſequuntur, aperte il= lius interpretationis falſitatem refellunt: poſt enim à Ba= bylone reditum, ut etiã his, qui ſic interpretati ſunt, ui= detur, & Gog & Magog, cum permultis gentibus Iu= dæis bellum intulerunt: omneſq; præterea finitimi con= tinenter cum eis bella geſſerunt. Hinc quidem Idumæi, & Amanitæ, & Moabitæ: illinc uero exteræ nationes, & Samaritæ: & non ita multo poſt tempore à Mace= donibus clades in eos inuectæ fuerunt, quas Machabæo= rum libri complectuntur. Hoc autem loco propheticus

ſermo altiſsimam pacem promittit.

Et concident gladios ſuos in aratra, & haſtas ſuas in falces, & ultra nõ tollet gens cõtra gentem gladium, & nequaquam diſcent belligerare: & requieſcet unus quiſque ſub uite ſua, & unuſquiſq; ſub ficu ſua, & non erit qui exterreat.

Verborum ueritatem aſſerens dicentis autoritatem, & dignitatem auditoribus planam facit.

Quia os domini omnipotentis locutum eſt hæc, Quia omnes populi ibunt unuſquiſq; uiam ſuam: nos autẽ ibimus in nomine domini dei noſtri in æternum & ultra.

Quòd nihil ex his ad Iudæos accõmodari poſsit, res ipſæ teſtantur: hi enim de Hieruſalem deiecti, cùm in totum orbem diſperſi, & errabundi ſolum uertiſſent, ex lege rem ſacram facere non poterant. Propheticus ſermo promittit eos, qui crediderunt in nomen domini, ire in æternum & ultra. Quòd uero poſt domini aduentũ tempus hæc præſignificent, res penè ipſæ loquentes rurſus teſtimonio ſunt, nam ante conſtitutũ Romanum imperium crebræ inter ſe ſeditiones cõmouebantur, quia ſingulis nationibus ſeparatim imperia erãt. Atqui omni imperio ad Romanos trãslato, & cuiuſq; gentis regno deleto, ſumma pax toto orbe terrarũ conſtituta eſt, ut non amplius gens cũ gente bellum gerat, ſed propter pacẽ diuinitus factam, bellica inſtrumenta in ruſtica cõuertantur. Iam uero agris colendis dantes operã, tuto hinc bonis fru

nis fruuntur, omniaq; alia munia, quæ obiri poſſunt tem pore pacis exercent, ac ex his partim uarijs artibus uacant, partim mercaturam exercent, partim nauicularıam faciunt: quidam perfectionem exoptantes, diuitijs redundantibus, dei uiam, & erga deum ſtudium anteponunt, hincq; uitam æternã aſſequuntur: atq; ad hæc adijcit,

In diebus illis, & in tempore illo, congregabo eam quæ contrita eſt, & quæ eiecta fuerat ſuſcipiam, & quos repuleram: & ponam contritam in reliquias, & repulſam in gentem fortem.

Et docẽs planè, ut nõ de Iudæis hæc loqtur, appoſuit,

Et regnabit dominus ſup eos in monte, ex hoc nunc uſq; & in ſeculum.

Si nimirũ Iudæorum regnũ in Sion permanſiſſet, & aſsidue æterna dei procuratione curarentur, iure Iudæi hanc ſibi prophetiã arriperent, & meritò ſimiliter hæc interpretati, ut ſolent Iudæi, cũ illis cõſentirent. Sin autẽ Iudæorũ regnũ dudum extinctum eſt, longiſsimeq; habitantes ab Hieruſalẽ, ſeruiunt in extremis terris, atq; dei ꝓcuratione denudati ſunt: ne iccirco amplius nugas ſuas nobis ꝓferãt, ueritatiſq; doctores ueritati patrocinẽtur. Cõtritam autẽ, & eiectã, animas pietati ſeruiẽtes uocat, propter quas unigenitũ dei uerbũ carnis aſſumptione humanæ in terra uiſum, cũ hominibus uerſatũ eſt, ipſumq; horũ teſtis eſt ad Iudæos uerba faciens: Nõ eſt opus medico ualentibus, ſed male habẽtibus. Et, Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã, Idcirco publicanũ, Matth. 9. Mar. 2.

& meretricem, & latronem, atq; eiuſmodi congregans, & eorum mores in melius cõmutans, eccleſiam ſanctam conſtituit, eis imperans ex hoc nunc, & uſq; in ſeculum: atq; ſic de eccleſia gentiũ uaticinatus propheta, ad ſermones contra Hieruſalem redit.

Et tu turris gregis caliginoſa filia Sion ad te ueniet, & ingredietur principatus, & primum regnum de Babylone.

Ita etiam mirificus Eſaias, ac potius deus omnipotens ex illius ore tropice eam nominat, cũ dixit: Plantaui ui-

Eſa.5.a *neam Sorech, & torcular extruxi in ea.* Et *ſubiunxit:* Et *turrim ædificaui in medio eius, templum ſic appellans, per quod cuſtodire uineam arbitrabatur.* Hanc Micheas *turrim caliginoſam & ſqualidã uocat, propter habitantium impietatem: nam cum legibus dei reipub. temperatæ nitorem inquinarunt, iniquitatẽ ueluti ſqualentẽ & ſordidam domum quãdan introduxerũt: hisq; præterea minatur* Babyloniorum *exercitum, quorum gubernacula ſtatim ut* Nabuchodonoſor *ſuſcepit, bellum mouit, tertio anno regni* Ioachim*: quare illud regnum nominauit primũ regnũ, quia ſimul atq; rex factus eſt,* Nabuchodonoſor *bellũ intulit. Deinde per ſimulationẽ interrogat,*

Et nunc quare cognouiſti malum? nunquid rex non erat tibi, aut conſilium tuum periit? quia obtinuerunt te dolores ſicut parturientem.

Quare in diſcrimen fortunarum ueniſti, præſertim cũ in cõſilio haberes, qui quod opus eſſet, inuenire poſſent,

& regem

& regem huius rei cauſa à me expetiſſes, ut pro te belli pericula ſuſciperet, quem ſtatim ut petiuiſti, tibi dedi. Con diſce igitur conſiliariorum tuorum prudentiam, & re gnum regum nihil tibi auxiliaturum.

Dole, & uiriliter age filia Sion quaſi parturiens.

Similiter, inquit, ut mulier uicina ad pariendum dolores ſuſcipe, & perinde ut illa impendentia mala conſpiciens, te dolorum aculeis uexa.

Quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & uenies uſq; ad Babylonē: inde liberabit te, & redimet te dominus deus tuus de manu inimicorum tuorum.

Ne, inquit, à malis tibi impendentibus te ſperes liberatum iri: hac enim urbe te pelli oportet, atq; cum abducêris hinc, inter faciendum iter ut caſus feret, diuerſari quam item diutiſsime habitare in regione Babylonia, longoq́; poſt tempore libertatem aſſequi, & in patriam redire. Vt uero ſic captiuitatem & reditum eis uaticinatus eſt de Scythicis gentibus prædicit, quòd poſt reditum eis bellum inferent.

Et nunc congregatæ ſunt ſuper te gentes multæ, & populi multi, dicētes, Inſultemus & gaudeamus, & uideant in Sion oculi noſtri: ipſi autem neſcierunt cogitationes domini, & non intellexerunt conſilium eius, quia congregauit eos ut manipulos areæ.

Congregat dominus nõ cogens, neq; uiolenter urgẽs, ſed appetitibus cõcedens, & libero arbitrio cedens: uerum hæc cũ alios prophetas explanaremus, docuimus:

Surge, & tritura eos filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, & ungulas tuas ponam æreas, & cõminues populos multos, & conſecrabis domino multitudinem eorũ, & robur eorum domino uniuerſæ terræ.

Mea procuratione & prouidentia tecta tanquã cornibus ferreis, & ungulis ex ære confectis uſa robore tibi à me ſuppeditato eos omnes prorſus perdes, funditusq; delebis. Victoriam autẽ, quam ex eis referes, mihi attribues, aperteq; profiteberis, me hanc tibi dediſſe.

CAPVT V.

NVnc obſtruitur filia obſtructione, anguſtiã poſuit ſuper nos: in uirga percutient ſuper maxillam tribus Iſraël.

Illi, inquit, non finem proſpicientes, tanquam obſtructione quadam exercitu urbem omni ex parte circumſidebunt, eam ſe capturos ſperantes, ac omni crudelitate inhabitantes ſe uſuros eſſe, ſibi pollicentes: hoc enim, inquit, cum dixit, in uirga percutient ſuper maxillam, quòd eiuſmodi plaga maiorem notam ignominiæ inurat. Verum ne timeas, nam à me curaberis, nõ propter erga me tuum ſtudium, & beneuolentiam: ſed propter eum regem, qui ex te ſecundum carnẽ naſciturus eſt: hocq; planè docens intulit,

Et tu

Et tu Bethleem domus Ephrata nequaquã minima es,ut ſis in millibus Iuda,ex te mi- hi egredietur,ut ſit in principem Iſraël: & egreſſus eius ab initio à diebus ſeculi.

Cauſam quare illuſtris habenda ſis habes,qualem nulla totius orbis urbs:nam in te ſecundum carnem naſcetur ante ſecula ex patre genitus. Cuius egreſſus ab initio hoc euangelij procemio planè ſimile eſt, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum,hoc erat in principio apud deum. Eſt etiam ſimile his, quæ à deo per Dauid dicuntur, Ex utero ante luciferum genui te. Pſal.109 *Hic igitur ante ſecula in principio apud deum deus uerbum, & hinc exitus ab initio habens. In te, inquit, carnis genituram accipiet, & quæ minima ex millibus Iuda exiſtis,te ſplendidam, & illuſtrem efficiet. Iudæi uero noſtri temporis hoc ad Zorobabel accommodare attentarunt, aperte ueritatem oppugnantes,neque cum audiunt rubore perfunduntur, quòd huius egreſſus ab initio à diebus ſeculi. Et uero poſt captiuitatem Zorobabel Babylone natus fuit, atque à loco nomen duxit. Veteres Iudæi non ſimiliter, ut hi noſtræ ætatis,hanc prophetiam intellexerunt: ſed multis annis poſt Zorobabel ab Herode interrogati,* Matth.2.4 *ubinam naſceretur* CHRISTVS, *hoc ei teſtimoniũ attulerunt. Hinc igitur patet, quàm peruerſe Iudæi noſtræ memoriæ ſenſum prophetiæ interpretentur. Sed horum temeritate relicta,ad ea quæ deinceps cõſequuntur, explananda pergamus.*

Propterea dabit eos uſq; ad tempus parien
tis: pariet, & reliquiæ fratrum reuertentur
ad filios Iſraël.

Vſq; eo, inquit, tolerabis, & tua ꝓcuratione Iudæos curabis, quoad pariens pepererit. Eccleſiam uero deſi= gnat, de qua Eſaias clamat: Lætare ſterilis, quæ non pa= ris: erumpe & clama, quæ non parturis, quia plures filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet uirum: qui autem, inquit, ex hac naſcentur Iſraël fidelibus cõiungentur. Ex Iſraël enim diuinus Apoſtolorum chorus extitit, & poſt eos electi à domino ſeptuaginta diſcipuli, & poſt reſur= rectionem in unum congregati centum uiginti, & quin= genti: quibus ſimul congregatis dominus uiſus fuit: & tria millia, & quinq; millia, quos piſcator Petrus expi= ſcatus fuit: multaq; millia, de quibus diuinus Iacobus di= xit Paulo cœleſtiſſimo: Vides frater, quot millia ſunt in Iudæis qui crediderunt. Vna igitur hinc & illinc eccle= ſia efficietur, & in his ex Bethleem dominus ſtabit.

Eſaiæ 54.a

Act. 21.d

Et uidebit, & paſcet gregem ſuum in forti= tudine dominus, & in gloria nominis dei ſui erunt: quia nunc magnificabuntur uſq; ad terminos terræ.

Et ſanè ſacroſanctam dei eccleſiam uideas dominico nomine glorioſe ornatam eſſe, & ubiq; terrarum, & ma ris, dei nomen ſummis laudibus celebrari: de quibus nihil Iudæi demonſtrabunt factum fuiſſe ante aduentum domi ni, & conſeruatoris paſſionem, & gentium uocationẽ. Cum uero longis pòſt temporibus hæc futura eſſent, à

rebus

rebus, quæ paulo poſt illa tempora acciderunt, prædi= ctionis futurorum fidem facit. Vt uero, inquit, noſcatis: quàm multo ueraciſsima uaticinia mea ſint, eorũ pignus habete præſentia, quæ deinceps narro.

Et erit hæc pax, Aſſyrius quando ſuperue= niet in terram ueſtram, & cum aſcenderint ſuper regionem ueſtram.

Hæc itaq; à me habete pignora rerum, quas futuras prædico, quòd bellum uobis inferentem Aſſyrium per= dam, & pacem uobis altiſsimã faciam. Et erit hæc pax, cum Aſſyrius ſuperueniet in terram ueſtram, & cũ aſcen derit ſuper regionẽ ueſtram: dabo enim uobis pacem, cũ ille ſuperuenerit præter omnem humanam ſpem.

Et conſurgent ſuper eum ſeptem paſtores, & octo morſus hominum, & paſcent Aſſur in gladio: & terram Nebrod in fouea eius: & liberabit te Aſſur, cum ueniet ſuper ter= ram ueſtram, & cum aſcenderit ſuper termi nos ueſtros.

Ex his aperte edocti ſumus, ut etiã in Babylone Aſſy rius regnauerit. Nam Nebrod, ut mirabilis Moſes do= cuit, tyrannide uſus, primo Babylonem ſibi ſubiecit. Fuit Deut. 10. b *autem, inquit, principium regni eius Babylon, Orech, & Chalane. Septem uero, ait, in eũ reges concitabo: Paſto= res enim reges uocat: & octo plagis humanis circumpli= cabo. Belli uero impetus dicit in eum factos, ſic enim uo= cat morſus hominũ, ac pariter ſignificat Babylonis ex= pugnationem: nunc quidem, inquit, hũc in eiuſmodi mala*

conijciã. Nec uero ita multo poſt eũ, qui ei ſucceſſerit, & Babylonẽ urbem regiã conſtituerit, funditus perdã: nec ei erunt auxilio muri fortiſſimi, neq; extra hos cingentes foſſæ eum uindicabunt. Tu uero his liberaberis, nõ tum modo, cùm in eos alios hoſtes concitabo, ſed hoc etiã tempore, cũ magnis copijs urbem tuã impetentibus, angelica opera occultam perniciẽ eis inferã, cum ſic tũc facta pignora dedit eorum, quæ poſtea futura eſſent. Ad hæc illa rurſus ſermonẽ uertit, docetq; quẽadmodum qui Bethleem nato domino crediderũt ſacri apoſtoli, & unà cũ his diuinæ declarationis miniſtri electi alijs gentibus euangelicam doctrinam afferent, ac uero ſic ait:

Et erũt reliquiæ Iacob in gẽtibus in medio populorũ multorum, quaſi ros à domino cadens, & quaſi agni ſup gramen, ut non congregeẽ quiſquã, neq; ſit in filijs hominum.

Cum hic ſaluatos reliquias uocat, tum alibi. Si fuerit numerus filiorũ Iſraël ut arena maris, reliquiæ ſaluabuntur. Perinde, inquit, ut ros eſt cœlo delapſus, qui crediderunt, atq; euangelicã declarationẽ gentibus attulerũt, orbẽ terrarũ irrigabunt: & quemadmodũ agni gramen conſumunt, ſic hi graminis inſtar impietatem inſitam in terrenis animis facile deſtruent, ut non amplius eiuſmodi hominum collegia inueniantur. Quia uero dæmones ex incurabili morbo laborantes permanſerunt, iure ſpiritus ſanctus cum exceptione prædictionem fecit, ut non congregetur quiſquam, neq; ſit in filijs hominum: Itaq;, inquit, nullum collegium ex hominibus impijs coactum

reliquum

reliquum inuenietur. Cũ rori & agnis eos comparaſſet, & per hæc non ſatis eis poteſtatem à deo datam explanaſſet, aliam dictis ſimilitudinem attulit:

Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum, quaſi leo in iumentis, in ſaltu, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum, quomodo ſi pertrāſeat & diuidens rapiat, & non ſit, qui eruat.

Apoſtolorum principia roris ſimilia iaciebantur, & quemadmodum agni impietatis gramen depaſcebantur, doctrina & miraculis tanquam agni in medio luporum uerſantes, iuxta domini prædictionem: Ecce, *inquit, mitto uos ſicut oues in medio luporũ.* Poſtea *uero quàm orbis terræ euangelij declarationem ſuſcepit, & reges, & imperatores ad numerum eccleſiæ adſcripti ſunt, in ueritatis hoſtes metus incubuit.* Et *quidem hi iumentorũ ſimiles facti, metu & horrore complentur ex omnibus partibus auxilio deſtituti. Hi uero qui euangelicam doctrinam docent, leoninos animos gerentes, & robur cũ ſumma libertate, mendacijs patrocinantes, ueritatis uerbo expugnant: tum inquit,* *Matth. 10. b*

Eleuabitur manus ſuper eos, qui tribulant te, & omnes inimici tui perdentur, & erit in die illa, dicit dominus, interficiā equos tuos de medio tui, & diſperdam currus tuos, & ſubuertam ciuitates terræ tuæ, & auferam omnes munitiones tuas.

Neq; in

Neq; in poſterum ab illis expelleris, quin ipſe eorum templa demolieris: hi nimirum qui ex Iſraël crediderint, hoc robur animi adipiſcentur: qui autem in perfidia permanſerint, ſuo regno deſpoliabuntur, & omnino peditatu & equitatu priuabuntur, neq; urbes mœnibus munitas habebunt. Sed & hæc, inquit, tibi bono erunt.

Et inquit, Auferam maleficia tua de manibus tuis: & qui loquuntur, non erunt in te: & diſperdam ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui, & ultra non adorabis opera manuum tuarũ, & ſuccidam lucos de medio tui: & demoliar ciuitates tuas: & faciam in ira, & in furore, ultionẽ in gentibus, pro eo, quòd non audierunt.

Et qui loquuntur, non erunt in te. Loquentes *uocat diuinatores.* Et *nimirum ex ipſis rebus hæc facile intelligi poſſunt: nam poſt dei cõſeruatoris noſtri incarnationem, cùm* Iudæi *gentium pietatem uiderent, & ab errore liberationem, inuiti quidem ipſi à cultu idolorum ſe remouerunt: uidentes enim eos, qui ſunt extra legem ſapere, palàm uerentur impietatem admittere.* Itaq; *eis prædicit, & quòd ſuis urbibus pellentur, & quòd in gentes diſperſi idolorum errore liberabuntur.* Ac *poſtquã contra eos hanc tulit ſententiam, rurſus eos in iudiciũ accerſit, ac montibus permittit iudicandi poteſtatem: non ut animatos appellans, neq; ut ad rationis participes uerba faciens: ſed quia montes, & inter hos poſiti ſaltus & ualles, modò Aſſyriorum cadauera excepiſſent, angelica*

opera interfectorum, modò Scythicarum gentium innumeras cædes, ex montibus & collibus eorum quæ in his geſta ſunt, memoriam renouat.

CAPVT VI.

AVdite quæ dominus locutus eſt, ſurge iudicare apud montes, & audiant colles uocem tuam.

In montes conijce oculos, qui meo auxilio hoſtium tuorum cadauera ſuſceperunt: & ſi potes, liberè loquere: ac non os tuum beneficij magnitudo obſtruit. Verum quoniam hoc præſtare nō potes, ego ſermonē ſuſcipiā.

Audite montes iudicium domini, & ualles fundamenta terræ: quia iudicium domini aduerſus populum ſuum, & cum Iſraël iudicabitur.

Nam cum rationis capaces ex rationis ſtupiditate & penuria laborent, inanimos in eos iudices dabo.

Populus meus quid feci tibi? aut quid contriſtaui te? aut in quo moleſtus fui tibi? reſponde mihi.

Inimicitiarum cauſam affer: redargue, ſi qua moleſtia à me affectus fuiſti. Et cùm nihil dicere ualentem, eum tacere neceſſe fuiſſet, iuſtis de cauſis intulit,

Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo ſeruitutis redemi te: & miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron, & Mariam. Popu

lus meus

lus meus recordare,quid cogitauerit aduer ſum te Balach rex Moab, & quid reſpōderit ei Balaam,filius Beor, de Schenis uſque ad Galgal,ut cognoſceret̃ iuſtitia domini.

An igitur hoc tanquam iniuriam tibi factam affers, quòd te,cùm acerba Aegyptiorum ſeruitute liberaſſem, Moſe,& Aarone mirificis uiris, & illuſtribus uſus adminiſtris,tibi ſolidam libertatem donaui: tum etiam,cùm ne cura quidem neceſſaria mulieres deſtituēdas cenſuiſſem:his Mariam, prophetiæ gratia cumulatam,præfeci. Si uero hæc obliuiſci tibi libet,ſaltem ueniat tibi in mentem,quid effecerit Balaam:cauſas conſidera,cur eum Balach accerſiuiſſet:& quemadmodum ille meo robore inſtructus,non maledictionem uobis,ſed benedictionem attulit,& tamen cum hæc omnia effecerim,nō abs te iuſtitiæ meæ præmia poſtulo,ſed meam iuſtitiam planam facio:nam quæ pollicitus progenitori ueſtro fueram, ea ex pactione confeci.Cùm hunc ſermonem tanquam dei perſonam ſuſtinens habuiſſet,& populi robuſtum & inueteratum morbum cerneret,pro populo pietatis rationes excutit,dicens:

In quo apprehendam dominum, ſuſcipiam deum meum excelſum : ſi apprehendam eũ in holocauſtis,in uitulis anniculis? ſi ſuſcipiat dominus in milibus arietũ , uel in decem milibus hircorum pinguium ? ſi dabo primogenita mea pro impietate ? fructum uentris mei pro peccato animæ meæ?

In quo apprehendam &c. Quomodo compenſabo eum qui mihi tot,& tanta bona conciliat? quibus retributionibus utar? ſi apprehendam eum in holocauſtis? Et deinceps: Non, inquit, uitulorum multitudo, nõ uniuerſa armenta, non decem milia caprarum (nam χιμάρους uocat capellas anniculas) nõ infantes primigenij ad ſacrificium deo allati, me de peccatorum multitudine abſoluere poſſunt. Si uero hæc omnia ad peccatorum expiationem non ſatis ſint, quibus dei beneficia compenſabo? Cum ita humanas rationes adhibuit, rurſus deum interrogantem inducit.

Annunciatum eſt tibi homo, quid bonum, aut quid dominus quærat à te: Niſi ut facias iudiciũ, & diligas miſericordiam, & paratus ſis ambulare poſt dominum deũ tuũ.

Hoc idem deus omnipotens ex ore David omni genere ſacrificiorum ſpreto dixit, Non accipiam de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos: quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues: cognoui omnia uolatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero non dicam tibi, meus enim eſt orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, an ſanguinem hircorum potabo? immola deo ſacrificiũ laudis, & redde altiſsimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Idemq; alio loco: Quoniam ſi uoluiſſes, ſacrificium dediſſem: utiq; holocauſtis non delectaberis. Sacrificium deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum

Pſal. 49

Pſal. 50

miliatum deus non deſpiciet. Eadem *hæc apud omnes prophetas inuenias*. Hoc loco *dicit præcepta eius eſſe explicata, & in promptu expedita. Iuſtitiã te curare uolo, & erga proximũ humanũ eſſe, & per omnia deo fa ctori obtemperare*. H*æc autem per Moſen lege ſanxiuit*, Diliges *dominũ deum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & proximum ſicut te ipſum: his abs te obitis*,

Vox domini ciuitati clamabit: & ſaluabit ti mentes nomen eius. Audi tribus: Et quis ornabit ciuitatem? nũquid ignis, & domus iniqui theſaurizans theſauros iniquos, & cum iniuria iniquitates?

Quemadmodum non ornatum urbi ignis affert, ſed incendium, & perniciem molitur: ſic ad iniuſtitiam procliuitas cum audacia, & contumelia facta, damnum, & cladem utentibus aduehit.

Si iuſtificabitur in ſtatera iniquus: & in ſacello pondera fraudulenta, de quibus diuitias impietatis ſuæ repleuerunt: & qui habitãt in ea locuti ſunt iniqua, & lingua eorum exaltata eſt in ore eorum: & ego cruciaui te propter peccata tua; tu comedes, & non ſaturaberis.

Præter impietatem cõmittebant ea, quæ ante damnauit: ſtateram & pondera iniqua poßidentes, ſcelerate diuitias cõgregantes, uerbis mendacibus linguam inquinantes. Quamobrem, inquit, tui ulciſcendi initiũ faciam,

& de

& de iniquitatibus pœnas repetam, crebriſq́; & exagge ratis malis te cumulabo. Hoc *deſignat, cum ait:* Tu come*des, & non ſaturaberis : tenebris miſeriarum adeo im= plicabo, ut ne fuga quidem libereris.*

Et quicũq; ſaluati fuerint, gladio tradẽtur: tu ſeminabis, & nõ metes: tu premes oliuã, & nõ ungeris oleo: & uuã, & nõ bibes uinũ: & diſſipabuntur legitima populi mei.

Ac docet, ut nõ hoc loco de legitimo diuino loquitur, ſed de iniquo, & ſcelerato inſtituto uitæ, cum ſubiunxit: Et omnia opera domus Achab.

Cum enim illam impietatem æmulatus ſis, his malis cu= mulabere, ut qui calamitates uobis accidentes uideant, ſi= bilo magnitudinem ſignificent. Vt *uero hæc omnia pro= pheta dixit, lamentatur, quòd in multis à ſe ſermonibus habitis, ueluti perdiderit operam.*

CAP. VII.

VAe mihi, quia factus ſum, ſicut qui cõ= gregat ſtipulam in meſſe, & ſicut race mos in uindemia, cum non ſit botrus: come dere primitiua deſiderauit anima mea.

Similis factus ſum ſpicas excidentes colligentibus, aut exquirẽtibus race mulos à uindemiantibus prætermiſſos, nullum enim inueni obedientiæ botrum : cum tamen non parum inuenire exoptaſſem quiddam præſtabile, & pri= mitijs dignum. Hoc *oſtendit, cum dixit:* Comedere primi*tiua deſiderauit anima mea. Quia uero primogenita deo offerebantur, non abs re deſiderabile & luculentũm pri*

initium appellauit: & hæc tropice enunciata, plana facere uolens, ſubiunxit,

Vę mihi anima, quia perit ſanctus de terra: & qui corrigat in hominibus, non eſt.

Deinde peccata enumerat. Iudices, inquit, contra innocentes iniquam ſententiã ferunt, & cædes iniquas facere aggrediuntur: ex reliquis uero hominibus quiſq; plus expetens, rem proximi ad ſe cõuertit. Iudex uero, cui eſt poteſtas permiſſa ex legibus iudicãdi, nõ expectat ut illi munus deferatur, ſed ipſe petit, munerum corruptelis, animo uitiato præditus. Princeps enim, inquit, & iudex uerba pacifica locutus deſiderium animæ ſuæ eſt. Cum enim munera accepit ab his, qui iniuriam inferunt, deſideratum uictoriam litis pollicetur. Quamobrem, inquit,

Auferam bona eorum quaſi tinea comedens, & ambulans ſuper regulam, in die ſpeculationis tuæ.

Quemadmodum tinea intra lignum ſubiens, omne lignum corrumpit: ſic te conſumet ſententia cõtra te pronunciata in die ultionis. Hanc enim ſpeculationem appellauit: hoc eſt, dei in illa die aduentum. Deinde uoce lamẽtabili miſericors pater, erudienti ſimilis, ait,

Væ, uæ, ultiones tuæ uenerũt: nũc erunt fletus eorꝫ. Nolite credere in amicis: neq; ſperetis in ducibus: ab ea, quę tecũ cubat, caue: ne credas ei, quia filius contumeliam facit patri: filia ſurgit aduerſum matrẽ ſuam: nurus contra ſocrum ſuam: inimici hominis uiri domeſtici eius.

Hæc uero cum fient, inquit, non amicus amico erit au xilio, nõ rex ſubditos curabit, nõ cõiunx mariti cura tanＺ getur: ſed quiſq; ſuæ ſalutis curam ſuſcipiet, effugium ma lorum adeo uehementer perſcrutans, ut ne patri quidẽ fiＺ lius honorem iuſtum tribuat, neq; filia matri legitimũ offi cium præſtet, nurui uero nulli curæ erit ſua ſocrus: omnia ueluti in ſeditione quadã accident: alius alium deſpiciet, & contemnet: & uix propriam ſalutem procurabit. Et *illi quidem ſic affecti erunt:* Ego *autem, inquit propheta,*

In domino contemplabor: expectabo deum ſaluatorem meum.

Et oſtendens, quis expectationis fructus, dixit,

Exaudiet me deus.

Ad hunc modum cum docuit ſpei lucrum, rurſus HieＺ*ruſalem perſonã induit, & ad* I*dumæam uerba facit, quæ ſemper inimica & hoſtis erat.*

Ne inſultes mihi inimica mea, quia cecidi & reſurgã: quia ſi ambulauero in tenebris, dominus illuminabit me.

R*eſurgam diuina curatione ſubleuata: ipſe, in tenebris agenti mihi ſuam lucem afferet.* N*unc uero iram dei ſuſti nebo, quia peccaui cõtra eũ: cognoſco enim ultionis æqui tatem, cum peccati magnitudinem conſidero. Sed tamen expecto iuſtum iudicium aduerſus eos, qui bellum inteleＺ runt.* E*tſi enim ego pœnas perſolui de his quæ deliqui, ta men illi iniuſte contra me uſi ſunt uoluntate, & ſentẽtia.* E*undem intellectum habet hoc quod deinceps ait,*

Donec iuſtificet cauſam, & faciat iudicium

meum,& educat me in lucem,& uidebo iuſtitiam eius: & uidebit me inimica mea, & operiet eam confuſio,quæ dicit ad me,Vbi eſt deus tuus?

Etſi non iniuſte ab eo condemnata ſum,at contra illos iura permulta habeo,& ea de cauſa diuinam ſententiam expecto,quando hanc latam uidebo,& illorum ſeruitute liberata ero,uidebit inimica mea me,& operiet eã confuſio,quæ dicit ad me,ubi eſt deus tuus? Nõ *uero ſolũ hæc uidebit meam felicitatem,& dei mei robur, in quem maledicta intentauit,ſed & ego uidebo eius infelicitatem.*

Oculi mei uidebunt eam:nunc erit in cõculcationem,ſicut lutũ in uijs:dies lituræ lateris deletio tua:& repellet legitima tua dies illa:& urbes tuæ uenient in conclusionem, & in diuiſionem Aſſyriorum:& ciuitates tuæ in diuiſionem à Tyro uſq; ad flumen.

Quemadmodum lutum ad fingendos lateres comparatum foras proiectum à prætereuntibus conculcatur,& diſſoluitur,ut nihil ualeat ad id,quod informatum erat:ſic expoſita eris omnibus,& captu facilis, ab omnibus uicinis deſtructa,& conculcata: tum leges tuæ iniquæ finem accipient,& urbes obſidione prementur. Hanc *enim uocauit concluſionem.* Et *multitudo habitantium ab hoſtibus diſsipata, ſeruire cogetur.* C*um autem aliæ uicinæ urbes* Iud*æorum calamitatibus gauderent: accõmodate* Ty*ri & Syriæ, & aliarum urbium meminit uaſtatarum ab Aßyrijs &* Baby*lonijs:& quænam hæ ſint explicat, ab ipſis*

ipſis finibus planas eas faciens, cum dixit:

A mari uſq; ad mare, & de monte uſque ad montem.

Hoc eſt, à mari rubro, ad orientem pertinens, uſq; ad mare, ad occidentem uergens: & à monte Idumæorum uſq; ad montem Libanum, omnes interpoſiti hoſtibus tradentur. Hoc enim intulit, cum adiunxit:

Dies aquæ & tumultus.

Inſtar aquæ præcipitãtis multitudo exercitus illius impetum faciet, & terræ uaſtitatem ſolitudinum inferet: ad necem uero, & incẽdia habitãtes dabit: & cauſam affert,

Propter fructus inuentionum eorum.

Atq; cum ita finitimis futura uaticinatus eſt, pacẽ, quæ poſt reditum futura erat, prænunciat.

Paſce populum tuum in uirga tua, oues hæreditatis tuæ.

Et cum homines uocaſſet oues metaphoricè, perſtitit in metaphora.

Habitantes in ſaltu ſolas.

Ab omnibus gentibus, inquit, ſeparatos, & propriam habentes legem. Quod uero dixit, In uirga hæreditatis tuæ: Iuda tribum ſignificat: illa enim poſt reditum alijs præerat, cũ diuiſio nõ amplius tribuum exiſteret. Deinde docens, ut omnem terram, quam ante captiuitatem tenuiſſent, poſt reditum poſſidebunt, intulit,

In medio Carmeli paſcentur, Baſanitim & Galaaditim iuxta dies priſtinos, & iuxta dies egreſſionis tuæ de terra Aegypti, oſten-

dam eis mirabilia.

Quantum,inquit, uobis cũ ex Aegypto fuiſſetis egreſſi,terram donaui, tantam uobis cum Babylone reuerteritis,dabo miraculorũ editione, perterrefaciens bello uos laceßere aggredientes. Hæc uero cum gentes uidebunt, confuſione complebuntur: & ſuarum uirium infirmitatẽ ſentientes, edent quæ ſequuntur:

Ponent manus ſuper os ſuum,aures eorum ſurdæ erunt: lingẽt humum, ſicut ſerpẽtes, quæ trahunt terram: turbabuntur in concluſionibus ſuis ſuper domino deo noſtro: formidabunt,& timebunt à te.

Tuam repente enatam felicitatẽ, & à me ſuppeditatũ ſubſidium cernentes,non abſurda uerba in te loqui audebunt,ſed ſerpentũ more in terra repentium,procumbẽt, facere aut dicere nihil audẽtes. His ſermonibus confectis, ꝓpheta diuinã bonitatẽ erga homines ſtupẽs,exclamauit,

Quis deus ſicut tu: auferens iniquitates, & tranſcendẽs iniuſtitias, his qui reliqui ſunt de hæreditate tua.

Incredibili,inquit, bonitate, & uerborum narrationẽ uincenti,utens dominus, non repetis ab hominibus pœnas peccatis dignas,ſed corrigens,ubi uides exiguam mutationem animi, præteris peccata, præteris impietates, quod ſanè populo tuo nunc præſtitiſti.

Non teſtimonium iram ſuam, quia uolens miſericordias eſt.

Pſal.102 *Hoc ſimile eſt dictus Dauid, Nõ in perpetuum iraſcetur,ne*

tur, neq; in æternum comminabitur: non ſecundũ peccata noſtra fecit nobis, neq; ſecundũ iniquitates noſtras retribuit nobis: & mirabilis Micheas clamat, quòd iram non diutiſſime ſeruauit in redargutionem & teſtimonium iniquitatis populi, ſed miſericordia utens reuertetur.

Reuertetur & miſerebitur noſtri, demerget peccata noſtra, & proijcientur in profundũ maris omnia peccata noſtra.

Perſimilia his deus omnipotens ex ore Eſaiæ exclamat: Ego *ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas, &* Eſa. 43. d
peccatorum tuorum non recordabor. Hoc *certè admirabile, quòd non ſolum ignoſcit, ſed etiam memoria ſua pellit peccata, & tanquam in profundum in obliuionem tradit.* Hoc *enim explicans mirabilis* Micheas, *dixit:* Demer*get peccata noſtra, & proijcientur in profundum maris omnia peccata noſtra: quemadmodum id, quod in profundum maris abijcitur, penitus non extat: ſic, inquit, peccata noſtra funditus obliuio obruet, propter pactiones cum maioribus noſtris factas, & hoc explicans, infert:*

Dabis ueritatem Iacob: miſericordiã Abraham, ſicut iuraſti patribus noſtris, iuxta dies priores.

Sic etiam beatus Dauid *ait:* Memor *fuit in ſeculum te-* Pſal. 104
ſtamenti ſui, uerbi quod mandauit in mille generationes, quod diſpoſuit ad Abraham*: & iuramenti ſui ad* Iſac*: & ſtatuit illud* Iacob *in præceptum, &* Iſraël *in teſtamentum æternum.* Et *illorum quidem peccata in profundum maris dominus proiecit: noſtra uero in ſacro*

& diuino lauacro delet: cuius mare rubrum, iuxta diuinum Apoſtolum, typus fuit: quod cum populus tranſmiſiſſet, ſeruitute liberatus fuit. Et nos, *ſecundũ illum typum, per lauacrum, diaboli tyrannide liberati, propriam ſalutem accurabimus, aſſidue benefactorem laudibus ornantes, & illius leges ſequentes, & à ſanctis tritam uiam tenentes, ut unà cum ipſis ad bonum uitæ finem perueniamus, benignitate & miſericordia domini noſtri* IESV CHRISTI, *quo cum patri gloria unà cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper in ſecula ſeculorum.* Amen.

FINIS PROPH. MICHEAE.

ARGVMENTVM IN PROphetiam beati Nahum.

CVm Niniuitis *timorem inieciſſent dei minationes, quarum eis* Ionas *declarationem attulerat, eosq; ſcelerum ſuorum acerrime pœnituiſſet, ſalutem aſſecuti fuerunt: nam pro extrema pernicie, quæ eis intentata fuerat, à deo miſericordiam conſecuti ſunt: uerum paucis pòſt diebus in huius ineffabilis dei benignitatis obliuionem adducti, ad priſtinam maliciam reciderunt: atq; nullę iniquitates in ſe admiſerunt: & bellum populo* Iſraëlitico *fecerunt: & decem tribus in ſeruitutẽ redactas,* Theglatphaſar, *& Salmanaſar captiuas abduxerunt: tum uero* Sennacherib, *cùm* Iudææ *bello illato alias urbes obſidione cepiſſet, & ſanè aduerſus* Hieruſalem *exercitum miſiſſet, in ipſum deum omnipotentem linguam uibrauit, maledicta intor*

intorquens, ſed repentè clam unius angeli opera multa eorum millia interfecta fuerunt. Et uero ipſe rex ex hac plaga elapſus, ac præco diuinitus illatæ ultionis effectus (nam ea de cauſa ſaluum eum effugere permiſit deus) in ſua regia, à ſuis filijs, quam effugerat plagam, accipit: ac non ita multo pòſt regno Babylonem translato, hoc uniuerſum regum genus deletum eſt, urbs ſolitudinum uaſtitati tradita fuit. Hanc Niniuitis perniciem mirabilis Nahū *propheta prædicit, diuino ſpiritu afflatus, atq; ex his, quæ uaticinatur, docet, ut diuina prouidentia omnia curantur, utq; actæ uitæ unumquenq; rationem repoſcit: atq; idcirco* Iſraël, *quia impie egiſſet,* Aſſyrijs *tradidit: ac rurſus ab* Aſſyrijs, *quoniam efferatiſsime, & crudeliter hos inuaſiſſent, per alios pœnas exegit: neq; enim uti uoluntati dei ſeruirent, contra* Iſraël *bellum mouerunt: ſed ut audaciæ ſuæ, & libidini obtemperarent, & quàm latiſsime in omnes ſuum imperium propagarēt.* Nec *uero eorum conatibus, quo minus in actum uenirent, deus repugnauit, quoniam per eos ab* Iſraël *pœnas ſumeret.* Vt *uero, ne ſua uirtute ſe omnes alias urbes uiciſſe exiſtimarent, ad ipſius* Hieruſalem *muros multa eorum millia interfecit. Has prædictiones præſtabilis* Nahum *prophetia habet: reliquum eſt, ut uerba explanare ingrediamur.*

D. THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM NAHVM.

ASSVMPTIO Niniue. Liber uiſionis Nahum helkeſæi.

SANCTISSIMI *ſpiritus benignitas uarijs modis erga mirificos prophetas ſuam uim oſtendens, quibuſdam uiſa quædam ſuggeßit, ut diuino Eſaiæ, Micheæ, Danieli, Ezechieli, & Zachariæ: quibuſdam uero per ſonitũ, quæ uolebat, infundebat, ut audire ſe arbitrarentur illi quendam loquẽtem: alios ſpiritu prophetico afflabat, & ex illorum ore quæ uolebat, loquebatur: gratia nimirum prophetica repente eorum mentem corripiens, & à rebus humanis eos abducens, & abſtrahens, dantes operam, & aſſeruientes uerbis propheticis, efficiebat. Hanc igitur aſſumptionem appellauit mentis raptum, & à rebus humanis traductionem. Rapta, inquit, mens mea à diuino ſpiritu, quæ Niniue eſſent euentura, præuidit.*

Deus æmulator, & ulciſcẽs dominus in aduerſarios ſuos, & tollẽs ipſe inimicos ſuos.

Cum contra Hieruſalem, rabie flagrãtes, uerbis conuitioſis deum omnipotentem perfudiſſent, iure eos aduerſarios, & hoſtes uocat, & perniciem minatur. Aemulationem uero iuſtam iram appellauit. Sic etiam legiſlator inquit: Exo. 20. a *Non facies tibi ſculptile, neq; omnem ſimilitudinem*

quæ

quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum, quæ ſunt in aquis ſub terra: non adorabis ea, neq; coles. Ego ſum dominus deus tuus, fortis, Zelotes, ignis conſumens. Sic item magnus Helias inquit, Zelo zelatus ſum 3.Reg.19.c *pro domino omnipotenti deo Iſraël: hoc eſt, contra impie in deum agentes acerbitate afficior.*

Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans, non faciet innocentem.

Non, inquit, ſtatim pœnas ſumit, ſed diutiſſime patiens eſt. Huius rei uos Niniuitæ teſtes eſtis, qui cùm uos pœnituiſſet actæ uitæ: ſalutem aſſequuti fuiſtis: & rurſus cũ plurima malicia cõtaminati fuiſſetis, non pro hac quàm mox pœnas dediſtis, ſed diutiſſime hominũ iniquitates ferens, nouit etiã nõ pœnitentibus ſupplicia irrogare. Hoc enim explicauit, cũ dixit, Non faciet innocentem: hoc eſt, eum, qui ſupplicijs digna commiſerit, non impunitum dominus relinquet.

Dominus in conſummatione, & in commotione uia eius.

Non amplius deus omnipotens uobis miſericordiam largietur, ſed perniciem inferet. Huic ſimile eſt illud Pſalmi dictũ: Omnes uiæ domini, miſericordia & ueritas. Hæc non ſolam miſericordiam, ſed etiam punitionem iuſtam habet uia, cùm hic, tum illic actio intelligenda eſt:

Et nubes puluis pedum eius.

Accommodatiſſime puluerem itineri attribuit. Vult autem dicere, quòd iam non amplius longa patientia utetur, ſed perniciem uobis inferet, undiq; malorum cumulo in

uos accerſito, ac docens, ut facile quodlibet illi uiſum fue rit, efficit: ſubiunxit,

Increpans mare, & exiccans illud, & omnia flumina ad deſertum perducens.

Si enim receperint, deum omnem aquam maris, & fluminum funditus exhaurire poſſe, tum hoc ad punctũ temporis facere poterit: cui rei argumento & teſtimonio ſunt iam facta quæ conſequuntur,

Imminuta eſt Baſanitis, & Carmelus, et quę florebant Libani defecerunt.

Cum pœnas repetere uoluiſſem ab his, qui incolunt Baſanitim, & Carmelum, & Libanum, uobis eos tradidi. Vos autem eorum agros depopulantes, atq; urbes expugnatione uexantes, ciuesq́; in captiuitatem redigentes, omni genere uaſtationis perdidiſtis.

Montes commoti ſunt ab eo: & colles concuſſi ſunt: & contracta eſt terra à facie eius uniuerſa, & omnes qui habitant in ea.

Cum quidam eum ſolum Iudæorum deum eſſe opinarentur: non abs re propheta docet montes & colles, & omnem terram unà cum ipſis incolentibus ſolo nutu dei concuti poſſe. Quòd uero ait, & contracta eſt terra: Aquila ἔφριξεν dixit: hoc eſt, horruit. Symmachus, ἐκινήθη, id eſt, mota eſt.

Ante faciem iræ eius quis ſuſtinebit? & quis reſiſtet in ira furori eius? Furor eius cõſumit principatus, & petræ cõtritæ ſunt ab eo. Suauis dominus expectantibus eum in

die tri

die tribulationis, & cognoſcens timẽtes ſe.

Si enim principatibus ſe efferentes, & petrarum robur ſeſe habere exiſtimantes, facillime conterit, & diſſoluit, quis reſiſtere poterit correctioni ab eo adhibitæ? Cæterũ ut ſuperbos nullo negotio delet, ſic bonus eſt dominus expectantibus ſe in die tribulationis, & cognoſcens timẽtes ſe. Hoc loco oſtendit, *ut deus afficitur erga ſuſtinentes ſuas correctiones, & nihil in deum abſurdum loquentes: rurſus contra impios conſtituta ſupplicia exponit.*

Et in diluuio tranſeunte conſummationem faciet: conſurgentes, & inimicos eius perſequentur tenebræ.

Funditus perdet, et in perpetuas tenebras dabit cõtra ſe furentes audacia. Diluuiũ, *& cõſummationẽ uocauit funditus perditionem factam.* Deinde *per interrogationem,*

Quid cogitatis contra dominum?

Quam, inquit, poteſtatem eum habere arbitramini?

Conſummationem ipſe faciet: non uindicabit bis in idipſum in tribulatione.

Adeo acerbum, inquit, & exaggeratũ de uobis capiet ſuppliciũ, ut nõ opus ſit in uos ſecundam plagam inferre.

Quia uſq; ad fundamenta ſua redigentur in uepres, & quaſi uoluola circundata comedetur, & quaſi ſtipula ariditate plena.

Quemadmodum ignis ſtipulam ſiccam facile conſumit, & herba ad ſepes naſcens, & quæ potiſsimum paliuris implicatur, non illas florere ſinit, & ipſa tempore corrumpitur: Sic uos, qui aliorum regna deleuiſtis, ueſtro

regno ſpoliabimini, & funditus peribitis: atq; æquitatem ſuppliciorum oſtendens, ſubiunxit,

Ex te exibit cogitatio cõtra dominum peſſima, cogitans contraria.

Hæc patiere propter inſanas mentis tuæ cogitationes. Eas uero nos docet quartus regnorum liber, & Eſaias: In illis libris regnorum ſcriptum eſt, ut Sennacherib rabie affectus fuerit, ut aſpergeret illo conuitio deum omnipotentem: Dicite Ezechiæ, *hæc dicit rex magnus, rex Aſ-*
4. Reg. 18. *ſyriorum:* Nõ *te ſeducat deus tuus, in quo confidis, quòd liberabit te de manu mea.* Et *alia his ſimilia.*

Hæc dicit dominus, regnans aquis multis, & ſic diuidentur.

Aquarum multitudinem appellat Babyloniorum *multitudinem, bellum inferentem* Niniuitis, *quæ ad ſimilitudinem aquæ cohortibus diuiſa ad urbis obſidionem acceßit.* Hoc, *inquit, facto,*

Auditus tuus non audietur amplius: & nũc conteram uirgam eius à te, & uincula eius diſrumpam.

Recipiam, inquit, poteſtatem abs te, quam dedi tibi quondam, & tuum principatum, cùm eius uincula diſruperim, diſſoluam. Virgam, *poteſtatem appellat, id quod*
Eſa. 10. b *plane nos docet, per Eſaiam prophetam:* Væ *Aſſyrijs, uirga furoris mei, & ira eſt in manibus eorum.*

Et præcipiet de te dominus:

Me, in

Me,inquit annuente,hæc ſuſtinebis.

Non ſeminabitur ex nomine tuo amplius.

Non amplius nomen tuum ſubditis imponetur:ſubditi enim à ſuis regibus nomen accipere ſoliti ſunt: ſic à Babylone Babylonij, à Cyro Perſa Perſæ nominati ſunt: & poſtea Macedones à Macedonibus, & nunc à Roma, Romani.

De domo dei tui diſperdam ſculptilia, & conflatilia ponam ſepulchrum tuum, quia inhonoratus es.

Tum unà tecum funditus peribunt dei tui manufacti, quos intra terram abdes:atq; tanquam in ſepulchris quibuſdam obrues,ne ipſi quoq; hoſtibus præda fiant.

Quia ueloces ecce ſuper mõtes pedes euangelizantis,& annunciantis pacem.

Cum hæc contra te fient, multi accurrent ad eos,qui habitant in Iudæa,ut pacem iucundam illuc nuncient.

Celebra Iuda feſtiuitates tuas, redde deo uota tua: quia nequaquam apponent ultra,ut pertranſeant in uetuſtatem:completum eſt, conſummatum eſt.

Vos,inquit, qui audiuiſtis hoſtium perditionem,legitimos dies deo feſtos agite, & ſolita ſacra conficite:nam funditus perijt, qui magnis copijs bellum uobis intulerat,& non amplius conſumere & perdere uos aggredietur.

Aſcendit inſufflans in faciem tuam,eruens de tri

de tribulatione.

Deus tibi horum autor ſuo nutu, tanquam quadam inſufflatione illos deleuit, te illorum poteſtate liberauit.
Gen.2.b *Nam quemadmodum cum Adæ inſpiraſſet in faciem eius ſpiraculum uitæ, fecit eum in animam uiuentem: Sic tibi uitæ inſpiratione ſalutem præbet. Hanc etiam poſt reſurrectionem* CHRISTVS *dedit ſacris apoſtolis. Cum Adam perdidiſſet imaginem & ſimilitudinem quam per diuinam inſpirationem acceperat, neceſſariò hanc dominus* CHRISTVS *renouatam dedit ſacris apoſtolis: & per eos credentibus inſufflauit, & dixit eis: Accipite ſpi-*
Ioan.20. *ritum ſanctum. Quia uero nouorum typus uetera ſunt, intelligamus Aſſyriorum regnum deletum, diaboli tyrannidem per dominum* CHRISTVM *extinctam. Iudam uero huic uacantem, & feſtos agentem interpretemur, orbem terrarum ob ſalutem exultantem: nimirum qui recepit ſpiritualem gratiam domini inſufflatione, atque acerba dæmonũ tyrannide liberatus eſt. Sed ad hiſtoriam reuertamur.*

CAP. II.

Contemplare uiam, tene lumbum, confortare robore uehementer, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, ſicut contumeliam Iſraël.

Hoc non, ut quidam ſuſpicati ſunt, ad Aſſyrium loquitur: ſed adhuc ad Iudam uerba facit, & iubet eum contemplari uias, & nuncios expectare: & ab illis allatos bonos nuncios ſuſcipere, & pro priori ſeruitute ro-

bur recipere. Hoc enim expreſſit, cum dixit, Tene lumbum: hoc eſt, hanc priorem timiditatem abijce. Sic mirabilis Helias accinctus lũbis ſuis currebat ante currũ Achab. 3.Reg.18.c
Sic ad Iob deus loquitur: Accinge ſicut uir lumbos tuos. Iob.38.a
Et diuinus Paulus exhortatur: State ſuccincti lumbos ue= Eph.5.c
ſtros in ueritate. Tum hoc loco confidere Iudam iubet, quoniam auertit dominus contumeliam Iacob, ſicut contumeliam Iſraël. Eſt autem ſciendum iſtud nomẽ Iacob, à parentibus impoſitum fuiſſe Iacob: Iſraël uero à deo, ac populus ex Iacob profectus, utrunq; nomen habuit. Itaq; ait, ob ea quæ in te Iacob commiſerunt acerba Aſſyrij, pœnas repetam propter progenitoris uirtutem.

Quia excutientes excuſſerunt eos, & propagines eorum demoliti ſunt, arma potentiæ eius ex hominibus.

Quemadmodum, inquit, uitæ palmites & propagines excutientes omnem fructum corrumpunt: ſic hoſtes, qui hos inuaſerunt, & poteſtatem eorũ diſſoluerunt, & omne genus armaturæ abſtulerunt, & eos, qui mortem effugiſſent, ſeruire coëgerunt, atq; oſtendens, ut non ob infirmitatem hæc ſuſtinebunt, ſed propter ab eo contra eos latam ſententiam, adiunxit,

Viros fortes illudentes in igne.

Tanta erãt prædíti audacia, ut etiã ignẽ aggrederẽtur.

Habenæ curruũ in die præparationis eius, & equites timebunt in exitibus.

Nihil, inquit, uos adiuuabit multitudo curruum inſtructorum, non robur equitatus: nam præ turba hoſtiũ inua=

dentium inutiles hi omnes efficientur inter ſe in uijs implicati & conculcati.

Aſpectus eorum quaſi lampades ignis, & quaſi fulgura diſcurrentia.

Tametſi, inquit, ſtrenuos animos quondã haberetis, & robur animi ex oculis oſtenderetis, & tanquam lampadibus quibuſdam & fulguribus ſubditos perterrefaceretis, tamen in hoſtium impetu metus uos loco fortitudinis corripiet. Hoc *ex his quæ conſequuntur, explicauit.*

Et commemorabuntur optimates eorum, & fugiẽt in diebus, & infirmabuntur in itinere ſuo, & feſtinabunt ad muros, & præparabunt propugnacula ſua: portæ ciuitatum apertæ ſunt, & regalia conciderunt,

Quondam in poteſtate uehementer ſe efferentes, omni uia effugere conabuntur, idq́; cum non aſſequi poterunt, rurſus in muros aſcendent, & tuendæ urbi accuratam dabunt operam: ſed nihilo ſecius tamen portæ aperientur, & regiæ in hoſtium poteſtatem uenient, & in ipſis regijs theſauri diripientur. Hæc *demonſtrauit, cum dixit,*

Et ſubſtantia reuelata eſt.

Hoc eſt, olim occultata, & multis repagulis communita, omnibus reuelata ſunt.

Et ipſa aſcendebat.

Niniuen intelligit, de hac prædicit,

Et ancillæ eius ducebantur ſicut columbæ, loquentes in cordibus ſuis.

Cum hac communicabunt captiuitatem ſubditæ urbes,

& pa

& pagi ſecum animo ingemiſcentes, & columbarum imitantes ſonitum.

Et Niniue ſicut piſcina aquarũ aquæ eius, & ipſi fugientes non ſteterunt, & non erat qui reſpiceret.

Tot & tanti illius urbis incolæ, ut piſcinæ aquis completæ & redundanti aßimules eſſent, nihil niſi fugam ſpectarunt: neq; retro aſpicere auſi ſunt. Deinde eorum primam iniquitatem explicat.

Diripiebant argentum, diripiebant aurum, & erat finis ornamenti eius.

Sed quæ inique coëgit, & congregauit, alijs tradẽtur.

Aggrauata eſt ſuper omnią uaſa concupiſcentiæ ſuæ.

In eorũ theſauros, inquit, hoſtiũ multitudo inuadet. Futura ut præterita dicit ea ratiõe, quæ eſt ꝓpria ſcripturæ.

Excuſſio, rediſcuſſio, & ebullitio, & cordis confractio, & diſſolutio genuum, & dolores ſuper omnem lumbum, & facies omnium ſicut aduſtio ollæ.

Quæ in terræmotibus fieri ſolent, hæc eadem in hoſtium impetu poſuit, quòd corda metu affligentur, genuũ artus diſſoluentur, & ſimiliter ut mulieres parturientes doloribus torquebuntur, & facies ſanguinis coitione liuidæ efficientur, ut illi parti ollæ non diſsimiles ſint, quæ ſuccenſis ignibus torreri ſolet.

Vbi eſt habitaculum leonum, & paſcua catulorum leonum?

Habitaculum leonum, uocat Niniuen: leones uero, reges: catulos, horũ filios: paſcua, his ſubditas urbes. Quondam, inquit, more leonum Niniuen incolentes in omnes intrepidè impetum faciebant, cibum catulis inquirentes: cur nunc hoſtibus impetiti, nihil tale facitis? atq; perſtans in comparatione, inquit,

Quo iuit leo, ut ingrederetur?

Sed nunquid aliquibus, inquit, bellum inferens abfuiſti, cum hoſtium copiæ irruperunt, ſed non ita res habet: Nam, inquit,

Illic catuli leonum, & non erat qui exterrefaceret.

Non ſolum ipſe tu præſens fuiſti, ſed etiam omnes duces exercitus olim neminem timentes, quin omnia regna ſubigentes, hincq; tributum exigentes, & filijs cibum inueſtigantes. Hoc *explicauit ex his, quæ intulit,*

Leo cepit ſufficienter catulis ſuis, & necauit leænis ſuis, & impleuit præda ſpelũcas ſuas: & cubile ſuum rapina.

Animalia quæ feræ uenatæ fuerint, ſolent ſtrangulare, et ita ſuis catulis cibũ afferre. Et *Aſſyrij gentiũ regna ſub iugum ſuum ſubijcientes, illinc uectigaliũ fructus percipie bant: uerum huius iniquitatis pœnas abs te ſumam:*

Ecce ego ad te, dicit dominus omnipotens, & ſuccẽdam in fumo multitudinem tuam, & leones tuos comedet gladius, & auferam de terra prædam tuam, & non audientur ultrà opera tua.

Quia tropice, & per translationem ſuprà leonum, & catulorum, & prædæ, & paſcuorum mentionem fecit, recte eorum necem tropice prædicit: cum in ſpelūcas quaſdam abditæ feræ prodire nolunt, tum uenatores exitibus fumum admouentes, egredi cogunt, & egreſſas uenabulis conficiunt. Recte inquit fumo ſe traditurum multitudinē, & leones gladio: quæ ſignificant urbis deflagrationem, & regum cædem. Quibus perfectis, præda finietur.

CAP. III.

O Ciuitas ſanguinū tota mendax: iniquitate plena, non contrectabitur uenatio, uox flagellorum, & uox cōmotionis rotarum, & equi perſequentis, & currus feruentis, equitis aſcēdentis, & ſplendentis gladij, & fulgentium armorum & multitudinis uulneratorum, & grauis ruina, & non erit finis gentibus eius.

Eius maliciam deplorat, totam mendacem appellās, & iniquam, mala impēdentia narrat: curruum ſtrepitum, & equorum hinnitum, & equitum clamorem terræmotui comparat, tum etiam perterreficit armorum narratione, cum arma, & gladios fulgere dicit, ac prædicit eorū, qui ceciderunt multitudinem, & auxiliarium gentium cædem. Paucos ex hoc bello ſeruatos dicit. Hoc enim expreſſit, cum dixit,

Et infirmabuntur in gentibus ſuis à multitudine fornicationis.

Ad paucos redigetur, inquit, eorum multitudo, cùm

propter idolorum errorē; tum maxime ob procliuitatem maximam ad uenerem:utrunque hoc loco fornicationem uocat,id quod planius conſequentia docent.

Meretrix ſpecioſa,& grata dux maleficiorū.

Cum in impietate & iniquitate uerſareris,ſplendida et illuſtris eſſe exiſtimabaris ab his,qui recte iudicare neſciūt rerum naturam:& ubi creatorem & conſeruatorem reliquiſſes,qui tibi, cum te pœnituiſſet, tuorum ſcelerum quàm plurimam miſericordiam largiri dignatus fuit,præſtigijs teipſam dedicaſti,& ex his omnia ſemper feciſti.

Quæ uendidit gentes in fornicatione ſua,& tribus in maleficijs ſuis.

Nec tua impietate contenta coëgiſti etiā ſubditos tuos, ut eadem,quæ tu,ſentirent:quamobrem,inquit,

Ecce ego dominus omnipotens diſcooperiam poſteriora tua ſuper faciem tuam, & oſtendam gentibus confuſionem tuam: & regnis ignominiam tuam,& proijciam ſuper te abominationem ſecundum immundicias tuas.

Hoc uero,Diſcooperiam poſteriora tua ſuper faciem tuam,ex metaphora dicta ſunt eorū,qui ad maiorem contumeliam inurendam exuuntur:ac uero ait,Omnibus iniquitatem tuam palàm faciam per punitionem, & regibus,& gentibus, ut cæteris ſis utile exemplum. Hoc enim ſubiunxit,

Et ponam te in exemplū, & erit, omnis qui uiderit te,deſcendet à te,& dicet,miſera Ni

niue,

niue, quis gemet eam? unde quæram conſolationem illi?

Tantæ uaſtitati ſolitudinum te tradam, ut qui antea grauius commouebantur in potentiam tuam, in miſericordiam adducantur: hoc explicauit, cum dixit, Deſcendet à te, & luctus modum requiret tanta uaſtitate dignum.

Apta chordã pars Ammon, quæ habitas in fluminibus, aqua ĩ circuitu eius, cuius principium mare eſt, & aqua muri eius. Aethiopia fortitudo eius, & Aegyptus, & non eſt finis fugæ tuæ. Phud & Libyes facti ſunt auxiliatores illius, & ipſa in tranſmigrationem ibit captiua.

Hæc Aegypto præcipiuntur, quæ acerba, & triſtia ab Aſſyrijs paſſa fuit, idq; ex alijs prophetis intelleximus, qui Iſraëlitis prædixerunt, ut ne ſalutem quidem aſſecuturi eſſent in Aegyptum fugientes, ſed illic comprehenſi, ab hoſtibus eſſent interficiendi. Itaq; ut in ante dictis Iuda præcipitur, ut feſtos agat iam Niniuitarum regno deleto: ſic etiam hic Aegypto præcipitur, ut ſaltet, ac partẽ Ammon eam (ut mihi uidetur) uocat, quòd Ammoni dæmoni dedicata ſit. Hic nimirum olim nobilis fuit, ut etiam ex ipſa Græcia illuc proficiſcerẽtur ad petenda oracula. Atq; Alexandrum Macedonum regem ferũt illius rerum ſcriptores, primum ad illum profectum, inde reſponſa accepiſſe. Cùm hac impoſturâ inualeſcẽte Aegyptius, mirabiliter ſeſe extuliſſet, partem eam Ammon nominat, & præcipit ei, ut ſaltationibus ſe oblectet, quòd Niniue Iuppiter Ammon.

perierit. Flumina uero in circuitu eius foſſas dicit. Deinde auxiliarios enumerat Aethiopes, Libyes, & Occidētales Libyes, nunc Aphros nuncupatos. Phud enim hos uocauit, ſed tametſi tot ſocios habeat, & mari, & fluminibus cincta ſit, tamen non hæc malorum expers erit, ſed uertet ſolum captiua abducta.

Et paruulos illius allident in principio uiarum eius, & ſuper inclyta eius mittent ſortem, & uniuerſi optimates eius alligabuntur compedibus.

Hæc Nabuchodonoſor in hanc facinora edidit, & Cambyſes filius Cyri poſtea regnū eius ſibi tributarium fecit, & multis poſt ſeculis Alexander ſub poteſtatem Macedonum ſubiecit. Cùm hæc de Aegypto prædixit, rurſus ſermonem ad Niniuen conuertit:

Et tu inebriaberis, & eris deſpecta: & tu quæres tibi, ut ſtes ab inimicis tuis.

Veluti in ebrietatem quandam præcipitaberis in calamitates: & hâc illâc circuncurſans, liberationem aliquam malorum præſentium inquires, & non inuenies: atq; urbes tuæ communitæ ſimiliter ut tu hoſtibus tradentur. Hoc enim per ſimilitudinem explicauit.

Omnes munitiones tuæ ut ficus, quæ groſſos habent, ſi commotæ fuerint, cadent in os comedentis: ecce populus tuus quaſi mulieres in te, inimicis tuis aperientur portæ tuę, comedit ignis uectes tuos.

Quemadmodum, inquit, ficus uento cōmotæ præcoces ficus

ficus abijciunt, ſic denudaberis habitatoribus, & tui milites ſtrenui nihil à mulieribus different, metu oppreſſi: portæ tuæ uectibus igne conſumptis, facile aperientur, & ut torrens per eas hoſtes irrumpent.

Aquam obſidionis hauri tibi.

Et deinceps per ironiam,

Obtine munitiones tuas.

Cum, inquit, muros, & extra hos foſſas habeas, utere robore, & uiribus tuis.

Ingredere lutum, & cõculcare in paleis: obtine ſuper laterem, ibi comedet te ignis, diſperdet te gladius: & comedet te quaſi locuſta: aggrauaberis quaſi bruchus: multiplicaſti negociationes tuas, ſicut ſtellas cœli.

Ne, inquit, confidas munitionibus tuis, eæ nullo tibi erunt auxilio, ſed ut lutum ad lateris confectionem unà cũ paleis conculcatum, ab hoſtibus te impetentibus conculcaberis, & quidem urbem incendent: uos uero habitatores omni genere telorum conficient, & tanquã locuſtam & bruchum funditus uos perdent: & diuitias, quas undiq; coëgiſtis innumerabiles, tanquã aſtra cœli, hoſtes capiẽt.

Bruchus irruit & euolauit: exiluit quaſi atelebus cõmiſtus tuus ſicut locuſta quæ aſcẽdit ſuper ſepem in die gelu: Sol ortus eſt, & exiluit, & non cognouit locum ſuum.

Quemadmodum, inquit, locuſta & bruchus, & his ſimilia, rore ingruente in arbutis conſident, abſcedere non ualentia, illucente uero ſole ſurgunt, & alas expandunt,

& in alium locum tranſeunt. Sic qui tibi uenerunt ſubſidio, cùm hoſtium uiderint impetum, de ſua ſalute curabunt, in fugam ſe dantes, ſolam te relinquent: deinde lamentabiliter inquit,

Væ illis, dormitauerũt paſtores tui, rex Aſſyrius conſopiuit fortes tuos, abijt populus tuus ſuper mõtes, & nõ erat, qui ſuſciperet.

Ex his planum fit, quemadmodum diuina ſcriptura Babylonium uocat Aßyrium, ſic etiam externi ſcriptores eum nominant: & reges quidem Niniue dormitaſſe dicit. Somnum uero mortem appellat, nam ita etiã diuinus David inquit: Ab increpatione tua deus Iacob dormitauerunt, qui aſcenderunt equos. Hos uero reges ab Aſſyrio rege conſopitos fuiſſe dixit: Rex Aßyrius conſopiuit fortes tuos. His uero ſublatis de medio, abiuit populus tuus in montes, fuga uſus, & non erat, qui exciperet, neque qui reſiſtere poſſet. Deinde difficultatem curandorum malorum oſtendens,

Pſal. 75. a

Non eſt ſanitas contritioni tuæ.

Cum tropice & per translationem contritionem & ſanitatem poſuit, ſimiliter tropice intulit,

Tumebat plaga tua.

In mala inexpiabilia, et incurabilia, inquit, traditi ſunt.

Omnes qui audierunt nuncium tuum, plaudent manibus ſuper te, quia ſuper quem nõ intrauit malitia tua ſemper.

Recordantes, inquit, nefariorum facinorum in ſe abs te editorum, gaudebunt de te hæc ſuſtinenti: & manus plau

dent

dent. Quamobrem iudicis æquitatem non ignorantes, iudicium timebimus, ut inde latam contra inique agẽtes effugiamus ſententiam, & bonis æternis fruamur benignitate & miſericordia domini noſtri IESV CHRISTI, *quo cum patri gloria, unà cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.*

FINIS PROPH. NAHVM.

ARGVMENTVM IN PROphetam Habacuc.

SVnt qui acerrime commouentur de felicitate iniuſtorum, & nimirum dubitant, an deus omnipotens res humanas procuret. Quidam autem adducuntur quidem ad fidem ſermonum dei prouidentia, ueruntamen dubitant, quiſnam hoc modo res humanas curet. Horum perſonam poſtremorum Habacuc *propheta ſuſcipiens, dubitationem affert, ut eorũ quæ aguntur cauſam perdiſcẽdi cupidus: ſed tamen quæſtionis perſolutionem infert, quam diuini ſpiritus benignitas ſuppeditauit, nec, ut quidam opinati ſunt, ipſe ex hoc morbo laborauit, ſed alienos inducit, & earum quæſtionũ introducit diſciplinam.* Hoc idẽ *fecit diuinus* Dauid, *cum inducit perſonam grauiter ferentis hominis malorum felicitatem, his uerbis:* Mei autem *penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greßus mei: Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum uidens.* Et *cum eiuſmodi multa deinceps adiunxit, quæſitorum ſolutionẽ oſtendit.* Hoc *enim, inquit, labor eſt ante me donec intrem* Pſal. 72.a

in ſan

in ſanctuarium dei: & intelligam in nouiſsimis eorum. Cum hoc intellexit ex diuini ſpiritus gratia, ſubdidit: *Veruntamen propter dolos eis poſuiſti mala, deieciſti eos, dum alleuarentur, quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, perierunt propter iniquitatẽ ſuam uelut ſomnium ſurgentium.* Et paulo poſt docens, non admodum curioſe dei diſpenſationes inquirendas eſſe, ſed ſimpliciter diuina uerba ſuſcipienda: *Vt iumẽtum, inquit, factus ſum apud te, & ego ſemper tecum:* Nam, inquit, quemadmodum iumentum ſequitur ductorem, ſic neceſſe eſt me non ſolicite & anxie inquirentem, quo uadis, tuis uerbis fidẽ habere, & leges tuas ſequi: hoc enim faciens, tua procuratione nõ deſerar. Quòd autẽ antedictas quæſtiones, nõ ut ipſe dubitãs poſuerit, ſed cogitationes hominũ deſcribens ipſum pſalmi exordiũ explicat, *Quàm bonus Iſraël deus, his qui recto ſunt corde.* Cùm bonũ deum confeſsus ſit, planum eſt, quòd etiam bonorum procuratorem confitetur. Eiuſmodi multa cum in alijs pſalmis, tum etiam in cæteris prophetis inuenimus. His etiam diuini Habacuc perſimilis eſt prophetia, ac dubitare uidetur, Quamobrem ſcelerati fortunatiores ſunt, quàm iuſti: & cur non e ueſtigio iniquos ultio ſequitur. Verũ quoniam non nobis ſuas cogitationes propoſuit, ſed his, qui ex hoc morbo laborant medicinam afferens, in quæſtionem & quæſtionis perſolutionẽ prophetiam attemperat, id quod prooemium teſtatur.

D. THEODORETI IN PROPHETAM HABACVC EXPLANATIO.

ASSVMPTIO quam uidit Habacuc ꝓpheta. Vſquequo domine clamabo,& nõ exaudies? uociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare mihi oſtendiſti labores & dolores,uidere miſeriã & impietatem.

ASSVMPTIONEM *appellat mẽtis raptum, & à rebus humanis tranſitionẽ ad diuinã reuelationẽ. Si igitur diuino ſpiritu ſuggerẽte ſupradicta locutus eſt,patet eum non hoc morbo laborare,ſed ita affectorũ uulnus retegere,& medicinam adhibere. Quamobrẽ ad ea,quæ dicta ſunt,adiunxit,quæ deinceps conſequuntur,*

Cõtra me factũ eſt iudiciũ,& iudex accipit.

Pecunijs, inquit, iuſtitiam iudices uendunt, & legum tuendarum nulla curatione mouentur. Hoc *explicauit ex his,quæ ſubiunxit,*

Propterea lacerata eſt lex, & non peruenit ad finem iudicium: quia impius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.

Hæc de his,qui in urbe Hieruſalem nõ recte uiuebant, explicauit:nam Iſraël ab Aßyrijs iam captiua abducta in aliena terra habitabat. Cum ita perſonæ indignantis uerba propo

propoſuit, per diuinam reſponſionem medicinam facit.

Videte ô contemptores, & reſpicite: & admiramini mirabilia, & diſperdimini, quia opus ego operor in diebus ueſtris, quod nõ crediditis, ſi quis narrauerit.

Contemptores dicit audaces ad peccandũ, & ex inueterato, & robuſto morbo laborãtes. His præcipit, ut hæc, quæ uaticinatur propheta, attendant, exhorreſcant & timeant minas. Veruntamen ſciebat, quippe qui antè omnia planè nouit quàm fiant, & quòd non credituri eſſent his quæ dicuntur, & quòd ante pericula malorum adita, uerba de ſe ementita exiſtimaturi eſſent: ſed tamen qui bonus eſt & iuſtus, iudicare à ſola prænotione non uult: quin etiam non credentibus prædictiones affert: & cum curationem non recipiunt, ſupplicia infert.

Quia ecce ego ſuſcitabo Chaldæos gentem amarã, & uelocẽ, quæ ambulat ſuper latitudinẽ terræ, ut poſsideat tabernacula nõ ſua.

In uos, inquit, in iniurijs inferendis, & iniquitatibus admittendis uerſantes, propter quos acerbe ferunt, qui prouidentiæ leges ignorant, crudeliſsimos & uelociſsimos inueham Chaldæos, qui alienorum appetentes, cum omnibus nationibus bellum gerunt.

Terribilis & illuſtris eſt, ex ſemetipſa iudiciũ eius erit: & aſſumptio eius ex ſe egredietur.

Illuſtris eſt, & quæ poſsit uel ſola fama exterrere: nec uero in iudicando alienas leges ſequitur, ſed legem facit ipſam uictoriam. Hoc explicatius Symmachus poſuit, ipſa ſibi

ſibi iudicabit, & decretum ſuum exequetur.

Et exilient ſuper pardos equi eius, & uelociores erunt lupis Arabiæ: & equitabunt equites eius, & impetu uenient de longinquo: & uolabunt quaſi aquila prompta ad comedendum.

Per omnia robur ipſorum, & fortitudinem, & uelocitatem præſignificauit. Eiuſmodi enim inter uolucres eſt *aquila, cui equites comparauit: inter feras uero pardi, & Arabiæ lupi, quibus equorum uelocitatem comparauit.*

Conſummatio in impios ueniet, reſiſtentes faciebus eorum ex aduerſo.

Hi impios, tametſi bellum facere, & conſerere manum conantes, funditus perdent. Sed & Symmachus hoc apertius interpretatus eſt: Omnes ad prædam uenient, aſpectus faciei eorum uentus urens. Quemadmodum enim equorum & equitum, per ſimulitudinem oſtendit uelocitatem, ſic etiam faciem ferocem uento urenti comparauit, ut ille corpora nuda exurit, ſic Chaldæorum aſpectus uidentiũ poteſt extinguere florem.

Et congregabit quaſi arenam captiuitatem: & ipſe in regibus delectabitur: & tyranni ludibria eius: & ipſe in omnem munitionem illudet, & mittet aggerem, & obtinebit eam.

Per luſum magis quàm ſerio, & dedita opera etiam maxima regna delebit, atque aggeribus, & machinis

omnem

omnem murum, quantumuis communitum, funditus demolietur: at cum bonus dominus eius inſaniam uiderit, miſericordia commouebitur in eos, qui in has calamitates inciderunt.

Tum, inquit, mutabit ſpiritum: & pertranſiet, & propiciabitur.

In miſericordiam commutabit iram, ac miſericors erit, & acerbitates leniet. Quare propheta ſtupeſcens ad miſericordiam dei exclamauit:

Hæc eſt fortitudo dei mei.

Tibi ſoli domine adeſt poteſtas, & puniendi pro arbitrio, & cõmutandi ultionem in miſericordiam.

Non ne tu à principio domine deus meus, & ſancte deus, & non moriemur?

Qui te à principio dominũ & deum cognouimus, & omnibus rebus ſuperiorem abs te ſalutem conſequemur.

Domine in iudicium poſuiſti eũ, & plaſmauit me, ut arguam in diſciplina eius.

Ob id me, inquit, à principio ad ſubſiſtendum adduxiſti, ut peccantes arguam, & correctiones, quæ adhibentur, prædicam.

Mundus oculus ne uideat mala, & aſpicere ſuper dolorem non poteris: quare non aſpicis ſuper contemptores: tacebis, cum deuorauerit impius iuſtiorem ſe, & facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habentia ducem.

In principio dubitationẽ propter eos, q in urbe Hieru ſalem

ſalem inique committebant, attulit, ac uaticinatus puni=tionem per Chaldæos eis irrogandam, & non neſcius, ut de hoc multis quæſtio naſcenda eſſet: propter quod ſcele ſtiſsimis ſceleſtiores tradidit. Ea quæ modo dicta ſunt, po ſuit, non ut ipſe diuinam prouidentiam curioſe inquirat, nam quomodo? qui ad reprehendendos alios ſe creatum dixit: ſed ut talia quærentium cogitationes depingat. Ac, inquit, quàm abhorreas ab omni malicia, ſcio, nam iuſti=tiæ fons exiſtis. Verũ cognoſcere expeto, cur ſuperbos, & ex inueterato & incurabili morbo laborantes fœlices eſſe permittis, & contemnis hos, qui ab impijs iniuriam accipiunt. Iuſtum hoc loco non per omnia iuſtũ uocauit, ſed per comparationem iniuriam faciente iuſtiorem. Sic Aquila, Symmachus, & Theodotio interpretati ſunt: Taces deuorante impio iuſtiorem ſe. Si hæc ita fiant, ni=hil differet hominum natura à beluis, quæ in aquis uiuũt, quæ nec legislatores, nec iudices habent, ſed ad prædam potentioribus infirmiores proponuntur: quemadmodum hic Babylonius inique ſua potentia utens, totum in ha=mo ſubleuauit.

Conſummationem in hamo ſubleuauit, & attraxit eum in reticulo ſuo, & cõgregauit eum in ſagenis ſuis. Propter hoc lætabitur, & gaudebit: propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & incẽdet reti ſuo: quia in ipſis incraſ=ſauit partem ſuam, & eſcæ eius electæ.

Tanto robore præditus eſt, ut ſolidas nationes, tan=quam ſagena quadam, & hamo uenetur, & prædam in

delicijs habeat: Vnde fiet, ut in ſuperbiæ uitiũ prolabẽs, tantorum factorum ſolum robur ſuum cauſam & autorem putet, & huic honores diuinos adhibeat. Id quod di

Dan.3.a *lucidius nos Daniel docuit, cum inquit, Eum ſtatuam auream feciſſe, & hanc ſubditorũ multitudinem, & ſimul cum ſubditis principes adorare coëgiſſe. Diuinus etiam Eſaias eius ſuperbiam exagitans, & cogitationes oſten-*

Eſai.10.d *dens, inquit: Aſcendam ſuper nubes, ſupra ſidera cœli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum ut nidum, & ut oua derelicta tollam. Quibus mox infert, Subter te ſtruetur tinea, & operimentum tuum erũt uermes. Et beatus Habacuc propheta inquit, Immolabit ſagenæ ſuæ, & incẽdet reti ſuo, quia in ipſis incraſſauit partem ſuam, & eſcæ eius electæ: propterea expendit rete ſuum, & ſemper interficere gentes non ceſſat: Ventis enim ſecũdis fertur, & nullo negotio capit quos uult: & interim in nullius mali periculũ incidit: & alias nationes inuadet, & tanquàm reti quodam uſus non imperium ſuum ceſſabit propagare.*

CAPVT II.

SVper cuſtodiam meam ſtabo, & aſcendam ſuper petram, & contemplabor ut uideã, quid loquatur in me, & quid reſpondeam ad correctionem meam.

Pſal.72.c *Hoc ſimile eſt his, quæ à Dauid dicuntur: Hoc labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium dei, & intelligam in nouiſſimis eorum. Tum etiam hoc loco propheta,*

pheta, In qua, inquit, cōſtitutus ſum acie, maneo: & firmitatem nō deſeram, ſed ſupra petram ſtans, ſupra quam Moſen conſtituit deus, oculis propheticis contemplabor harum quæſtionum ſolutionem. Ex *quibus planè cognouimus, ut non diuini prophetæ, ſed aliorum ſint eiuſmodi effata.* Dixit *enim,* Contemplabor, *ut uideam quid loquatur in me dominus, & quid reſpondeam ad correctionem meam.* Expedit *enim me intelligere, quæ ſit mihi adhibenda reſponſio uolentibus à me eiuſmodi diſcere.*

Et reſpondit ad me dominus, & dixit: Scribe uiſionem manifeſte in buxum, ut perſequatur qui legit ea, quia adhuc uiſio in tempus longum: & orietur in finem, & non in uacuum.

Non, inquit, ſolis hoc tempore de his rebus dubitantibus uerba facies, ſed poſteris etiam harum rerum memoriam perſcriptam trades, quòd his potius quàm illis dicenda conueniant, nam longis poſt temporibus prophetia finem accipiet. Deinde *adhortatur finem expectandum, & non in dubium reuocandam rem eſſe, propter tempus permultum interceſſurum antequam compleatur.*

Si defecerit, ſuſtine eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit.

Verus, inquit, eſt prædictionis ſermo, ne igitur dubites, quāuis permultū temporis interceſſerit, quin uideas finem: nā omnino perficietur, & nō imperfecta manebit.

Si retraxerit ſe,non placebit animę meæ in eo,iuſtus autem ex fide mea uiuet.

Qui meas prædictiones in dubium reuocat, non dignus eſt, qui mihi curæ ſit: qui autem his, quæ à me dicuntur, fidem habet, & fidei cõgruam uitam exigit, uitæ fructum percipiet. Itaq; hæc non ignorans ſuſcipe, quæ tibi de Babylonio prædicuntur. Poſtea eius faſtũ, & immenſam auiditatem narrat.

Qui autem arrogans eſt,& contemptor,uir ſuperbus nihil perducit ad finem.

Ergo hoc teneto, qui faſtu tumeſcit, & elato ſpiritu eſt, quiq; meam longam animi patientiam aſpernatur, nõ diu hac poteſtate in alios utetur.

Qui dilatauit ſicut infernus animam,& iſte quaſi mors non adimpletur, & congregabit ad ſe omnes gentes,& accipiet ad ſe omnes populos.

Similiter ut infernus, & mors ſatiari non poteſt: & cum omnes mortales ſub iugum ſuum ſubijciat, tamen auiditatem imperandi non exaturat.

Nónne uniuerſa hæc aduerſum eum parabolam ſument:& propoſitionem ad narrationem eius,& dicent: Væ qui multiplicat ſibi quæ non ſunt ſua: uſquequo aggrauat torquem ſuam grauiter.

Omnis ſapiens eius inexhauſtam auiditatẽ inferno & morti comparabit, & eum lamentabitur, ex alienis bonis

ſuas opes augentem, & ſatietate affici non ualentem, ſed tributis, & uectigalibus ſubditos onerantem, ac dicet, Quouſq; non ſatias uoraginem tuam, ſed tamen inuito eo iniuſtitia eius abrumpetur.

Quia ſubito cõſurgent mordentes eum, & uigilabunt inſidiatores tui: & eris in rapinã illis, quia tu expoliaſti gentes multas, expoliabunt te omnes reliqui populi.

Qui plurimos deuicit à paucis delebitur, & uelut ex ſomno excitati, qui tuam tyrannidem ſuſtinent, tibi perniciem molientur, & dabis pœnas cædium, quas innumerabiles feciſti: & permultæ impietatis, & in urbes nefariorum admiſſorum ſcelerum pœnas perſolues, quas habitatoribus uacuas effeciſti.

O' qui multiplicat auariciam malã domui ſuæ, ut ponat in excelſo nidum ſuũ, & eruatur de manu malorum.

Infelix certe, & pluſquàm infelix, qui plura habendi cupiditatum incendijs flagrat, & his compendijs rem augere ſtudet, atq; omnes homines ſuperare cõtendit, nam grauiorẽ caſum ſubibit, quippe qui ex altiori loco deorſum deferetur.

Cogitaſti cõfuſionẽ domui tuæ, cõſumpſiſti populos multos, & peccauit anima tua.

Cum multis nationes innumerabilibus malis uexaſti, tum animam tuam peccatis confixiſti: domum uero tuam confuſione perfudiſti.

Propter quod lapis de pariete clamabit, &

ſcarabeus de ligno loquetur ea.

Non modo ratione utentia, ſed inanima quoq;, & rationis expertia hæc de tua inſipientia & ſtultitia uociferabuntur. Non obſcurum eſt hæc de lapide, & ſcarabeo ὑπερβολικῶς *appoſita eſſe. Etenim dominus Iudæis di-*
Luce 19.f *xit: Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Pro ſcarabeo Symmachus uertit* σύνδεσμος οἰκοδομῆς ξυλινὸς ἀποφθέγξεται αὐτά, *id eſt, iunctura ædificij lignea loquetur ea.*

Væ qui ædificat ciuitatem in ſanguinibus, & præparat urbem in iniquitatibus: nónne hæc ſunt à domino omnipotente? Et defecerunt populi multi in igne, & gentes multæ coanguſtatæ ſunt: quia replebitur terra, ut cognoſcat gloriam domini, quaſi aquam ad operiendum maria.

Lamentis certe & luctibus dignus es, qui ex iniuſtis cædibus regnum tuum auxeris, & non intellexeris, ut deus omnipotens abs te repoſcet rationes uitæ iniquè tranſactæ: nam ſi hoc cognouiſſes, nõ poteſtate ceu igne quodam uſus fuiſſes in multas nationes, nec eis inexpiabilia mala inuexiſſes. Verũtamen ne exiſtimes perceptu difficilem eſſe diuinam notionẽ, imò ſcito omne genus hominum quàm celerrime huius radies percepturũ eſſe, & diuinæ notionis ſplendore illuſtratũ iri, ut amarũ perfidiæ mare operiendum ſit dulcibus cognitionis aquis.

Væ qui propinat proximo ſuo ſubuerſione turbida, & inebrians, ut aſpiciat in ſpe-

luncis

iuncis eorum,& ſaturitatem ignominiæ de gloria bibe tu & commouere.

Requirens theſauros defoſſos alijs uexationem ueluti potionem turbidam quandā & inquinatam intuliſti: ſuſcipe tu quoq;,quod temperaſti poculum: quo exhauſto, abijce priorem gloriæ ſplendorē, atq; ignominia coopertus deplora repentinam mutationem tuam.

Circundedit te calix dexteræ domini,& cōgregata eſt ignominia ſuper gloriam tuam.

Iuſta dei punitio te perdet. Poculum enim, & uinum punitionem uocat, quemadmodum ſæpius diximus.

Quia impietas Libani operiet te, & miſeria beſtiarū terrebit te propter ſanguinem hominum, & impietates terræ,& ciuitatis, & omnium habitantium in ea.

Eorum quæ contra Hieruſalem attentaſti, pœnas, inquit, dabis, eas enim uocat Libanum: & hoſtibus ueluti feris quibuſdam tradêris, omnium maleficiorum tuorum pœnas perſoluens.

Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſerunt illud,formauerūt illud conflatile, imaginem falſam,quia confidit fictor in figmēto ſuo, ut faciat idola muta.

Quid dementius eſſe poteſt his, qui idola manufacta adorant, qui ſane cum materiam & artificium nō ignorent, tamen tanquam deis ſtupide cultum diuinum adhibent.

Væ qui dicit ligno, euigila, & exurge. Væ qui dicit lapidi, eleuare, & ipſum eſt imago, & eſt productio auri & argēti, & omnis ſpiritus non eſt in eis.

Quis non merito lugeat eos, qui adorationem, precationes, omnemq; cultum adhibent dijs ex auro & argento factis: nam eiuſmodi deos ueluti dormientes dum excitant, non rubore perfunduntur, cum eos non ignorent prorſus eſſe inanimata quædā, quæ nihil efficere queant ex his ſenſibus, quibus uulgò præditi uidentur.

Dominus autem in templo ſancto ſuo, reuereatur à facie omnis terra.

Idola quidem muta, & ſurda exiſtunt, & uniuerſis uiribus deſtituta: noſter uero dominus tanquam templum quoddam cœlum habet, atq; in terris, etiam ſibi conſecratum locum tenet Hieruſalem: *quare æquū & iuſtum eſt, ut ab omnibus creaturis ſumma religione obſeruetur.* Hæc *autem non obſcurū eſt ad* Babylonium *dicta fuiſſe, quoniam deum omnipotentē contempſiſſet, & eius opera dei templum deflagraſſet, deosq; humano artificio confectos omni cultu proſecutus fuiſſet, cum ita mirificus propheta formam ſermonis accōmodauit, & conformauit in rogationem & reſponſionem, in dubitationem: & quæſtionis ſolutionem, deiq; æquitatem & iuſtitiam oſtendit, tumq; ut à* Iudæis *per* Babylonios, *& contrà à* Babylonijs *per alios pœnas repoſcit.* In *canticum conuertit ſermonem: & precationem: atq; in precationis formam futura uaticinatur.*

Caput

CAPVT III.

DOmine audiui auditum tuum, & timui: domine conſideraui opera tua, & obſtupui.

Cum uerba tua domine exaudiſſem, maximo timore affectus fui: ubi uero conſideraſſem tui iudicij æquitatem, & unumquicq; eorũ quæ fiunt iuſte adminiſtratum, uehementer teneor perpetua admiratione.

In medio duorum animalium, cognoſcêris.

Hoc pleriſque modis à quibuſdã explicatũ eſt. Quidam duo animalia intellexerunt Angelos, & Homines: quidam incorporearum poteſtatum diuinæ gloriæ uicinas Cherubin & Seraphin: alij Iudæos & Babylonios: mihi uero uidetur non animalia, ſed ætas prophetam dixiſſe, præſentem & futuram: quarum medius iudex iuſtus exiſtit.

Cũ appropinquauerint anni, cognoſcêris, cum aduenerit tempus, demonſtraberis.

Progreßione temporis, & rerum editione tuarum prædictionum ueritas oſtendetur.

Cum turbata fuerit anima mea in ira, miſericordiæ recordaberis.

Et correctionibus perturbans animas hominum, miſericordia iterum uſus, tranſit ad cõmoditates afferendas.

Deus à Theman ueniet, & ſanctus de monte umbroſo, & condenſo.

Theman quidam Africũ, quidam Auſtrum interpretati ſunt. Dei, & conſeruatoris noſtri incarnationem præ-

dicit in Bethleem factã, quæ in conſideratione ſitus Hieroſolymitani uergit ad Auſtrum & Africum. Montem umbroſum appellat ipſam Hieruſalem, omni genere gratiarum diffluentem, & nebula inumbratam, & ſub tegmine dei cœli habitatam.

Operuit cœlos uirtus eius, & laudis eius plena eſt terra.

Pſal. 8. a Hoc etiam, *inquit* David, *Domine dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuũ in uniuerſa terra: Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Vnigenitum dei uerbum, cùm humanam carnem ſuſcepit, ignorationis caliginem diſsipauit, & dei notionis radijs homines illuſtrauit, atque omnes docuit, ut cœli & terræ, & uniuerſorum dominus eſſet.*

Et ſplendor eius quaſi lux erit.

Clariſsimam enim edidit lucem, qua orbem terræ illuminauit.

Cornua in manibus eius, & poſuit dilectionem robuſtam fortitudinis ſuæ.

Non modo doctrinæ lumine utens, ueritatem demonſtrauit, ſed etiam ui miraculorum editorum, in admirationem omnem linguam excitauit: quod utrunq; fecit, quoniam acerrime naturam humanam dilexit: id quod
Ioan. 10. b *dominus ipſe dixit in ſacris euangelijs:* Ego ſum paſtor *bonus, bonus paſtor animã ſuam ponit pro ouibus ſuis.*
Ioan. 15 Et, *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Cornua autem uo*cauit potentiam, quoniam hæc ſunt arma animalibus habentibus.*

bentibus. Eiuſmodi *eſt,quod* Dauid *dixit: In te inimicos* Pſal. 44.
noſtros uentilabimus cornu.

Ante faciem eius ibit uerbũ, & egredietur in campum poſt pedes eius.

Opera uerbum antecedit,atque prædicens futura ſic res inducit,ut uerbis ualde conueniant. Quod *uero ait, in campum:quædam exemplaria habent, diſciplinam:& ſignificat,ut deus omnipotens & uerbis & operibus ad diſciplinam hominum & doctrinam uſus fuerit.* Alia *uero habent,campum:& oſtendit,ut cum multa facilitate tanquam in campo accommodato ad curſum equorum res current prophetias ſectantes.*

Stetit & commota eſt terra, aſpexit & diſtabuernnt gentes: contriti ſunt montes uiolentia,tabuerunt colles ſeculi itineris ſempiterni eius.

Ex *omnibus quæ dixit,nos docuit dei incredibilẽ potentiã:qui ut quippiam uult,ſtatim opus factum eſt.* Hoc *ſignificat cùm dixit,Stetit,& cõmota eſt terra: aſpexit, & diſtabuerunt gentes.* Commouet *terram, hominum naturam diſſoluit:montes rumpit,colles ut ceram liquefacit.* Hæc *iſtiuſmodi enim deus omnipotẽs ad commoditatem hominũ facit:iter enim uocat opera.* Atq; *oſtendit ex dictis,quemadmodum crux omnibus hominibus ſalutem conciliauerit, in qua ſtetit dominus* IESVS *Chriſtus, & commouit terram, & montes contorquens diſrupit & perterrefecit genera dæmonum:& in montibus,& collibus templa demolitus eſt.* Hæc *à principio,*

& ante

& ante mundi constitutionem cum approbaſſet, tandem in nouiſſimis diebus compleuit.

Pro laboribus uidi tabernacula Aethiopũ: pauebunt & tabernacula terræ Madian.

At enim poſt ſalutarem paſſionem uidi dæmonum genus abiectum eſſe, qui naturalem Aethiopum colorẽ ſuis ſtudijs referentes, animis hominũ inſidias moliuntur. Etſi uero quis hæc de hominibus intelligere uelit, non à ſcopo aberrabit diuinæ ſcripturæ: nam poſt ſalutarem crucem, & paſſionem, & reſurrectionem domini, ſpirituali gratia cumulatus diuinus apoſtolorum chorus, & Madian tabernacula, & Aethiopum habitationes uidit: & omnem orbem terræ diuina notione redundare fecit.

Nunquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, uel in mari impetus tuus?

Terram, inquit, concutiens domine, & montes conterens, num omnibus iraſceris, & perniciem omnibus hominibus infers? Flumina & mare appellauit gentes.

Qui aſcẽdes ſuper equos tuos, & equitatio tua ſalus, intendens, extendes arcum tuum ſuper ſceptra, dicit dominus.

Planum eſt, te hominum ſalutem procurare, quòd tam crudeliter te agi in crucem ſuſtinueris: quare ſacris apoſtolis tanquam equis quibuſdam uectus, omnibus credentibus ſalutem afferes: contra autem refragantes, armis ad puniendum uteris: inter quos primas partes habent tribus Iſraël, nã ſceptra nominauit tribus. Huic ſimile eſt,

quod

quod dominus Ananiæ dixit de beato Paulo: Vade,*quo= niam uas electionis eſt mihi iſte,ut portet nomen meũ co= ram gentibus,& regibus,& filijs* Iſraël. Quòd *uero ait intendens, extẽdes arcum tuum:permultum conuenit cũ his,quæ à* Dauide *dicuntur*: Intende proſperè,procede, *& regna.*Et *deinceps paulo infrà:Sagittæ tuæ acutæ,po puli ſub te cadent in corda inimicorum regis.* Act.9.c Pſal.44.b

Fluuijs ſcindetur terra.

Quemadmodum enim agricolæ in foſſas deriuantes fluuios,irrigationem terræ machinantur:ſic flumina diui nos apoſtolos,& eos, qui illos conſecuti ſunt,deriuabis & diſtribues,& ſpiritualem gratiã hominibus afferes.

Videbũt & dolebũt,ſiue parturiẽt populi.

*Hoc ipſum duplicem intellectum habet:qui enim cre= diderunt tuam uidentes potẽtiam patentem,tanquã par= turientis doloribus uexabuntur deſiderio uidendi regnũ ſempiternum.*Vel *ſic intelligi poteſt:*Qui *perfidia aſtri= cti ſunt,doloribus mulieris parturientis diſtorquebuntur inuidentes gloriæ tuæ.*

Diſpergens aquas itineris.

Hæc his,quæ modo dicta ſunt,conueniunt:nam diui= næ eius diſciplinæ aquas per diuinos apoſtolos in omnes nationes diſtribuit.

Dedit abyſſus uocẽ ſuam,altitudinẽ phan= taſiæ:eleuatus eſt ſol.

*Perſtitit in comparatione,& ſenſuum conſecutionem ſeruauit.*Nam *fluuios cum ſacros apoſtolos uocauit:ma= re nominat gentes impietatis acerbitate amara conſtri= ctas.*At

ctas. At quemadmodum fluuiorum in mare influentium multus ſonitus & ſtrepitus editur, maritimis fluctibus prohibētibus, & remorantibus ingreßionem eorum, ſic cum apoſtoli gentes peragrarent, & ſalutare præconiū perferrent, turbationes contra eos concitabantur, & ſeditiones inſtruebantur perfidorum contradicentium, & reſtinguere conantium doctrinæ flammam, id quod pla-
Act. 19 *ne nos actorum hiſtoria docet.* Epheſi *enim* Demetrius *argentarius contra apoſtolos excitauit ſeditionem: tum etiam* Corinthi *alij exclamabant,* Qui *orbem terrarum in ſeditiones cōiecerunt, hi hic adſunt.* Hieroſolymis *uero* Iudæi *omnem urbem contra diuinum* Paulum *concitarunt, tandem* Romanis *tradiderunt: atq; eiuſmodi infinita eſt inuenire.*

In lucem iacula tua ibunt, in ſplendore coruſcationis armorum tuorum: in comminatione imminues terram, & in furore detrahes gentes.

His editis, in cōtionatores gentibus abs te miſſos diu per patientiam peccata ſuſtentas, inquit, cum incredibili poteſtate præditus ſis, & omni genere armorum ad puniendum pertinentibus abundes: & ſola minationis ſignificatione omnē terram unà cum incolētibus perdere poßis. Hac *uero diutina patientia uſus es:* Quoniam

Egreſſus es in ſalutem populi tui, ut ſaluares chriſtos tuos.

Hæc his, quæ in ſacris euangelijs dicuntur à conſeruatore noſtro, ſimilia ſunt: Venit *filius hominis in mundū,*
Ioan. 3 *non ut*

non ut iudicet mundũ,ſed ut ſaluetur mũdus per ipſum. Iam uero chriſtos uocat uocatos, & cum fide declarationem euangelij ſuſcipientes,& diuini ſpiritus gratiam aſſecutos.

Miſiſti in caput impiorum mortem, ſuſcitaſti uincula uſque ad collum in finem.

His qui crediderunt,ſalutẽ tuliſti,eos uero,qui prorſus in perfidia remanſerunt,ad mortem dediſti,atq; mortis uinculis aſtrinxiſti.

Diuiſiſti in ſtupore capita potentium,commouebunt in ea:aperient frenos ſuos ſicut comedens pauper in abſconſo.

Poteſtate tua palam hominibus uniuerſis facta,qui magnos magiſtratus gerunt,in tanto timore erunt, ut non libere,ſed occulte & clàm contraria loquantur:quos rite quis cum paupere quopiam compararet,non audenti propalam cibum comedere, ſed intra os clauſum hunc conficienti.

Et ſuperduxiſti in mari equos conturbantes aquas multas.

Supra fluuiorum in mare influentiũ tempeſtatem, & fluctuum colluctationem dixit fore. Hoc uero loco,quos *fluuios appellauit,equos nominat. Cum apoſtoli gentes obirent,procellæ primo exortæ ſunt,poſt uero has tranquillitas maxima excepit.* Hoc etiam CHRISTVS *in ſacris euangelijs dixit:* Non ueni *pacem mittere,ſed gladium:ueni enim ſeparare hominem à proxime coniuncto ſibi,& filium à patre ſuo,& filiam à matre ſua,& nurum à* Matth.10.d

rum à ſocru ſua, quòd cõcorditer impietatem amplexati ſunt. Pulchra diuiſione diſſoluit malam cõſenſionem, & poſt laudatam diſſenſionẽ, pietatis conuenientiã molitur.

Cuſtodiui, & extimuit cor meũ à uoce orationis labiorum meorũ: & ingreſſus eſt tremor in oſſa mea, & ſubter me cõturbata eſt fortitudo mea.

Cum propheta ſecum reputaret, quanta mala in Iudæos non credentes incumbent, gentibus credẽtibus miſericordia, in ſuos contribules commotus, ſe tremere & timere dixit ante dictas in formam orationis prædictiones. Sed tamen, inquit, dolorem meum conſolatur, quòd illarum calamitatum ipſe ſpectator non ero.

Requieſcã in die tribulationis meæ, ut aſcẽdam ad populũ peregrinationis meæ: quia ficus nõ afferet fructũ, & non erũt germina in uineis: mẽtietur opus oliuæ, & campi nõ facient eſcas: defecerunt eò quòd comederent oues, & non ſunt boues in prę ſepibus.

Ante euentum prædictionum uita exceſſero. Non, inquit, ficuum infœcunditatem uidebo, non oliuæ ſterilitatem, non uineam racemis deſtitutam, neq; campos ſpicis uacuos, neq; pecora fame corrupta. Vnumquidq; ex his tropice dictum eſt: Nam ficum Hieruſalem appellauit, ſic enim intelligere per ſimilitudinem nos docuit CHRISTVS, *cum ficum ſterilem plantator excindere uoluiſſet, agricola paululum temporis dari rogauit, ut ea diligenter curata fructũ afferret, aut radicitus extirparetur.*

Lucæ 13.b

Vineam

Vineam autem ſæpenumero diuina ſcriptura populum nominauit :& ,ut alia teſtimonia relinquam, per Eſaiam deus inquit : Vinea autem domini exercituum domus Iſraël eſt: & domus uiri Iuda nouella plantatio dilectiſſima. Expectaui ut faceret iudicium, & fecit iniquitatem, & non iudicium,ſed clamorem. Cæterum oliuam ſterilē Phariſæos,& Saducæos,ſi quis dicet,non errabit : qui iuſtitiæ nomine ſeſe efferentes,ab huius fructibus erant inopes. Quòd autem oliua in ſimilitudinem iuſtorum adducatur,ipſe Dauid teſtis eſt: Ego autem ſicut oliua fructifera in domo dei,ſperaui in miſericordia dei in æternum. Iam uero campos infructuoſos uocat ſub his ſtipendia faciētes,in quos etiā Hieremias uociferatur: Nouate uobis nouale,& nolite ſerere ſuper ſpinas.Et uero oues uocat ſubditos,quibus famem minatur. Ecce dies ueniunt, dixit dominus deus,& emittam famem ſuper terram, non famem panis,neq; ſitim aquæ : ſed famem audiendi uerbum domini.Boues uero non exiſtentes in præſepibus, ſacerdotes dicit : quorum altaria olim percelebria, deſerta remanſerunt:nam quemadmodum boues arant terram, ſic populi animas ſacerdotes excolunt , tanquam paſtum ab eo accipientes ea,quæ altaribus ueluti præſepibus afferūtur:de quibus etiam Paulus inquit: Non alligabis os boui trituranti.Itemq;:Qui altari deſeruiunt, cum altari participant.Verum hi quidem in eiuſmodi calamitates abijcientur.

Eſa.5.b

Pſal.51

Hiere.4.a

Amos 8.d

1.Cor.9.b

Ego autem in domino exultabo, gaudebo ſuper deo ſalutari meo: dominus deus fortitudo mea, & ponet pedes meos ſicut cerui,

ſuper excelſa imponet me,ut uincã in cantico eius.

Tametſi propter illos mœſtitia et timore oppletus fui, tamen ob dei mei gloriam omnibus hominibus oſtendendam exulto & gaudeo: nam confirmabit naturæ meæ infirmitatem, & tanquam ceruum me præparabit ad ſerpẽtes, & ſcorpios conculcandos ſpiritus nequitiæ: quoad ad uirtutis ſummum perueniens uictricem laudationem cantabo conſeruatori & creatori. Nec uero ignoro omnem precationem Habacuc hiſtorice explanantes de reditu à Babylone dixiſſe prophetam hæc prænunciaſſe. Sin autem quis tropice, & per translationem aduerſus illos hæc prædicta fuiſſe uult, non cõtendam: nam & meis explanationibus hæc intelligentia conuenit. Siquidem typus uere germanus nouorum uetera abſurdum putaui. Vbi ueritas uincit: & umbra à corpore occultatur, in aliã prophetiam incurrere nihil penitus cum explanatione conuenientem. Si quis uero accurate noſcere ſtudet, perſcrutetur prophetiam, & uidebit eius plurima nequaquã cum typis congruentia: ſed de his ut quiſque uolet, iudicet. Ego autem lectores admoneo, ut ex enarrationibus utilitatem percipiant, & diuino adiumento nixi, curſum perficiant, & uictrices coronas expetant, quarum dominus IESVS CHRISTVS *ſuppeditator: cui conuenit omnis gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

FINIS PROPH. HABACVC.

ARGVMENTVM IN PROphetiam diui Sophoniæ.

POſt Ezechiam regem, pium, & dei ſtudioſum, eius filius Manaſſes regnum adeptus, cum in offenſionẽ extremam impietatis prolapſus eſt, tum etiam populũ in legis præuaricationem, & idolorum cultum impulit. Huius uero filius Amon puſillum temporis regnauit, & quidem patris impietatem acerrime ſecutus eſt. Veruntamen non illius pœnitentiam æmulatus eſt, ſed ſimiliter ut pater ad omne genus nequitiæ populum erudiuit, & exercuit. Ex hoc natus perbeatus Ioſias, uiam his ex diametro contrariam ingreſſus, in omni aduerſus deum pietate, & uirtute uerſatus eſt, ac ſimul erga deum obſeruantiam omnibus rebus antetulit. Sub hoc prophetiam hanc fecit Sophonias: & diuiniſſimus Hieremias decimo tertio anno regni huius prophetiam docere incepit. Iam uero prædicit hic admirabilis propheta, quæ urbi Hieruſalem euentura ſint, & tribui Iuda, atq; etiam ipſis finitimis exteris nationibus funeſta prænunciat: & Aſſyrijs ultimam cladem præmonſtrat, deinde populi reuocationem, & omnibus gentibus poſt dominicam incarnationem futuram ſalutem præſignificat. Hoc in ſumma prophetiæ argumentũ eſt: ac uero prædictionem ſic exorditur.

D. THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM SOPHONIAM.

VERBVM domini, quod factũ eſt ad Sophoniam filiũ Chuſi, filij Godoliæ, filij Amariæ, filij Ezechiæ in diebus Ioſiæ filij Amon regis Iuda. Defectione deficiāt omnia à facie terræ, dicit dominus. Deficiat homo, & iumenta: deficiant uolatilia cœli, & piſces maris; & infirmabuntur impij, & auferam iniquos à facie terræ, dicit dominus.

BESTIARVM *genera hominum cauſa, & in eorum uſus neceſſarios procreata propter hominum impietatē, & iniquitatē delebo. Nam quemadmodũ in horũ gratiam & obſequium uolatilia, & aquatilia, & iumenta feci: ſic etiā ſimul cũ ipſis ea perdā. Superuacaneus enim eſt horum uſus, cũ nō amplius exiſtunt, qui his fruantur: ac docens quibus infenſus ſit, & quibus iraſcatur, infert.* Et extendam manũ meā ſuper Iudam, & ſuper omneis, qui habitant Hieruſalem: & auferam de loco hoc nomina Baalim, & nomina ſacerdotum cũ ſacerdotibus: & eos qui adorant ſuper tecta militiam cœli.

Enumeratio peccatorum declarauit punitionis æquitatem

tem. Humanitatis enim & miſericordiæ punitio plena eſt: nam ab errore liberationem promittit: & non modò in idola obſequium, & cultum obliuione obrutum iri, ſed ipſum quoq; nomen eorũ. Militiam uero cœli appellauit ordinem, quẽ in cœlo luminaria tenent: his enim ſuper tecta ſacrificia adhibebant, ea accuratius uidere expetentes.

Et eos qui iurãt in domino, & qui iurant in Melchon: eos qui declinant à domino, & qui non requirunt dominum: & qui non retinent dominum.

Forſitan quiſpiam quærat, quamobrẽ per aliũ prophetam auferre Baalim ex ore iubet, & iurare: Viuit dominus in ueritate. Hoc aũt loco punitionẽ minatur iurantibus in domino. Sed in promptu paulopoſt eſt ſolutio: Qui iurãt, inquit, in domino: & qui iurant in Melchon. Idolum aũt Ammonitarũ hoc fuit: cũ ut in alijs prophetis inuenimus, tum in tertio Regnorum lib. Colebat, inquit, Salomon Aſtarcten reginam Sidoniorum, & Melchon idolũ Ammonitarum. Quare æquè minatur punitionem his, qui iurant in deo uero, & domino, & his qui in idolis iurant. Itaq; cõueniunt inter ſe prophetiæ. Etenim in illa dicit, auferes Baalim ex ore tuo, & iurabis, Viuit dominus in ueritate. Et hic reprehendit eos, qui deum ſe colere ſimulant. Cum ita funeſta, & doloris plena minatus eſt, tempe rat minas conſolatione, ne deſperantes ſalutem, in maliciam acerbiorem prolabantur.

Oſee 4. Hiere. 4. a 3. Reg. 11. a

Timete à facie domini dei, quia iuxta eſt dies domini: quia præparauit dominus uicti-

mam ſuam ſanctificauit uocatos ſuos.

Sermo propheticus ſæpenumero uictimam uocat iniquorum cædem, idq́; cum in alijs prophetis eſt inuenire, tum etiam in Ezechiele: Vocatos autem appellat hoſtes. Cæterum ſanctificauit, pro ſeparauit, poſuit: ſic etiam per Eſaiam inquit: Sanctificati ſunt: hoc eſt, in hoc ſeparati: quoniam ſanctum uere ſeparatum eſt, & ſeiunctũ ab impuris: tum ad punitionem ſeparatos, ut à deo omnipotẽti ſeparatos ſanctificatos uocat. Sic etiam uictimam per abuſum nominauit: Sic etiam anathema duplicem intelligentiam habet: nam non ſolum id, quod deo dedicatũ eſt, appellatur, ſed etiam abalienatum, & ſeparatum à ſuis.

Et erit in die hoſtiæ domini, & ulciſcar ſuper principes, & ſuper domũ regis, & ſuper omnes, qui induti ſunt ueſtimẽtis alienis: & ulciſcar ſuper omnes manifeſte, qui ſunt in ueſtibulis in die illa, qui compleuit domum domini dei ſui impietate & dolo.

Cum in diebus Ioſiæ regis pij, punitionis iudicium conſtitueretur, & exerceretur, & rex nulli obnoxius eſſet crimini, & illius filij, qui in ſceleribus uerſati fuiſſent, pœnas dediſſent eorum quæ admiſiſſent, propterea nõ dixit, Vlciſcar ſuper regem: ſed, ſuper domum regis, & ſuper principes. Veſtimenta aliena quidam ex latrocinio & rapinĩs parta eſſe dixerunt, quidam ad ſummam libidinẽ cõfecta, etenim in peccatis uiri uiuentes mulierum ueſtimẽta induũt, & mulieres pariter libidini innutritæ, uirorũ ueſtiunt. Mihi uero aliud ſermo hic deſignare uidetur: nam

lex

lex uetat ueſtimenta ex lino & lana contexta. Iam uero Deuter. 22
qui diuitijs ſeſe efferrent, & delitijs diffluerent, uериſimile eſt finitimorum ueſtes imitatos fuiſſe, & in locum ueſtimentorum ex lino confectorũ, ex purpura ornatũ, elaboratum, & artificioſum induiſſe, id quod cõtra traditionẽ legis diuinæ fuit. Minatur etiã his, qui cũ impietate & dolo in templum dei ingrediuntur. Per dolũ uero innuit eos tanquam indumentum & perſonam habuiſſe pietatem: clam uero idolorum amplexos fuiſſe cultũ. Propter has, inquit, ueſtras iniquitates.

Et erit in illa die, dicit dominus, uox clamoris de porta compũgentiũ, & ululatus à ſecunda, & contritio magna à collibus.

Cum hoſtes murũ perruperint, & portas aperuerint, clamorem edentes, & uociferantes, ad ſecundum murum perfugietis: ſed tamen nihilo ſecius & illius porta hoſtibus patefacta, ululantes interficiemini: & tametſi quidam ex uobis montiũ faſtigia occupauerint, in domos'ue altas aſcenderint, tamen perdentur.

Plangite qui habitatis conciſſam, quia aſſimilatus eſt omnis populus Chanaan, diſperierunt omnes, qui erecti ſunt argento.

Conciſſam appellauit Hieruſalem, à calamitatibus, quæ ei euenerunt, & adhortatur ad eius luctum ſpoliatæ habitatoribus. Nam cum Chananæorum impietatem imitati fuiſſent: quemadmodũ Chananæi funditus perierunt, & eorum diuitiæ nihil eos adiuuerunt.

Et erit, in die illa ſcrutabor Hieruſalem cũ lucerna.

Nullus ex his, qui maleficij conuicti ſunt, & rei peractí, euadet quin mulctetur, eos omneis interficiendos tradam. Hoc uero tropice, & per translationē poſuit, ex metaphora eorum, qui lucerna utuntur ad rerum perditarū inquiſitionem, non prius diſcedentes, quàm inuenerint.

Et ulciſçar ſuper uiros qui contemnunt cuſtodias ſuas.

Cuſtodias, legitima dicit, quæ lex cuſtodire iuſsit.

Et eos q dicūt in cordibus ſuis, nō faciet bene dn̄s, & non faciet male: & erit fortitudo eorꝫ in rapinā, & domus eorꝫ diſsipabūtur.

Tollētes prouidentiā hoc loco damnat, & eos, qui, ut caſus fert, res accidere dicere audent, & deū omnipotentem, neq; beneficum eſſe, neq; punire: quibus rapinā minatur, & domorū demolitionē, et fructuū ſterilitatē intētat.

Et ædificabunt domos, & non habitabunt in eis: & plantabunt uineas, & non bibent uinum earum.

Et ne moram interponi, & prorogari ultionem arbitrarentur, ſubiecit,

Quia iuxta eſt dies domini magnus, iuxtà & uelox nimis.

Magnam eam dixit, quoniam non tantum ex quadam parte ultionem afferet, ſed uniuerſam punitionē inuehet. Deinde ut acerrimum timorem inijciat audientibus, de ea die explicat, quæ conſequuntur deinceps:

Vox diei domini amara, & dura poſita eſt fortis: dies iræ, tribulationis, & neceſsitatis:

dies

dies miſeriæ, & perditionis: dies tenebrarũ, & turbinis: dies nebulæ, & caliginis: dies turbæ, & clamoris ſuper ciuitates munitas, & ſuper angulos excelſos.

Angulos excelſos, turres dicit: tubas uero, & clamores, hoſtium impetum: caliginem, nebulam, & tenebras, malorum acceßionem & impetum: quæ cum aduenerint, nec ſol lucidus erit uidentibus, neq; dies clara, ſed omnia caliginis plena uidebuntur: idq; docet, cùm adiecit,

Et tribulabo homines, & ambulabunt ut cæci, quia domino peccauerunt: & effundet ſanguinem eorum, ſicut puluerem: & carnes eorum, ſicut ſtercus boum.

Hoc eſt, nulla iuſta ei fient, neq; humationẽ aſſequẽtur.

Et argentum eorum, & aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ dñi: & in igne zeli eius conſumetur omnis terra, quia conſummationem & feſtinationem faciet ſuper omnes habitantes terram.

Diuitibus, inquit, diuitiæ inutiles erunt, nam non malorum liberationem diuitijs aſſequẽtur, ſed ira dei, tanquam igne quodam conſumentur, quæ in hac terra habitantibus expeditam perniciem afferet. Vt uero ſic minatus eſt acerba, eos ad pœnitentiam adhortatur.

CAP. II.

CONgregamini, & colligamini gens ineruditа, antequam ſitis ſicut flos pertranſiens diem, antequam ueniat ira domini

ſuper uos.

Quidam locum non intelligentes, pro colligamini, cõprecamini poſuerunt: ueruntamen plurima ex exemplaribus, colligamini habent. Iſta uero deſignant per pharmaca & uincula medicinã tropice intellectam. Hoc enim etiam *apud Eſaiam reperire eſt, cum difficultatem curandorum*

Eſa.1. *uulnerum Iudæorum oſtendit: Non eſt malagma imponere, neq; oleum, neq; alligaturas: colligamini, inquit, pœnitentiæ remedijs, & uinculis, ô bonorũ rudes, & imperiti, & præoccupate faciem eius in cõfeßione: ne quẽadmodũ uerni flores defluatis, et decidatis diuina ira uos impetẽte.*

Quærite dominum omnes humiles terræ.

Aſpicite, inquit, in naturæ uilitatem, & in limũ progenitorem, & fictorẽ inquirite, qui tot, & tantis bonis uos redundare & diffluere fecit. Poſtea quæſtionæ dei rationem explicat, & intellectum:

Iudicium operamini, & iuſtitiam quærite: quærite manſuetudinem & reſpondete ea.

In recto, & iuſtitia curas & operas ponite: mãſuetum uiuendi genus, & temperatũ amplectimini: & conſtituite hæc ad extremum perſequi. Hoc explanauit, *cum dixit: Reſpondete ea. Deinde horum fructum oſtendit.*

Vt protegamini in die iræ domini, quia Gaza direpta erit, & Aſcalon in deſertum, & Azotus in meridie proijcietur, & Accaron eradicabitur.

Si enim uos reſipiſcatis, ſalutem aſſequemini: exteræ uero urbes prædicta ſuſtinebunt.

Væ qui

Væ qui habitatis funiculum maris, aduenæ Cretenſiũ: uerbũ dñi ſup uos Chanaan, terra Allophylorꝝ: & perdã uos de habitatiõe, & erit Creta paſcua gregum, & ouile pecorũ.

Funiculum maris regionem maritimã uocat: nã diuina ſcriptura funiculũ appellat diuiſionem ſortis, à dimentienda terra funiculo, & à diſtribuendo cuiq; conuenientem portionem. Cum igitur deus Allophylos genus ſuũ ducẽtes ex Chanaan in maritima regione reliquiſſet, & tanquam ſortem quandam eam terram hic diſtribuiſſet, funiculum maris eos appellauit. Aduenas Cretenſiũ, pro colonos, poſuit. Vero proximũ nimirũ eſt, quoſdã à Creta ueniſſe, & in urbibus maritimis cõſediſſe. Itaq; & Chanaan, & funiculũ maris, & Cretã, & aduenas Cretenſiũ, loca maritima Palæſtinos appellauit, q̃bus uaſtitatẽ minatus eſt.

Et erit funiculus maris his, q reliqui ſunt de domo Iuda: ſuper ipſos paſcẽtur in domibus Aſcalonis: poſt meridiem diuertent à facie filiorꝝ Iuda: quia uiſitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eorum.

His poſt reditum finis allatus eſt. Etenim in libris Machabæorum inuenimus Ionatham, & Simonem Gazam, & Aſcalonem, & Ptolemaida ui cepiſſe, & ſub ſuam poteſtatem redegiſſe. Poſt uero conſeruatoris noſtri aſcenſionem prophetiæ abſolutionem & finem probabiliorem & exactiorem uidere eſt, & poſt apoſtolorum declarationem: hi enim ex Iudæa profecti poſt meridiem, in has urbes diuerterunt: hoc eſt, ante conſummationem

ueſpere

ueſpere, cùm deus omnipotens gentes uiſitaßet, & eas acerba ſeruitute & captiuitate liberaſſet. Inde cōtra Moabitas, & Ammanitas fert calculum: hi enim cognatione populum Iſraël attingentes, & ex Lot ſtirpem generis ſui ducētes, delectabantur malis, in Iudæos incurrentibus & in deum omnipotentem conuicia iaciebant, quòd Iudæis nullam opem porrigeret: Idcirco deus ait,

Audiui opprobrium Moab: & cōtumelias filiorū Ammon: in quibus exprobrauerunt populo meo, & magnificati ſunt ſuper terminos meos. Propterea uiuo ego, dicit dn̄s uirtutum, deus Iſraël, quia Moab ſicut Sodoma erit, & filij Ammon quaſi Gomorra: & Damaſcus derelicta, quaſi aceruus areę, & diſſipata uſq; in ſempiternū: & q reliqui fuerint de populo meo, diripient eos, & reſidui gentis meę poſſidebunt eos: hoc erit eis pro cōtumelia ſua, qa exprobrauerūt & magnifacti ſunt ſuper dominum omnipotentem.

Moabitæ & Ammonitæ habuerunt etiā reges, & Damaſcus totius Syriæ regnū tenuit, ſed hæc omnia Babylonij deleuerunt: Solis autem Iudæis deus omnipotens per Cyrum Perſam reditum donauit. Itaq; redierūt rurſus, et priſtinum principatum recuperarūt, atq; omnes has gentes in metum adduxerunt, & illarū poſſeßiones obtinuerunt: illi uero his obſiſtere non potuerunt. Quamobrem diuinus propheta prædicit, Moabitas & Ammonitas funditus uaſtatū iri: Damaſcum uero aceruo areæ derelicto, compa

comparatum iri. Hæc in bello, quod eis intulerũt Chaldæi, ſuſtinuerũt: ac dicit, Damaſcum in ſempiternũ diſsipatum fore, quòd uſq; ab illo tẽpore, in poſterũ tempus regnandi principatum perdiderit, & nõ amplius gẽtibus imperauerit: ſed uectigalis facta fuerit regnãtibus Babylonijs, & Perſis, & Macedonibus: & hoc tempore Romanis. Sed tamen diligẽtius hæc prophetia per ſacros apoſtolos accepit finem, & per eos, qui apoſtolos conſecuti ſunt. Etenim hos diuinus apoſtolus reliquias appellauit, ac poſuit palam exclamantem prophetiam: Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Atq; prophetiam explanans, inquit: Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ ſecundum electionem gratiæ dei ſaluæ fient. Hoc etiam dominus per diuinum prophetam inquit: Et reſidui gentis meæ poſsidebunt eos. Poſtea planius interpretatur:

Rom. 9. f
Rom. 11. a

Manifeſtus erit dominus ſuper eos, & diſperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum ſinguli de loco ſuo, omnes inſulæ gentium.

Hæc non recipiunt Iudæorum impudentem tergiuerſationem, ſi nimirum dicant poſt à Babylone reuerſionẽ multas gentes, quæ in deum omnipotentem crediderunt, in ſacro templo Hieroſolymitano debitum cultum præſtitiſſe, mendacij conuincentur aperte: nam propheticus ſermo dicit, quòd adorabunt eum ſinguli de loco ſuo. Hæc uero non in lege, ſed in euangelica doctrina facta ſunt: nam lex quidem omnes in unum illud templum congregauit

gregauit: Dominus autem in euangelijs ad Samaritanam
Ioan. 4. c *dixit: Mulier crede mihi, quia ueniet hora, quando neque in monte hoc, neq; in Hieroſolymis adorabitis patrem. Hoc etiam diuinus Sophonias exclamat: Manifeſtus erit dominus ſuper eos: hoc eſt, prædictos omnes Allophylos, Palæſtinos, Moabitas, Ammanitas, Damaſcenos, cæteraſq; gentes: & diſperdet omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum ſinguli de loco ſuo, omnes inſulæ gentium. Nec enim ſolum urbes, quæ ſunt in continenti, aut maritimæ, ſed etiam eæ, quæ ſunt mari circunfuſæ adorabunt. Ad hæc adijcit:*

Et uos Aethiopes uulnerati gladio meo eritis.

Hæc uero oratio declarat dæmonum cateruas ſalutaris crucis impetu diſsipatas, & homines atratam, & pullam animan geſtantes, & deo aduerſarios, diuina plaga uulneratos. Poſtquam de ſalute gentium uaticinatus eſt, ad hiſtoriam perſequendam uertit ſermonem, atq; Aſſyrijs perniciem minatur: nondum enim Niniue pœnas dederat.

Et extendam manũ meam ſuper Aquilonẽ: & perdam Aſſyrium, & ponam Niniuen in ſolitudinem, & in aquoſam, quaſi deſertũ: & paſcentur in medio eius greges, & omnes beſtiæ terrę: & chamęleotes, & heritij in prę ſepibus eius cubabunt, & beſtiæ clamabunt in foueis ſuis, & corui in portis eius, quia ce drus altitudo eius.

Omnia antedicta uaſtitatis ſigna ſunt, gregũ paſtiones,

& mul

& multiplicium animalium habitationes, & coruorũ nidi. Sed hæc omnia, ĩquit, perpetietur propter animi tumorẽ, & faſtũ. Nam cedro *ſimilis exiſtit altitudo animi eius elati.* Deinde hoc explanatius *enarrans propheta, infert,*

Hæc eſt ciuitas malis dedita.

Hoc eſt, omnem urbem, & regnum puſillum, & uile arbitratur, præ animi elatione.

Quæ habitat in ſpe, quæ dicit in corde ſuo: Ego ſum: & non eſt poſt me amplius.

Quæ habitat in ſpe, quæ dicit in corde ſuo &c. Quæ nihil triſte & acerbum ſe perpeſſuram aliquando arbitratur. Poſtea *per diſsimulationem deridens, inquit,*

Quomodo facta eſt in ſolitudinem, paſcua beſtiarum: omnis qui tranſit per eam ſibilabit, & mouebit manus ſuas.

Pleriq; hominum in his acerbis, quæ præter ſpem accidunt, ſoliti ſunt & ſibilare, & manus mouere. Cum ita de Niniue *prædixit, ad* Hieruſalem *orationem conuertit.*

CAP. III.

O Illuſtris & redempta ciuitas, columba non audiuit uocem.

Lamentis certe & lachrymis digna urbs, quæ cum diuitijs redundaret, præclara, & percelebris fuit: quæ ſæpe à deo omnipotente ſalutem aſſecuta fuit, & ſpiritualibus donis diffluxit. Aut enim hoc per columbam prophetam deſignare arbitror, aut urbis ornatum & pulchritudinem: etenim animal hoc formoſum eſt. Et *uero proximum eſt hoc innui, quoniam quemadmodum columba in domi*-

bus

bus ſeparatis libenter conſidet, ſic cum Hieruſalem inco- læ pietatem coleretis, in templo mihi conſecrato aßidebatis. Poſt explicat delicta ac primum, ut non admouerit aurem, cum inquit: Non *audiuit uocem. Deinde inſcitiam rudem, cum dixit,*

Non ſuſcepit diſciplinam.

Poſt hæc diffidentiam, dum dicit,

In domino non eſt confiſa, & ad dominum ſuum non appropinquauit.

Deinde principum feritatem explicat,

Principes eius in ea ueluti rugiẽtes leones.

Tum oſtendit iudicum iniquitatem & uiolentiam.

Iudices eius ſicut lupi Arabiæ.

Itemq́; diuinatorum mendacia, & impietatem, cũ ait:

Prophetæ eius portantes ſpiritum, uiri contemptores.

Prophetas falſos appellat. Poſtremo ſacerdotum impietatem, & ſordes proponit,

Sacerdotes eius polluunt ſancta, & impie agunt in legem: dominus autẽ iuſtus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Atqui, inquit, cum hæc omnia in ea perpetrentur, dominus iuſtus in medio eius, & non faciet iniquitatem.

Mane, mane iudicium ſuum dabit in luce, & non eſt abſcõditus, & neſcit iniquitatem in exactione, nec iniuſtitiam in ſempiternum.

Proxime, inquit, ſumet pœnas de his, qui iſtiuſmodi adm-

miſerunt

miſerunt mala:nam per Mane,mane,celeritatē demonſtrauit. Quòd uero ait, In luce:hoc eſt,propalam,& non occulte hæc,inquit,conficiet,ut iniquitatis audaciam perdat: & non in ſempiternum eam regnare ſinat.

In corruptione detraxi ſuperbos, diſſipati ſunt anguli eorum,deſtruxi uias eorum, ut penitus non tranſeant: defecerunt ciuitates eorum,eo quòd nullus ſubſiſteret, neq; habitaret. Dixi,ueruntamen timebitis me, & ſuſcipietis diſciplinam, & non peribitis de oculis eius in omnibus,in quibus ultus ſum ſuper eam.

Vt ſubſtructiones ædificiorum anguli colligant,perinde res ſecundæ principatus firmant,& ſtabiliunt,ſuperbientes in perniciem tradēdo,eorum altitudinē ad terram abijciam, ut nulla eorū memoria peruentura ſit ad poſteros:& eorū urbes ſolitudinū uaſtitati funditus dabo. Vbi has minas intentauit,miſericors,admonet & cōſulit,ut ab antedictis timeant,& neceſſariam diſciplinā accipiant,& perniciem fugiant eorū,quæ minationibus intētauit,quam perniciē iniquitas genuit,alioqui nulla mora me tardabit, nec differet,quin quàm mox ſumā ſupplicilū:quare inquit, Præparare,conſurge diluculo.

Hoc eſt,quàm mox ea quæ pertinent ad pœnitentiam obeas,atq; profitearis.

Diſperierunt omnes racemi eorum.

Aſſyrios quorum multitudinem pro foribus tuis confeci,ne timeas,quoniam racemulos eorum,hoc eſt,eos qui

eam cladem effugerunt, tradam Babylonijs.

Propterea expecta me, dicit dominus, in die reſurrectionis meæ in teſtimonium: quia iudicium meum in congregationes gentium, ut ſuſcipiam reges, ut effundam ſuper eos iram meam omnẽ, iram furoris, quia in igne zeli mei conſumetur omnis terra.

Ne exiſtimes, inquit, me non curare res humanas, quin expecta, & uidebis me exurgere, & iuſte iudicare, & iniqua regna delere, et zelo meo, tanquam igne quodam, omnem orbem terræ expiare à nefarijs ſceleribus: atque hoc dilucidius enucleans, addidit:

Quia tunc conuertam ſuper populos linguam in generationem eius, ut inuocent omnes nomen domini, ut ſeruiant ei ſub iugo uno.

Hoc magis perſpicue Aquila & Theodotio conuerterunt, τότε στρέψω πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς χεῖλος ἐκλελεγμένον: Tunc uertam ad omnes populos labium electum. Symmachus uero, τότε μεταστρέψω ἐν τοῖς λαοῖς χεῖλος καθαρόν: Tunc conuertam in populos labium candidum & mundum. Mundum os eſt, nominare deum, non deos. Eius etiam modi per Eſaiam dixit deus:
Eſa. 22. a *Linguæ balbutientium cito diſcent loqui pacem. Itemq́;,*
Eſa. 35. b *Aperta erit lingua mutorum. Itaq; linguas ad multitudinẽ deorum eruditas conuertet, & electas & mundas faciet: ita fiet, ut omnes inuocent nomen domini, & ſeruiant ei omnes gentes ſub iugo uno.*

De finibus fluminum Aethiopiæ ſuſcipiam filios diſperſorum mihi ſupplicantes, afferent uictimas mihi.

Cum in extremis terris habitantes diſciplinam, præconium à me diſperſorum acceperint, laudis uictimas mihi afferent. Sic enim etiam Symmachus interpretatus eſt, περάθεν ποταμῶν αἰθιοπίας ἱκετεύοντά με τέκνα τῶν διεσκορπισμένων ὑπ' ἐμοῦ ἐνέγκωσι δῶρον ἐμοί. *A' finibus fluuiorum Aethiopiæ ſupplicantes mihi filij diſperſorum meorum deferent munus mihi. Filij procreati ab his præconibus pietatis, quos in omnes gentes diſperſi, ſpiritualia mihi dona afferent.*

In die illa nõ confunderis ex omnibus adinuentionibus tuis, quibus impie egiſti in me, quia tunc auferam à te detractionem cõtumeliæ tuæ, & ultrà nõ adijcies, ut magnifeceris ſuper montem ſanctum meum.

Cum hæc fient, & gentes ſalute perfruētur, uos etiã, qui incolitis Hieruſalem per fidem ſalutem ſuſcipientes, priori impietate expediemini, & liberabimini. Nec uero in futurum mea præcepta contemnetis, nihilq́; magnum uobis arrogabitis, propter uetus templum: atque aperte præſignificat, ut non omnes euangelicam doctrinam recepturi eſſent.

Et relinquam in te populum manſuetũ, & humilem: & reuerebũtur nomẽ dñi qui fuerint reliqui de Iſraël: & nõ faciẽt iniquitatẽ, & non loquentur uana, & non inuenietur in

eo lingua doloſa:quoniam ipſi paſcentur & accubabunt:& nō erit,qui exterreat eos.

Hæc nobis aperte chorum apoſtolicum declarāt,quem
Matt.5.a *dominus beatum iudicans,dixit:Beati mites,quoniam ipſi*
Matt.11.d *poßidebunt terram.Itemq;:Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde,& inuenietis requiē animabus ueſtris. Hunc perbeatus Sophonias populum manſuetum,& humilem appellat:Iſraëliticus uero non eiuſmodi eſt,ſed po*
Eſa.48.a *pulus ſtultus, & inſipiens. Et apud alium prophetam: Neruus ferreus ceruix tua,& frons tua ærea. Ab iniquitate liberos uocat dolo linguam liberatam habentes.Itaq; cum pro malo,& temerario,& impio iſtiuſmodi populum acceperis,*

Gaude filia Sion:prædica filia Hieruſalem: exulta & delectare de toto corde tuo filia Hieruſalem: abſtulit dominus iniquitates tuas: redemit te de manu inimicorum tuorum:rex iſraēl dominus in medio tui,non uidebis mala ultrà.

Ab idolis deus te expiauit,& ſeruitute dæmonum abalienatorum liberauit.

In tempore illo,dicet dominus Hieruſalem: Confide Sion, nō diſſoluantur manus tuæ: dominus deus tuus in te fortis ſaluabit te: adducet ſuper te, & innouabit te in charitate ſua,& lętabitur in te,in delectatiōe, quaſi in die ſolēni,& cōgregabo confractos tuos.

Non ignoro quoſdam hæc ipſa ad reditū ex Babylone,

& ad

& ad renouationem Hieruſalem accepiſſe, quibus nõ repugno: q; non ab his, quæ tum geſta fuere, diſſentiat prophetia. Sed accommodatior exitus reperiri poteſt, poſt cõ ſeruatoris noſtri incarnationem. Si quidẽ tum lauacri regeneratione contritos corde ſanos fecit, tum humanã conditionem inſtaurauit, cum eo uſq; nos dilexit, ut animam ſuam dederit pro nobis. Maiorem, inquit, hac dilectionem Ioan.15.
nemo habet, quàm ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Itemq;: Sic deus dilexit mundum, ut filium ſuũ unigenitum daret: ut omnis qui credit in eũ, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Ioan.3.b
Poſtea minatur his, qui tum cõuitijs & maledictis Hieruſalem aſperſiſſent, & his etiam qui poſtea contra declaratores ueritatis hoc ipſum attentant: duplex enim eſt prophetia.

Væ qui accepit ſuper eam opprobrium: ecce ego faciam in te propter me, in tempore illo & ſaluabo expreſſam: & repulſam ſuſcipiam, & ponã eos in gloriã: & nominatos in omni terra: & cõfundentur in omni tẽpore illo, quando bene uobis fecero: & in tempore cum ſuſcepero uos: quia dabo uos nominatos: & in gloriam in cunctis populis terræ, quando conuertero captiuitatẽ ueſtram coram uobis, dicit dominus.

Hominum ſalus ex ſola dei miſericordia pendet, neque enim hanc adipiſcimur præmium & mercedẽ iuſtitiæ, ſed dei bonitatis donum eſt: quamobrem dominus ait, Propter me & ſaluabo, & ſuſcipiam, & abalienatam, & reiectam

mihi uindicabo, & illuſtrem eam oſtendam, & gloria florentem reddam, & infamiam quæ illi antea inuſta fuit, eluam. Itemq́;:*Pro captiuis & ſeruis, liberos & domeſticos meos uos efficiam.* Hæc *autem ut dixi his, tum, cum reuertiſſent ex* Babylone *donauit: & poſtea omnibus hominibus gratificatus eſt.* Nam *olim diabolo ſeruientes, acerba illa captiuitate liberati, & in obliuionem erroris multorum deorum adducti, nos deo aſſeruimus, & adiunximus,*
Eph. 2. *nominati & illuſtres, iuxta prophetiam, apud Græcos &* Barbaros *facti: & qui olim longe eramus, prope facti ſumus, ſecundum diuinum apoſtolum.* Itaq; *apoſtolicis ad-*
Gal. 4. d *monitis adhæreſcendum nobis eſt, aperte clamantibus: Libertate, qua nos* CHRISTVS *liberauit, ſtate: & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Sic enim dominatu ſæui tyranni liberabimur, & dominum noſtrum obſeruantes, regnum cœlorum aſſequemur benignitate & miſericordia domini noſtri* IESV *Chriſti, quo cum patri gloria unà cum ſancto ſpiritu nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.*

FINIS PROPH. SOPHONIAE.

THEODORETI ARGVMENTVM IN AGGAEVM PROPHETAM.

CYrus *primus* Perſarum *rex, ſtatim, ut iniuit regnũ,* Iudæis *captiuis libertatem largitus eſt: atq; uolentibus in patriam redire, edicto propoſito, permiſit, & diuinum reædificari templum iuſſit, & certe qui prophetarũ ſermonibus innutriti fuerunt, quiq́; prænunciatam reuocationem*

tionem non ignorarunt, expeditè, & promptè reuerterunt: & Hieruſalem incoluerunt, atq; diuinum templum ſubſtruere aggreßi ſunt: ſed prohibiti à finitimis exteris nationibus, atq; à Cambyſe Cyri filio, qui illarum uerbis ſeductus, patri ſuo contraria iuſſit, ab opere requieſcere coacti fuerũt. Aliquanto uero poſt tempore, Darius Hyſtaſpis filius, rex, quemadmodum Cyrus templum dei ædificari iubet. Hi autẽ ædificare inceperunt ſecũdo anno regni Cyri, & ſexto Darij abſoluerunt. Quãobrem Phariſæi ad dñm dicebant, Quadraginta, & ſex annis ædificatum eſt templum hoc: & tu tribus diebus excitabis illud? Ioan. 2. d *Nam ingreßi ædificare ſub Cyro prohibiti fuerunt: Deinde Cyro, & Cambyſe, & his, qui poſt hos regnarunt magis defunctis, anno ſexto regni Darij ædificationi extrema manus impoſita eſt. Sub hoc prophetico munere donatus eſt diuinus Aggæus, cuius lingua utens deus omnipotens, Iudæos tarditatis & inertiæ in ædificatione templi accuſat, atq; iubet Zorobabel id temporis ducem populi, & Ieſum magnum ſacerdotem, eueſtigio ad templi ædificationem aggredi: itemq; promittit multitudinem quàm plurimarum gentium unà cum abundantia pecuniarum ſe congregaturum, & illic omnes interfecturum, & illarũ diuitias ad ſumptus in ædificationem ſuppeditaturum. Hoc quidem prophetiæ huius eſt argumentum: ſed huius intellectus exactius cognoſci poteſt ex ſingularum partium explanatione.*

D. THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS EX= PLANATIO IN PRO= PHETAM AGGAEVM.

IN ANNO ſecũdo Darij regis, in menſe ſexto, in die una menſis, factum eſt uerbum domini in manu Aggæi, pphetę, dicẽs.

ANTE *captiuitatem, tempora regum Iuda atq; Iſraël aſcribebant prophetæ: poſt uero captiuitatem, quòd Iudæi ſine regibus ſuis remanſiſſent, Perſarum regis mirabilis Aggæus tempus adſcribit, ac uero non anni modo, ſed diei quoq; meminit, uolens non ſolum compendium demonſtrare ædificationis, ſed etiam benedictionis ab omnipotenti deo cõceſſæ. Vehemens ſtudium, nam iubet eos non ita multo poſt comparare materiam ante ædificationẽ, & ea quæ poſtea neceſſaria ſunt, & ex periculo diſcere, in quanta neceſſariorum caritate fuerint, curam ædificandi templi differentes, quantis uero bonis diffluxerint, cũ hoc ſtudiũ recepiſſent. Iam uero, dũ ait, in manu Aggæi prophetæ, per Aggæũ intelligamus.*

Ad Zorobabel filiũ Salathiel, ducẽ Iuda, & ad Ieſum filiũ Ioſedech ſacerdotẽ magnum, dicens: Hæc dicit dominus omnipotẽs, Populus hic dicit, nõdum uenit tẽpus domus domini ædificandæ. Et factum eſt uerbũ dñi in manu Aggæi prophetæ, dicẽs: Nunquid

tempus

tempus uobis eſt,ut habitetis in domibus concauis,& domus iſta deſerta?

In more diuinæ ſcripturæ poſitum eſt,ut principem ſacerdotum uocet magnum ſacerdotem. Itaq; principe ſacerdotum Ieſu, & duce populi Zorobabel, tanquam iudicibus quibuſdam dominus utens, per prophetam populũ accuſat. Videte, inquit, quantam curã in ſuis domibus ponant: non enim modo ædificant, ſed etiam eas accuratiſſime ornant: diuinum uero templum, quo communi ſalute fruuntur, ædificare recuſant, non aptum ad ædificandum tempus excuſantes.

Et nunc hæc dicit dominus omnipotens: Dirigite corda ueſtra in uias ueſtras.

Rectam cogitationem ſuſcipite, & iuſti iudices efficiamini ueſtrorum ſtudiorum, atq; adinuentionũ, & pernoſcite, quantum inter ſtudium erga diuina, & inertiam diſcrimen interſit. Poſtea exponit eos, etiã ſi multam ſemẽtem fecerint, exiguos fructus percepiſſe ſemper, ut & eſuriant, & ſitiant, & nequaquam ſatietate perfruantur, ſed in ſumma inopia & miſeria laborioſa uerſentur, ut etiã egeant ueſtibus neceſſarijs, quod docet, cum adiecit,

Operuiſtis uos,& non eſtis calefacti: & qui mercedes cõgregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.

Et diuites, & operarij mercede conduci ſoliti, & mercedes cõgregare, nullam (diſſipatis his, quæ collegiſſent) utilitatem ex laboribus ſuſceptis, & periculis aditis acceperant. Ac rurſus deinceps eos iubet prudens inire conſilium

lium, & templi curationem omnibus rebus anteponere, & ad montes profectos ligna ad ædificationem apta cædere, pollicens ſe ad hanc rem eos adiuturum, & illuſtres eos declaraturum: atq; etiam eos ad memoriã antecedẽtis inopiæ reuocat, ut cõdiſcãt cuiuſmodi inertiæ ſint præmia.

Reſpexiſtis in multa, & facta ſunt pauca: & intuliſtis domum & exufflaui illa.

Cum ſperaſſetis uos fructus multos capturos eſſe, ſpes uos fefellit: & uero cũ perpuſilla collegiſſetis, nullo ex his uſi fuiſtis, quòd iam domu condita ac repoſita effudi atq; abieci.

Quamobrem hæc dicit dominus omnipotens: Quia domus mea deſerta eſt, & uos feſtinatis unusquiſque in domum ſuã: propter hoc ſuper uos prohibiti ſunt cœli, ne darent rorem: & terra cõtinuit germen ſuum: & inferam ſuper terrã gladium, & ſuper montes, & ſuper triticum, & ſuper oleum, & quæcũque profert humus, & ſuper homines, & ſuper iumẽta, & ſup oẽs labores manuũ eorũ.

Quemadmodum rem meam curare negligitis, & in domibus ueſtris accurandis impẽſam operam ponitis, ſic & ipſe pluuias arcebo, & terram ſterilem reddam: nec uero aliter puniendi uim inuehãm, quàm gladium quendã, non modò in terræ fructus, ſed etiã in huius cultores homines, & ſimul cum eis communicabunt pœnas iumenta. Hæc autem ſe facturum deus minatur, quia diuinam domum neglexiſſent: non quòd templo egeat, nam quomodo, qui

omnium eſt opifex, egeret homine? qui omnia ſola miſericordia fecit: ſed potius ut eos curaret, & ſalutem eorum procuraret, templum ædificari iubet, ut in eo legem obſeruantes, inde commoditatem capiant: & quòd uellet legis conſeruationem uſq; ad aduentum Herodis iuxta diuinum apoſtolum curari. Nam poſt cõſeruatoris noſtri incarnationem, nouo inſtrumento patefacto, uetus abſolutum eſt, & lex pædagogus, ut ſapientiſſimum præceptorem indicauit, exceſſit: quia amplius hi, qui ab ea fuiſſent ad rudimẽta inſtituti, non egerẽt elementorũ introductione. Sed ad hiſtoriã perſequendã redeamus. Cùm hanc minationẽ audiſſent Zorobabel, & Ieſus magnus ſacerdos, & ab his adminiſtratus populus, in maximo timore fuerunt, atq; propheticis prædictis paruerunt. Dominus autem miſericors ſtatim ut uidit eorum inductionem animi parentem, per prophetam clamat, Galat. 3. d

Ego uobiſcum ſum, dicit dominus.

Adeſte animis, inquit, quoniam me adiutorem & auxiliatorem habetis.

Et ſuſcitauit dominus ſpiritũ zorobabel filij Salathiel, ex tribu Iuda, & ſpiritum Ieſu filij Ioſedech ſacerdotis magni, & ſpiritum reliquorũ de omni populo, & ingreſſi ſunt, & faciebant opera in domo domini omnipotentis dei ſui, in die uiceſimaquarta menſis: in ſexto menſe in anno ſecundo Darij regis.

Hinc

Hinc planè intelligitur, ut ſimul ac honeſtam uiuendi rationem perſequimur, diuinum auxiliū aſſequimur. Etenim ut hi ad bonum inclinauerunt, ac propenderunt, diuina conſenſio eis ad ædificationem adiumento fuit, & expeditiores, ac promptiores gratia dei effecit. Cum nimirū primo die menſis prophetiam accepiſſent, initium ædificationis fecerunt quarta & uiceſima die menſis. Poſtea rurſus ſexto menſe, præcipit dominus prophetæ, hæc uerba ad eos perferre,

Quis ex uobis eſt derelictus: qui uidit domum iſtā in gloria ſua prima, & quomodo uos uidetis hanc nunc? nunquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis ueſtris?

Cum uenit uobis in mentem nobilitatis prioris huius tēpli & ſplendoris, quomodo ferre poteſtis conſpectū eius uaſtitate ſolitudinum pleni? præſertim cum ex uobis nonnulli adhuc ſuperſint, uſq; ab illo tempore in hunc diem.

Nunc confortare Zorobabel, dicit dominus, & cōfortare Ieſu fili Ioſedech ſacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, dicit dominus omnipotens. Verbum quod pepigi uobiſcum, cum egrederemini de terra Aegypti, & ſpiritus meus erit in medio ueſtrum.

Omni ſegnitie, & metu excuſſo, ac abiecto, ſuſcipite robur, quod uobis ſufficio: & me ex pactione uobiſcum facere, & ſpiritus mei gratiam uos curare, & tueri credite. Cum autem multa eſſent impedientia, inopia, & neceſſa

ceſſariorum caritas:finitimorumq́; incurſiones, & bella, rectè & meritò huc accedit, quod conſequitur,

Nolite timere, quia hæc dicit dominus omnipotens: Adhuc ſemel ego cōmoueo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & moueo omnes gentes, & uenient electa de cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit dominus omnipotens.

De Gog & Magog prædicit, quibus cum bellum inferre conſtituiſſent, in Hieruſalem maximis copijs ex multis nationibus coactis, id fieri permiſit deus, & cum eos contra alios armaſſet, ipſos inter ſe necare effecit, eorumq́; diuitias ædificantibus largitus eſt, & aſſeruiens auribus audientium, inquit:

Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit dominus omnipotens.

Non aliena in rem meam conuerto, ſed mea rurſus recipio, & recupero: dedi eis diuitias, liberalitate uſus maxima, cum largitorem donorum nō cognouerunt, iure ſpoliati ſunt.

Magna erit gloria domus iſtius, nouiſsima pluſquā prima, dicit dominus omnipotens.

Non magnitudine & pulchritudine ædificij dicit domum illuſtriorem fore, ſed conditione & modo occiſionis gentium, cuius fama quaq; uerſus peruagans, dei omnipotentis robur declarauit. Quare commotionem cœli, & terræ, & maris id factum appellat, nempè quòd omnes metu perterruiſſet, & rei miraculo excitati fuiſſent

ad lau

ad laudandum deum, nõ incolentes ſoli continentem, & ad inſulas commorantes, & præterea inuiſibiles poteſtates in æthere, & in cœlo uerſantes.

Et in hoc iſto dabo pacem, dicit dominus omnipotens: & pacem animæ in acquiſitione omni qui creat, & ſuſcitet templũ iſtud, uel ſic pacem animę in compenſationẽ excitandi, templum iſtud omni ædificanti.

Non enim modò humanos hoſtes ceſſare faciam, ſed etiam diuinã pacem eis gratificabor, quæ animis cõciliat ſalutẽ. Hæc erunt ædificantibus præmia. Nono menſe *propheta ob omnipotenti deo iterum interrogare iubetur ſacerdotes, an ſacrum ueſtimentum ab hoſtia ſacra ſanctificare poteſt contingentia, ut panem, aut uinum, aut oleũ, uel aliud quippiam eiuſmodi. Deinde ut ſacerdotes negarunt, interrogare rurſus iubetur, an ueſtis tum impurum quiddam contingens contaminatur.* Hoc ubi *ſacerdotes conſenſiſſent, hæc propheta iubetur dicere,*

Sic populus iſte, & ſic gens hæc coram me, dicit dñs: & ſic opera manuum eorꝫ, & quicũq; appropinquauerit, ibi cõtaminabitur.

Quemadmodum ſanctificata ueſtis aliud quippiam ex appropinquantibus non poteſt ſanctificare, & cõtrà contaminatur contactu immundorum, ſecundum legem, ſic populus hic nullam utilitatem ex ſanctis percipit, propter uitium: quin appropinquare tentans, impie hæc contaminat. Poſtea *cauſas eorum docet,*

Propter munera eorum matutina dolebũt

à facie

à facie malitiarum ſuarũ, & oderatis in portis arguentes.

Diluculo, inquit, illuceſcente, nullius boni rationem du xiſtis, ſed turpeis quæſtus acerrime perſecuti eſtis, atq; ini mico animo effecti fuiſtis in reprehẽdentes malitiã ueſtrã, qui in portis aßidentes, intrãtibus & exeuntibus diuinos ſermones afferebant. Iam uero omni cura conſiderate, quinam eſſetis, cũ ædificationẽ negligebatis, & quanta ne ceſſariorum inopia conſtringeremini. Viginti hordeorum menſuras reponẽtes, uix mediam partem reperiebatis: & quinquaginta ex torcularibus uini lagenas haurire expectantes, tãtum uiginti inueniebatis. Cum uobis uarias correctiones inferrem, ſterilitatem & uenti uredinẽ, & grãdinem, tamen ob uehementer ueſtrum robuſtum morbum nihil ſenſiſtis. Itaq; harum rerum memores, animaduertite, quanta frugum copia fruimini, poſtquam ædificare cœpiſtis. Tantam enim uobis redundantiã neceſſariorum largiar, ut in poſterum ipſæ areæ menſuræ ignorentur, & molles fructus magna facilitate dabo, & omniũ fructuum fertilitatem ſuppeditabo, & præterea ô Zorobabel ſermones illos cõfirmabo, quos de Gog & Magog prædixi.

Et ſubuertam ſolium regnorũ, & conteram fortitudinem regni gentium, & ſubuertam quadrigam, & aſcenſores eius, & deſcẽdent equi, & aſcenſores eorum unusquisque in gladio aduerſus fratrem ſuum.

Nullo negotio uobis, inquit, uictoriã pariã, inſania & demẽtia eos uerberans: armabo eos contra ſe, ut funditus omnes

omnes ſimul cũ equis pereant. Quod uero inquit, Adhuc ſemel ego commoueo cœlum, & terram, & mare, & aridam, non abs re poſuit: ſed beneficij contra Sennacherib memoriam renouat. Cùm enim illis, qui ſtabant à Sennacherib, repentinam perniciem molitus eſt, omnem terrã, & mare horribili narratione præſtrinxit.

In die illa, dicit dominus omnipotens, Aſſumam te Zorobabel filium Salathiel ſeruum meum, dicit dominus, & ponam te quaſi ſignaculũ, quia te elegi, dicit dominus omnipotens.

Hoc loco Ieſu non mentionem fecit, ſed Zorobabelis, cum de bellis, & eorum adminiſtratione ſermones habuit, quoniam bellorum adminiſtrationem hic ſolus procuraret. Itaque dicit, In illa die, gentibus illis cæſis, te Zorobabel, quem in ſeruitutem & procuratione meam delegi, illuſtrem, & præclarum declarabo, & propter te omni ſtudio populum tuebor, te utens tanquam ſignaculo quodam: nam ſignum foribus admotum & arcis, omnia, quæ intus repoſita ſunt, tuetur & conſeruat. Et prophetia quidem iam completa eſt. Ego uero Apollinarij dementiam admiror, qui tam apertis uaticinationibus contrariam intelligentiam afferre aggreſſus fuerit, dicens, exercitũ Gog & Magog nondũ fuiſſe, ſed ad finẽ ſeculi fore: & non ſapientiſſimus hic attendit prophetiæ cõſecutionem, quod poſt prædictionẽ illarũ occiſionis ſtatim propheta intulit, In die illa, dicit dominus omnipotẽs, aſſumã te Zorobabel ſeruum meum, dicit dominus: & ea quæ dein

deinceps conſequuntur. Sin autem alium quendam Zorobabel in ſuis cõfictionibus fabuloſis fingit illo tempore futurum, perfectam fabulam nobis finget. Sin autem hic ſolus Zorobabel eſt, qui poſt reditum populo præfuit, ſub quo illarum gentium exercitus profligatus fuit, & poſt illius cladem, & offenſionem admirandus & præclarus extitit Zorobabel, Apollinarium non hoc ignorare oportuit, quòd ob inopiã cauſantibus ædificationis prorogationem, omnipotens dominus promiſit ſe has gentes coacturum, & harũ diuitias in ædificationis ſumptus ſuppeditaturum: quare adiunxit: Meum eſt argentum, meum eſt aurum, magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, plusquàm primæ. Sed hunc delirantem relinquentes, nos ueritati adhæreſcamus, & miſericordem dominũ precemur, ut nobis pacem largiatur, & pacem animæ, ut eum omni ex parte obſeruantes, atq; eius auxilio nitentes, inuiſibilium hoſtium inſidias effugiamus: & ut ſecundũ eius diuinas leges uixerimus, bona promiſſa aſſequamur, gratia & miſericordia domini noſtri IESV *Chriſti, quo cum gloria patri, unà cum ſanctiſſimo, & uitæ principe ſpiritu, nũc & ſemper, & in ſecula ſeculorum Amen.*

FINIS PROPH. AGGAEI.

ARGVMENTVM IN PROPHETIAM ZACHARIAE.

CVm olim deus omnipotens ſua prouidentia Iudæorum negotia acerrime adminiſtraret, nõ unum prophetam eis, ſed duos, treis, interdum plureis allegabat, ut quæ opus eſſent, docerẽt, & futura præmonſtrarent. Itaq; id temporis, cùm diuinus Eſaias prophetiã exerceret, admirãdi illi Oſee, Ioel, Amos, Micheas futura præſignificarunt. Sed eorum tempora ex ipſis prophetijs nõ difficilia ſunt ad percipiendũ: Sic etiam poſt à Babylone reditum per diuinum Aggæum, quæ opus eſſent, docuit, & triſtitia & læta prænunciauit: hæc quidem obtemperantibus: illa uero repugnãtibus: atq; etiam ei rerũ quarundam imagines & ſimulacra ſuboſtendit, ut diuinæ uiſionis ſermones ad perſuadendum efficaciores redderet. Ac porro per hunc prædicit conſeruatoris noſtri aduentum, & redundans eius manſuetudine, & clementia regnum, necnon Iudæorum inſaniam, & ſalutarem paßionem, noſtrorum peccatorum remedium acerrimũ, ſimul ea quæ ex illa rabie in CHRISTVM Iudæis mala euenerunt. Sed ne nimia longitudine argumenti quoſdam remorer lecturos has enarrationes, reſtat, ut ad ipſam uerborum explicationem ueniam.

DIVI THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN PROPHETAM ZACHARIAM.

IN OCTAVO menſe anni ſecundi, ſub Dario, factum eſt uerbũ domini ad Zachariã, Barachię filiũ, filij Addo prophetam, dicens;

VNO eodemq́; anno diuinus Aggæus, & mirandus Zacharias cœperunt prophetiã docere: ſed ille menſe ſexto, hic uero octauo. Vnde intelligitur, duobus menſibus illum anteceßiſſe hunc in prophetia declaranda. Temporum autem memoriam explicant, ut reditus tempus declarent, & planè nos edoceant, ut id temporis rex Hebræus non regnaret: atque ut etiam ueritatem oſtendat prophetarum, qui ante captiuitatem uaticinati fuerunt. Prædixerant illi quidem, non obſidionem modo Hieruſalem, & expugnationem, & in ſeruitutem adductionem: ſed & captiuitatis tempus, & reditum à Babylone. Itaque quoniam omnia ad finem peruenerant, & tempus ab eis conſtitutum abſumptum erat, & iuxta prædictiones libertatem aſſecuti fuerant, rectè, & meritò perbeati Aggæus & Zacharias ſecundum annum regni Darij Perſæ adſcripſerunt. Hoc nimirum anno, tempus ſeptuaginta annorum ab urbe uaſtata abſolutum fuit: id quod ex ipſa prophetia facile cognoſci poteſt.

Docet etiam, ex quo patre natus fuerit, & quis illius pater: quia multi pſeudoprophetæ id temporis mendacia uaticinarētur, &, ut fit, uſu eueniret, ut gentiles, & eiuſdem nominis eſſent aliqui prophetæ. Itaq; ne nominum cognatio noceret ueritati, cum falſo enuntiata, ut uere præſignificata omnibus promiſcue fuiſſent admota, propheta ex quo genere eſſet profectus, declarauit: deinde narrat, quid iuſſus fuerit dicere.

Iratus eſt dominus ſuper patres ueſtros ira magna.

Sapientiæ plenum prophetiæ proœmium, & in illius ætatis homines ad diuinas literas inſtitutos conuenientiſsimum. Recentem enim habentes memoriā eorum, quæ patribus accidiſſent, & non ignorantes ut incredibilium illarum calamitatum cauſa fuiſſet iuſta dei impulſio, ut par erat, ſtudebant illa dicere, & facere, quæ dominum miſericordem propitiū reddebant, & ubertatem bonorum eis conciliabant. Quod autē dictorum hoc ſit propoſitum, ea deinceps teſtantur, cum inquit,

Et dices ad eos: Hæc dicit dominus omnipotens, Cōuertimini ad me, dicit dominus uirtutum, & conuertar ad uos, dicit dominus uirtutū: & nolite fieri ſicut patres ueſtri, quos arguerunt prophetæ, qui prius fuerant, dicentes, Hęc dicit dominus omnipotens, Conuertimini à uijs ueſtris peſsimis, & ab adinuentionibus ueſtris malis: & non attenderunt, ut audirent me, dicit do-

minus

minus omnipotens.

Non, inquit, ignorantes, quæ per prophetas ueſtros patres admonuerim, & quemadmodum eos refragantes penitus perdiderim, ne eos imitemini, fugite, adhæreſcite ad uerba mea, ut mea prouidentia fruamini. Quòd uero ait, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, idem ſignificat. Huic ſimile eſt alibi dictum: Dederunt contra me dorſa, & non faciem ſuam: qui ſe ſuſtinet ab auditione ſeria diuinorum ſermonum, auerſanti, & dorſa danti perſimilis eſt. Itaq;, inquit, ſi legibus meis adhæreſcatis, per me uobis prouidebitur: ac docet, quàm facile ſibi ſit eis omnem bonorum redundantiam largiri, ſæpenumero ſeipſum & dominum omnipotentem, & dominum uirtutum appellauit, ut condiſcant omnium imperia tenentem, & regnantem factorem, & opificem, & ipſorum exercituum dominum perfacile mutare poſſe rerum naturas, & ex felicitate miſerias traducere, & cõtrà in res ſecundas infortunio conſtrictos.

Patres ueſtri ubi ſunt, & prophetæ? nunquid in ſempiternum uiuent? ueruntamen ſermones meos, & legitima mea ſuſcipite, quæ ego pręcipio in ſpiritu meo ſeruis meis prophetis, qui comprehenderunt patres ueſtros.

Intentis oculis, inquit, intueamini in uerborum meorum ueritatem, quòd & prophetis uita defunctis, & patribus ueſtris de ſuis ſceleribus plexis ſuperfuerũt: hi ipſi ex ipſis rebus ueritatem declarantes, & prophetas ſcri-

ptores patronos nō habentes, è uita enim illi exceſſerāt, clamant, et teſtantur, ut nihil falſum ab eis dictum fuerit. Itaq; prompti excipite quæ per prophetas ſanctus ſpiritus uobis affert.

Et reſponderunt, atq; dixerunt, Sicut præparatus dominus omnipotēs, ut faceret nobis ſecundum uias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras, ſic fecit nobis.

Ad ea quæ dicta fuerūt, conſenſerunt, atq; ueritati aſſenſerunt, ſenſumq; delictorum perceperunt, atq; prædictionem ueram eſſe, & iuſtam iram, & punitionem peccatis conuenientem dixerunt.

Quarta & uiceſima undecimi mēſis Sabat, in ſecundo anno ſub Dario, factus eſt ſermo domini ad Zachariam Barachiæ filij Addo prophetam.

Cum propheta Hebræus eſſet, Hebræorum aſcripſit numerum. Hebræi primum menſem appellant Xanthicum. Sic enim Moſes magnus lege ſanxit contentiſſima
Exo.12,a *uoce exclamans: Menſis iſte uobis principium menſium, primus erit in menſibus anni. Itaq; ab illo numerare incipientibus, undecimus Sabat inuenietur, qui à Macedonibus dicitur περίτιος. Itaq; propheta ait, ſe hoc menſe, nondum ſecundo anno expleto, iterum actionem & functionem diuinæ gratiæ ſuſcepiſſe, cum ſermonem dicit, & uerbum, & aſſumptionem: & manum diuinæ gratiæ actionem, & functionem deſignat. qua gratia afflatus, uiſionem diuinam quam uidit, nobis ſcriptam reli-*

quit

quit, ac inquit,

Vidi nocte, & ecce uir aſcẽdens ſuper equũ rufum, & ipſe ſtabat inter duos mõtes umbroſos, & poſt eũ equi rufi, & uarij, & albi: & dixi, Quid ſunt iſti domine? Et dixit ad me angelus, qui loquebat̃ in me: Ego oſtendam tibi, quid ſint hæc. Et reſpondit uir qui ſtabat inter montes, & dixit ad me: Iſti ſunt quos miſit dominus, ut circuirent terram. Et reſponderunt angelo domini, qui ſtabat inter montes, atque dixerunt: Circuiuimus omnem terram, & ecce omnis terra habitatur, & quieſcit.

Planum eſt, quos uidit inuiſibiles ſpiritus eſſe in miniſterium miſſos, iuxta apoſtolum, propter eos, qui hæreditatem capient ſalutis, eorum naturæ non uidentur, Heb. 1. d *hæ enim incorporeæ ſunt: Sed horum, & omnium dominus uiſionem eorum diuinam conformat, pro ratione uſus: idq; nos aperte diuina ſcriptura docet, diuerſas eorum figuras oſtendens. Aliter eos uidit Daniel, aliter Ezechiel: & Eſaias, & Micheas alijs & alijs figuris. Non tamen multiformes, ſed incorporeæ naturæ intellectu cõprehenſibiles ſunt: ſed ad uſum dñs format uiſiones eorũ, idq; in diuino Zacharia fecit: Demõſtrat enim* Daniel. 10. c *ei angelũ populo præſidẽtem: Hic uero ſanctus Michael fuit, ut alloquẽs Danielẽ angelus dixit: Ille enim, inqt, Nemo eſt adiutor meus in oĩbus his, niſi Michael princeps*

ueſter. Hunc uidet inſidentem equo, propter celeritatem factorum. Spadix uero equus, & rufus, hoſtium concitationem, & indignationem oſtendit: nam ſanguinarius & rufus eſt furor. Montes non ſolum firmitatem & duriciem, ſed etiam altitudinem declarant angelorũ ad ſubſidium comparatorum. Vmbroſi uero montes deſignant diuinam prouidentiam, quam in deum credentibus per-
Pſal.90.a *beatus Dauid pollicetur: Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione dei cœli commorabitur. Idem: Scapu*
Pſal.16.c *lis obumbrauit tibi. Et alibi: Sub umbra alarum tuarum*
Exo.13.d *protege me. Et populum Iſraël in deſerto columna nubis tegebat. Quamobrem in medio montium umbroſorũ hoc loco populo præfectus angelus ſtare uidebatur, ex his diuinum ſubſidiũ indicans. Cæterũ Aquila & Symmachus myrteta uerterunt, montes. Myrtus planta odorata eſt, habens uim, morbos calidos refrigerãdi. Vt uero à tergo uidit equos rufos ſpadices, uarios, & albos, noſcendi ſtudio percontatur, quæ cauſa oſtentorum eſſet. Edocetur à primo uiſo angelo, qui inter montes umbroſos cõſiſtebat, quòd eſſent miſſi in uniuerſam terram circumluſtrandam: atq; ad conformationem horum ſermonum, qui in illis equis uarijs ſpadicibus rufis ſedebant, dixerunt ad angelum inter montes interſiſtentem, Cum omnem terram obiuimus, & explorauimus, in orbe terrarum pacem, & quietem cõſtitutam reperimus. Vbi hæc audiſſet angelus, cui populi imperium mandatum fuit, acerrime commotus, quòd omnibus pace fruentibus, populus ſibi creditus, in mille adhuc malis uerſaretur, ſupplex dominum obſecrat,*

Domine

Domine omnipotens,uſquequo non miſereberis Hieruſalem,& urbium Iuda,quibus iratus es?Iſte eſt ſeptuageſimus annus.

Eſt autem animaduertendum,prioris captiuitatis tempus completum fuiſſe anno Cyri primo Perſarum regis, uel teſte domino optimo & miſericordiſsimo,qui in malorum aditis periculis tempus prædictionis annumerauit, quod accuratius in noſtris commentarijs in Ezechielem oſtendimus. Vaſtitatis Hieruſalem ſeptuaginta anni com pleti ſunt ſecundo anno regni Darij. Hic numerus iniri incipiendus eſt ab anno undecimo regni Sedechiæ, ſub quo urbs capta fuit. Si quis numerandi exordiũ perſcrutetur, tempus hoc completũ fuiſſe inueniet anno ſecundo regni Darij Hyſtaſpis filij. Itaq; hunc repetens popu li procurator angelus,deum omnipotentẽ ſuppliciter rogat,ut tempus prædictionis completum attendat,& ne urbem ſibi conſecratam uaſtitati ſolitudinũ traditam diutiſsime deſpiciat. Vbi has precationes,inquit propheta, dominus ſuſcepit,angelo reſpondit, loquenti in me uerba bona,& ſermones cõſolatorios. Nec uero alium angelum hunc dixit ab illo, qui inter montes interſiſtebat: ſed eundem illum,qui ſe alloquebatur. Ac uero,inquit, eum in ſe loqui, quoniã non uerbis uteretur,& uox nõ motu linguæ,nec aëris repercuſsione articulata eſſet,ſed intus inſonans,& in ſeipſo formata. Itaq; dei benignitate cõfiſus angelus,iubet prophetã clamare & dicere:

Hæc dicit dñs omnipotens: Zelatus ſum Hieruſalem & Sion zelo magno, & ira ma-

gna ego iraſcor ſuper gentes,quę ſuperimpoſitę ſunt:pro eo,quod ego quidem iratus ſum modicum,ipſi uero ſuperpoſiti ſunt in malo,menſura extendetur ſuper Hieruſalē.

Non in poſterum ſcelera,inquit, contra Hieruſalem edi patiar,ſed ſupplicia ſumam de his, qui finem & modum tranſierunt pœnæ in Hieruſalem *conſtitutæ: quiq; maiora mala,quàm cōſtituta fuiſſent, ei infligere aggreſſi fuerunt.* Equidem *ut pœnas ab ea exigerem, mea prouidētia eam ſpoliaui,quòd meis legibus præuaricata fuiſſet:unde factum eſt,ut hi ad audaciam ſe confirmauerint, & expleri malis huic inurendis nō potuerint:quare iuſto zelo utens,ei ignoſcam, ab illis uero pœnas ſcelerum in eam editorū repetam.* Deinde *miſericordiæ modum exponit, & diuinæ domus ædificationis finem pollicetur, & urbis inſtaurationem, & murorum reſtitutionem.* Hoc *enim declarat, menſura rurſus extendetur ſuper* Hieruſalem.

Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me,adhuc clama,dicēs, Hæc dicit dominus omnipotens, adhuc diffundentur ciuitates in bonis:& miſerebitˉ dominus adhuc Sion: & eliget adhuc Hieruſalem.

Permultis Iudææ *urbibus bonorum copiam largietur.* Hoc *perſpicuum fecit,cum dixit:* Adhuc *diffundentur ciuitates in bonis, ſed tamen adhuc alijs* Hieruſalem *anteponet:& prærogatiuam priſtinā largietur.* Sed *animaduertendum eſt,ut non ſempiternam eis felicitatem promiſerit,*

ſerit, ſed tempus quoddam oſtenderit, per iſtam particulam adhuc præmonſtrans, quemadmodum cum hæres aduenerit, lex ordinem œconomi & procuratoris tenens hebeſcet, & perdet ſuam uim, atq; ſimul cum ea locus, qui ſecundum legem cultum dei ſuſcepit, euaneſcet. Inde *in quatuor uiſiones narrationem conuertit, atq; inquit ſe quatuor cornua uidiſſe, atq; intellexiſſe per percontationem ab angelo, hæc eſſe cornua quæ* Iudam *&* Iſrael *diſperſiſſent.* Deinde *rurſus inquit, ſibi à deo oſtenſos fuiſſe totidem fabros, & rurſus interrogaſſe, & audiuiſſe conſequentia.*

Hæc ſunt cornua, quæ Iudam diſperſerunt, & Iſraël confregerunt: & egreſſi ſunt iſti, ut exacuant ea in manibus ſuis. Quatuor cornua gentes ſunt, quæ leuauerunt cornu ſuper terram: ut diſpergerent eam.

Itaq;, inquit, inuiſibiles poteſtates à deo omnipotenti cōſtitutas fuiſſe, ut has gentes inuicē cōcitarent, & exacuerēt ad pœnas mutuas dādas & ſumēdas eorū, in quibus Iſraël *offendiſſēt.* Hoc declarauit, *cū dixit:* Exacuāt *ea in manibus ſuis. Cū autē quatuor dicit, non gentium quarūdā numerū explicat, ſed quatuor orbis partes deſignat, orientē, occidentē, meridiem, ſeptentrionē: quoniā hinc* Aſſyrij *&* Babylonij, *illinc* Allophyli *&* Aegyptij, *aliūde* Idumæi, *&* Moabitæ, *&* Ammonitæ *inuaſiſſent. Quatuor igitur cornua appellauit ex quatuor partibus in eos pfectos, his totidē præfecit inuiſibiles poteſtates, ut eos inter ſe cōmoueant, ut inuicē pœnas repetant pro*

his, quæ

his, quæ admiſerunt. Tum rurſus in aliam uiſionem narrationem transfert, ac ait:

CAPVT II.

ET leuaui oculos meos, & uidi: & ecce uir, & in manu eius funiculus geometræ: & dixi ad eũ: Quo tu uadis? & dixit ad me: Vt dimetiar Hieruſalem, & uideã, quanta ſit latitudo eius, & quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur, in me ſtabat: & angelus alius egrediebatur in occurſum eius, & dixit ad eũ, dicens: Curre & loquere adoleſcentulo illi, dicens: Frugifera habitabitur Hieruſalem, à multitudine hominũ, & iumentorum in medio eius.

Vide, inquit, ne urbis circumſcriptionem puſillam deſignes: ſed cum intellexeris à meo & tuo, & huius domino, quia permulta multitudo hominum, & iumentorum eam habitatura ſit, dimetire, ac deſcribe magnitudinem habitantium multitudini reſpondentem. Cæterum mea benignitate ei ero murus, qui tranſiri, & tranſcendi nõ poſſit. Hunc enim uocauit murũ ignis. Nam quemadmodum pyra ingens tranſiliri nequit, ſic nõ uinci poteſt, qui gratia dei cuſtoditur. Non modo ei omne robur ſuppeditabo, ſed & illuſtrem, & admirandam reddam, ut eius gloria per omnem orbem terrarum peruagetur. Hæc uero omnia uidit propheta, & præfecti angeli curationem, & aliorũ angelorũ curſum, & urbis dimenſionem,

ſionẽ, partim ut cõfidenter bonas ꝓmiſſiones exciperet, partim ut populus his ſermonibus exactã fidẽ haberet, audiendo nõ modo uerba adhibita, ſed etiam res præformatas, ac ſtatim his demonſtratis, prophetam iubet clamare:

O', ò, fugite de terra Aquilonis, dicit dominus: quia de quatuor uentis cœli congregabo uos, dicit dominus: in Sion ſaluamini, qui habitatis filiam Babylonis.

Adeſte animis, quoniam non modo uobis, qui iam reuertiſtis, hæ promiſſiones factæ ſunt, ſed etiam adhuc uoluntarijs Babylonem incolentibus, quibus cum poteſtas redeundi data fuiſſet, diſtuliſtis in ueſtram patriam redire, quam in priorem felicitatem proximè reſtituam.

Hæc enim dicit dominus omnipotens: poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliauerunt uos: quia qui tetigerit uos, quaſi tãgat pupillam oculi eius: ecce ego inferam manum meam ſuper eos, & erunt prædæ his, qui ſeruient eis: & cognoſcetis, quia dominus omnipotens miſit me.

Tanto, inquit, opere deus omnipotens res ueſtras procurat, ut quiuis cum accedit ad perniciem urbis moliendã, arbitretur ſe oculi pupillam contingere: non quòd corpus habeat, atq; in membra diuiſus ſit, nam ſine corpore exiſtit, & nõ circumſcriptus deus omnipotens: ſed quo affectu præditus ſit, humanis modis oſtendit. Hanc etiam perbeatus David ab eo implorat curationem: Cuſtodi me domine, ut pupillam oculi. Idcirco, inquit, omnes Pſal. 16. b

eos, qui

eos, qui uos depopulati fuerunt & prædati, in poteſtatē ditionemq́; ſubditorum ſuorū redigam: atq; hæc ab illis perpetientur mala, quibus uos affecerunt, ac ex his rebus ueritatem diuinorum oraculorum accipietis. Hæc adumbrate, & typice illis euenerunt: Verum prophetiæ ueritas noſtris temporibus apertiorē exitum habuit, cum, dæmones nos depopulantes, & mentem noſtram ſibi uendicantes, omniaq; noſtri corporis membra in ſeruitutem ſuam redigentes, dominus CHRISTVS diſſoluiſſet, ſub iugum eos ſubiecit ſanctorum ſeruorū ſuorum: quod dilucidius per diuinum Eſaiam explicauit, clamans: *Quos timuiſtis, timebunt à uobis: angeli mittentur ad pacem pe tendam acerbe flentes, nam diſsipabuntur horum uiæ.* Sic
Matth.8.d dæmones uociferabantur: *Quid nobis & tibi IESV fili*
Marci.5.a *dei? ueniſti huc ante tempus torquere nos.* Itemq;, *Adiuro te, ne me torqueas.* Sic puella Phytonem ſpiritum ha-
Act.16.c bens in urbe, appellata Philippis, uociferabatur: *Iſti homines ſerui dei excelſi ſunt, qui annunciant uiam ſalutis.* Sic etiam præ martyribus uictoriam reportantibus uſq; in hunc diem clamant, inuitiq; illorum uictoriam prædicant, ſuamq́; infirmitatem indicant. Hos igitur, qui nos olim depopulati ſunt, tanquam ſpolia quædā uexatis dedit ille, qui poſt gloriam miſſus eſt, ut ueterem gloriam, quam deceptus perdidit princeps pater Adam, hanc natura noſtra recuperaret, & cognoſcamus benefactorē, & conſeruatorem animarum noſtrarum, & patrem qui eū miſericordia motus miſit, nec uero ut deus miſſus eſt,
Ioan.19 ſed ut homo. In quantum deus eſt, æqualis eſt patri: *Ego,*
Ioan.10 *inquit, in patre, & pater in me manens, ipſe facit opera:*

& ego,

& ego, & pater unum ſumus: & qui uidet me, uidet & patrem. Mittitur autem ut homo, *pro nobis procurationem ſuſcipiens, nō diuinam naturam extenuans.* Nam *cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens.* Demonſtrauit igitur nobis propheta, *non ſolū duitatem perſonarum, ſed etiam æqualitatem perſonarū.* Philip. 2. d *Hæc dicit dominus omnipotens, poſt gloriam miſit me.* Et ut demonſtret, *quis ille, qui miſit, infert:* Et cognoſcetis, *quia dominus omnipotens miſit me.* Ergo *& q miſit, dominus omnipotens eſt, & miſſus dn̄s omnipotens, & nulla præſtantia differūt.* Miſſus eſt, *ut dixi, conditione humana, nō diuina, ꝓ nobis curā ſuſcipiēs, & tuitionē: & miſſus ſecū habuit, qui miſerat, patrem.* Pater meus in *me manens, ipſe facit opera.* Deinceps *propheta infert,*

Lætare & gaude filia Sion: quia ecce ueniā, & habitabo in medio tui, dicit dominus: & confugient gentes multæ ad dominum, & erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui: & ſcies, quoniam dominus omnipotens miſit me ad te.

Hæc etiam perſpicue in nos ex gentibus uocatos, & ſalutem adeptos conueniunt, quibus lætari, & gaudere iubetur, ut qui habuerimus nobiſcum uerſantem omnium rerum dominum. Eſt *autem uidere* Hieruſalem *ſenſibilem habitatam à gentibus in dominum credentibus.* Hoc *loco pariter etiam perſonarum duitatem & æqualitatem oſtēdit:* Ecce *ueniam, & habitabo in medio tui, dicit dominus:*

minus: & ſcies, quia dominus omnipotens miſit me ad te.

Et poſſidebit dominus Iudam partem ſuã in terra ſancta, & eliget adhuc Hieruſalem.

Ex Iuda ſerui formam accepit dominus, & eam ſuam
Hebr.7.b *partem fecit: cuius rei teſtis diuinus Paulus clamans: Manifeſtum eſt, quòd ex tribu Iuda ortus ſit dominus. Ac oſtendit, ut non modo Hieruſalem, ſed etiam uniuerſum genus humanum ad ſalutem uocet, infert,*

Timeat omnis caro à facie domini, quoniã ſurrexit de nubibus ſanctis ſuis.

Pſal.64.a *Sic etiam Dauid ait: Ad te omnis caro ueniet. Sic etiã Eſaias: Et uidebit omnis caro ſalutem à deo noſtro. Nubes autem ſanctos prophetas rectè uocat, nihil ſuum loquentes, ſed tanquam ex mari quodã gratiæ ſpiritus pluuiam propheticam habentes. Ab his ſe ſurrecturum & appariturum dicit, quoniam ut per hos prædixit aduentum ſuum, & his, quæ præſignificauit, impoſuit finem, re ipſa & ueritate prophetiam diuinam oſtẽdit. Etſi hæc Iudæis ad tempus reuerſionis accommodentur, ut quidam interpretati ſunt, non ualde repugno. Quòd uero prædictio uerum & certum poſt incarnationem conſeruatoris noſtri exitum habuerit, hinc intelligitur: nam ex eo tempore infinita gentiũ millia, priori errore abiecto, ad deũ omnipotentẽ perfugerũt, & populus euaſit diuinus. Ex eo tempore pius cœtus ex gentibus cõgregatus, habitauit Hieruſalẽ. Ex eo tẽpore omnis caro & priorẽ conſeruatoris aduentũ excepit, & ſecundum aduentum perhorruit. Sed tẽpus eſt, ut ad explanationẽ redeamus.*

Caput

CAP. III.

ET oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum ſtantē ante faciem angeli dñi: & diabolus ſtabat à dextris eius, ut aduerſaretur ei. Et dixit dominus ad diabolum: Increpet dominus in te diabole: & increpet in te dominus, qui elegit Hieruſalē.

Hæc noſtrorum typus ſunt. Nam quemadmodum Ieſum illum ſacerdotem magnum, legationem pro populo obeuntem ad deum, infeſtiſſimus & nequiſſimus diabolus acerrime oppugnabat: Sic IESV *magno ſacerdoti ſecundum ordinem Melchiſedech à peccatis expianti mundum, is ipſe hoſtis rurſus repugnabat, ſupplantare uolens. Sed tunc Ieſus filius Ioſedech non increpuit, ſed Ieſu filij Ioſedech dominus. Cæterum cum acceſſit ad* IESVM *cōſeruatorem orbis terræ, ab eo increpatur, nempe deo, & domino, & audit: Vade retro ſatana. Vt uero ſic diabolo liberauit filium Ioſedech Ieſum, nempe deus & dominus adiunxit,* Marc. 8. d

Non'ne iſte ut torris eſt erutus de igne? Et Ieſus indutus erat ueſtibus ſordidis, & ſtabat ante faciem angeli: & reſpondit, & ait ad ſtantes coram facie ſua, dicens: Auferte ueſtimenta ſordida ab eo.

Quoniam qui pauloante à captiuitate rediſſent, captiuitatis ſigna ferebant, paupertatem, inopiam ſummam: recte et merito eos torrem nominat: Torris eſt ſemiuſtu-

latum lignum ex igne arreptum. Deinde propheta narrat, ut ueſtibus ſordidatis magnus ſacerdos indutus eſſet: angelus uero populi tutor, alijs aſtantibus angelis præcepit, ut ex illis ueſtibus eum exuerent: ac docens ut quiddã aliud per ueſtes deſignatur, adiecit,

Et dixit ad eum: Ecce abſtuli à te iniquitates tuas.

Veriſimile eſt eum ut hominem aliquid deliquiſſe. Ego *tamen exiſtimo eum nempè magnum ſacerdotem ſibi populi iniquitatem uindicaſſe, & attribuiſſe: & uelut unà cum ipſis peccaſſet, preces adhibuiſſe, & tanquam ſuorum ueniam delictorum populi ſuſcepiſſe.* Vt *uero hoc modo ex ueſte ſordidata exutus fuit, & ſermones uoluptatis plenos excepit, induit ſtolam ſacerdotij. Ac uero ille, qui hæc dixit & fecit, præcepit aſtantibus, ut eum induerent podere, & mitra, atque cidarim capiti imponerent.* Et *his perfectis, ſanctus angelus conteſtatur eum, ac inquit,*

Hæc dicit dominus omnipotens: Si in uijs meis ambulaueris, & præcepta mea cuſtodieris: & tu iudicabis domum meam: & ſi cuſtodieris atrium meum, & dabo tibi, qui conuerſentur in medio ſtantium iſtorum.

Sacra dignitate præditus ſacerdotij leges obſerua, & ex illis uiue: ſerua quæcunq; tibi interpretatus ſum: hæc dum facies, in hoc honore uiues & ipſe, & uſque ad poſteros tuos, populum hunc adminiſtrantes, munus hoc permanare efficies. Hoc *expreßit, cum dixit,* Dabo *tibi,*

qui

qui conuerſentur in medio ſtantium iſtorum.

Audi ergo Ieſu ſacerdos magne:& proximi tui qui ſedent ante faciem tuam, quia uiri τεϱατοσκόποι, id eſt, portentorum ſpectatores ſunt.

Portentorũ ſpectatores, non ut quidam ſuſpicati ſunt, augures, aruſpices, & diuinatores: non enim his uerbis ad eiuſmodi homines uſus fuiſſet: neque ipſe Ieſus, cum eſſet pius, iſtiuſmodi collegium amplexatus fuit: ſed notionem eis teſtificatur, & erga res diuinas ſtudium: nam à prophetis edita monſtra, & ſigna pij aßidue ſpeculabantur, & finem horum expectabant. Ad hos igitur & Ieſum conſequentia dicit,

Quia ecce ego adducam ſeruum meũ orientem: quia lapis, quem dedi ante faciem Ieſu, ſuper lapidem unum ſeptẽ oculi ſunt.

Poſtquam ſacerdotem probe ornauit, & ueſtem detraxit, ſacerdotij uero ſtolan induit, & quid agendum eſſet, oſtendit, ac plurimam perpetuitatem eius poſteris promiſit, modò leges diuinas obſeruarẽt: Tranſit ad genus regium, atque Zorobabel nepotem Iechoniæ à Dauide genus ſuum ducentem, tam illuſtrem & præclarum promittit ſe redditurum, ut orientis ſplendidißimo lumini comparetur. Hunc ait dediſſe lapidem ante faciem ſacerdotis ſeptem oculis ornatum: neque tamen oculi intelli gendi ſunt oculi, neq; ſeptem numerus certum quendam numerum deſignat. Nam diuinæ gratiæ functionem, ac

actionem oculos appellauit: ſeptem uero oculos nominauit eius magnitudinem & multitudinem ex his ſignificās. Sic etiam Anna inquit, Sterilis peperit ſeptem: non definitum numerum intelligens, ſed multitudinem oſtendens.

Pſal. 78. c *Et perbeatus* Dauid: *Redde uicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum: hoc eſt, pro multiplicibus malis, quibus nos læſerunt, dent pœnas. Iam uero cum lapidē nominat, propter firmitatē & robur inexpugnabile: alioqui typus domini* IESV CHRISTI *fuit, qui in pleriſq; locis diuinæ ſcripturæ lapis appellatus eſt.* Tum diuinus Dauid: Lapis

Pſal. 117. c *quem reprobauerūt ædificātes, hic factus eſt in caput anguli.* Ex ore diuini *Eſaiæ deus inquit:* Ecce ego pono in Sion

Eſa. 28. d *lapidem precioſum, electum, angularem precioſum in fundamenta eius, & omnis credens in eum non confundetur.*

Daniel. 2. g *Sic item admirabilis* Daniel *uidit lapidem de monte abſciſſum, ſine manibus, & ſtatuam comminuentem, & materias factum montem magnum, & implentem uniuerſam terram.* His *edoctus beatus Paulus, clamat:* Bibebāt autem

1. Cor. 10. a *de ſpirituali, conſequente eos petra: petra autem erat*

1. Cor. 3. c CHRISTVS. *Itemq;, Fundamentū aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt* CHRISTVS IESVS. *Hunc in ſe geſtans lapidem* Zorobabel *(ex eo enim, ſecundum carnem, manauit orbis terræ conſeruator) recte & hic lapis nuncupatur, omnibus gratijs perfulgens.* Vt *uero ita diuinitus datam* Zorobabel *gratiam patefecit, prædicit trophæum eius adminiſtrationis bellicæ.*

Ecce ego fodiam foueam, dicit dominus

omni

omnipotens, & contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die uno.

Hæc de Gog & Magog prædixit, quibus in die uno perniciem attulit, & omneis pariter ad occiſionem deduxit, quem per translationem atque comparationem foueam appellauit. His uero geſtis, omnes, inquit, *ſub Zorobabel militantes, quippe uictores in reliquum tempus, in certa pace uerſantes, ſubter uites & ficus inter ſe ad epulas inuitantes, conuiuia inibunt, hoſtium bellum nihil metuentes. Cum hæc propheta audiuiſſet, & in tot, & tantarum reuelationum uiſione poſitus, extra res humanas conſtitiſſet, in illis totum mentem defigens, cuidam ſimilis fuit, qui ueterno deprimitur, & ſomno arctiore conſtringitur.* Idcirco *ſanctus angelus populo præfectus, qui eum per omnes uiſiones conduxit, reuerſus eſt, & deinceps:*

CAP. IIII.

ET reuerſus eſt angelus, qui loquebatur in me, & ſuſcitauit, ſicut ſuſcitari ſolet homo de ſomno ſuo, & dixit ad me: Quid tu uides? Et dixi: Vidi: & ecce candelabrũ aureum totum, & lampas ſuper illud: & ſeptem lucernas ſuper illud: & ſeptem infuſoria lucernarum, quæ erant ſuper illud: & ecce duæ oliuæ ſuper illud; una à dextris lãpadis, & una à ſiniſtris.

Hæc omnia aliarum rerum adumbrationes, & deſignationes ſunt. Nunc enim candelabrum aureum in typum diuinæ prouidentiæ oſtendit, quæ cœleſtia & terreſtria adminiſtrat. Iam uero ſeptem lucernæ hebdomadis ſeptẽ diebus æquales numero, aſsiduitatem & perpetuitatem diuinæ curationis demonſtrant. Septem uero infuſoria lucernarum, immenſam dei miſericordiam ſignificant. Sic per lampadem, gratiam omnia illuminantem innuit. Duas uero oliuas utrinque exortas, regnum & ſacerdotium uocauit, diuina gratia ornata. Duos ramos uſque ad lucernas pertingentes, Ieſum, & Zorobabel: illum ex ſacerdotali, hunc ex regali tribu profectum. Cum autem rationibus humanis utens incredibile putaret paucos uiros, & pauperes, & qui uix tandem illam longam captiuitatem effugiſſent, tot & tanta præclara facinora gerere poſſe, oſtenſis promiſsionibus deus confirmauit, docens, ut non eorum eſt uirium, ſed ſuæ gratiæ tam præclara negocij confectio: atque hanc explicationem à domino didicimus, qui uiſionem illam oſtendit. Cùm propheta percontaretur demonſtrata, quarum rerum eſſent delineationes, diuinus angelus inquit,

Iſte eſt ſermo domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, neque in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit dominus omnipotens.

Nec in præſentem tenuitatem, ô Zorobabel, inſpiciens, prædictorum deſperabis exitum: neque rurſus cùm

quippiã

quippiam præclarum geſſeris, tibi uictoriam adſcribes: mea enim benignitate adiutus, de gẽtibus trophæum illud excitabis. Deinde ad eos uertit ſermonem:

Quis es tu mons magne ante faciem Zorobabel, ut corrigas?

Quoniam ipſum Zorobabel *lapidem uocauit, recte illas innumerabiles gentes montem appellat, quæ diuini templi ædificationem impedire, & populi reliquias diſſoluere conatæ fuiſſent. Sed tametſi cuperetis hæc perpetrare, nihil tamen potuiſtis efficere: nam inquit,*

Educam lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ gratiam eius.

Quod uero ait, tale quippiam eſt: Etſi *millies cũ ſumma rabie* Zorobabel *impedire conemini, ueſtras ſpes uanas oſtendam: eum enim omni gratia compleui, & redundantibus bonis cumulaui, & firmum tanquam lapidem conſtitui:* Vobis *autem perniciem comparabo, ut id, quod abeſt uiribus humanis, ſartiatur & compenſetur à ſuperna benignitate.* Non *ignoratis igitur, quòd manus* Zorobabel *fundauerunt domum, & manus eius eam abſoluent: & ex his rebus intelligetis me ſermonibus diuinis impulſum, hanc uobis prophetiam edidiſſe.*

Quis enim deſpexit in dies paruos?

Hoc *non diſsimile eſt dei uerbis, quæ habentur in* Deuteronomio: Ego *occidam, & ego uiuere faciam: percutiã,* Deuter. 32. f *& ego ſanabo.* Hoc *etiam hic oſtendit, quod ut deſpexit*

Hieruſalem in multos dies & ſeptuaginta annorum eam uaſtitatis condemnaui, ſic per mihi facile eſt eam in priorē felicitatem reuocare. Qui autem hæc uidebunt,

Lætabuntur, & uidebūt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel.

Periculo, inquit, cognoſcent, ut nūc ab eis nihili æſtimatus, & admodum contemptus, deus ipſe per Zorobabel præclaris rebus geſtis uictoriam referet. Hoc loco *ſtanneū ob uilitatē appoſuit, quia cū diuinū templū deflagraſſet, et populus in ſeruitutē adductus fuiſſet, atq; urbs uaſtata fuiſſet, oēs arbitrabantur nō propter populi iniquitatē, ſed propter dei ab eo obſeruati infirmitatem, hæc omnia accidiſſe. Lapidē ſtāneum ad illorū opinionē appellauit diuinum auxilium: docens, id quod à perfidis uile quoddam æſtimatum, & infirmum eſt, per unum uirum* Zorobabel *ſuam uim oſtenſurum eſſe: unde ſtatim induxit,*

Septem iſti oculi domini ſunt, qui reſpiciunt ſuper omnem terram.

Omnium rerum prouidēs, & adminiſtrator, qui omnia intuetur, omnia audit, pro Zorobabele *propugnat.* His *ſic excuſſis, propheta ex angelo percontatur de oliuis, ex utraq; parte candelabri uireſcentibus: rogat item de duobus ramis uſq; ad lucernas pertinentibus, atq; cognoſcit, ut duo filij pinguitudinis aſsiſtūt domino uniuerſæ terræ, per quos deſignat* IESVM *pontificem, &* Zorobabel *adminiſtratorem belli: alterum à genere regio, alterum ex ſacerdotali profectum.* Vbi *uero his uiſionibus uarijs ſermones*

mones de regno, & ſacerdotio confirmauit, & diuini tem pli ædificationis prædixit abſolutionem, et perfectionem, pœnarum minatione perterret auditores, à uitijs eos reuocans ad uirtutem: atq; etiam prophetæ falcem oſtendit maximam, per aërem uolantem, latam decem, longam uiginti cubitos. Vnde edocetur, hanc maledictionem eſſe, egredientem ſuper faciem omnis terræ. CAP. V.

Quia omnis fur ex hoc uſq; ad mortem punietur: & educam illud, dicit dominus omnipotens, & ingredietur in domum furis, & domum iurantis in nomine meo mendaciter: & requieſcet in medio domus eius, & cõſumet eum, & ligna eius, & lapides eius.

Maledictionem, punitionem appellauit, in omnem orbem terrarum peruadentem, quæ omnibus iniquitatem in ſe admittentibus infertur. Ex his edoctus eſt propheta, & populus, quemadmodum omnium hominum deus omnipotens iudex ſit, & ab omnibus meritas pœnas exacturus ſit, perniciem non modo aduerſum ſe impijs, ſed etiam proximo iniuriam facientibus, inferens. Et nimirũ ne quis putet contra ſolos fures, & periuros hanc minationem intentatam fuiſſe, contra omnem iniquitatem ſententiam tulit: quia uniuerſa lex, & prophetæ ex hoc ſermone pendent, uidelicet, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et diliges proximum tuum ſicut teipſum. Per furtum, & periurium omnem ſpeciem peccati complexus eſt. Iuris iurandi uiolatio impietatis caput eſt, quia omni dilectione uacua ſit eiuſmodi uiolatio. Furtum uero iniu

u 5 ſtitiam

ſtitiam contra proximum profitetur: nemo enim diligens proximum, iniuriam ei inferet. Itaq; hæc capita alias leges complectuntur, & rectè & meritò horum præuaricatoribus pœnas illas minatus eſt.

Et egreſſus eſt angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Suſpice oculis tuis, & uide quid ſit, quod egreditur. Et dixi: Quid eſt? Et ait: Hæc eſt menſura, quæ egreditur: & ait, hæc eſt iniquitas eorum in omni terra.

Ex his intelligitur, ut omnia menſura & pondere adminiſtret deus omnipotens. Sic etiam Abrahæ peregrinum
Gen.15.c *fore eius ſemen prædixit, & cauſam affert:* Nondum, *inquit, completæ ſunt iniquitates Amorreorum uſque ad præſens tempus.* Nondum *digna, inquit, extrema pernicie peccauerunt: quare eos ad cædem nunc tradi non permittam, ſed iniquitatis pondus & menſuram expectabo. Sic*
Gen.6. *cum hominibus, qui fuerunt tempore* Noë *centum & uiginti annis uitam definiuiſſet, non diem conſtitutum expectauit, ut uidit peccata creſcere & redundare: ſed præuertens, definitum diem abrupit, & centeſimo anno in omnes aquarum eluuionem intulit.*

Et ecce talentum plumbi eleuatum eſt: & ecce mulier una ſedebat in medio menſuræ, & dixit: Hæc eſt iniquitas, & proiecit eam in medio menſuræ, & proiecit lapidē plumbeum in os eius.

Virtutem margaritis diuinus ſermo comparat: Simile
Matth.13.f *eſt regnum cœlorum homini quærenti bonas margaritas.*

Pecca

Peccati autem pœnam ſacra ſcriptura plumbum appellat, quod natura graue eſt. Peccati uero pondus grauiſſimum: id quod nos docet diuinus David: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, et ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Quin etiam diuinus Zacharias uidet peccatum ſpeciem mulieris referens, nam ex uoluptate plura peccata naſcuntur: uidet punitionem, tanquam plumbum grauiſſimum ad os iniquitatis incumbentem, iuxta pſalmodiam dicentem: Omnis iniquitas opilabit os ſuum. Peccati fructus eſt probrum. Sic etiam Paulus: Liberati à peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ, quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nūc erubeſcitis? Itaq; propheta edoctus fuit, ut populi peccatum remiſit deus, & pœnas finiuit.

Pſal.37.b

Pſal.106.d

Rom.6.d

Et eleuaui oculos meos, & uidi: & ecce duæ mulieres egredientes, & ſpiritus in alis earum, ſicut alæ ſunt upupæ.

Vpupa maxima uelocitate auis nō corpulenta eſt, quin gracilis, alas corpore maiores habet. Itaq;, inquit, hæ mulieres, ubi menſuram accepiſſent, per medium aërem ferebantur: tum ipſe ex angelo percontatus, quonam gētium menſuram eæ ferrent, intellexi eas in Babylonem proficiſci, non modo ut eam portæ imponerent, ſed & ei domum ædificarent, & eam illic ponerent ad uſus eius. Neq; enim quemadmodum Hieruſalem certum tempus definiui in uaſtitatem, deinde ei ignoui, ſic Babylonis miſerebor, ſed perpetuæ pœnas multæ impietatis dabit. Vbi uero ſic hanc uiſionem abſoluit, alius uiſionis narrationē inducit, ac ait, ſe uidiſſe quatuor quadrigas, egredientes è duobus montibus

CAP. VI.

tibus æneis: quadrigæ primæ equos rufos adiunctos fuiſſe: ſecundæ nigros, tertiæ albos, quartæ uarios, & ſpadices. Poſtea percontatum fuiſſe, & ab angelo cognouiſſe, has eſſe quatuor uentos cœli, qui egrediuntur, ut aſſiſtant domino omnis terræ. Quatuor uentos appellat quatuor partes orbis terræ: ſiquidem quidam opinantur his numero totidem uentos eſſe: unde propheta cognoſcit, ut deus omnipotens poteſtatibus inuiſibilibus utens miniſtris, & bona largitur, & acerba hominibus affert, quemadmodum etiam ait David: *Immittet angelus domini in circuitu timentibus eum, & eripiet eos. De ultione in alio pſalmo inquit: Emiſit in eos iram indignationis ſuæ. Indignationem & iram, & tribulationem, immiſsionem per angelos malos. Sic etiam diuinus* Zacharias *equos nigros uidet ad Aquilonem proficiſcentes, ex quibus ſignat* Babylonis *perniciem, & albi egrediebantur à tergo iſtorum, non ut illis bona largirentur, ſed ut illis plexis, reliquias captiuorũ* Hebræorum *in* Iudæam *reducerent.* Rufi *egrediebantur in terram Auſtri, minantes mala inſurgentibus cõtra* Hieroſolymitanos. *Per colorem rufum, indignationem ſermo deſignauit.* Itemq;,

Pſal. 33.b (margin, beside "dum etiam ait David")
Pſal. 77.e (margin, beside "mo inquit")

Varij & egrediebantur, & quærebant, & cõſiderabant circuire terrã; & dixit: Ite, & circuite terram, & circuerunt terram.

Terram hic ibidem uocat nõ terram Iſraël, *ſed omnem orbem terræ.* Maculoſos *et ſpadices eos dicit, quaſi omnia procurantes & punientes, & beneficientes ubi oportet.*

Et clamauit, & locutus eſt ad me, dicẽs: Ecce

qui egre

qui egrediuntur ſuper terrã Aquilonis, requieſcere fecerunt furorem meum in terra Aquilonis.

Supplicia de Babylonijs accepi, quæ iam pridem meruerunt, mea autem longa patientia non perſoluerant. Poſt has uiſiones propheta iubetur dona apportata à captiuis accipere, ſed non promiſcue ab omnibus, ſed à principibus, ijſdemq; utilibus eius, et qui cognouerint eã, qui, inquit malorum ſenſum acceperunt, et captiuitatis cauſam nouerunt, eiusq; nouerunt utilitatem, afferant dona. Deinde mentionem facit nominum, Holdai, Tobiæ, Idei. Iubetur etiam ingredi in domum Ioſiæ filij Sophoniæ nunc uenientis de Babylone, et accipere argentum & aurum, & ex his coronas conficere, & magno ſacerdoti Ieſu ad caput accommodare, & ad eum diuinos ſermones perferre, ac dicere,

Ecce uir oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit domum domini, & ipſe accipiet uirtutem, & ſedebit, & imperabit ſuper throno ſuo, & erit ſacerdos à dextris eius: & conſilium pacis erit inter duos, corona autẽ, expectãtibus, & utilibus eius, & qui cognouerunt eam.

Omnia hæc de Zorobabel prædicit: non quia non natus eſſet, ſed quòd nõdum imperium accepiſſet. Orientem eum nominat, quoniam lucis inſtar id temporis hominibus Hieruſalem incolentibus, acerbis malis conſtrictis, et caligine circumfuſis, exortus fuit. Hunc dicit diuinam domum

abſolu

abſoluturum, & in Babylonico ſolio aſſeſſurum, atq; magnum ſacerdotem omni honore cumulaturū, tantaq; coniunctione cum eo conſenſurum eſſe, ut nihil unquam facturus ſit, niſi ex illius ſententia. Non modo autē his hæc pollicitus eſt, ſed etiam coronas immarceſcibiles expectantibus, quos utiles, & qui cognouerunt eam uocat. Coronæ materiam ſuppeditauit Ioſias filius Sophoniæ, qui inde gloriam aſſequetur. Hoc explicauit, cū dixit, in gratiam filij Sophoniæ. Poſtea de locis diuinis loquitur:

Et in pſalmum in domo domini: & qui longe ſunt ab eis uenient, & ædificabunt in domo domini: & ſcietis quia dominus omnipotens miſit me ad uos:

Non modo uos præſentes hæc facietis, uerūetiam procul à uobis habitantes undiq; concurrent, & communiter uobiſcum hos pulchros labores ſuſcipient.

Et erit, ſi auditu audieritis uocem domini dei ueſtri.

Hæc, inquit, erunt, & ad accommodatum finem peruenient, ſi uos diuinis ſermonibus auſcultaueritis.

CAP. VII.

ET factum eſt in quarto anno ſub Dario rege, factus eſt ſermo domini ad Zachariam quarta die menſis noni, qui eſt chasleu: & miſit in Bethel Saraſar, & Arceſeer rex, & uiri eius, ut deprecaretur dominum, dicens ad ſacerdotes domus domini omnipotentis, & ad prophetas: Ingreſſa eſt huc in

menſe

mēſe quinto ſanctificatio: num ieiunabo ſicut feci iam multis annis?

Chasleu, quem nos Apelleum nominamus. Iam uero hos Cuthenorum à Sarmanaſar in Samariam translatorũ, & aliarum gentiũ, quas Samaritas poſteri appellauerũt, duces quidam eſſe dixerunt: uerum ſiue iſtorũ, ſiue aliarũ gentium, nihil aperte nos docuit diuina ſcriptura, quòd externi dominarentur externis: ſed tamen uicini accolæ magnam utilitatem à prophetis, & ab alijs pijs ceperũt. Vnde factũ fuit, ut miſerint ſacrificia deo, et exoptauerint intelligere à ſacerdotibus & prophetis, an conuenienter diuina domus ornata eſſet, an oporteret per ieiunia rurſus deũ placare, quod plurimũ ſemper facimus. Hæc illis percõtantibus, deus omnipotens ad populũ ſermonem inſtituit. Per eum autẽ, etiam illos quid agendum ſit, docet, dicens:

Dic ad omnem populũ terræ, & ad ſacerdotes, dicens: Si ieiunatis, & plangitis in quintis, & ſeptimis: & ecce ſeptuaginta anni: nũquid ieiuniũ ieiunaſtis mihi? & ſi comeditis aut bibitis, nonńe uos comeditis, & bibitis?

Nolite, inquit, exiſtimare me ex ieiunio ueſtro commodum aliquod capere: nam etiamſi millies luctibus & lamentis uos affligentes, hoc ieiunium in quintis & ſeptimis conficiatis, nullam inde utilitatem percipiam. Quòd ita res ſe habeat, teſtimonio eſt tẽpus captiuitatis: Septuaginta enim annis ex ieiunio nullum mihi cultum, & obſeruantiam adhibuiſtis. Itaq; quemadmodum cum bibitis, & editis, hinc uoluptatem capitis: ſic etiam ex ieiunio utilitatem

litatem percipitis. Et *ne hanc nouam præceptionem arbitremini, iam olim per prophetas maioribus, & patribus ueſtris frequentiſsime dixi:*

Nunquid non iſta ſunt uerba mea, quæ locutus eſt dominus in manibus prophetarũ, qui fuerunt prius? Quando Hieruſalem habitabatur, & erat abundans, et ciuitates eius per circuitum, & montana, & campeſtria habitabantur.

Vbi uero ita uetuſtatem declarationis prophetarum oſtendit, docet ſingillatim, quæ ad ſuum cultum pertinent.

Iudicium iuſtum iudicate, & miſericordiam, & miſerationem faciat unuſquiſq; ad fratrẽ ſuum: & uiduam, & pupillum & pauperem non opprimatis, & maliciæ unuſquiſq; fratris ſui nolite meminiſſe in cordibus ueſtris.

Veſtris, inquit, patribus dixi, in iudicando æquam, & iuſtam ſententiam ferrent: proximi miſericordia commouerentur: ſuſtinentes graue uiduitatis pondus: et parentibus orbatos ne potentia opprimerent: ne ex infirmitate pauperum opportunitates rei augendæ ducerẽt: præterea iniuriarum memoriam delerent, et ne ulciſcerentur laceſſentes iniuria. Equidem *hæc ego dixi: illi uero nihil audire uoluerunt: ſed, inquit,*

Dederunt dorſum ſuum contemnens.

Ad plagas, quas accipiunt indurueru nt. Dorſum enim contemnens doloris uacuitatem, & inueteratum morbum, et robuſtum uocauit, ex metaphora ſeruorum flagris.

uerberatorum, qui ex hoc nihil meliores efficiuntur.

Et aures ſuas aggrauauerunt, ut audirent: & cor ſuum poſuerunt inobediens, ut non audirent legem meã: & uerba mea, quę miſit dominus omnipotens in ſpiritu ſuo, in manibus prophetarum priorum. Et facta eſt ira magna à domino omnipotente: & erit, ſicut dixit, & non audierunt eum: ſic clamabunt, & non exaudiam eos, dicit dominus omnipotens.

Tempus mutat, nam iam facta quaſi futura dicit: clamabunt, pro clamauerunt: & , non exaudiam, pro non exaudiui, poſuit.

Et eijciam eos in omnes gentes, quas ignorauerũt: & terra deſolabitur poſt eos à praeambulante, & reuertente.

Eijciam, pro eieci: deſolabitur, hoc eſt, deſolata eſt: id quod cõſequentia oſtẽdunt: mutauit enim figurã, ac dixit,

Et poſuerunt terram electam in ſolitudinẽ.

Hæc de inobedientia, & pœnis eorum patrum explicauit: nec enim æquum fuiſſet his, qui acerbam ſeruitutem ſuſtinuiſſent, & paulo ante hac liberati fuißent, quiq; nõdum urbem exædificaßent, eiuſmodi rurſus dura minari.

CAP. VIII.

ET factus eſt ſermo domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit dominus omnipotens: Zelatus ſum Hieruſalẽ, & Sion

zelo magno, & furore maximo zelatus ſum eam.

Hoc eam ſupplicio affici, pœnas impietatis in me admiſſæ repetens. Zelum appellat iuſtum iram. Cum enim eius uir eſſet, & uxorem eam nominaſſet, iure nomen zeli uerbis addidit: nam ita ſe ipſum appellauit, cum eam incepit, dicens: Ego *ſum dominus deus tuus, deus zelotes, ignis conſumens. Cui, poſtquàm ei iræ cauſas attulit, in poſterum pollicetur bona.*

Hæc dicit dominus omnipotens, Reuertar ad Sion, & habitabo in medio Hieruſalē, & uocabitur Hieruſalem ciuitas uera, & mons domini omnipotentis, mons ſanctus.

Hæc typice poſt Zorobabel ædificationem acciderũt: Poſt uero conſeruatoris noſtri incarnationem, ueritatem prophetiæ omnes uidere potuerũt. Item promittit ſe urbi multitudinem incolarum præbiturum, eosq; ad affectam, & exactam ſenectutem perducturum, ut bacillis nixi, in plateis incedant, & in ſolitis cœtibus aſsideant: atq; etiam pollicetur pueris & puellis plateas redundaturas eſſe, quod in urbibus bene habitatis & frequentibus fieri ſolet. Hoc *enim explanauit, cum dixit:*

Adhuc ſedebunt ſenes, & anus in plateis Hieruſalem, unuſquiſq; in manu uirgã ſuam retinens præ multitudine dierum: & plateæ ciuitatis replebuntur pueris, & puellis, ludentibus in plateis eius.

Deinde fidem facit uerborum ſuorum, ſuam poteſtatem

tem dans obſidem:

Hæc dicit dominus omnipotens:Si impoſſibile erit coram reliquijs populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impoſſibile erit?

Vos,inquit,ad ueſtram paucitatem & inopiam reſpicientes,in horum bonorũ ſpem nõ inducimini.Atqui cum non ignoretis poteſtatem promittentis, ſine dubitatione (ut par eſt) ea quæ dicũtur,excipite,& credite me omni tuitione populum meum procuraturũ: & undiq; coactũ in paternam terram reducturum, & in urbe Hieruſalem aperte appariturum. Hoc enim oſtendit,cum dixit:

Habitabo in medio Hieruſalẽ, & ipſe meus exiſtet populus, & ego eius deus nomĩabor in ueritate,& in iuſtitia:hæc dicit dominus omnipotẽs:Confortẽtur manus ueſtræ,qui auditis in diebus his ſermones iſtos per os ꝓphetarũ,in die quo fundata eſt domus dñi omnipotentis,ut templum ædificaretur.

Cum meis promiſsis uos conſoler,magna fiducia diuinam domum exædificate, ut in ea legitimam religionem obeatis,& per eam diuinitus dona data recipiatis.

Quia ante dies illos merces hominum non erit in lucrum, & merces iumentorum non ſubſiſtet, & egredienti, & ingredienti non erit pax præ tribulatione.

Cum ædificatio templi negligeretur,inquit,hominum

labor infructuoſus erat, & iumentorum merces inanis & inutilis: omnes autem homines, ſiue peregre, ſiue domi eſſent, aſsidue metu commouebantur.

Et emittam omnes homines, unumquenq; ad proximum ſuum.

Propter rerum diuinarum negligentiam, concitaui turbas inter uos, & ſeditiones exoriri feci. Iam uero cum uideo ueſtrum ſtudium erga ædificationem, ante omnes alias nationes dabo uobis pacis donum: atq; etiam efficiam, ut pluuijs ex alto ſubminiſtratis, prolixe terræ frugibus fruamini.

Et erit, ſicut eratis in maledictione inter gentes domus Iuda, & domus Iſraël, ſic ſaluabo uos: & eritis in benedictione. Confidite & confortamini in manibus ueſtris, quia hæc dicit dominus omnipotens: Sicut cogitaui, ut affligerem uos in eo, quod me ad iracundiam prouocaſſent patres ueſtri, dicit dominus omnipotens, & non me pœnituit: ſic paratus ſum, & cogitaui in diebus iſtis, ut benefaciam Hieruſalem, & domui Iuda.

Quemadmodum, inquit, pœnarum metum oſtendi, & ultionis minas intentaui: Sic bonis diſpenſationibus finem imponam. Vt uero in hunc modum eis animum addidit, rurſus ad uirtutē adhortatur, & quæ agēda ſint, explicat.

Iſti ſermones ſunt, quos facietis: Loquimini ueritatem unusquiſq; cum proximo ſuo: ue-

ritatem

ritatem,& iudicium pacificum:& iuſtum iudicate in portis ueſtris:& unuſquiſq; malum proximo ſuo non cogitet in cordibus ueſtris:& iuramentũ mẽdax ne diligatis, quia hæc omnia odi,dicit dominus omnipotens.

Quoniam ſuprà dixit,ſe nullam utilitatem ex ieiunio percipere, propter eos, qui arbitrantur,hoc ſolo deum coli,ac obſeruari. Atq; ubi omnem uirtutis ſpeciem oſtendit,ſimul cum eis etiam ieiunium conſtituit:

Ieiunium quartum,& ieiunium quintum,& ieiunium ſeptimum, & ieiunium decimum erunt domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in feſtiuitates bonas:& lætamini, & ueritatem & pacem diligite.

Non obſcurum eſt quartum,& quintum,& ſeptimũ, non hebdomadis,ſed menſis intelligi, quoniam decimum adiunxit:Ieiunantes,inquit,ne moleſtia afficiamini ex inedia & fame,ſed propter utilitatẽ ex moleſtia naſcentem lætamini:ueritati & paci adhæreſcite. Eſt autem animaduertendum,alios interpretes,Aquilam dico,& Theodotionem,& Symmachum non poſuiſſe quartum,& quintum,& ſeptimum,& decimum ieiunare,ſed ieiuniũ concorditer dixiſſe quarti,& ieiunium quinti, & ieiuniũ ſeptimi,& ieiuniũ decimi,ut nulli dubiũ eſſet,quin quarto, quinto,ſeptimo,& decimo menſe ieiunare præcepiſſet.

Hæc dicit dominus omnipotẽs:Adhuc uenient populi multi, & habitatores urbium multarũ:& cõgregabuntur qui habitãt ciui

tates in una ciuitate, dicentes: Eamus ut deprecemur faciẽ dñi, & quæramus uultũ dñi.

Adeo nobilis, & illuſtris erit Hieruſalem, ut aliarũ urbium incolæ ſe inuicem adhortentur, & exacuant ad pietatem, ut relictis, quæ habentur in manibus, in hanc urbem conueniant, & dei clementiam exquirant, & quiſq; dicat: Ego *etiam ibo, & ſimul uobiſcum proficiſcar. Idq; fiet, non modo ex* Hieruſalem *genus trahentes, ſed etiam exteræ nationes, exoptantes diuinum auxilium aſſequi.* Et *hæc quidem adumbrate facta ſunt, poſt ædificationem ſub* Zorobabel *factam. Poſt uero dei, & conſeruatoris noſtri incarnationem, cernere eſt mari terraq; id fieri.* His *etiam conſequentia congruunt:*

Hæc dicit dominus omnipotens: In diebus illis, ſi apprehenderint decem uiri de omnibus linguis gentium, & tenuerint fimbriam uiri Iudæi, dicentes: Ibimus tecum, quia audiuimus quòd deus uobiſcum eſt.

Sic ſacros apoſtolos ex Iudæis *genus ſuum ducentes, ſummo ſtudio requirebant, qui ex gentibus erant uocati, credentes per eos ſe ſalutem aſſequuturos eſſe.* Sic Philippenſes *diuinũ* Paulum *deſiderabant: ſic* Theſſalonicenſes, *ſic* Corinthij, *ſic omnes gẽtes, ſic perbeatus* Oneſiphorus *in urbẽ accurrit, ut ei in rebus neceſſarijs ſeruiret: ſic beatus* Titus, *ſic* Trophimus *uſq; ad extrema pericula eum ſunt perſecuti.* Sed *tametſi, cùm* Iudæi *ex* Babylone *reuertiſſent, quidã ex gentibus admirati fuerunt liberationẽ inuſitatam, & admirabilem, & deũ eorum eſſe uerũ deum*

credide

crediderunt, & quoſdam ex Iudæis conſecuti fuerunt, ab eis cognoſcere ueritatem exoptantes, nõ aduerſantur noſtris dictis: quin etiam ueritatẽ atteſtantur. Nam noſtrorũ typus ſunt uetera. Similitudinẽ autẽ conuenit imaginẽ habere cum exemplari. Itaq; ſi apud Iudæos uerus hic ſermo exiſtit, uerus etiam noſter, nam horũ illa umbra ſunt. Sed ad ea, quæ deinceps reſtant explananda, redeamus.

CAP. IX.

Aſumptio uerbi domini in terra Hadrach & Damaſcus ſacrificium eius.

Aquila interpretatus eſt ἐν δαμασκῷ ἀνάπαυσις αὐτοῦ, *Damaſci requies eius:*

Quia dominus reſpicit homines: & omnes tribus Iſraël Emath in finibus eius.

Vel ſecundum alios interpretes in Emath finitima ei prædicit has urbes quondam impie uiuentes Hadrach, & Damaſcum, & Emath, ex priori errore expiatas ſacra deo facturas eſſe. Omnes enim reſpiciens homines, non ſolas tribus procurabit. Hadrach autem urbs eſt Arabiæ. Emath nunc Epiphaniam appellatam ſacra ſcriptura uocat magnam Emiſam. Hæ igitur diuinæ notionis lumine illuſtratæ, honeſta & laudabilia perſequentur.

Tyrus & Sidon, quoniam ſapientes fuerũt nimis, & ædificauit Tyrus munitionẽ ſuam, & congregauit argentum, ut humum: & aurum, ut lutum uiarum: propterea dominus poſſidebit eos, & percutiet in mari fortitu-

dinem eius, & ipſa in igne concremabitur. Videbit Aſcalon, & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accaron, quoniam cōfuſa eſt propter aberrationem animi ſui: & peribit rex de Gaza, & Aſcalon non habitabitur.

Tyrus, inquit, & Sydon diuitijs ſeſe efferentes, & cō munitis muris confidentes, omni genere calamitatum afficientur. Partim enim eorum res maris eluuione, & redundantia ſubmergentur, partim igni conſumentur, deo hanc omnipotente contra eos ſententiam ferente. Quòd uero ait: Dominus poſſidebit eos: hunc intellectum habet: Poſtquàm ſeipſos à diuina procuratione abſtraxerunt, diuinæ potentiæ periculum facient. Aſcalon autem & Gaza hæc uidentes, in ſummo timore erunt, & cum Accaron perpetuo luctu ſe affligent, quoniā confuſa eſt Tyrus ob aberrationem animi ſui, atq; etiam Gazæ regnum delebo, et Aſcalonē ciuibus uacuā cōſtituam, ac ut alienigenæ eam, & Azotum incolant, efficiam. Quòd autem ait, Aſcalon non habitabitur, de hominibus illius temporis loquitur, quos in necem, & ſeruitutem tradidit: quare adiunxit,

Et habitabunt alienigenæ in Azoto, & deſtruam iniuriam alienigenarum, & auferam ſanguinem eorum de ore illorum, & abominationes eorum de medio dentium illorum.

Correctio à deo adhibita beneficij mater eſt: hac enim alienigenæ, inquit, & priſtinam iniquitatem, & mpietatem relinquūt, & dei notionem recipiunt. Hoc ſtatim explicauit, cum addidit:

& re

Et remanebunt & iſti deo noſtro, & erunt ut tribunus in Iuda: & Accaron ſicut Ie‐buſæus.

A religione ſua, deteſtantes idolorum ſacrificia, quibus prius conferti erant, ſub poteſtatem procurationis diuinæ ſeſe ſubijcient, & prouidentiæ dei ſe curandos tradent: & ad Iudam adſcripti, ſimiliter atq; quidam tribuni plebis præcellentiſſimi erunt, & cum incolis Hieruſalem honore adæquabuntur. Hos enim Iebuſæos appellauit, nam hæc olim Iebus uocabatur.

Et ponam in domo mea eleuationem, ut nemo pertranſeat, neq; reuertatur: & nequaquam ſuperueniat eis ultra abactor, quia nunc uidi in oculis meis.

Domum meam illuſtrem præſtabo, & templum meum potentia ſic complebo, ut hoſtes bellũ inferre aggredientes non reuertantur, nec ad ſuos perueniant, hic ibidẽ pœnas dantes: alij autem horum internitionem uidentes, domi manere timeant, & contra populum bellum ſuſcipere non audeant, quoniã eos ſic in præſens curare conſtitui. Hæc tametſi ad finem peruenerunt ſub Macchabæis, Iuda & Ionatha, & Simone bellum adminiſtrantibus: nam poſt uictoriam conſtitutam exterarum nationum, urbes in ſuam poteſtatem redegerunt, & in locum illorum Iudæos colonos deduxerunt, atque etiam ex illis ipſis multos piam religionem doceri accurauerunt. Veruntamen exactus prophetiæ exitus poſt conſeruatoris noſtri aduentum patefactus fuit: nam nunc idolorum erroribus

x 5 renun

renunciantes, & Aſcalonitæ, & Accaronitæ, & Allophyli, diuinæ notionis lumen ad ſeſe admiſerunt: & qui ex eis inſtituti ſunt ad eos paſcendos, quaſi quidam tribuni plebis & imperatores belli ſplendeſcunt, & præcellunt. Quamobrem ſpiritus ſanctus ubi illa prædixit, horum bonorum cauſam affert, & exclamat per prophetam:

Gaude uehementer filia Sion, prædica filia Hieruſalem: ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus, & ſaluans: ipſe manſuetus, & aſcendens ſuper ſubiugalem, & pullum nouum.

Horum explanatio ex ipſis rebus patet. Etenim rex, quem prophetæ prædixerant, uenit: & ſua iuſtitia peccatum deleuit: & manſuetudine diaboli ſuperbiam fregit: & qui pullo aſinæ inſedit, reges habet adoratores, qui uehiculis auro & lapidibus precioſis ornatis geſtantur.
Gene. 49 *De hoc pullo beatus etiam Iob prædicit, dicens: Alligans ad uineam pullum ſuum.*

Et diſperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Hieruſalem: & diſperdet arcus pugnantium, & multitudinem & ex gentibus.

Hac, inquit, moderatione uſus omnium rex optimus, maximus, perdidit quadrigas ex Ephraim, & equum ex Hieruſalem, cum eorum audaciam fregit, & regnum inſanum deleuit, & uero arcum pugnantium, & multitudinem perdidit: atque per Romanorum pacem gentes gubernans

bernans, facultatem ueritatis enunciandæ præconibus gratificatus eſt. Nam poſtquam omnia ſub unum imperium ſubiecta fuerunt, atque bella inter ſe gentes gerere deſierunt, & pax toto orbe terrarum constituta fuit, intrepide apoſtoli, quibus declarandæ ueritatis negotium datum fuerat, orbem terræ percurrerunt: & peragratione orbis homines ad uitam uenati ſunt. Omnium uero maxime admirabile eſt, qui non habebat, ubi reclinaret caput, quiq; pullo inſedit, totius terræ & maris imperiũ tenuit. Hoc etiam ſermo propheticus prædixit:

Et dominabitur ab aquis, uſque ad mare: & à fluminibus, uſque ad exitus terræ.

Ego uero Iudæorum ſtuporem admiror, qui hoc loco impudentiſsime hanc prophetiam ad Zorobabel accommodare attentent: cùm Zorobabel uel Iudæorum confeſsione non totam Palæſtinam tenuerit, ſed ſolam Iudæam. Propheta autem prædixit, pullo inſidentem toti orbi imperaturum. Præterea CHRISTVM *pullo uſum fuiſſe nouimus. Zorobabel uero pullo inſediſſe nemo adhuc ex his, qui diuinas ſcripturas tractarunt, dixit. Cæterum dominus* CHRISTVS *iuxta prophetiam pullo uſus eſt, imperium orbis terræ tenuit, & deus uerus eſſe creditur & prædicatur. Simul deleuit regnum Ephraim, & Iſraël. Itaque de eo hæc propheta prædixit, & prophetia ſine dubitatione ad finem peruenit: atq; ea, quæ cõſequuntur, cum his conueniunt:*

Et tu in ſanguine teſtamẽti emiſiſti uinctos

tuos

tuos de lacu,qui non habet aquam.

Quos,inquit,tuo precioſo ſanguine redemiſti, & liberaſti,hos cum ſalutaribus teſtamenti tui tabulis emiſiſti, ut omnibus hominibus libertatem teſtarentur, ac declararent.Liberaſti eos à lacu non habente aquam.Hunc autem lacum,ſiue de morte æterna, ſiue de errore idolorũ uelit quis intelligere, non à ueritate aberrabit. Sic etiam per Hieremiam ait deus: Duo mala fecit populus meus: Hiere.2 *me derelinquunt,fontem aquæ uiuæ: & foderunt ſibi ciſternas diſsipatas,quæ continere non ualent aquas.Sic autem uanum & laborioſum idolorum cultum prædixit. Nam miſere deſudantes,& elaborantes in idolis colẽdis, nullos ex his fructus ceperunt: ſed potius ueram uitam incommodis magnis affecerunt. Cùm in hoc lacu uincti eſſent homines,dominus* CHRISTVS *ſoluit & abſtraxit,& precioſo ſanguine eis libertatem donauit, & ad uiam uitæ emiſit,cum nouum teſtamentum eis dedit. Ad hæc rurſus ait,*

Sedebitis in munitione uincti congregationis:& pro una die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi.

Pro illis acerbis uinculis,te circumligaui alijs uinculis meæ dilectionis ſuauiſsimis,atq; illud te admonui, ut mihi aſsideres, & leges meas ediſceres, & robore curationis diuinæ cuſtodireris: & pro priori captiuitate, libertate ſimul & uita fruereris. Pro his,inquit,rebus duplicia reddam tibi.

Quo

Quoniam tetēdi te Iuda mihi quaſi arcum: impleui Ephraim: & ſuſcitabo filios tuos Sion ſuper filios Græcorum: & attrectabo te quaſi gladium pugnatoris.

Iudam, & Ephraim appellat ex his trahentes genus, quos in filios Græcorum ad bellum comparauit. Atq; eis arma dedit deus, non carnalia, ſed diuina, ad demoliendas munitiones, ut eis humanas rationes conuincerent, atque omnem intellectum in captiuitatem abducerent ad obediendum CHRISTO: *hos dixit ut arcū ſe tetendiſſe, & ut gladium pugnatoris attrectaſſe, & machinatum fuiſſe: per hos philoſophorum artes uanas diſſoluit: per hos in orbem terrarum introduxit pietatem: de his propheticus ſermo, ſic ait: Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in* Pſal. 44. b *corda inimicorum regis. Hæc enim ſub Macedonibus in typo prophetia ad finem peruenit. Nam cum filij Sion impetiuiſſent Græcos, multa Macedonum milia in fugā dederunt, atq; trophæo excitato ac conſtituto, uictores redierunt, & altare diſſolutum excitauerunt. Hæc autem deo pro eis propugnante, & auxilia ſuppeditante, inexpugnabilia ediderunt facinora. Hoc enim etiam propheta ait:*

Et dominus deus ſuper ipſos apparebit, & egredietur ſicut fulgur ſagitta eius, & dominus omnipotens ſonabit in tuba, & ibit in commotione terroris ſui: dominus omnipotens proteget eos, & obruent in lapidibus fundæ, & bibent ſanguinem eorum

ut uinum.

Ei auxiliari uolẽs tonitrubus & fulguribus hoſtes perterrebit, & nebulis quaſi quibuſdam fundis utens, grandinibus eos conficiet, & his eos obruet. Et bibẽt, inquit, ſanguinem eorum ut aquam: hoc eſt, plurimam uoluptatẽ ex uictoria percipient. Nõ enim ſanguinis humani potionem intelligit, nam quomodo id diceret, qui etiam beſtiarum ſanguinem hominibus, qui fuerunt ante legem, & in lege, interdixit, ne ederent.

Et implebunt ſicut phialas altare.

Hoc eſt, altare implebunt uictimis ex præda cõparatis.

Et ſaluabit eos dominus in die illa, ſicut oues, populum ſuũ, quia lapides ſancti uoluentur ſuper terram.

Propter ſanctos, deus reliquos ſeruabit, & ueluti oues ſuas ab impetu ferarum tuebitur, & liberabit.

Si quid bonum ab eo, frumentum iuuenibus, & uinum boni odoris ad uirgines,

CAP. X. Petite pluuiam à domino opportunã, temporaneam, & ſerotinam: dominus fecit phãtaſias: & pluuiam hyemalem dabis eis, unicuiq; herbam in agro.

Ipſe, inquit, uinum & frumentum donat, ut iuuenes frumento confirmentur: & uirgines ex uino lætitiã percipiant. Hoc enim loco uinum pro lætitia poſuit. Itaque hæc non ignorantes, temporaneam & ſerotinam pluuiã in tempore petite ab eo qui dare poteſt. Etenim ipſe pluuiæ autor, & aliarum rerum opifex, quæ timori ſolent

eſſe

eſſe hominibus, fulgura enim in pluuia fecit. Hæc eiuſmodi phantaſiam appellauit: nempè exterrētia homines, per hæc etiam ex terra gignuntur fructus. Deus quidem uerus talia & conficit & largitur.

Quoniam hi, qui loquebãtur, locuti ſunt labores: & diuinatores uiſiones falſas & ſomnia falſa loquuti ſunt. Vane conſolabantur, ideo arefacti ſicut oues, & afflicti ſunt: quia non erat qui ſanaret.

Vbi uniuerſum diaboli gregem in medio propoſuit, diuinatores, ex ſideribus pronoſtica profitentes, ſomniorum coniectores, eorum mendacia reprehendit, & pœnas conſtituit.

Super paſtores cõcitatus eſt furor meus, & ſuper agnos uiſitabo.

Qui male imperarunt & regnarũt in ſeruitutem redegi, & captiuos feci, eorum uero ſubditos illinc reduxi, & mea prouidentia curabo & tuebor.

Et uiſitabit dominus deus omnipotens gregem ſuum domum Iuda, & ponet eos ſicut equum decorem ſuum in prælio.

Et belli tempore eos præſtabo tanquam equũ quendã pulchritudine & uiribus exultantem, & confidenter in hoſtes progredientẽ, & nõ indigebũt ſubſidijs externis.

Et ex ipſo reſpexit, & ex ipſo poſuit, & ex ipſo arcus in furore egredietur, omnis qui educit ſimul: & erunt quaſi bellatores conculcantes lutum uiarum in prælio: & præ-

para

parabuntur,quia dominus cum eis eſt: & confundentur aſcenſores equorum.

Non,inquit,aliorum armis utetur, non externos milites mercede cõducet,ſed ex ſeſe belli imperator & adminiſtrator,ex ſe erunt omnes ductores exercitus, atque præclaris rebus geſtis uictoriam referent,& ueluti lutum hoſtium legiones conculcabunt: quemadmodum enim lutum pedibus ſupergredientibus cedit, ſic illi peſſundabuntur,& fugientes conficientur, quoniam deus omnipotens huius belli adminiſtrationi præerit.

Et confortabo domum Iuda,& domum Ioſeph ſaluabo,& habitare eos faciam.

Cum ita omnes,inquit, eorum hoſtes interfecerim, ut in pace conſtituta & certa terram paternam habitent,efficiam:& cauſam affert cum induxit:

Quia dilexi eos: & erunt ſicut quando non eos abieceram.

Hoc magis perſpicue Symmachus interpretatus eſt, καὶ ἔσονται ὡσανεὶ μὴ ἀπωσάμην αὐτούς. *Et erũt quemadmodum cum eos non expuleram,ſic nimirum eos florere faciam, ut nullum ſenſum præteritæ captiuitatis amplius recordatione percipiant,uidentes ſe reſtitutos in priſtinam felicitatem.*

Quia ego dominus deus eorum,& exaudiã eos: & erunt quaſi bellatores Ephraim: & lætabitur cor eorũ quaſi in uino, & filij eorum uidebunt, & lætabuntur: & gaudebit cor eorum in domino.

Qui

Qui ſum eorum dominus, & deus, eorũ preces admittam, & uictores eos conſtituam, utq; in omni lætitia & gaudio uitam exigant, preſtabo: & eorum filij ſimiliter: ut hi in omni uoluptate uitam tranſigant, meo nomine gloriantes, & potentia mea exultantes.

Significabo eis, & ſuſcipiam illos, quia redimam eos, & multiplicabuntur, ſicut erant plurimi.

Prolis multitudo, inquit, eorum cumulatiſsime augebitur: quæ benedictionem ſuſcepit, ut ſuis urbibus, cum non contineri ualebunt, neceſſe ſit eos in alias urbes deducere, ubi alijs occaſionem ad ſalutem adipiſcendã offerent. Hoc explicauit, cum dixit,

Et ſeminabo eos in populis, & qui erant de longe recordabuntur mei, & nutrient filios ſuos.

Videntes, inquit, eorum uehementem pietatem, omni cura & ſtudio eos tuebuntur, & curabunt.

Et conuertam eos de terra Aegypti, & de Aſſyrijs ſuſcipiam illos, & in Galaaditin, & in Libanum introducam eos, & nullus ex eis deerit.

Ex Aegypto, & ex Aſſyrijs eos reducam: & ut terram patriam incolant efficiam, & Galaaditin ex eis com plebo: & uſque ad ipſum montem Libanum eorum habitationem propagabo: nihilq; eis erit impedimento: quoniam omneis bellum eis inferre aggredientes, interficiã. Hoc planum fecit, cum deinceps ait,

y & pertran

Et pertranſibunt in mari anguſto,& percutient in mari fluctus, & ſiccabuntur omnia profunda fluuiorum.

In maxima pericula proiecti, & propemodum de ſalute deſperantes. Hoc enim mare anguſtum uocauit. Maleuolorũ fluctus percuſſerunt, & ueluti profunda flumina eos ſiccauerunt, cum illorum inſidias oppreſſerunt.

Et auferetur uniuerſa iniuria Aſſyriorum, & ſceptrum Aegypti tolletur, & confortabo eos in domino deo ſuo, & in nomine eius gloriabuntur, dicit dominus.

Regnũ, inquit, Aegypti funditus delebitur: Aſſyriorũ faſtus abijcietur, & frangetur: qui autem illis olim ſeruierunt, meo auxilio illuſtres & præclari apud oẽs erunt.

CAPVT XI.

APeri Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas: ululet pinus, quia cecidit cedrus.

Omnes quibus potentia nimios ſpiritus affert, quiq; Libani ꝓceritatẽ animi elatione adæquatis, uos ipſos accõmodaſtis ad pœnas dandas, & perſoluendas. His autẽ inferiores (nã hos pinos appellat) potẽtioribus perniciẽ allatam uidentes, ueſtras calamitates lugete, ac lamẽtamini: & explicans, quæ per translationẽ dixit, adiunxit,

Quia optimates cõtriti ſunt, ululate quercus Baſanitidis, quoniã depoſitus eſt ſaltus

nemoroſus

nemoroſus: uox lugentium paſtorum, quoniam miſera facta eſt magnificentia eorum: uox rugientium leonum, quia afflictus eſt fremitus Iordanis.

Iuxta peculiarem proprietatem omnia tropice dixit. Leones, & paſtores, appellat reges, & principes. Saltũ nemoroſum, uocat principatum infructuoſum. Hos autẽ omnes lugere, & lamẽtari dixit, qui magnos ſpiritus ſibi cõtra Iordanem ſumpſerunt, & de ſpe deiecti fuerunt. Per Iordanẽ, Iudæorũ terram deſignauit, nam per hanc hic fluit. Hæc de futura felicitate Iudæis poſt reditum diuinus Zacharias prædixit. Deinceps calamitates, quibus propter iniquitates afficiendi eſſent, uaticinatur.

Hæc dicit dominus omnipotẽs: Paſce oues occiſionis.

Quis has pauit? certe dominus CHRISTVS, qui in ſacris euãgelijs exclamat: Ego ſum paſtor bonus: bonus paſtor animã ſuam dat pro ouibus. Verum nemo eum quòd paſtor appelletur, parui ducere tentet, nã is ſalutis noſtræ cauſa nõ modo paſtor, ſed etiã agnus nominatus eſt, & ouis. Ecquid dico ouem & agnũ? quin etiam maledictum & peccatũ uocatus fuit, ut & peccatũ ab hominibus, & maledictũ expiaret hoc. Itaq; pater inquit filio: Paſce oues occiſionis qui formam ſerui ſumere uoluit, ut humanam naturam ſeruitute liberaret: Itaque ut homo, non ut deus, hæc mandata accipit: nam ut deus patri æqualis exiſtit. Atqui ut homo inquit, Ex meipſo nõ ſum Ioan. 12.
locutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum

*dedit,quid dicam & quid loquar. Sic etiam hoc loco ei mandat:*Paſce oues occiſionis:*ac docens quamobrem eas ſic uocet,adiecit,*

Quas qui poſſederunt,interficiebant,& nõ agebãt pœnitentiam: & qui uẽdebant eas, dicebãt,Benedictus dominus,& diuites facti ſumus:& paſtores earum nihil patiebantur ſuper eis.

Ab impijs regibus, & iniquis ſacerdotibus adminiſtrati,nefarijs malis ab eis affecti fuerunt. Maccabæorũ hiſtoria his narrationibus plena eſt,& Ioſephi uolumina.Poſtquàm enim ex ambitionis & pecuniæ ſtudio laborare cœperunt,ſacerdotia uenalia habuerũt, & nulla ex parte eis conuenientem dignitatem emerunt:unde factum eſt,ut innumerabilia mala Iudæis acciderint: quare paſtoribus minatur ſupplicia,oues autem omni cura procurat:ac deinceps de impijs ſic loquitur,

Ideo nõ parcam ultrà ſuper habitatores terræ,dicit dominus:& ecce ego tradam homines unumquenq; in manus proximi ſui, & in manu regum eius: & concident terram, & non eruam de manu eorum.

*Pro illis nullam curam,propter eorum ſcelera, ſuſcipiam:iuſtos & pios omni cura tuebor.*Hoc enim ex his, *quæ conſequuntur explicauit:*

Et paſcã oues occiſionis in terra Chanaan.

Per hoc quidam opinati ſunt palæſtinem deſignari: mihi autem uidetur exterorum terram ſignificari. Itaq;

per Cha

per Chanaan exteros innuit, atq; inquit, Vbicunq; gentium mihi credere ſtudent, eos adſcribam in numerum eorum, qui mea prouidentia curantur.

Et aſſumam mihi duas uirgas, unam uocaui decorem, & alteram uocaui funiculum: & paſcam oues.

Duas uirgas appellat Gentes, & Iudæos. Duo quondam in genere fuerunt dogmata, unum pietatem profitens, quod apud Iudæos uiguit: Alterum autem fuit idolorum cultum profitens, quo uarijs modis omnes gentes olim adſtrictæ fuerunt. Itaq; ex hoc, inquit, & ex illo cõgregabo oues, & ex utroq; unum ouile perficiam. Hoc etiam in ſacroſanctis euãgelijs, inquit, Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere: & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus paſtor. Eos enim ex gentibus, qui crediderũt, his admiſcuit, qui ex Iudæis crediderunt, & unum ouile conſtituit. Ioan. 10. c

Et auferam tres paſtores in menſe uno.

Reges Iudæorum & prophetas deſignat, & ſacerdotes, his enim tribus ordinibus paſcebantur: & cauſam affert, cum adiecit,

Et ingraueſcet anima mea ſuper eos: ſi quidem & animæ eorum rugiebant ſuper me.

Hoc dilucidius ipſe dominus ex ore Hieremiæ prophetæ docet, dicens: Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius: facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra me uocem, ideo odiui eam. Simul per Hierem. 12. b

Eſaiæ.6.c *Eſaiam clamat: Expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. Quoniam quidem tanquam rugientes, & meā cædem ſitientes efferato impetu inuaſerunt, dixi quæ conſequuntur,*

Et dixi, non paſcam eos: quod moritur, moriatur: & quod defecit, deficiat: & reliqui deuorent unuſquiſque carnes proximi ſui.

Hæc omnia accidere neceſſe eſt, diuina prouidentia ſpoliatis.

Et aſſumam uirgam meam pulchram, & proijciam eam, ut diſsipem teſtamentū meū quod diſpoſui ad omnes populos terræ.

Dei uentilabro ſepoſitis, qui diuinæ notionis declarationem ſuſceperint, & tanquā alicuius frumēti paleis ſeparatis, omninò neceſſe erit paleas comburere igne inextinguibili, iuxta Matthæum. Matth.3.c

Et diſsipabitur in die illa.

Quòd nō de omnibus gentibus hæc loquatur, ſed tantum de infidelibus, ea quæ cōſequuntur, teſtimonio ſunt:

Et cognoſcent Chananæi oues, quæ cuſtodiuntur mihi: quia uerbum domini eſt.

Eos qui ex gentibus crediderunt, Chananæos, tanquā Allophilos uocat: eos autē oues cuſtodia dignas teſtatur, propter fidem quam habuerunt. Hi, inquit, cùm uiderint infidelibus perniciem allatam, periculo diſcent, ut propheticus ſermo, dei ſermo exiſtat. Cæterum his explicatis, de fidelibus gentium, & infidelibus, ſermonem conuertit ad Iudæos,

Et dicam

Et dicam ad eos,Si bonum eſt in conſpectu ueſtro,date mercedem meam, aut renuite: & ſtatuerunt mercedem triginta argēteos: & dixit dominus ad me;Depone eos in cō flatorium.

Hæc,mea ſentētia,nō explanatione egent,cùm ſacrorum euangeliorum hiſtoria horum declarationem habeat. Ibi uidere eſt, Iudam totidem argenteis dominum uendidiſſe: & cum ſibi pœnitendum putaſſet, eos reddidiſſe his qui dederant. Cumq; illi accipere noluiſſent, his abiectis,abijſſe, ad ſuſcipiendum iuſtum præmium à diabolo. Iam uero hoc loco dominus fidem eos poſcit pro mercede beneficij,hi autē pro hac dederūt triginta argenteos:ipſe dominus iubet prophetam ad ignē periculum facere,num beneficij iuſta merces iſtuc ipſum ſit:tum propheta teſtatur,ſe hos in domū domini conieciſſe,quā iure,& merito conflatorium appellauit:in illa enim per pœnitentiā accedentes,tanquā in conflatorio & fornace de integro nouantur,& uenenum peccati deponunt, & miſericordiam à deo conſequuntur. Quare inquit,

Et abieci uirgam meam ſecundam,quæ appellatur funiculus,ut diſsiparem teſtamentum quod erat inter Iudam & Iſraël.

Ex his patet ut credētes ab infidelibus ſeparauit,atq; reliquos ſua prouidentia priuauit, quæ hac ætate cernere licet, prophetiam teſtantur: nam ſimul atque Iudæi priuati ſunt prophetis, ſacerdotibus, regibus, templo, propiciatorio,altari,& candelabro,& menſa, & alijs

 pleriſq;,

pleriſq;, quibus legitimus cultus obibatur, ſuperna etiam curatione priuati fuerunt, & diſperſi, exilij cauſa ſolum uerterunt, atq; CHRISTVM *profitentibus præter ſententiam ſeruiũt: & qui* CHRISTI *dominatum eiurant, & renunciant, eius ſeruis ſeruitutem ſeruiunt, eo uſq; ex inueterato & robuſto morbo laborãt. Simulac propheta de deo conſeruatore noſtro* IESV *Chriſto hæc prædixit, & Iudæorum obſtinationem obfirmatiſsimam iure reprehendit, ad pſeudochriſtum conuertit prophetiam, quem Iudæi, ut ipſi dicunt, expectant. Hoc etiam in ſacris*
Ioan.5.g *euangelijs dominus dixit: Ego ueni in nomine patris mei, & non accepiſtis me: ueniet alius in nomine ſuo, & credetis. Hoc idem de eis etiam perbeatus Paulus: Eo quòd ueritatem charitatis non receperunt, ut ſalui fierent, ideo*
2.Theſ.2.c *mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderunt ueritati, ſed conſenſerunt iniquitati. Eius etiam modi diuinus Zacharias diuini ſpiritus functionem prænunciat.*

Et dixit dominus ad me: Adhuc ſume tibi uaſa paſtoralia paſtoris imperiti, quia ecce ego ſuſcitabo paſtorem ſuper terram, qui derelictum non uiſitet, & diſperſum nõ requirat, & fractum non ſanet, & integrũ non dirigat, & carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat.

Has acerbas narrationes dominus etiam in ſacris euangelijs prædicit: Erunt, inquit, dies illi tribulationis tales,
Marci 13.b *quales non fuerunt ab initio creaturæ, quã condidit deus*

uſq;

uſq; nunc, neq; fient: & niſi breuiaſſet dominus dies, nō fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Hæc eadē propheta inquit: *Et carnes electorum deuoret, & talos eorum peruertat: magnitudinē malorum ex his ſignificans.* Eorum autem paſtorem imperitum, ſiue ſecundum alios interpretes, ſtultum nominat, nempe quem decepit diaboli artificium, quem item latet eorum internicio certa. Stultum etiam, ſiue inſipientē ſacra ſcriptura impiū nominare ſolet. Dixit, inquit, inſipiens in corde ſuo, non eſt deus. Poſtquam eius efferatam mentem declarauit, futuram ei perniciem ſignificat. Pſal. 13. a

O' qui paſcitis uana, & q̄ dereliqſtis oues.

Cum hæc uerba ad illi obtemperātes fecit, & eos deplorauit, quòd ab omnium communione defeciſſent, & uanum & exitioſum honorem ab illo datum potiorem duxiſſent, tum hæc de illo explicat:

Gladius ſuper brachium eius, & ſuper oculum eius dextrum: brachium eius ariditate ſiccabitur, & oculus eius dexter, eius cæcitate obſcurabitur.

Oculus ementito Chriſto credentes in æternam perniciem abducit: brachium uero contradicentes ad cædem tradit: In cæde poſuit brachium: in deceptione uero oculum. Sed tamen brachiū eius, qui alios ſiccat, ſiccabitur: & oculus eius dexter excæcans, excæcabitur: & uoluntatis plaga eum conficiet. Sic Paulus inquit: Quem dominus IESVS *interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum* 2. Theſ. 2. b

operationem Satanæ, in omni uirtute & ſignis, & prodigijs mendacibus. Quidam ex his, qui hunc prophetam explanauerunt, hæc Antiocho Epiphani accõmodarunt, paſtorem imperitum nominatum fuiſſe teſtantes. Multo igitur magis prophetia in Antichriſtum conuenit, ſi quidem huius Antiochus typus fuit. Nam quemadmodum Antiochus, cum bellum contra deum intuliſſet, in templo dæmonum aras excitauit, & deo dedicatos, & conſecratos, dæmonibus ſacra facere coëgit: Sic etiam hic dominum CHRISTVM *abnegare iubebit pietatem colentes: Sibi uero non auſcultantes, ſuis infinitis officijs ad ſe alliciet. Si igitur in Antiochum prophetia conuenit, & huic prorſus conueniet: nam maiora hic, quàm ille aggredietur, nimirum aduerſus fortiores bellum ſuſcipiens. Quoniam igitur huic Iudæi credunt, & conſeruatorem & dominum abnegarunt: ſpiritus ſanctus per prophetam palàm prædicit acerba, quæ Iudæis accident ex eorum perfidia.*

CAPVT XII.

ASſumptio uerbi domini ſuper Iſraël: dicit dominus extẽdens cœlũ, & fundans terrã, & fingens ſpiritũ hominis in eo.

Non ego, inquit propheta, uobis hæc enarro: ſed omnium factor & opifex, qui corpora in aluos adhuc concluſa fingit, & unà cum his animas creat, hic ille per me loquitur:

Ecce ego pono Hieruſalẽ, ut ſupliminaria,

quæ

quæ mouent omnibus populis in circuitu, & in Iudæa: & erit obſidio cõtra Hieruſalẽ.

Vt ab omnibus gẽtibus facile expugnari & capi poſſit, efficiam: atq; etiam urbem ſimulem præbebo ſuperliminaribus cõmotis, & ruinam agẽtibus: ut hoſtes cũ mea prouidentia ſpoliatam uiderint, inuadant & obſideant, & mala, quæ inde exoriri ſolent, infligant.

Et erit in die illo, ponã Hieruſalem lapidẽ qui conculcatur à cunctis gentibus: omnis qui conculcauerit eam, illudens illudet: & cõgregabo ſuper eam omnes gentes terræ.

Quoniam lapidem illum precioſum electum, iuxta Eſaiæ prophetiam, factum in caput anguli, ſimiliter atq; Eſaiæ 28.d *improbatum reprobarunt: eam proteri, & conculcari ab omnibus curabo bachantibus & furẽtibus: & ad contumeliam inferendam coactis.* Huic *prophetiæ res ipſa teſtimonium afferunt:* Nam *cernere eſt, olim ſanctum, & auguſtum locum, eſſe iam conculcatum.* Hæc *autem eis acciderunt, poſteaquam* CHRISTVM *in crucẽ egerunt, & in eum furore perbachati fuerunt: ante hoc admiſſum ſcelus aſsidue deus eos procurauit.* Hoc idẽ *propheticus ſermo docet, ut deus omnipotens pollicetur, ſe cum impetu gentis* Macedonicæ *equos eorum naturali audacia ſpoliaturum: eosq; ſimul cum aſcenſoribus amentia & timiditate implicaturum: domum autem* Iuda *ſua prouidentia curaturum eſſe: hoc enim explanauit, cum dixit:*

In die illa, dicit dominus omnipotens, percutiam

cutiam omnem equum in ſtupore,& aſcenſorem eius in amentia: ſuper domũ autem Iuda aperiam oculos meos,& omnes equos populorum percutiam in cæcitate:& dicẽt duces Iuda in cordibus ſuis: Inueniemus nobis qui habitent Hieruſalem,in domino omnipotente deo eorum.

Nihil,inquit,different à cæcutientibus equi hoſtium, huc & illuc errantes,ut duces Iudæorum *confidentes facti,inter ſe dicant,*Hieruſalem *dei ditione & numine incolis implebitur.*

In die illa ponam duces Iuda, ſicut torrem ignis in lignis:& ſicut facem ignis in ſtipula,& deuorabũt à dextris,& ſiniſtris omnes populos domini per circuitum,& habitabitur Hieruſalem adhuc in ſemetipſa.

Quemadmodum,inquit,torris ligna accendit, & cõſumit ſtipulam: ſic ij hoſtes undiquaq; inuadentes perdent,& habitabitur Hieruſalem *adhuc in ſemetipſa: hoc eſt,à gentibus ſeorſum uiuet ſecundum legem.*Hoc dono *potita eſt,uſq; dum contra conſeruatorem inſaniuit.*

Et ſalua faciet dominus tabernacula Iuda, ſicut à principio,ut non magnificetur gloria domus Dauid, & elatio habitatorum Hieruſalem ſuper Iudam.

Periculo diſcent,ut ſine dei nutu nihil præclarum gerere potuerunt.Cùm autem hoc intellexerint,non ex regia po

gia potentia altos ſpiritus ſibi ſument, nec murorum robori confident.

Et erit in die illa, proteget dominus habitatores Hieruſalem: & qui infirmus in eis fuerit, in die illa, erit quaſi domus Dauid: & domus Dauid quaſi domus dei, & angelus domini in conſpectu eorum.

Quia eorum ſpes ex diuina prouidentia pendebit, omnium dominus eos omni auxilio tuebitur, tantoq; robore eos complebit, ut debiliſsimus quiſque regiæ domui comparetur. Hanc enim uocauit domum Dauid, *atq; diuinæ domus aſylum imitetur, quia omnes ad eum tanquã in diuinum aſylum confugiant, & tanquam angelo ad ſalutem miſſo confidentiores fiant. Tantum ex uictoria gloriam collegerunt* Iudas, Ionathas, *ut accolæ & finitimi auidiſsime hos ſibi ſocios adiunxerint: neq; id ſolum finitimi, ſed & qui multorũ dierum uiam abfuerũt: itemq; in occidenti habitantes* Romani, *& Spartiatæ maximo ſtudio horum adiunctionem amplexati ſunt.*

Et erit, in die illa quærã auferre omnes gentes, quæ ueniunt cõtra Hieruſalem: & effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ & miſericordiæ.

Eos omni genere beneficiorum cumulaui, uidelicet bellum eis inferentes modis omnibus, interfeci: eis contrà fontes miſericordiæ aperui, & omni gratia eos compleui: ipſi uero me in hunc mundum profectum aduerſarijs me prodide

prodiderunt, & in crucem actum & ſublatum, militari lancea ad latus compunxerunt: & ſumme bachati ſunt, & irriſerunt: ſed tamen cum nõ multo pòſt tempore uidebunt me cum diuina maieſtate uenientem, tum ſuã dementiam lugebunt, & lamentabuntur, non aliter quàm primigenij mortem. Et *ſic affecti, inquit,*

Aſpicient ad me, quem compunxerunt: & plangent ſuper eũ planctũ, quaſi ſuper chariſsimũ: & dolebunt dolore, quaſi ſuper primogenito. In die illa magnus erit planctus in Hieruſalem, ſicut planctus mali granati, quod in campo ſucciditur.

Quemadmodũ lignatores ſecantes maximũ numerum malorum granatorum, magnum ſtrepitum faciunt: ſic horum planctibus omniũ mortalium aures circumſonabũt. Non temere alijs arboribus relictis, ex malo granato duxit ſimilitudinẽ. Sed qa chariſsimi, & primogeniti luctui illorum luctũ comparaſſet, charitatis autem typus malum granatũ grana habet cõtinentia, & coniunctiſsima, recte harum arborũ ſectioni illorũ planctum ſimilẽ eſſe dixit.

Et planget terra per tribus, ac tribus: tribus Dauid ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Iuda ſeorſum, & mulieres eorũ ſeorſum: tribus domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus domus Leui ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum: tribus Simeon ſeorſum, & mulieres

eorum

eorum ſeorſum;omnes reliquiæ tribus ſeorſum,& mulieres eorum ſeorſum.

Per tribus, inquit, diuiſi ſeorſum uiri à mulieribus, & mulieres ſeorſum à uiris hoc obibunt. Nec uero *ſolum meminit tribuum, ſed etiam familiarum, & familiæ* Dauid *quidẽ, quæ de domino* CHRISTO *promißiones ſuſcepit, &* Nathan, *qui tunc prophetiam exercuit, &* Dauid *prophetiam audiuit, & ipſe illi ſua uaticinia attulit.* Itẽ *tribus* Leui *mentionẽ fecit, &* Simeon. *Poſtremò intulit, omnes reliquæ tribus ſeorſum plangẽt.* Hoc idem *dominus in ſacris euãgelijs prædixit.* Tunc *uidebunt ſignũ filij hominis in cœlo, & tũc plangent omnes tribus terræ.* Nõ *obſcurum eſt, qui diuinam denunciationẽ non ſuſceperunt, lugebunt, perditum iri, funditus ſe expectantes.* Sed *hæc erunt ad tempus cõſummationis, interim tamen eos tuebor, & ſi nõ ignoro, ut me uenientem in hũc mundum, propter beneficium meum erga eos in crucem agent, & tollent, ſed tamen inquit:* Matth.24.c

CAPVT XIII.

IN die illa erit omnis locus apertus in domo Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in tranſmutationem, & in aſperſionem.

Symmachus uertit, ἔσαι ἀνοιγομὲνη πηγὴ τῷ οἴκῳ δαυίδ, *erit aptus fons domui Dauid.* Quis *uero fons hic ſit, ipſe dominus* p Hieremiã *docet:* Me *dereliquerũt fontem aquæ uiuæ.* Et *in ſacris euãgelijs inq̃t:* Si *quis ſitit, ueniat ad me, & bibat: & erit aqua quã ego dabo ei, fons* Hierem.2.c Ioan.7.f Ioan.4.b

aquæ uiuentis, & ſalientis in uitã æternã. Hic *apertus eſt domui* Dauid, *nã ex illius progenie humanam naturam ſumpſit.* Apertus *eſt etiam habitantibus* Hieruſalem, *in tranſmugrationem à ueteri inſtrumẽto ad nouum factã, & in aſperſionem ſacri baptiſmatis, per quod ueniã peccatorum adepti ſumus.* T*um inquit poteſtatũ dominus,*

Diſperdam nomina idolorum de terra, & non erit ultrà eorum memoria: & pſeudoprophetas, & ſpiritum immundum auferã de terra. Et erit, ſi prophetauerit homo ultrà, & dicet ad eum pater ſuus, & mater ſua, qui genuerunt eum, Non uiues, quoniam mendacium locutus es in nomine domini: & compedient eũ pater eius, & mater eius, qui genuerunt eum, cum prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, unuſquiſq; ex uiſione ſua cum prophetauerit, & induentur pelle cilicina, quia mentiti ſunt.

N*on obſcurum eſt hoc factum fuiſſe propter eos, qui in* CHRISTVM *crediderunt.* Non *modo, inquit, idolorum mendacia reſtinguam, ſed & diuinationem exercentes, & malo ſpiritu conſtrictos, liberabo ab hoc errore.* T*anta pietas uerſabitur in orbe terræ, ut nec pater, nec mater filio ignoſcant diuinationem profitenti, quin eum uinculis conſtringent, & plagas inferent, & flagra inurent, & mortem intentabunt: atq; omnes, qui*

prædictio

prædictiones mendaces profitentur, uidentes pietatē confirmari, & maximas uires colligere, lugubrem ornatum induent. Nam quod ait, *Induentur pelle cilicina, hoc teſtatur. Adeo autē ingens timor eis inijcietur, ut idolorū errori renuncient, & pro illo agrorū culturā amplexētur, & dicet omnibus, Simul atq; natus ſum, à parentibus ad hanc artem inſtitutus ſum, ac inquit, dicens:*

Non ſum propheta ego, quia homo agricola ſum, & homo genuit me à iuuētute mea. Et dicent ad eum, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio ſcapularum tuarum? Et dicet: Percuſſus ſum in domo diligentis me.

Eius enim modi plagas à parentibus accipiet, ut ad longum tempus ueſtigia, ac notæ plagarū inuſtæ appareant: & cum rogabitur ab his, qui has uidebunt, quiſnam illi has plagas inflixerit: palàm dicet, has ſibi parentes dilectione adductos, inflixiſſe.

Framea conſurge ſuper paſtorem meum, & ſuper uirū ciuem eius, dicit dominus omnipotēs: Percute paſtorē, & diſpergētur oues.

Poſtquam dixit, Aſpicient ad me quem compunxerūt: ne arbitrentur eum inuitū ſalutarem paſsionē perpeſsum fuiſſe, docet ut uoluntate ſua uenerit, & ſeipſum abiecerit, factus obediens uſq; ad mortem, mortem autem crucis: Philip. 2. a *quare propheticus ſermo diuinam conceſsionem format, & delineat, & frameam oſtendit à patre conceſſam.* Do*cet primo cōtra paſtorem procedere: deinde poſt illum, contra illius ciues: ſiue, ut* Aquila *uertit, contribules.* Poſt *enim dominū, in eius famulos beneuolos, ſacros dico apoſtolos*

ſtolos, proceſſit: & in eos, qui in locum illorum ſucceſſerunt. Huius *teſtimonij dominus in ſacris euangelijs meminit, cum dixit:* Omnes *ſcandalizabimini in me in nocte*
Mar. 14. c *iſta: quia ſcriptũ eſt:* Percutiam *paſtorem, & diſpergẽtur oues. Sermo propheticus præterea eodem addit:* Supplicia *ſumam de ſacerdotibus, & doctoribus, qui nomen quidẽ paſtorum habent, rebus uero ipſis inanes exiſtunt.*

Et erit in die illa, dicit dominus, duæ eius partes peribunt, & deficient: & tertia pars relinquetur in ea: & trãſducam tertiã partẽ per ignẽ, & urit in eos, ſicut uritur argentũ: & probabo eos, ſicut probatur aurum.

Ad id tempus poſt eam ipſorum rabiem in CHRISTUM *duas partes populi interficiam, tertiam autẽ partem quemadmodum argẽtum atq; aurum igne probabo, tradens eos in uarias tentationes, quas contemnentes, & conſtantiſſime omnes acerbitates ſuperantes, candido & germano erunt erga me ſtudio, ac inquit,*

Ipſe inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum, & dicam: Populus meus iſte eſt. Et ipſe dicet: Dominus deus meus es tu.

Hæc ait de his, qui ex Iudæis *crediderunt: etenim præter apoſtolos duodecim, elegit alios* Septuaginta. Iam *uero poſt reſurrectionem centum & uiginti ſimul inuenti fuerunt. Simul diuinus* Paulus *dixit, cũ uiſum fuiſſe quingentis ſimul coactis. Cũ autem* Petrus *concionaretur, nũc tria millia, nunc quinque millia ad uitam expiſcatus fuit. Cæterum* Iacobus Maior, *beato* Paulo *inquit,* Vides *frater*

ter, quot millia credentiũ. Hæc per diuum Zachariã præſignificauit deus, quòd duæ partes propter perfidiã perituræ eſſent, tertia uero ignis periculo approbata, & probabilis uiſa eſt: eius populus eũ dominũ, & deũ appellãs. Hoc idem per aliũ prophetam dixit deus: Si fuerit numerus filiorum Iſraël, ut arena maris, reliquiæ ſaluabuntur. Hoc idem per beatus Zacharias ex conſequentibus docet.

CAP. XIIII.

ECce dies dñi ueniunt, & diuidẽtur ſpolia in te: & cõgregabo oẽs gentes ſuper Hieruſalem ad bellandum, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres polluentur: & egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem: reliqui autem populi non peribunt de ciuitate.

Ecce dies ueniunt &c. Hoſtibus uidelicet hæc diuidentibus. Fama eſt, Veſpaſiano & Tito bellũ cõparãtibus & ſuſcipientibus, id tẽporis fideles ex reuelatione urbẽ reliquiſſe. Et uero hoc ipſum in euangelijs dominus CHRISTVS *iuſsit: Cũ uideritis circũdari ab exercitu Hieruſalẽ, tunc ſcitote, quia appropinquat deſolatio eius: tũc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad mõtes, & qui ſuper tectũ, nõ deſcẽdant in domũ, nec introeat, ut tollat quid de domo ſua. De his etiam per Zachariam prædixit: Reliqui nõ peribunt.* Luc. 21. d Mar. 3. b

Et egredietur dñs & prȩliabitur in gẽtibus illis, ſicut in die cõmiſsionis, & in die prȩlij.

Prœliabitur non pro Iudæis propugnans, ſed contra illos exercitum adornans & inſtruens.

Et aderit dominus meus, & omnes ſancti

cum eo.

Angelorum intelligit legiones.

Et ſtabunt pedes eius in die illa ſuper montem Oliuarum, qui eſt contra Hieruſalem ad orientem plagam.

Vnde ad cœlos aſcendit, inde dat uictoriam bellum gerentibus cum Hieruſalem. Poſtea dicit, montis fore quadripartitam diuiſionem, unam ad orientem, alteram ad occidentem, tertiam uergentem ad meridiem, quartam pertinere ad Aquilonem.

Et ſcindetur mons oliuarum: media pars eius ad orientem, & media pars illius ad occidẽtem: mare chaos magnum ualde: & inclinabit media pars montis ad Aquilonem, & media pars eius ad auſtrum, uallis magna: & obturabitur uallis montium meorum uſque ad Iaſſa: & replebitur ſicut repleta eſt à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda.

Montem, mea ſententia, uocat phalangem hoſtium ad obſidendam Hieruſalẽ diuiſam: tum alij partem eius orientalem, alij occidentis partem occupauerunt, alij partem Aquilonis, alij Auſtri cuſtodierunt: tum etiã par erat montem hunc, hanc diuiſionem ſuſtinere, deo contra eos iram ſuam edenti. Etenim cum dominum in crucem egerunt, tenebræ factæ ſunt ſuper uniuerſam terram, & terra mota, appetebat fieri eis tumulus ex tempore: montes uero contra eos uoragines edebant & ualles. Itaque ait, montibus, & uallibus prærupis tranſitus obturabuntur,

quem

quemadmodum ſub Ozia terræmotu facto, repleti fuerũt. Si enim propter Oziam, qui minora delicta admiſiſſet: & ſacerdotium ſibi illicitũ uindicaſſet, deus terram cõcuſſit, par eſt hos maioribus calamitatibus affici, qui maiorẽ impietatem admiſerint. Neq; enim, cum uiderunt terram cõmoueri ad eorum facinus, quod admiſerunt, cum CHRISTVM *in crucẽ ſuſtulerũt, pœnitentiæ ſuſceperũt medicinam. Quare propheta relictis in tempore ultionis factis, conuertit ſermonem ad ea quæ acciderunt ad diẽ iniquitatis. In illa, inquit, die, qua orbis terræ conſeruator in crucem agetur, nõ erit lux: id quod hiſtoria euangelica docet: Ab hora ſexta uſq; ad nonam tenebræ factæ ſunt ſuper uniuerſam terram, ut omnes homines prophetiæ ueritati teſtimonio forent.*

Sed frigus & gelu erit una die.

Huius rei cum euangeliſtæ teſtes, tum apoſtolorũ Coryphæus Petrus, ad ignem ſtans & calefaciens ſe.

Et dies illa nota erit domino.

A' principio enim omnia præſciebat.

Et non dies, neque nox.

Si diem illum appellare uelim, tenebræ meridiei me hoc facere prohibebunt: ſin noctem nominare propter tenebras uelim, hoc facere me uetat hæc uſq; ad horã ſextam, & poſt horam nonam exorta lux. Hoc etiam per prophetam prædicit:

Et ad ueſperam erit lux.

Deinceps bona inde nata prænunciat.

In die illa egredietur aqua uiua de Hieruſalem; media eius pars ad mare primũ, & me-

dia pars ad mare nouiſsimum.

Per hoc deſignatur ſalutare præconium, quod per uniuerſum orbem peruaſit, & orientem, atq; occidentem diuina doctrina cumulauit. Simul iuxta hãc hiſtoriã cernere eſt prophetiæ ueritatem, quæ explicat, ut illa die ex ſancto latere patuit ſalutis fons, ex quo duplices myſteriorũ latices, aquam, inquam, & ſanguinẽ, quæ qui uidit, teſtatus eſt unam purgantem, & nos à peccatis expiantẽ: alteram nutrientem, & rigantem, & germinare facientẽ. Explicat etiam tempus, quo hæc acciderunt.

In æſtate, & in uere erit ſic.

Quoniam quidã bifariam diuidunt, annũ in hyemem, & æſtatem: quidam in quatuor partes diſtribuunt, in uer, æſtatem, autumnum, & hyemem: utrunq; poſuit propter Iudæorum impudentiam & peruicacitatem, ut utrinq; ueritatem oſtendat. Si enim in æſtatem & hyemem annũ diſtribuitis, æſtatis eſt principium cũ hæc accident: ſin autem quatuor ponitis rationes temporũ, cognoſcitis ueris eſſe tempus huius tempus: tunc aperte imperabit orbi terræ, quem in crucem egiſtis, & error de multitudine deorum funditus peribit.

Erit dominus unus, & nomen eius unũ, circuiens omnem terram, & deſertum.

Non modo hæc Iudæi intelligent, ſed etiam gentes ab Auſtro, & ab Aquilone, quæ olim diuina notione caruerunt. Hoc enim dixit propheta:

A Gabaon uſq; Remmon ad Auſtrũ Hieruſalem: Rhama uero in loco permanebit à porta Beniamin uſq; ad portam primam.

Per

Per hæc deſignat Bethleem : etenim perbeatus Matthæus, cũ cædem puerorũ narraret, prophetæ teſtimoniũ attulit, Vox in Rhama audita eſt, ploratus, et ululatus multus, Rachel plorans filios ſuos. Itaque ait, Sublatis impijs illis, fideles habitabunt in terra ad Beniamin pertinente & attingente. Hiere. 3. g Matth. 2. c

Et anathema ultrà nõ erit, & habitabit Hieruſalem confidens.

Per anathema à deo abalienationẽ, & defectionem ſignificauit : non enim in poſterum idolis adhæreſcent in CHRISTVM *credentes, ſed cum pietate habitabũt Hieruſalem. Vt uero hæc ita prædixit, uertit ſermonem ad Gog, & Magog, & ad eos, qui ſimul cum his bellum cõtra Hieruſalem intulerunt, ac inquit,*

Et erit ruina, qua percutiet dñs omnes populos, qui militauerunt cõtra Hieruſalẽ: tabeſcẽt carnes eorũ ſtantiũ ſuper pedes ſuos, & oculi illorũ defluent de foraminibus eorum, & lingua eorũ tabeſcet in ore eorum.

Docet cuiuſmodi pœnas diuinitus illatas perſoluent: Corpora, inquit, eorũ, tabeſcẽt, & oculi eorũ effodiẽtur, linguæ funditus perdentur : atq; hos dominus omnipotẽs de eorum mentibus deducens, inter ſe conſerere manum efficiet, ut mutuis uulneribus interficiantur. Iudæi uero à deo adminiſtrati, ſpectatores tantũ cædis facti, illorũ diuitias prædabũtur, uidelicet quam plurimũ aurũ, & argẽtum, & ueſtẽ precioſam. Equi aũt unà cũ aſinis, & mulis, & camelis ad internicionẽ ſimul cũ hoſtibus tradẽtur.

Et erit, quicunq; derelicti fuerint de cũctis

gentibus,quæ uenerunt cõtra Hieruſalem, aſcendent per annos ſingulos,ut adorẽt regem dominum omnipotẽtem, & celebrent feſtiuitatem tabernaculorum.

Hac,inquit,Iudæis uictoria parta,tantus metus inijcietur reliquis exteris gẽtibus,ut quotannis Hieruſalẽ accurrant,& domino omnipotenti honorẽ deferant,& cultũ, & ſimul cũ populo percelebrẽt feſtũ tabernaculorũ:nam ad peregre profectiones ſuſcipiẽdas,huius feſti tẽpus accõmodatiſſimum erat,nimirum cum eſſet tempus æſtiuum.

Et erit,qui nõ aſcenderint de familijs terræ ad Hieruſalem, ut adorẽt regem dominum omnipotentẽ,& iſti illis apponentur,nõ erit ſuper eos imber. Sinaũt tribus Aegypti nõ aſcẽderit,nec uenerit illuc, & ſuper eos erit ruina,qua percutiet dominus omnes gẽtes, quæ non aſcenderũt,ut agerent ſolennitatẽ ſcenophegię. Hoc erit peccatũ Aegypti,& peccatum omniũ gentium,quæ nõ aſcenderint,ut celebrẽt feſtiuitatem ſcenophegiæ.

Qui,inquit,ex gentibus pietatem receperint, & profeſſi fuerint,deinde abiectis his,quæ bene,& honeſte inchoaſſent,nõ uenient de more ad ſupradictũ feſtum,eadẽ perpetientur,quæ illi,qui bellũ intulerunt,& pœnas dederunt,ij inquit,illis apponẽtur:& nõ erit ſuper eos imber,hoc eſt,nullã miſericordiã aſſequẽtur.Sinautẽ Aegyptij,ſiue alij quidam,dei poteſtatẽ aſpernati, hunc feſtum neglexerint,& debitum cultum in eo nõ deo attulerint,

ſuper

ſuper eos,inquit,erit ruina,grauiter delinquentes, nempe qui cum idolorum ſuorum infirmitatem percepiſſent, pleniſſimeq; dei robur uidiſſent,adhuc in priori inertia errantes permanerent.

In die illa erit,quod ſuper frenũ equi eſt,ſanctum dño omnipotenti:& erunt lebetes qui in domo dñi ſunt,ſicut phialæ ante domum altaris:& erit omnis lebes in Hieruſalem,& in Iuda ſanctus domino omnipotenti:& uenient omnes qui immolant, & ſument ex eis,& coquent in illis:& nõ erit Chananęus ultrà in domo domini omnipotentis.

Infinitis gẽtibus illis interfectis,tanquam decimas quaſdam,plurima ex ſpolijs deo obtulerunt:etenim frenos dedicarũt,gratiam referentes de ſtrage equorum:& lebetes quàm plurimos ueluti phialas quaſdam ante altare poſuerunt,ad uſus neceſſarios eorũ, qui undiq; eò proficiſcebãtur,& uictimas afferebant,quicũq; egebat,uinũ ex his ſumebat,ad excoquẽdas carnes uictimarũ:atq; eo tẽpore diuino beneficio florẽte,& uigẽte,nõ erit Chananæus ultrà in domo dñi omnipotẽtis:hoc eſt,qui partes Chananæorum ſequatur: qui impie uidelicet uiuat,& in iniquitate uerſetur.Dñs omnipotẽs hanc uocẽ uerã eſſe hoc tẽpore præſtet,ut nemo in nobis Chananæus uideatur:ſed omnes ſecundũ traditionẽ euangelicam uiuamus,& beatã ſpem expectemus,aduentumq; magni dei conſeruatoris noſtri IESV *Chriſti,quo cum patri gloria,cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper,& in ſecula ſeculorum. Amen.*

FINIS PROPH. ZACHARIAE.

ARGVMETVM IN MALAchiam prophetam, & pariter Angelum nuncupatum.

MOſes magnus legiſlator primus diuina reſponſa nobis perſcripta reliquit: diuinus uero Malachias poſt omnes, qui prophetiam conſcripſerunt, diuina oracula ſcriptis mandauit. Tempus autem non ſimiliter quidem, ut alij prophetæ, expreßit: ſed tamẽ ex his quæ prænunciauit, planum fecit, ut poſt diuini templi ædificationem, & populi pacem, hac gratia ornatus fuerit: nõ enim eos de inertia et negligentia ædificationis templi accuſat, quemadmodum Aggæus, & Zacharias: ſed diuina beneficia in eorũ memoriam redigit. Item ſeorſum ſacerdotes accuſat, & alios ſeparatim, ab eis admiſſa ſcelera in medio proponens: ſimul domini IESV Chriſti aduentũ ſecundum carnem præſignificat, & ſalutẽ, quam ex hac carne humanum genus aſſecutum eſt: prædicit etiam gentium uocationem, & Iudæorum perfidiam, & præterea ſecundum aduentum dei conſeruatoris noſtri. Lingua Græca Angelus appellatur, Hebraica uero Malachias, ac uero ſic prophetiam exorditur.

D. Theo

D. THEODORETI EPISCOPI CYRENSIS EXPLANATIO IN MALACHIAM PROPHETAM.

ASSVMPTIO uerbi domini ſuper Iſraël, in manu angeli eius.

MENS mea, inquit, à diuina gratia aſſumpta, & à rebus omnibus ſeparata, de Iſraël prædictionem ſuſcepit: non ut hanc notionem ſolus habeam, ſed ut eis oſtenta annunciem: ea de cauſa ſeipſum angelum appellauit, quòd diuinorum ſermonum adminiſter eßet: cum ita oſtendit ex ore ſuo dominum uerba facere, adhortatur populum, ut his quæ dicuntur, adhæreſcat.

Ponite ſuper corda ueſtra:

Hoc eſt, acerrime ad diuinos ſermones adhæreſcite, ac incumbite.

Dilexi uos, dicit dominus. Et dixiſtis: In quo dilexiſti nos?

Non eiuſmodi interrogationē adduxit, tanq̃ à populo factam: ſed eorũ ingratũ animũ reprehendit, quòd cũ tantopere à deo omnipotēti fuiſſent dilecti, nõ ſolum ingrati in benefactorem fuerũt, ſed etiã hoc ipſum ignorarunt, quòd dilecti eſſent. Quare eorum animũ ingratũ arguit à principio demonſtrans ex maioribus dilectionis magnitudinē.

Non'ne frater erat Eſau Iacob, dicit dñs: & dilexi Iacob, Eſau autem odio habui?

Planè, inquit, animo tenetis, qui in Moſaicis hiſtorijs à pueris uerſamini, quemadmodũ Eſau, & Iacob ueſtri ge-

neris primus pater, & eundẽ habuerunt patrẽ, & ex eadem matre nati fuerũt: atq; uno, eodemq; tempore in eodem uentre habitauerunt. Sed tamen nec cõmunitas naturæ, nec utriuſq; idem tempus geniture, comparauit eis æquabilitatem ſtudij mei. Quin cum pater eorum leges naturæ ſequeretur, & percuperet dare Eſau dignitatem primogenituræ, accuraui, ut non hic, ſed Iacob præmium acceperit. Illum quidem odio perſecutus ſum, propter maliciam morum: dilexi uero Iacob, quòd uirtutis ſtudioſus eſſet. Quin etiam Eſau genus, quoniam progenitoris mores æmulatum eſſet, ſemper neglexi, & nulla cura mea perſecutus ſum: quare in hanc ſolitudinum uaſtitatem traditum eſt. hoc ex conſequentibus explicauit.

Et poſui terminos eius in deſolationẽ, & hęreditatẽ eius in domata deſerti, quia ſi dixerit, Idumęa deſtructa eſt, reuertamur, & reædificemus deſerta. Hæc dicit dñs oĩpotẽs, Ipſi ædificabunt, & ego deſtruam: & uocabũtur eis termini iniquitatis, & populus ſuper quem præpatatus eſt dñs uſq; in æternum.

Si ſuas urbes reædificare aggrediantur, eorum ſpem uanam efficiam: atq; ex iniquitate ſua fructus uaſtitatis & ſolitudinis percipient. Hoc ea oſtendunt, cum dixit, Et uocabuntur eis termini iniquitatis, & hanc à me maledictionem ſemper poßidebunt.

Et oculi ueſtri uidebunt, & uos dicetis, magnificatus eſt dominus ſup terminos Iſraël.

Hoc inſpiciẽtes cognoſcetis, quàm maximopere uos curo, & tueor. Vbi uero ſic dilectionẽ, quã habuit erga eos

indicauit,eorum uehementiſſime ingratū animum arguit.

Filius glorificat patrem,& ſeruus dominum ſuū timebit: & ſi pater ego ſum,ubi eſt gloria mea? & ſi dominus, ubi eſt timor meus? dicit dominus omnipotens.

Duo,inquit,affectus in omnibus ſubditis dominantur, dilectio,& timor:ſed ille in filios,hic in ſeruos conuenit. Ego *aūt uobis utrūq; nomē impartitus ſum:nō enim modo ſeruos,ſed etiā filios nominaui.* Ego dixi, *Dij eſtis,& filij excelſi oēs:filios genui,& exaltaui, et filius primogenitus meus* Iſraël. *Si igitur filiorū nomē amplectimini,præſtate officiū,quod patri debetis:Sin aūt uos ſeruos eſſe arbitramini,cur timorē,quē ſeruos habere cōuenit,nō habetis?præſertim cū eiuſmodi habeatis dn̄m,qui omniū rerū uiſibilium & inuiſibiliū ſimul imperiū tenet.* Hactenus *cōmuniter eos reprehendit,poſtea uero ſeparatim accuſationē ſuſcipit,& primo ſacerdotū delicta arguit,ꝙ maioribus criminibus eſſent accuſandi:cùm non ſolum ea in ſe admiſiſſent,ſed etiam iniquitatis exemplum alijs fuiſſent.* Pſal.81.b Eſa.1.a

Vos ſacerdotes,qui deſpicitis nomē meum, & dixiſtis,in quo deſpeximus nomē tuum?

Veſtra negligentia in ſacris conficiendis me abiectum, & nullius momenti apud multos eſſe effecit: Vos *autem nullum ſenſum huius rei percipitis,neq; delictum cognoſcere uultis.* Hoc *oſtendit,cum inquit:Dixiſtis in quo deſpeximus nomen tuum?non quia eiuſmodi uerbis uſi fuerint,ſed quòd iſtiuſmodi cogitationes habuerint.* Poſtea *cauſam deſpectionis affert.*

Offerentes ad altare meum panes pollutos: *& di*

& dixiſtis, in quo polluimus ipſos? In eo quòd dicitis, menſa deſpecta eſt, & quæ ſuperpoſita ſunt, deſpexiſtis.

τοὺς ἠλισγημένους οἱ περὶ τὸν ἀκύλαν καὶ σύμμαχον μεμολυσμένους ἡρμηνεύκασιν. hoc eſt, non ſecundum legẽ cõfectos, ſed illegitime factos. Hæc *admiſiſtis ſcelera, non arbitrantes honorandam, non auguſtam eſſe menſam mihi conſecratam. Si enim debitum honorẽ huic attribuiſſetis, omni ſtudio accuraſſetis ea, quæ mihi offerũtur ſuper eam.* Deinde *nõ ut dñs, ſed uti pater eos arguit, ꝙ cæcas & claudas offerrẽt uictimas, cũ lex aperte iubeat integras ſacrificari, atq; impietatis magnitudinẽ oſtendit.*

Offer illud duci tuo, ſi ſuſceperit te: ſi acceperit faciẽ tuam, dicit dñs deus omnipotẽs.

Si is eadem qua tu natura præditus contumeliam & flagitium exiſtimat eiuſmodi honorem, conſidera, quanta impietas eſt, omnium rerum opifici iſtiuſmodi offerre. Deinde *ad pœnitentiam adhortatur, ſuamq; beneuolentiæ facilitatem pollicetur.*

Et nunc deprecamini faciem dei ueſtri, & rogate eum, ut miſereatur ueſtri.

Et ut maiorem ſenſum ſuorum ſcelerum percipiant, acerius accuſat: Non *uos paternæ iniquitatis accuſo, ſed illius, quam uos etiam nunc admittitis.*

Si ſuſcipiam ex uobis facies ueſtras? dicit dominus omnipotens.

Hoc *per interrogationem legendum eſt, an ſine pœnitentia miſericors erga uos ero?*

Quia

Quia & in uobis claudentur oſtia,& nõ ſuc-
cendetis altare gratis.

Cum ad extremum robuſto & inueterato morbo labo retis,certe ex aula mea uos eijciam:& tanquã oſtia quæ-dam concludam,cultui ſecundum legem ceſſationem affe rens. Non enim perpetiar temere uictimas offerri, cum nullam commoditatem inde percipiam. Sic Iudæi uaticina-tus ceſſationem fore obeundi, & conficiendi rem ſacram ſecundum legem:mundum,& candidum, & incruentum gentium prædicit ſacrificium. Et primum quidem ad Iu-dæos uerba facit,deinde gentium pietatem oſtendit.

Non eſt mihi uoluntas in uobis, dicit dñs omnipotens: & ſacrificium nõ ſuſcipiam de manibus ueſtris:quia ab ortu ſolis,uſque ad occaſum,nomen meũ glorioſum eſt in gen-tibus:& in omni loco incenſum offertur no mini meo,& ſacrificiũ mũdũ: qa magnũ eſt nomẽ meũ in gẽtibus,dicit dñs omnipotẽs.

Funditus uos reijciam,nam permultum deteſtor ueſtra facta:& uictimas,quas offertis,execror,quarũ loco uni-uerſum orbem terrarum me ſumma religione colentẽ ha-beo. Nam omnium habitatores terrarũ,quas ſol exoriens & occidens ſuis radijs illuſtrat,cùm ubiq; incenſum offe-rent,tum etiam ſacrũ,purum,& mihi gratum conficient. Cognoſcent enim nomen meũ,& uoluntatẽ, & debitum honorem præſtabunt,& accõmodatũ cultum adhibebũt. Sic etiam dominus ad Samaritanam: Mulier crede mihi, quia uenit hora,quando nec in monte hoc,neq; in Hiero-

ſolymis

ſolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſcimus: quia ſalus ex Iudæis eſt. Sed uenit hora, & nunc eſt, quando ueri adoratores adora-
Timoth. 2. c *bunt patrem in ſpiritu & ueritate. Paulus his edoctus, in omni loco iubet orare, leuantes puras manus ſine ira, & diſceptatione. Et diuinus Malachias planè nos ex his docet eam pietatem, quam nunc profitemur, in omni loco obitum iri: nam circũſcriptio loci ad ſacra obeunda deleta eſt. Omnis locus accommodatus ad dei cultum eſt exiſtimatus, & uictimarum ratione carentium cædes, immaculatus agnus, & tanquam ſignum uirtutis odoratum in cenſum exiſtit. Iudæi autem iuxta Malachiæ prædictionem reiecti ſunt: quare eis dicit,*

Nomen meum magnũ in gentibus: uos autem contaminaſtis illud, in eo quòd dicitis: Menſa domini polluta eſt: & qui ſuperponuntur, deſpecti ſunt cibi eius.

In tantam impietatem prolapſi eſtis, ut non modo præter legis conſuetudinem offeratis, ſed etiam abiectam & pollutam appelletis mẽſam mihi conſecratam: atq; accuſatorio animo dicere attẽtaueritis, quod hæc multo ſudore, & labore colligimus. Quare, inquit, uos hac facultate redundanti ſpoliabo: hæc enim ex conſequentibus oſtendit.

Et dixiſtis: Hæc de afflictione ſunt, & exufflaſtis ea, dicit dominus omnipotens.

Deinde deteſtatur, & maledicit his, qui diuitijs pecorum maſculorum abundant, & promittunt, hæc ſe oblaturos ad ſacrificium: & relinquunt quidem illa, alia uero pro illis mutila offerunt: ex his enim rebus, inquit, uobis

intelligenda eſt regni & potentiæ meæ magnitudo, quam notam faciam omnibus gentibus.

CAP. II.

ET nunc mandatum hoc ad uos, ô ſacerdotes, ſi nõ audieritis, & ſi non poſueritis cor ueſtrũ, ut detis gloriam nomini meo, dicit dominus omnipotens, mittã ſuper uos maledictionem: & maledicam benedictioni ueſtræ, & maledicam ei, & diſſipabo benedictionem ueſtram: & nõ erit uobis, quia uos non ponitis in cor ueſtrum.

Benedictionem appellat hoc ſacerdotium, quod per diuinã gratiã acceperũt: hoc minatur ſe diſſoluturũ, & diſſipaturũ propter abuſum perabſurdũ in eo commiſſum.

Ecce ego ſeparabo uobis humerum, & diſpergam uentriculum ſolennitatum ueſtrarum, & ſuſcipiam uos ſimul.

Hoc Aquila conuertit ſic, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιτιμῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι, καὶ λικμήσω κόπρον ἐπὶ πρόσωπα ὑμῶν, κόπρον ἑορτῶν ὑμῶν. *Ecce ego uos increpabo cum brachio, & diſpergam ſtercus ſuper uultum ueſtrũ, ſtercus ſolennitatũ ueſtrarũ. Quoniam quidem ſacerdotibus ſecũdum legem ſeparabatur pectuſculum, & armus dexter, minatur ſe eos proiecturũ, atq; armos eis aſſignatos. Pro pectuſculo uentriculum poſuit, ſtercoris receptaculum. Eis olim, cum pietatẽ colebant, deus armũ dextrũ attribuit, tanquam ſignum uirtutis actuoſæ, & operoſæ. Pectuſculum autem ante cor, ueluti thorax quiſpiam pro-*

poſitum, ad eius protectionem, ſignum eſt piarum doctrinarum. Itaq; cùm uoluntarij à pietate deſciuerint, & uirtute ſeſe ſpoliauerint, uētriculum, ſtercoris receptaculum, teſtatur in facies eorum ſe diſperſurum: per hæc ſignificans impudentiam & ignominiam. Ex quo cognoſcetis, quòd ego maioribus ueſtris de ſacrificijs mandatum dedi. Deinde per Leui meminit Aaron primi ſacerdotis.

Et cognoſcetis, quia ego dominus miſi ad uos mandatum hoc, ut eſſet teſtamentum meum ad Leuitas, dicit dominus omnipotens; teſtamentum meum fuit cum eo uitæ & pacis, & dedi ei timorem ut timeret me, & à facie nominis mei formidaret.

Hæc facienti, inquit, uitam & pacem promiſi præmiū. Ea de cauſa uitæ & pacis id teſtamētum appellauit, quòd obtemperantibus uitam & pacem conciliet.

Lex ueritatis fuit in ore eius, & iniquitas nō eſt inuēta ī labijs eius: in pace dirigēs ambulauit mecū, & multos cōuertit ab iniquitate.

Peccatum, dei odium conciliat: iuſtitia pacē adſciſcit, & conſtituit. Itaq;, inquit, rectam uiam ingrediens, & ueritatem obſeruans, & ab iniuſtitia abhorrens, propitium me habet: et mea pace fruens, multis errantibus dux ad ueritatem exiſtit. Conuenit ſacerdotem ſumme iuſtum eſſe legum diuinarū adminiſtrum, nempe aliorum præceptorem electum, & cui diuina reſponſa perferendi negotium datum eſt: angelus enim domini omnipotentis eſt, annuncians alijs dei uoluntatem.

Vos

Vos autem declinaſtis de uía mea, & infir-
mos feciſtis multos in lege, corrupiſtís teſta-
mentum Leui, dicit dominus omnipotens.

Quòd uero ait, Infirmos feciſtis multos: Aq̃la et Symmachus, ſcãdalizaſtis, interpretati ſunt. Quia uero, inquit, iniquitatẽ amplexati eſtis, alijs detrimentũ intuliſtis malo exẽplo. Poſtea prædicit eis mala, quæ hoc tẽpore patiũtur.

Et ego dedi uos cõtemptibiles, & diſſolutos in omnes gẽtes pro eo quòd non cuſtodiſtis uias meas, ſed accipiebatis perſonas in lege.

Symmachus interpretatus eſt ἐδυσωπεῖσθε πρόσωπα ἐν νόμῳ. reueriti eſtis facies in lege: eos aũt accuſat, quia legi præuaricarẽtur, & in quorundã gratiã inique iudicarent: atq; eos, qui pecuniam accipiẽtes à uictimas offerentibus, eas reciperent, quæ mutilæ membris eſſent.

Nonńe deus unus creauit nos? quare reliq-
ſtis unusquiſq; fratrẽ ſuum, ut abominabile
faceret teſtamentum patrum ueſtrorum?

Ab uno deo fabricati qui de patris more in omneis uos ſuũ amorẽ teſtatus eſt, ſic cõmunitatẽ naturæ abieciſtis, ac deſpexiſtis, ut nec naturæ, nec gratiæ cõmunionẽ ſenſeritis, ſed nulli curæ habitos fratres ueſtros reliquiſtis: & cũ ijdem præuaricatores eſſent legum mearum, deſpexiſtis, habentes Iudam & Hieruſalem commodum exemplum.

Derelictus eſt Iudas, & abominatio facta eſt in Iſraël, & in Hieruſalem, quia cõtaminauit Iudas ſancta domini, in q̃bus dilexit: & adinuenit deos alienos.

Iudas,inquit,& in Iſraël,et in Hieruſalem execrabilis fuit,qui palam deliquerit,& diuinas leges conculcauerit: & deos non ſubſiſtentes, pro eo,qui exiſtit,adorauerit. Poſtea cõmunem minationem in eiuſmodi omnes intẽtat.

Diſperdet dñs hominẽ,qui facit hæc,donec exturbetur de tabernaculis Iacob, & de his, qui offerũt ſacrificium domino omnipotẽti.

Qui impie uiuit,abhorret à collegio bonorum. Inde *in aliam accuſationem ſermonem conuertens, eos criminatur,qui uxoribus relictis, illegitime cum alijs mulieribus ſeſe commiſcerent.*

Et hæc quæ oderam feciſtis:Operiebatis lachrymis altare domini, in planctu & gemitu de laboribus adhuc dignum reſpicere ſacrificium.

Mulieres quæ à ſuis uiris iniuriam accepiſſent, & auxilio deſtitutæ eſſent,plangentes & gementes iuſtum iudicem implorabant: hæc facere cogebantur præ dolore, quo tenebantur. Hoc *expreßit cum dixit, de laboribus. His igitur ſceleribus admißis, quid amplius opus reſpicere in ſacrificium ueſtrum?* Et *dixiſtis propter quid.Cum iniquitas oblationes ueſtras execrabiles oſtendat,etiam adhuc nullum ſenſum doloris percipitis, atq; huius cauſam ignorare uos ſimulatis: quare dominus qui de more ſuo patiens eſt,hanc uobis affert.*

Quia dñs teſtificatus eſt inter te, & uxorem adoleſcentiæ tuæ,quam tu reliquiſti:& hæc particeps tua,& uxor teſtamenti tui, & non

alius

alius fecit,& reliquiæ ſpiritus tui.

Memoria repete primam legē datam Adamo & Euæ: ſimul enim atq; mulierem creauit,ueluti quiſpiam nymphagogus eam ad uirum adduxit,ac leges matrimonij cō ſtituit, cum dixit:Relinquet homo patrē ſuum,& matrē, & adhærebit uxori ſuæ:& erunt duo in carne una. Cum igitur deus omnipotens utrunq; creauerit,& coniunxerit,& hanc legem tulerit, quomodo audetis tam aperte à principio conſtituta uiolare? neq; benedictio dei uobis uenit in mentē parentibus ueſtris facta:Creſcite & multiplicamini,& replete terram. Hoc idem hic deſignauit,cum dixit:Et reliquiæ ſpiritus tui. Cum enim mortali ſitis natura,propter prolem diutiſsime ueſtri memoria durat. Verū cū deus hæc ſanxiſſet,uos cōtrà dicitis,dicētes,nō caſtitatem matrimoniorū,ſed multitudinē filiorū deum curare. Gen. 2. d

Et dixiſtis,Quid aliud præter ſemen quęrit deus? & cuſtodite in ſpiritu ueſtro:& uxorē adoleſcentiæ tuæ ne derelinquas.

Verum ego uobis præcipio, ut his ſermonibus abſtineatis,& diuinas leges obſeruetis, & uxorem à principio coniunctam non repudietis.

Sed ſi odio habens dimiſeris eam, dicit dn̄s Iſraël:operiet impietas cogitationes ueſtras, dicit dn̄s omnipotens:& cuſtodite in ſpiritu ueſtro,& nolite derelinquere pactum.

In lege prohibet, ne quis odio habens uxorem,ei librum repudij det. Hanc legem enucleans dominus Phariſæis,inquit: Moyſes ad duritiam cordis ueſtri ſcripſit uo-

bis præceptum iſtud: Ab initio autem nõ fuit ſic: qui enim eos fecit, maſculam, & fœminam eos fecit: hoc eſt, unũ, & unam: non unum uirum, & duas mulieres: ut hanc odio perſequens, alteri coniungeretur. Ergo *ipſa creatio caſtitatis fuit legis conſtitutio.* Cùm *deus nõ ignoraret* Iudæorum *inſaniam, quòd ab ea quam odiſſent, abſtrahere ſe exoptantes, & per legẽ non ualentes, interfecturi eſſent, permittit minus malum, ut prohibeat maius: ac inquit,* Si *odio habens dimiſeris eam, coniungetur cum altero, & in dolore nõ uiuet.* In *ſacris euangelijs præceptor uere uirtutis palàm profitetur:* Quicunq; *dimittit uxorem ſuam, niſi ob fornicationẽ, eam facit mœchari: & repudiatam duces, mœchatur.* Itẽ *hoc loco, hoc idem innuit,* Reuelabũtur *cogitationes tuæ, dicit dominus omnipotens: niſi iuſtis de cauſis diſſolueritis matrimonium, iudex ueſter erit dominus omnipotens:* Igitur *cuſtodite in ſpiritu ueſtro, & ne relinquite pactionem matrimonij conſtitutam.* Cohibete, *inquit, malas appetitiones, & de matrimonio confectas pactiones ne diſtraxeritis.* Vt *uero ſic eorum iniquitatem arguit, & morbo cõuenientem medicinam adhibuit, blaſphemiam quandam, quam admiſerant, accuſat, ac inquit:*

Qui prouocaſtis dominũ in ſermonibus ueſtris, & dixiſtis, In quo prouocauimus te? in eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu domini, & in his ſibi cõplacet, & ubi eſt deus iuſtitiæ?

Q*uidam extrema ignorantia oppleti, uidentes quoſdam in ſceleribus uerſantes felicitate ſumma abundare, dicere*

cere attentarunt, quòd deus malis gaudere uideretur. Hæc obtrectatio me ad pœnas de uobis ſumendas concitauit. Vos autem maximam impietatem ne exiguũ quidem peccatum eſſe exiſtimatis: atq; hunc eorum inueteratum & deploratum morbum redarguens, inquit: Et dixiſtis, In quo prouocauimus eum? Cùm uos non ignorare oporteret, deum eſſe iuſtitiæ fontem: unde fit, ut uitia amplectentes deteſtetur, etſi diſpenſationis ratio diuinæ ſit inexplicabilis, tamen uos doceo, quòd ueniet tempus iuſtæ retributionis: id quod planum facere ſtudens, prædicit primo priorem domini CHRISTI aduentum, & oſtendit magnum Ioannem baptiſtam huius aduentus præcurſorē.

CAP. III.

Ecce ego mitto angelum meũ, & præparabit uiam ante faciem meã, & ſubito ueniet ad templum ſuum dñs, quem uos quæritis: & angelus iuſtitiæ, quẽ uos uultis.

Hoc prophetæ teſtimonium in ſacris euangelijs inuenire eſt, & perbeatus Zacharias diuiniſsimi Ioãnis pater, cum eum in manus ſumpſiſſet, ad eum dixit, Et tu puer propheta altiſsimi uocaberis, præibis ante faciem dñi parare uias eius. Et hic per prophetam Malachiam dixit dominus: Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam, & ſubitò ueniet ad templum ſuũ dominus quẽ uultis: omnibus enim ignorãtibus cõſeruator natus eſt. Templum enim humanam naturã quam deus uerbum ſuſcepit, appellauit. Sic etiã ipſe dñs ad Iudæos dixit:

Ioan.2.d *Soluite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Hoc *explanans euangeliſta, adiunxit: ille aũt dicebat de templo corporis ſui. Cũ ergo reſurrexiſſet, recordati ſunt diſcipuli eius, quia hoc dicebat* IESVS, *& crediderũt ſcripturæ et ſermoni, ut dixerat eis* IESVS. *Poſtq; priorẽ eius aduentũ prædictũ, etiã ſecundum eius aduentũ prænunciat.*

Ecce uenit, dicit dñs omnipotens, & quis ſuſtinebit diem introitus eius? aut quis ferre poterit, ut aſpiciat eum? quia ipſe ingreditur quaſi ignis conflatorij, & quaſi herba lauantium: & ſedebit conflans, & emundans ſicut argentum, & aurum.

Ecce *uenit &c. Sic etiam* Zacharias *de ſecũdo aduẽtu inquit, Aſpicient in quẽ compunxerunt, & planget terra per tribus, ac tribus.* Deinde docet *eius facta.* Iam *uero qđ ait, Sicut argentum et aurum: Sic etiam perbeatus* Paulus:
1.Cor.3.c *Quia in igne reuelabitur, & uniuſcuiuſq; opus quale ſit, ignis probabit: ſi cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur.* Exiſtimo *autẽ ex his prophetam nõ hunc ſolum ſignificare, ſed etiam ſpiritus ſancti expiationem.* Nam *in hoc myſtice adeuntes conflat & renouat igne ſpiritus. Sic etiam* Ioannes *magnus inquit,* Ille *uos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne: atq; etiam diuina gratia, tanquam herba quadam, peccatorũ ſordes eluit.* Et *ad* Hieruſalẽ *per*=
Hierem.2. *beatus* Hieremias *dixit, Si laueris te intro, & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit dominus deus.* Hieruſalem *enim legalem*

habuit

habuit gratiæ herbam. Hoc *autē loco propheticus ſermo nobis dominum, tanquā quendā opificem, oſtēdit, ſordes peccatorū ueluti herba quadā expurgantem, & ceu igne quodam animas noſtras eiuſmodi ueneno liberantē.* Hoc *etiā faciet* Leuitis *in ſe credētibus.* Ex *hoc numero beatus* Barnabas *fuit, ut hiſtoria Actorū docet, alijq́; perplures, qui unà cū ipſo crediderunt, hanc ſalutē aſſecuti ſunt.*

Et emundabit filios Leui: & fundet eos ſicut aurum & argentum: & erunt domino offerentes hoſtias in iuſtitia.

Non hoſtias legis intelligit, de quibus dixit: Non *ſuſcipiam ex manibus ueſtris: ſed ſpirituales, & incruentas, quare adiunxit:*

Et placebit domino ſacrificiū Iuda, & Hieruſalem, ſicut diebus priſtinis, & ſicut annis prioribus: & accedam ad uos in iudicio: & ero teſtis uelox ſuper maleficis.

Breui, inquit, de eis ſumam pœnas malorum quæ uidi, non enim aliorum teſtimonio egeo, cum ipſe oculis meis iniquitatem uideam.

Et ſuper adulteros: & ſuper eos qui iurāt in nomine meo mēdaciter, & qui fraudāt mercede mercenarios, & opprimunt per potentiam uiduas, & percutiunt pupillos, & peruertunt iudicium aduenæ: & qui non timēt me, dicit dominus omnipotens.

Vt ab adulteris, & maleficis, ſimiliter ab mendaciter iurantibus, & fructus laboris mercenariorū percipientibus:

mercedem uero non perſoluentibus, & , ut ſemel dicam, à cunctis, qui potentia utuntur contra pupillos & uiduas: itemq; qui cõtra aduenas & peregrinos iudicant: & qui non timent iudicium meũ, pœnas ſuman, & iniuria affe= ctos non perpetiar neglectos manere.

Quoniã ego dñs deus ueſter: & nõ mutor.

Natura ſum non mutationem ſuſcipienti. Non item ignoratis, ut anteceſſores ueſtros interfecerim, & in ca= ptiuitatem proiecerim.

Et uos filij Iacob non receſsiſtis à peccatis patrum ueſtrorum: declinaſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis.

Cum igitur ſimiliter, atq; patres ueſtri deliqueritis, ea= dem perpetiemini, quæ illi.

Conuertimini ad me, & reuertar ad uos, di= cit dominus omnipotens: & dixiſtis, In quo reuertemur? ſi ſupplãtat homo deum, quia uos ſupplantaſtis me? & dixiſtis, In quo ſup plantauimus te?

Aquila & Symmachus pro, Supplantauimus te, ſic in= terpretati ſunt: Num fraudabit homo deum? quia uos me fraudaſtis.

Quia decimę & primitiæ uobiſcum ſunt: & uos uidentes reſpicitis, & me uos ſupplan= tatis: annus impletus eſt, & intuliſtis fru= ctus in theſauros: & erit rapina in domibus ueſtris. Reuertimini ergo in hoc, dicit do= minus omnipotens.

Cum lex definiat primitias & decimas primas deo offerendas, deinde reliqua ſumenda eſſe: uos contrà, omnia pariter in ueſtra granaria intuliſtis: nec uobis uenit in mẽtem cogitare pauperum eſſe rapinam, primitiarũ, & decimarum fraudationẽ ſacerdotibus. Ideo nõ terræ cõditionem dedi, quia aßidentes rebus ſacris cõficiendis, & pro uobis hoſtias offerentes, ex oblatis mihi primitijs & decimis alantur, & in diuino templo aßidentibus pauperibus ex his adminiſtrent. Idcirco hac auaritia reſtincta, reddite legitima ſacerdotibus: experimento cognoſcite uobis bonorum maiorẽ copiam fore. Nam quòd ait, Reuertimini in hoc: Aquila uertit, Et periculum facite in hoc. Dabo enim uobis pluuiarum abundantiam, & terræ fœcunditatem, & inde uberrimas fruges, ut finitimi uos perbeatos uocent, qui ſic à mea prouidẽtia curemini. Ac rurſus morbum alium eos uexantem, curat.

Ingrauaſtis ſuper me uerba ueſtra, dicit dominus, & dixiſtis: In quo locuti ſumus contra te? & dixiſtis, Vanus eſt, qui ſeruit deo: & quid amplius, quia cuſtodiuimus mãdata eius: & quia ambulauimus ſupplices ante faciẽ dñi omnipotẽtis: & nũc beatos dicimus alienos: & ædificantur omnes, qui faciũt iniquitatẽ: & reſtiterũt deo, & ſalui facti ſunt.

Præpoſtera mente præditi, obſeruantiam erga me inutilem, & infructuoſam duxiſtis: & ſcelerate uiuentes, diuitijs redundare, & uoluptatibus diffluere dixiſtis: atq; cũ mea prouidẽtia curemini, me omni felicitate carere exiſtimatis

matis

matis:& beatam iudicatis aliorum felicitatem.

Hæc locuti ſunt, qui timent dominũ, unuſquiſque ad proximum ſuum: & attendit dominus, & audiuit: & ſcripſit librum monumenti in conſpectu ſuo his, qui timẽt dominum, & qui reuerentur nomen eius.

Cum, inquit, hæc audiſſem eos inuicẽ agitare, bonorũ meorum ſponſionẽ perſcriptam me timentibus facio. Hoc *deſignauit, cũ ait:* Et *ſcripſit librum monumenti in cõſpectu ſuo, his, qui timẽt dominũ, & qui reuerentur nomen eius.* Hi, *inquit, qui permagno æſtimant meũ cultum, & timent quippiam eorũ, quæ mihi diſplicẽt cõmittere, erũt mihi in die, qua ego facio, in acquiſitionem:* Eos, *inquit, mihi uindicabo in die iudicij: & eligã eos ſicut elegit homo filium ſuum qui ſeruit ei, quemadmodum pater erga filium gratũ affectus, eũ anteponit, ſic ego hos anteferam ingratis contraria cogitantibus.* Cæterũ, Eligam, Aquila *uertit,* φείσομαι ὡς φείδεται ἄνθρωπος τῷ υἱῷ αὐτῷ, *parcam eis, ſicut parcit uir filio ſuo.*

Et conuertimini, & uidebitis quid ſit inter iuſtum, & iniquũ: & inter ſeruientẽ deo, & eum qui non ſeruit.

CAP. IIII. Quia ecce dies uenit ardens ſicut clibanus, & comburet eos.

Tum, inquit, noſcetis, quantum diſcrimen inter iuſtũ, & iniuſtum: & quantum differat deo ſeruiens, ab eo, qui non ſeruit: ne arbitremini uitam præſentem in omne tempus duraturam, hæc enim extinguetur: & ueniet dies aliqua ardens, ſicut clibanus, & comburet eos.

Et erunt

Et erunt omnes alienigenæ,& uniuerſi qui faciunt iniquitatem,ſtipula : ſuccendet eos dies ueniens,dicit dominus omnipotens,& non relinquetur in eis radix,neq; ramus.

Alienigenas,Aquila uertit ſuperbos. Sic etiam diuinus Paulus: Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamentum hoc,aurum,argentum,lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam:uniuſcuiuſq; opus manifeſtum erit. Dies enim domini declarabit,quia in igne reuelabitur, & uniuſcuiuſq; opus quale ſit,ignis probabit. Si cuius opus mãſerit,quod ſuperædificauit,mercedem accipiet : ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur. Poſtquam ſic præſignificauit impie uiuentibus internicionem, & cladem, oſtendit cuiuſmodi ſint piorum præmia. 1.Cor.3.c

Et orietur uobis, qui timetis nomẽ meum, ſol iuſtitiæ,& ſanitas in pennis eius.

Hæc & in priorem conſeruatoris noſtri aduentũ conueniunt,& à ſecundo non diſsident:nam in priori aduẽtu uelut ſol nobis exortus eſt,in caligine, & tenebris conſtitutis,atq; ut peccato nos liberauit,iuſtitiã impartitus eſt: & cum ſpiritualibus donis quaſi quibuſdam alis nos uelaſſet,curationem noſtris animis adhibuit. Itemq; in ſecũdo aduentu his,qui in hac uita uexantur,apparens iuſtitius reddet, & promiſſa bona largietur: & quemadmodũ ſol,ſenſu comprehenſibilis,exoriens ſomno oppreſſos ad laborem excitat,ſic hic adueniens longo ſomno,uidelicet morte,conſtrictos excitat. Tunc inquit:

Egrediemini & ſalietis ſicut uituli de uin-

culis

culis relaxati, & conculcabitis iniquos, & erunt cinis ſubter pedes ueſtros, in die qua ego facio, dicit dominus omnipotens.

Sic erat diues Lazaro, ſic erunt iniuria affectis iniuriã facientes, ſic ſanctis martyribus tyranni, & perſecutores iniqui. Deinde in eorum memoriam redigit, quæ de domino CHRISTO *Moſes prædixit, atq; iubet ſummo ſtudio legem legere, atque ei obtemperare, & nequaquam contradicere.*

Mementote legis Moſis ſerui mei, quã mãdaui ei in Horeb, ad omnem Iſraël pręcepta & iudicia.

Cum planè teneret eos non legi obtemperaturos, neq; eum profectum in mundum recepturos eſſe, ſed in crucẽ acturos, incredibili miſericordia utens, pollicetur eis He*liam rurſus miſſurum, declaratorem ſalutis.*

Ecce ego mittam uobis Heliam Thesbiten, antequam ueniat dies domini magna & illuſtris.

Diem ſecundi aduentus dixit: docetq; item quæ magnus Helias *facturus ſit, cum uenerit: & cauſam, quare prior ueniet, oſtendit.*

Qui cõuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum ſuum: ne forte ueniẽs, percutiam terram penitus.

Ne, inquit, uos omnes in infidelitate deprehenſos in perpetua ſupplicia relegem, prius ueniet Helias, *& meũ aduentum uos edocebit: & uobis ô* Iudæi *inducet in animum*

mum,ut ſine dubitatione cum gentium fidelibus coniungamini, & in unam redigamini meam eccleſiam. Patres *uocat* Iudæos,*quòd priores uocati fuerint.* Filios *uero gẽtes,quòd poſt eos aduocati fuerint. Quoniam nos hoc tempore* Iudæos *adhortamur ad pietatem:illi cõtrà nunquam noſtris monitis obtemperant. Recte dixit,* Heliam *patris cor ad filium conuerſurum: illos enim adducet ad coniunctionem noſtram.* Hæc autem non modo Iudæis *timorem inijcere, ſed nos quoq; perterrere poßunt.* Nam *quò maioribus bonis potiti ſumus, hoc maiores pœnas de nobis ſumet iudex. Quamobrẽ nobis danda opera eſt, ut probe comparati ſimus ad illam diem, ut libere adſimus ad tribunal horribile, atq; bona promiſſa aſſequamur.* Cæterum *illud monitos uelim lecturos laborem noſtrum,de his,quæ bene & recte diximus, trinitatem laudibus perſequantur:illius enim donum eſt ſcientia.* Sic *item beatus* Dauid *ait, Docens hominem ſcientiam. Sinautem quid ex propheticis oraculis noſtrum captum fugerit, naturæ infirmitati ignoſcant,propoſitum laudent,& labores precationibus compenſent.* Bonorum *ſuppeditator, ſapientiæ fons auctorem,& lectores prudentia ad omnes res inſtruat, ut acerrimo ſtudio ei ſeruientes, glorificemus eum in corpore & in ſpiritu noſtro, quoniam ei conuenit gloria in ſecula ſeculorum.* Amen.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google